STEVEN BELLER

KISA AVUSTURYA TARİHİ

ÇEVİRİ: KADİR PURDE

Kronik

KISA AVUSTURYA TARİHİ

—

STEVEN BELLER

KRONİK KİTAP: 438
Kısa Tarih Dizisi: 6

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Kadir Purde

EDİTÖR
Ali Kaan Cerit

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Ekim 2023, İstanbul

ISBN
978-625-6989-95-5

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

STEVEN BELLER

KISA AVUSTURYA TARİHİ

ÇEVİRİ: KADİR PURDE

Kronik

Steven Beller

1958 yılında Londra'da dünyaya geldi. Cambridge Üniversitesi'nde tarih okudu. Cambridge Peterhouse'da araştırma görevlisi olmasının ardından kitap yazmaya başladı. Orta Avrupa, bilhassa Avusturya ve Habsburg Monarşisi çalışan Beller'ın eserleri alanında önemli başvuru kitapları olmuştur.

Kadir Purde

1988 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. 2009 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 2013 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalında "Savaşın Yazımı: XVI. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde Savaş Olgusuna Bakış (Uzun Savaşlar Örneğinde)" isimli teziyle yüksek lisans eğitimini ve yine İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalında "Uyvar Seferi'nin Lojistiği: İaşe, İkmâl ve Finans (1663-64)" isimli teziyle doktora eğitimini tamamladı. 2019 yılından beri Bandırma Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

İçindekiler

Resimler

Haritalar

Teşekkür

Yıllar önce, Bill Davies "Kısa Avusturya Tarihi"ni yazmak isteyecek birini tanıyıp tanımadığımı sorduğunda kendi ismimi teklif etmek mütevazı olmasa da kolay bir karardı benim adıma. Böylesine bir kitap yazmak zorlayıcı bir macera gibi görünse de çok fazla zaman harcamadan nispeten kolayca halledilebilirdi. Özetleyip kısaltmanın fazlasıyla zaman alıcı bir şey olduğunun, üstelik zaten küçük bir ülke olan *Avusturya*'nın kısa tarihini yazmanınsa *lâf u güzâf*'ın eşiğinde olmak olduğunun farkına varmam çok zaman aldı. Bu kitabı yazmak çok daha fazla zaman almış olsa da nihayet tamamlanmış bulunuyor. Ümidim odur ki hem Avusturya'nın büyüleyici tarihinin ana hatlarının hem de bu tarihin kapsamlılığının ve girifltliğinin onu kısa ve öz bir şekilde anlatmayı göründüğünden daha problematik bir hâle getirdiğinin (yahut en azından vaktiyle bana niye böyle göründüğünün) anlaşılmasına yardımcı olur. Avusturya'nın cazibesinin bir kısmının onun çok geniş ve kompleks bir yapı oluşunda yattığı doğrudur ama ben bu keşfi ilerleyen sayfaları okuyacak okuyuculara bırakıyorum.

Bu projenin araştırmalarına ilk başladığım zamanlar Princeton'daki Yüksek Eğitim Enstitüsü'nün *(Institute fo Advanced Study)* bir üyesi olmak ve ardından Viyana'daki Uluslararası Kültürel Araştırmalar Araştırma Merkezi'nin (*International Research Centre for Cultural Studies/IFK*) bir araştırmacısı olmaktan ziyadesiyle istifade ettim. Ayrıca, Habsburg monarşisi üzerine bir dönem ders vermeme imkân sağlayan George Washington Üniversitesi Tarih Bölümü'ne de teşekkür etmek istiyorum. Bunlardan başka cömertlikleri için Doris ve Andrew Brimmer'e ve bu kitabı nihayete

erdirebilmemin birinci faktörü verdiği destek olan güzel ve sabırlı karım Esther Diane'ye de teşekkür etmeliyim.

Bu kısa teşekkürde her birinin ismini korkarım ki zikredemeyeceğim kadar çok arkadaşım ve meslektaşım ben bu kitabı yazarken yardım ettiler, beni teşvike edip tavsiyelerde bulundular; anlaşmazlığa düştüğümüz zamanlarda bile... İster Avusturya'da ister Birleşik Devletler'de ister Britanya'da ister başka bir yerde olsunlar hepsine teşekkür ediyorum. Bundan başka, bilhassa şükran borçlu olduğum kimseler de var: Kongre Kütüphanesi'nden Bruce Martin yardımlarıyla araştırmamı kolaylaştırdı, Derek Beales kitapta göreceğiniz görsellere dair teknik bilgiden yokun sorgulamalarımı zarafetle cevapladı, Viyana *Der Standart* gazetesinden Erhard Stackl kitapla ilgili onlarca soruda yardımını esirgemedi, Viyana'daki İnsan Bilimleri Enstitüsü'nden (*Institute fort he Human Sciences*) Klaus Nellen her zaman yardımsever ve iyi bir dinleyiciydi. Ayrıca Gerhart Frankl'ın resimlerinin iki tanesinin kopyasını bu kitap için kullanmama izin verme cömertliğini gösteren Julian Sofaer'e ve Bad Leonfelden'in *Heimatbuch*'undan birçok resmi burada basmamıza izin veren Mag. Franz Huemer'e teşekkür ediyorum. Resimlerle ilgili cömertliklerinden dolayı Hans Haider, Regina Huber, Wolfgang Leschanz, Gerhard Michram, Renate Pein, Rudolf Semotan ve Wilhelm Wadl'a da teşekkür etmek istiyorum.

Evan Bukey, Allan Janik, Aviel Roshwald ve David Sorkin kitabın müsveddesinin bazı kısımlarını okuyup metnin nasıl daha iyi olabileceğine dair fikirlerini paylaştılar; müteşekkirim. Kitaptaki herhangi bir hatadan mesul değillerdir.

Ayrıca başta Bill Davies olmak üzere bana bu imkânı tanıyan ve mümkün mertebe işi benimle üstlenen Cambridge University Press personeline teşekkür ediyorum. Marigold Acland, Chris Harrison ve Elizabeth Howard'a da kitabın yazarına gösterdikleri olağanüstü sabır dolayısıyla teşekkür edilmeli. Isaballe Dambricourt, Jo Breeze, Carol Fellingham Webb ve yayın ekibi kitabın yayına hazırlanmasında hem sabırlı hem de yardımsever olageldiler.

Son olarak yıllardır gösterdikleri misafirperverlik ve verdikleri örneklerle bu kitaba sahip olduğu karakteri kazandıran ve henüz isimlerini zikretmediğim birkaç kişiye daha teşekkür etmek istiyorum: George ve Christl Clare, Elisabeth de Gelsey, Werner Eichbauer, Christl Fabrizii, Marcel Faust, Kurt Rudolf Fischer, Mascha Hoff, Ingeborg Lau, Hilde Spiel, Nike Wagner ve ister Bad Leonfelden'da, Marsilya'da, Salzburg'da, Linz'de veya New York'ta olsunlar geniş Haiboeck ailesinin bütün üyeleri...Alan ile Bea Corgan ve Jan ile Herta Palme fark etmeseler de birçok açıdan kitaba katkı sundular. Ben kitabı yazarken yukarıdaki birçok kimse bu dünyadan göçüp gittiler, tıpkı babam Milton "Mickey" Beller gibi. Avusturyalı bir kadına, annem Hermi Beller'a âşık olduğu için ben -ve dahi bu kitap- var olabildik. Bu sebeple bu kitabı aileme ve kitaptaki hikâyenin bir parçası olan torunları Nathaniel'e ithaf etmek uygun düşecektir.

Steven Beller
Washington DC

1. Harita: Avusturya Cumhuriyeti, 2006

Giriş

"Avusturyalılar tarihsiz bir millettir, Avusturya tarihiyse milletsiz bir tarihtir," denilebilir belki de. Avusturyalıların Almanlardan ayrı bir millî kimlik inşa etmeyi ciddi ciddi denemeleri ancak 1945 sonrasıdır ve bunda başarılı da olmuşlardır. Lâkin muayyen tarihî bir telakki olarak Avusturya, ulus-devlet fikrine bile takaddüm eder. Nüfusu ancak 8 milyon olan günümüz Avusturya'sı gibi bir ülke için çok fazla sayıda Avusturya tarihi vardır.

Ancak bu tarihin çok az bir kısmı doğrudan "millî"dir ve çoğunlukla Avusturya'nın şimdiki sınırlarının çok ötesinde kalan yerlere ve kişilere göndermelerde bulunur. 1918'e kadar "Avusturya" çok uluslu, hanedanlığa dayalı bir imparatorluktu (nam-ı diğer Habsburg Hanedanlığı). Az çok bugünkü modern Avusturya'ya denk gelen Alman Alpleri'nin kalıtsal topraklarında yaşayan etnik "milliyetlerden" (Çekler, Rutenler ve diğerleri gibi) sadece bir tanesi "Avusturyalıdır". Birinci Avusturya Cumhuriyeti'nin 1918'de kurulmasından sonra bir "Avusturya" ortaya çıkmış olsa da az sayıda "Avusturyalı" bunun hanedanlığın çöküşüne en iyi cevap olduğuna kanaat getirdiler ki zaten çoğunluğu bunun yerine *Anschluss*'u (Almanya ile birliği) tercih ettiler. 1938 ve 1945 arasında bu istek gerçeğe dönüştü ama korkunç neticeleri de oldu zira Nasyonel Sosyalist Almanya Avusturyalıları kendi savaş ve ölüm makinesine dahil edip onları hem Holokost'un suç ortağı hem de topyekûn bir mağlubiyetin paydaşı kıldı.

1945'ten sonra yeni ve bağımsız bir Avusturya ortaya çıktı. Hem savaşlar sırasında fecaatle ihmal edilen dayanışmayı oluşturarak hem de "Avusturyalıları" "Almanların" 1938-1945 yılları arasında

1. Resim: Avusturya prototipi: Salzburg

telkin ettikleri şeylerden uzaklaştıracak yeni bir kimlik Avusturya riyaseti tarafından bilinçli bir şekilde inşa edildi. Avusturya'nın 1945'ten sonraki dirilişi Avrupa'nın savaş sonrası iyileşme hikayelerinin en mucizevi olanlarından bir tanesidir. Yurt içinde siyasî ve ekonomik barışın tesisi, yurt dışında tarafsızlık ve geçmişi kurcalamamaya dair genel mutabakat yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünyanın en müreffeh ve barışçı ülkelerinden birinin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı.

Görünüşe bakılırsa Avusturya bugün bile "kutlu bir belde" olarak anılmayı hak ediyor. Kişi başına düşen gayrisafi millî hasılası Avrupa Birliği içinde en yüksek olanlardan bir tanesi olmasının yanı sıra Avusturya ekonomisi, nüfusunun yüksek teknik eğitim seviyesi sayesinde endüstriyel sahadan hizmet sektörüne dönüşümü başarıyla gerçekleştirmiştir. Avusturyalılar yaygın ve müreffeh bir sosyal devletin faydalarından yararlanırken dünyanın en düşük suç oranlarına da sahipler; bilhassa şiddet suçlarında.

Ülkenin coğrafî konumu itibariyle Avrupa'nın kalbinde bulunması vaktiyle büyük bir engelken şu anda büyük ve potansiyelli bir avantajdır. Ülkenin Almanya ve İtalya arasında denize çıkışı olmayan kara devleti konumu iki dünya savaşı süresince onu bu iki büyük gücün avı yapmış olsa da şu anda Avrupa Birliği iç pazarının bir üyesi olarak ülkeye ciddi bir ticarî stratejik önem katmaktadır. Habsburg Hanedanlığının halefi ülkeler olan Çekoslovakya, Macaristan ve Yugoslavya tarafından kuşatılmış olmak iki dünya savaşı döneminde siyasî düşmanlık ve iktisadî bölünme demekti. 1945 sonrası komşularının komünistlerce ele geçirilmesinin ardından sınırlarının büyük bir kısmında Demir Perde ülkelerinin olduğu Avusturya kendini birden "Batı"nın uçlarında buldu.

Komünizmin çöküşü ve 2004 yılında Avrupa Birliği'nin genişlemesinden beri Avusturya'nın sınırında yeni ekonomiler filizleniyor ve hâliyle geniş ekonomik imkânlar doğuyor. Dahası bu genişleme Avusturya'yı Avusturyalıların her daim daha uygun bir yer olduğunu düşündükleri yere, "Avrupa'nın" doğu ucundansa kalbine yerleştirdi en sonunda. Avusturyalılar milletlerinin geçirdiği bu olağanüstü dönüşümden dolayı kendilerini çok şanslı addediyor olmalılardır.

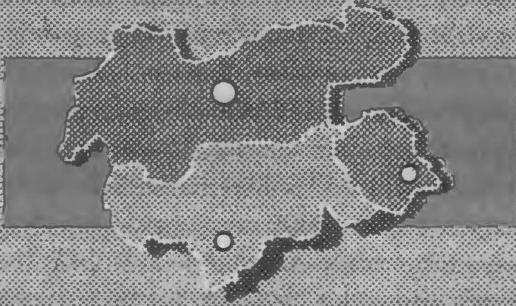
Ancak yine de Avusturya tarihinin ağırlığı, bilhassa Avusturya'nın "Avusturya" olmadığı 1938-1945 arasında yaşananlar, millî kimliğin algılanmasını yaralamaya, karmaşıklaştırmaya ve bulandırmaya devam ediyor. 1986'da Waldheim Hadisesi İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma eski bir hayaleti hortlattı ve yabancı kamuoyunda skandal yarattı. Bu hadiseden bir süre sonra Vranitzky hükümetinin faaliyetleri Avusturyalıların "geçmişleriyle" ciddi bir şekilde yüzleşmeye çalıştıkları izlenimini uyandırdı. Lâkin Jorg Heider ve onun aşırı sağcı Özgürlük Partisi'nin önlenemez yükselişi (ılımlı muhafazakârlarla koalisyonda olsalar bile) farklı bir durumu ihsas ettirdi. Şu çok çelişkili bir durumdur: "Tasasız ve asude" mizaçlarıyla meşhur olan ve dünyanın en başarılı ülkelerinden birinde yaşayan Avusturyalılar "millî" geçmişleri mevzubahis olduğunda aşırı derecede hassas ve hatta mahcup, endişeli ve savunmacı olmaya devam ediyorlar.

Bu huzursuzluğun Avusturya tarihinden kaynaklanan çok kuvvetli sebepleri var. Avusturya'nın ve Avusturyalıların bugün ne olduğuyla Avusturya'nın ve "Avusturyalıların" geçmişte ne oldukları arasında keskin bir kesinti var ki bu, başlarken zikrettiğimiz temel paradokstur. Tarihî "Avusturya" kimliğinin dolambaçlı karmaşıklığı diye bir problem var ve bu problem "Avusturya"nın son iki yüzyılda kendisini ulus devletlerin "modern" dünyasına yerleştirememesinden kaynaklanıyor. Bu durum Orta Avrupa'da problemli bir miras bıraktı ama aynı zamanda "Avusturya"nın yirminci yüzyılın entelektüel, ideolojik ve kültürel akımlarının iyi ya da kötü merkezinde olmasına imkân da sağladı.

Günümüz Avusturyalılarının birçoğu Habsburg Avusturya'sının emperyal ve uluslar-üstü mirasıyla 1900 Viyana'sının kozmopolit çifte mirasını benimsemek isteyeceklerdir. Ancak bu durum, 1938'den 1945'e kadar süren "durağın" suçluluk yüklü bataklığına batmadan nasıl yapılacağı başta olmak üzere, pek çok zorluğu beraberinde getirmektedir. Günümüz Avusturya'sının millî kimliğini desteklemek için diğer bir "Avusturyalı" geçmişe sahip çıkma girişimi ahlaken tehlikelidir. "Avusturya" geçmişinin hangi kısımlarına sahip çıkılacağını titizlikle de olsa seçmek imkânsızdır zira işe yarar bir millî geçmiş uğruna ihmal edilen kısımlar çok keskin bir şekilde dışarıda bırakılmış olacaktır. Günümüz Avusturyalılarının, bastırılmaya çalışılan geçmişleri de dahil olmak üzere, geçmişleriyle tam olarak yüzleşip yüzleşmeyeceklerini zaman gösterecek.

Geçmişin görünüşte "kullanılabilir" olan kısımları bile her zaman göründükleri gibi olmayabilirler. 19 Eylül 1991'de Alpler'in yükseklerinde Ötztal Buzulları'ndaki Hauslabjoch'ta bir ceset bulundu. Cesedin talihsiz bir dağcıya ait olduğu varsayımı üzerine Innsbruck'tan bir kurtarma ekibi çağırıldı ama durum bundan ibaret değildi. Ceset binlerce yıl önce öldürülmüş bir adama aitti ve gerçekten de şimdiye kadar keşfedilenler arasında Bronz Çağı'na ait olup en iyi korunmuş olanıydı. Avusturya kamuoyu, bilhassa da magazin basını, "şimdiye kadar bulunan en eski insanın" Avusturyalı olmasına belirli bir derece de olsa millî bir gururla karşılık

TIROLER
TAGESZEITUNG - 9

KALENDARIUM

Namenstag: Alice, Barnabas, Roselinde, Paula, Adelheid, Johannes Facundo, Jolenta.

2. Resim: Tirollü kimliği, *Tiroler Tageszeitung*'tan
11 Haziran 1996 tarihli bir küpür

verdiler. "Buzadam Ötzi"nin, herhangi bir Avusturya fikrinin ortaya çıkışından binlerce yıl önce öldüğü malum olsa da Britanya'nın Stonehenge'e atfettiği millî gururda olduğu gibi fî tarihinden "atalar" iddia etmek görülmemiş şey değildir. Keşif sahası yeniden incelenip Buzadam'ın aslında *İtalya*'da keşfedildiği çünkü Avusturya-İtalya sınırının Hauslabjoch'un tam ortasından geçtiği anlaşıldığında Avusturyalıların Ötzi'yi sahiplenmeleri ciddî bir darbe aldı. Birçok tartışmadan sonra iki ülke Avusturyalıların Ötzi'yi araştırma yapma amacıyla geçici olarak Inssbruck'ta tutabilecekleri ancak kalıcı koruma için İtalyanlara teslim edilmesi gerektiği hususunda anlaştı. "Bilinen en eski İtalyan" (aslında Buzadam Akdeniz bölgesinden gelmiş gibi görünüyor) şu anda Güney Tirol olarak da bilinen İtalya'nın Alto Adige eyaletindeki Bolzano şehrinde ikamet ediyor.

İşte tam burada uzun bir hikâye başlıyor... Avusturyalıların büyük bir çoğunluğuna göre Güney Tirol Avusturya'nın bir parçası olmalıdır. Bölgede çoğunlukla anadili Almanca olan insanlar mukimdir ve İtalya'nın Güney Tirol üzerindeki hakimiyeti İtilaf Devletleri'nin İtalya'nın 1915 yılında savaşa girişini ödüllendirmek için burayı İtalya'ya teslim edişlerinden bu yana tartışılagelmektedir. Bu konu ziyadesiyle görmezden gelinse de her iki taraftaki Tirollüler, Güney Tirol'ü Büyük Tirol'ün bir parçası olarak görüyorlar. Innsbruck'un önde gelen gazetelerinden bir tanesi olan *Tiroler Tageszeitung* kısa bir süre öncesine kadar Avusturya'daki iki parçanın (Kuzey ve Doğu) koyu bir şekilde gölgelendirildiği, Güney Tirol'ünse daha açık bir şekilde gölgelendirildiği bir Tirol haritasını sayfa başlığından vermekteydi. Güney Tirollüler İtalyan hükümetinden elde ettikleri özerklik ve diğer imtiyazlardan hoşnut olsalar da hiç kuşkusuz kendilerini hâlâ Tirollü olarak addetmektedirler. Otzi ne Avusturyalı ne de İtalyan'dır ama muhtemelen Tirollüdür.

Otzi vakası günümüz Avusturya'sına dair sarsıcı bir olgunun altını çizmektedir: 8 milyonluk bir ülke için Avusturya şaşırtıcı derecede bölgesel farklılıkları vardır ve dokuz eyaleti de çok güçlü özerkçi kimliklere sahiptir. Bu kısmen ülkenin dağlık arazisinin ve uzayıp giden batı bölümün bir sonucudur. Ülkenin uzak batısında

Constance Gölü ve haliyle Ren Nehri'ne bitişik olan Vorarlberg, Avusturya ulaşım ağındansa Alman ve İsviçre'ninkine entegre olmuş durumdadır. Bregenz'den Viyana'ya gitmek Paris'e gitmekten daha uzun sürer. Tirol büyük ölçüde Alplerden oluşur ve bu sebeple modern Avusturya kimliğinde turistik yer olarak merkezî bir konuma sahiptir. Ancak bununla birlikte Avusturya'nın ana ve "bereketli" kısmından nispeten uzaktır ve Habsburgların "Avusturya" hakimiyetine kısmen geç bir tarih olan on dördüncü yüzyılda katılmalarından kaynaklanan kuvvetli bir bölgesel bağımsızlığı vardır. Modern Avusturyalı kültürel kimliğinde ve Avusturya'nın turizm endüstrisinde diğer bir merkezî bölge olan Salzburg ancak 1816 yılında Habsburg Hanedanı'na tamamen entegre edilmiştir. Mozart 1756 yılında orada doğduğunda "Avusturyalı" değildi.

Güneyden doğuya eyaletler (yahut *Länder*'ler) Styria ve Carinthia daha uzun bir Avusturyalı olma geleneğine sahiptir. Styria, Babenbergler zamanında çekirdek Avusturya topraklarıyla birleşmiş ve Carinthia 1336 yılında Habsburg idaresine girmiş olsa da kuzeye geçişi engelleyen Alp sıradağları ve güneye akan nehirler bu bölgelerin tarihsel olarak kuzeydeki komşularından farklı meselelerinin olmasıyla sonuçlanmıştır. Tuna Nehri'nin kıyısında yer alan Yukarı ve Aşağı Avusturya eyaletleri Avusturya'nın çekirdek topraklarıdır. Başkent Viyana bir zamanlar Aşağı Avusturya'nın da başkentiydi ama şu anda kendi başına bir eyalettir. Macaristan'a ve Macar Puszta'sına sınırdaş olan en doğudaki Burgenland eyaleti 1919'da Avusturya'ya katılmadan önce tarihî olarak Macaristan'ın bir parçasıydı ve bu sebeple en kısa Avusturya geleneğine sahip eyalettir.

Ren Nehri'nden Macar Puszta'sına uzanan coğrafî genişlik, ülke boyunca yayılan Alp Dağları'nın engelleri ve eyaletlerin tarihî çeşitliliği dört başı mamur bir Avusturya kimliği iddiasında bulunmayı zorlaştıracak bölgesel kimlikler ve bağlılıklar geliştirmiştir. Bu özerkçi eğilim nüfusun büyük bir çoğunluğunun Viyana ve Tuna havzasında, ülkenin düzlük kesimlerinde yaşaması sebebiyle kısmen dengeleniyor. Viyana'yla beraber Aşağı ve Yukarı Avusturyalılar ülke nüfusunun yarısını teşkil ediyorlar. Bununla birlikte daha küçük

eyaletlerin kimlikleri Alp geleneğine yaptıkları vurguyla (ülke topraklarının yarısından fazlası ya ormanlık ya da çoraktır) bugünkü Avusturya kimliğinin oluşmasında daha büyük bir rol oynayagelmiştir. Bu kimliğin ana teması; Bruno Kreisky'in "vadi insanları" ve "dağ insanları"na aşağı yukarı karşılık gelen Avusturya'nın "Tunalı" ve "Alpli" iki tarafı arasındaki gerilimde görülebilir aslında. Ülkenin doğu yarısıyla batı yarısı arasında bir ayrımın yahut geleneği de olan bir gerilim olarak Viyana ile ülkenin geri kalanı arasında yapılan daha basit bir ayrımın olduğu da kabul söylenir.

Avusturya tarihinde gömülü en kritik problem Waldheim Hadisesi'ndeki bir olayda özetlenmiştir. Savaş zamanı siciliyle ilgili sorulara cevap veren Cumhurbaşkanı adayı Kurt Waldheim şunları söylemiştir: "Savaş zamanı yaptıklarım yüzbinlerce diğer Avusturyalının yaptığından farklı değildi, yani ben bir asker olarak vazifemi ifa ettim."

Görünüşte makul olan bu savunma kime ya da neye karşı "görevini" yaptığını sorduğunuz zaman tuhaf bir hâl alıyor. Avusturya'nın Almanya tarafından "fethedildiği" göz önünde bulundurulduğunda Waldheim; vazifesini Avusturya'ya karşı değil gaspçı olduğu varsayılan yabancı bir kuvvete, *Nazi Almanyası*'na karşı yerine getiriyordu. Çoğu "görev" anlayışında vazife ancak meşru otoriteye karşı ifa edilebilir ki modern ulus devletlerde bu sadece kişinin kendi ulusu ve en nihayetinde kendi yüksek ahlakî benliği olabilir. Çoğu Avusturyalının iddia ettiği gibi *Nazi Almanya'sı* meşru otorite değilse ona karşı vazife ifa etmek imkânsız demektir. Waldheim'ın beyanatı Avusturya'nın "ilk işgal edilen ülke" olduğu düşüncesine gölge düşürmekte ve "Avusturyalıların" İkinci Dünya Savaşı sırasındaki millî kimliklerine dair derin ikiliği vurgulamaktadır. Çek bir siyasetçinin aynı şeyi Almanlar için savaşması hususunda söylediğini bir hayal edin!

Walldheim'ın beyanatı; Avusturya'nın Nazi geçmişiyle ilgili süregelen sorunun bir parçası olarak, Avusturyalıların kendilerini Alman addedip *Anschluss*'u meşru görmelerinde olduğu gibi, Üçüncü *Reich*'in da meşru bir otorite olarak umarsız ve iz bırakacak bir şekilde tanımlanması olarak kabul edilmiştir. Bu durum, beyanatın bir etkeni olabilir ama bence başka bir izah daha makul olacaktır.

Waldheim tarafından kullanılan bu "görev" bilinci Batı Avrupa'ya hatta Kuzey Kantçı Almanya'ya ait bir anlayış değildi bilakis Habsburg Hanedanlığı etkisinde yüzyıllardır süregelen bir geleneğe sahip Orta Avrupa'ya ait bir anlayıştı. Bu "görev" (*Pflicht*) anlayışının altında emri kimin verdiğinin önemi yoktur; emirlere itaat edilmesi gerekir çünkü tanımı gereği emri veren kişi otorite ve yahut otoritelerdir ve bu sebeple itaat edilmelidir, otoritenin kaynağı sorgulanamazdır. Bu, tebaanın "görevi"dir ama vatandaşın görevi değildir.

Waldheim'ın İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Avusturyalılara dair bu iddiaları Avusturya tarihinin daha derin bir mirasına, Habsburg Hanedanı'nın topraklarını tutarsızlık korkusuna düşmeden yönetebilmesi için yüzyıllar boyunca sorunlu bir meşruiyet ve otorite temeli arayışına işaret ediyor. 1945'ten sonra Avusturyalılar onlara meşruiyet tevcih edecek ve böylelikle Avusturya ulus devletine otorite sağlayacak tarihî bir kimlik inşa etmek için tarihlerinden seçici bir şekilde yararlandılar ama bu davranış yeni değildir. "Avusturya" için Avusturya tarihinin merkezî teması; ona topraklarının bir hanedan etrafında kümelendiği basit bir aile yönetiminden başka bir meşruiyet ve otorite tevcih edecek bir tanım, bir kimlik, bir anlam arama olagelmiştir.

Habsburglar; kendi halklarının (ve komşularının) milliyetçiliğine en sonunda yenik düşmeden önce İsveç "protodemokrasi"sinin hasmı olarak yola koyuldular, sonra Protestan ulusal devletlerinin ve ardından Fransız Devrimini benimseyen liberal ulus devletlerin hasmı oldular. Tüm bu süreç boyunca "Avusturya" hem kendisine hem de başkalarına karşı meşru görünmek için kendisini tanımlamaya çabaladı durdu. Bazen başarılı oldu ama bu ne uzun sürdü ne de tamamen başarılı olunabildi; her zaman hafif bir ikna eksikliği ona eşlik etti. Avusturya tarihi Avrupa tarihinin diğer yüzü için, muzaffer ulus devletlerin ardında bıraktığı siyasî tutarlılık kavramı için bir vaka çalışmasıdır. Savaş sonrası Avusturya'nın geçmişine dair farkındalığı ve aidiyet duygusu çok eski bir geleneğin parçasıdır.

1

1439'dan Önce Doğu Uçları

1000 YILINDAN ÖNCE AVUSTURYA

Avusturya, Bavyera Düklüğünün doğusunda bir uç beyliği olarak onuncu yüzyılın geç dönemlerinde tarih sahnesine çıktı. Bu dönem, Tuna Vadisi'nde bir bölgenin "doğu ülkesi" olarak bilinmeye başladığı bir dönemdi ki buna Latince'de "*terra orientalis*" veya dönemin yerel Almancasında "ostarrichi" denirdi. "Österreich"ın orta çağın erken dönemlerindeki bu muadiline dair ilk yazılı kaynak 996 yılına tarihlenir. Bu uç bölgesi on birinci yüzyılda bazen "Avusturya"nın Latincesi olan "Osterlant" olarak da anılırdı; bu tabir ilk kez 1147 tarihli bir belgede kendisine yer bulmuştur.

1945'ten sonra Avusturyalı tarihçilerin kanıtlamak için büyük çaba sarf ettikleri gibi bu uç bölgesine aslında hiçbir zaman "*Ostmark*"[1] denmedi. Lâkin Avusturya; Almanların güneydoğu sınırında, Bavyera'nın hakimiyetindeki Alman Krallığı'na bağlı bir doğu uç bölgesi olarak kariyerine başlamıştır.

Ötzi'nin keşfinin gösterdiği üzere bölgedeki insanî faaliyetler herhangi bir "Avusturya" kavramından binlerce yıl önce başlamıştır. Burasının dağlık bir bölge olması orada az sayıda erken yerleşim olduğu anlamına geliyor. Bölge, medeniyetin ön saflarında yer almıyordu ve Hallstatt'ta görülen Demir Çağı kültürü nispeten

---

1 Avusturya'nın, kendi tarihî topraklarının bir parçası olduğu iddiasında bulunan Nazi Almanyası'nın Avusturya için kullandığı tabir. (ç.n.)

geç bir dönemde, M.Ö. 800 civarında ortaya çıkmıştı. O zamandan M.Ö. 400'e kadar bölgedeki ana grup, aralarında Noriki ve Tauriski kabilelerinin de bulunduğu Keltler tarafından yerinden edilen "İliryalılar"dı. Bugün Vorarlberg ve Tirol'un bulunduğu dağlık müstahkem mevkinin kontrolünün Raettiler'in elinde kalmasına rağmen bölgenin doğu kısmında Keltler M.Ö. 200 dolaylarında Norikum Krallığı'nı kurdular. M.Ö. ikinci yüzyılda Norikum, kuzeyden gelen Alman kabilelerinin artan baskısına maruz kalıp M.Ö.15 yılında barışçıl bir şekilde Roma İmparatorluğu'na bağlandı. Bunun aksine nüfusunun büyük bir kısmı yerinden edilen Raetia, Romalılar tarafından cebren işgal edilmiştir.

Roma hakimiyeti beş yüz yıldan fazla sürdü. Buna ek olarak Romalılar, Norikum'un doğusundaki zengin Panunya (Pannonia) bölgesini de fethedip kuzeydeki Alman kabilelerini ele geçirmeye çalıştılar. M.S. 9 yılında Teutoburg Ormanı'nda alınan feci yenilgi Roma'nın Tuna'ya çekilmesiyle sonuçlandığı için Norikum, imparatorluğun sınır bölgesi oldu ve en sonunda onun sınırları da Romalıların Avrupa boyunca uzanan askerî surları olan Limes'in bir parçası hâline geldi. Lentia (Lenz), Juvanum (Salzburg), Brigantium (Bregenz) ve Vindobona (Viyana) gibi mevcut Kelt yerleşimleri bir Roma municipiasına[2] dönüştü. Panunya Eyaleti'nin başkenti olan ve Limes'in doğusunda yer alan Karnuntum'un (Carnuntum) büyük bir Roma şehri olduğu anlaşılıyor. Karnuntum'da bağ üzümü yetiştiriciliğine başlandı, geniş bir yol sistemi kurulup Roma medeniyeti inşa edildi.

Nispeten barış içinde geçen M.S. birinci yüzyılda Roma, Limes'in kuzeyindeki Alman kabileleri olan Naristi, Marcomannii ve Quadii üzerinde hegemonya kurmuş olsa da Alman istilası tehlikesi sonraları daha da büyüyecektir. Marcus Aurelius 172'de Marcomannii istilacılarını püskürtmek için bölgeye gelmiştir. Onun 180 yılında Vindobana'daki ölümü Viyana'nın şöhret sahnesine ilk çıkışıdır. Üçüncü yüzyıldan itibaren Alemanniiler büyük bir tehlike arz eder olmuşlardı. Romalılar askerî varlıklarını arttırdılar

2 Latincede kent, kasaba anlamlarına gelen "municipium" kelimesinin çoğuludur. (ç.n.)

ama sınır gittikçe daha geçişken oluyordu. Constantine idaresinde Roma ordusunun çoğu Alman paralı askerlerinden oluşur olmuştu. Dördüncü yüzyılın ikinci yarısında Romalılar Hunlardan kaçan bazı Germen kabilelerinin Roma savunma sisteminin bir parçası olarak Limes'in *içine* yerleşmesine izin verdi.

Ancak yine de Ostrogotların, Doğu Germenlerin ve Hunların saldırıları devam etti. 433 yılında Romalılar Hun tehlikesi sebebiyle Panunya'yı boşalttılar, Attila'nın ölümünden sonraysa 453 yılında Gotlar şehri ele geçirdiler. Keza Norikum şehri de Germen Rugii kabilesinin insafına kalmıştı; 488 yılında Norikum'un Hıristiyanlaşmış ve Romalılaşmış nüfusunun tahliyesi emredildi. Raetia ise çoktan Alemannii'lere kaybedilmişti. 493'ten sonra Doğu Alpler bölgesi Teodorik'in Ostrogot İmparatorluğu'nun bir parçası olmuş ve burada Roma dönemi sona ermişti.

Kabile "göçleri" devam etti, Tuna Vadisi'yse göç edenlerin ana güzergâhıydı. Lombardlar 500 yılı civarlarında bölgenin kuzey ve doğu kısımlarında zuhur etseler de 567 yılında Avarlar tarafından bölgenin doğusundan kovulmuşlardır. Lombardlar 569 yılında kendilerini İtalya'nın kuzeyinde buldular. Daha sonra Avarlar, Slav kabilelerin eşliğinde harekete geçtiler. Kuzeyden ve güneyden Franklara tabii olan diğer bir Germen kabilesi Bajuvarii'ler de bölgeye ayak bastılar. Böylelikle bölgeyi kontrol etmek için Bajuvariilere (Bavyeralılara) karşı Avarların ve Slavların mücadelesi başlamış oldu.

Yedinci yüzyılın başlarına gelindiğinde Avarlar, Baltık sahilinden Balkanların içlerine uzanan bir alanı kontrol eder olmuşlardı. Avrasya bozkırlarından atları üzerinde akın ederek geldiler ve her şeyi önlerine kattılar. Bizans Devleti altıncı yüzyılın başlarında Balkanlarda görülmeye başlayan Hunlara ve Slavlara karşı Avarları istihdam etti. Avarlar Slavlara boyun eğdirip onları tabiiyetleri altına aldılar ve böylelikle fethedilen bölgelerde kendi beylerinin yararına yerleşebildiler. 600'den önce Bavyeralılarla Slavlar Doğu Alplerdeki geniş bölgeler için mücadele ediyorlardı. 626 yılında Perslerle ittifak kuran Avarlar Konstantinopolis'i tehdit ettiler. Lâkin başarısızlıkları kendilerine tabi olan Slavların isyanına yol açtı.

Kuzey Slavları Samo isminde bir Frank'ı kendilerine kral seçerken Alplerde yaşayan Slavlar Odilo isminde bir Bavyeralıyı lider seçtiler. Avarlar Samo'nun krallığını yeniden fethetseler de Karinthianların (Carinthians/Carantaniilerin) toprakları Bavyeralıların kontrolünde kalmaya devam etti. Nispeten bereketli Tuna Vadisi'yle onu çevreleyen dağ etekleri arasında Bavyeralılar Slavlara ve onların Avarlı beylerine karşı amansız bir mücadeleye girişseler de Slav yerleşimi 650 yılında Pustertal'a ulaştı. Bu tarihten sonra Slav yerleşimi Bavyeralıların baskısıyla geri çekildiği için 780'den önce Enz Nehri Bavyeralıları ve Slavları birbirinden ayırır oldu.

Bölgede yükselen güç artık Bavyeralılardı. Aslında önce Ostrogotlara ve daha sonra Franklara tâbi olan Bavyeralılar altıncı ve yedinci yüzyılların büyük bir kısmında, gelip geçici Fransız kontrollerine rağmen kendi kendilerini yönetir olmuşlardı. Tuna Vadisi'ndeki ve Kuzey Alplerdeki yerleşimlerini doğuya güneye doğru ilerletmiş, Karantanya (*Carantania*) üzerinde hakimiyet kurmuşlardı.

Sekizinci yüzyılda Karolenj Franklarının kralları, Bavyera üzerindeki hakimiyetlerini yeniden temin ettiler. Şarlman ise Frankları ve Bavyeralıları 791'de Avarlara karşı harekete geçirdi. 803'ten önce Avarların Fischa ve Leitha nehirlerinden öteye sürülmeleri yerleşim için geniş bir alan açmıştı. Tuna'dan Adriyatik'e kadar uzanan bir uç beylikleri sistemi bölgede kurulmuştu ki bunun bir gereklilik olduğu açıktı: Bölge; Slavon isyanları, Bulgar saldırıları, iç mücadeleler veya kuzeyde büyük bir Slav gücü olan "Büyük Moravya Krallığı"nın dış müdahaleleriyle olsun çeşitli çatışmalara kuşatılmaya devam etti. Bunların en kötüsüyse dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki Macar *(Magyar)* taarruzlarıdır.

Macar iktidarı, tıpkı Avarlarda olduğu gibi, alelacele tesis edilmişti. Macarlar daha güçlü kabilelerin önüne düşüp bozkırlardan kaçtılar ve bölgede 862 yılında görülmeye başlandılar. İlk başlarda sayıları çok azdı; Franklarla ve Moravyalılarla mücadelelerinde paralı askerleri kullanırlardı. Lâkin 896 yılında Macarlar, Macar Ovası (*Hungarian Plain*) olarak isimlendirilen yere kitlesel olarak gelip gerçek bir "Macar Fırtınası" başlattılar. Atlılara dayanan Macar

orduları ilk başlarda Franklara karşı büyük bir üstünlük kurdular. Macar orduları Tuna Vadisi'ndeki karargâhlarından çıkıp çevredeki toprakları kimseye muafiyet tanımadan yağmaladılar. 906'da Moravyalıları yenip 907'de Pressburg'ta Bavyera ordusunu imha ettiler. Karolenjlerin sınır boyları çökmüştü. Bavyera hududu Enz Nehri'nin gerisine çekilmesine rağmen Macar akınları devam etti. 50 yıl veya daha fazla bir süre Macarlar bölgeyi terörize ettiler. Daha sonra 10 Ağustos 955 yılında Kral I. Otto ve Almanlar Lechfeld'de (Ausburg'un dışında) Macarlardan ve Bavyeralı isyancılardan oluşan birleşik bir orduyu yendiler.

Lechfeld'in Orta Avrupa tarihi için dramatik sonuçları olmuştur. I. Otto yeniden tesis edilen iktidar ve prestijini 962'de Kutsal Roma İmparatoru olmak için kullandı ve 1806'ya kadar devam edecek olan Alman-merkezli idarenin kesintisiz "imparatorlular" silsilesinin birincisi oldu.[3] Tuna Vadisi'nde Lechfeld'i Enz Nehri'nin doğu topraklarının yavaş bir fethi takip etti; burası hâlâ ön-Macar toplumlarının varlıklarını sürdürdükleri bir yerdi. I. Otto burada birinci Babenberg hükümdarı olan Margrave Luitpold 976'dan sonra liderlik edeceği başka bir "uç" kurdu. Bavyera orduları bu yeni ucun sınırlarını 1002'de Viyana etrafındaki bölgeye erişene kadar Tuna boyunca doğuya doğru genişlettiler. Bu arada 976 yılında Karantanya'da (*Carantania*) bağımsız bir Karintiya (*Carinthia*) Düklüğü kuruldu ve ileride Karniyola (*Carniola*) ve Styria dönüşecek yeni uç beylikleri kuruldu. 996'da "ostarrichi"den bahsedilmesi Avusturya tarihinin kesin bir başlangıcı olmasa da bölge için tarihî bir dönüm noktasıdır. Bir kabilenin diğerini istila ettiği "karanlık çağlar"ın sonuna gelinmiş ve günün birinde "Avusturya" olacak bölgesel çekirdek tesis edilmiştir artık.

---

3 I. Otto'dan sonra Kutsal Roma İmparatorluğu'nun hükümdarı, prens olan emsalleri tarafından (daha sonra seçici prensler olarak bilineceklerdir) seçilen Alman kralları oldular. Bundan başka Alman kralları "Romalıların kralı" olarak da bilindiler ancak bu seçilen Alman kralı Roma'da Papa tarafından resmen Kutsal Roma imparatoru olarak vaftiz edildiğinde geçerlidir. Birçok "imparator" bu sebeple resmî olarak sadece kral olmuşlardı.

Bölgenin halihazırda karmaşık bir mirası vardı. Bölgede yerleşen çeşitli insan dalgalarının her biri bölgeye kendi izini bıraktı ve bu grupların hiçbiri tamamen ortadan kalkmadı. Bavyeralılar bölge nüfusunun büyük bir kısmını oluştururken diğer bir Cermen kabilesi olan Alemanniler, Konstanz (*Constance*) Gölü'ne doğru batıdaki nüfusun çoğunu oluşturuyorlardı. Birçok farklı kabile de bölgeye akın etti ve mevcut nüfus çoğunlukla ya bir tür tabiiyet formu altında yaşadı ya da yüksek dağlara veya ormanın içlerine çekildi. Tehcirler, tahliyeler ve katliamlar olmuştu elbette ama bunlar hikâyenin tamamı değildir. Roma dönemi, ciddi bir "Romalılaşmış" Kelt nüfusuna ve onların da dört yüzyıl sonra kademeli olarak Hıristiyanlaşmalarına şahit oldu.

Bölgedeki Roma rejimi Germen istilaları önünde çökünce Roma nüfusunun bakiyeleri orada kaldı, tıpkı Salzburg etrafında olduğu gibi. Salzburg'un bir banliyösü olan Grödig'de (Crethica) olduğu gibi birçok Romalı yer ismi yaşamaya devam etti. Salzburg'un kendisi dahi sekizinci yüzyılda hâlâ Latince adı olan Juvuvam ile maruftu. Eski "Romalılar" veya Almancada bilinen hâliyle *Walchen* yahut *Welsche*'ler (ki bu kelime "Welsch" kelimesi ile aynı etimolojik kökenden gelir) hem daha sonra Romanş (*Romansch*) olarak bilinecek Latincenin bir lehçesi olan dillerini hem de dinleri olan Hıristiyanlığı koruyarak farklı topluluklar şeklinde var olmaya devam ettiler. Winfird (*Bonifatius*) ve Columbanus (*Kolumban*) gibi İngiliz ve İrlandalı rahipler tarafından yedinci ve sekizinci yüzyıllarda Hıristiyanlığın bölgede canlandırıldığı zaman misyonerler birçok "Romalı" Hıristiyan topluluğu yerli yerinde buldular.

Avusturya bölgesi, Roma ve Hıristiyan nüfuzunun hiçbir zaman tamamen yok olmadığı bir bölgeydi. Roma idaresi 500 senesi civarında çökmüşse de Salzburg 739'dan önce piskoposluk, 798'den önce de başpiskoposluk olmuştu bile. Bölgedeki Alman kabileleri ve bilhassa Bavyeralıların kültürü ve dili baskın olan kuvvetti; bölgede Almancanın lehçelerinden bir tanesinin benimsenmesi ve birkaç Romanş topluluğu dışında hepsinin ortadan kaybolması buna delalet eder lâkin Alman toplulukları da bağ üzümü

yetiştiriciliği, şehirlerde halihazırda bulunan Roma sokağı şablonlarıyla tarım arazilerinde Roma tarla düzeni şablonlarının kullanılması gibi bazı Roman uygulamalarını benimsemişlerdir. Yedinci yüzyıldan itibaren Bavyeralılar da yavaş yavaş Hıristiyanlaştırıldı ve dokuzuncu yüzyılda Bizans Ortodoksluğuyla olan rekabetin azalmasının da etkisiyle bölge bir kez daha Roma'nın dinî alanının bir parçası olmuştur.

Avar istilası ve Doğu Alplerin büyük bir kısmının Slavlar tarafından iskân edilmesi zaten çetrefilli olan karışıma başka bir boyut kazandırmıştır. Burada da Almanlar en nihayetinde galip geldiler. Birçok Slav topluluğu efendilerinin dili olan Almancayı en nihayetinde benimseseler de mevcudiyetlerini sürdürdüler. Olayın Macar faslı tabloyu biraz daha değiştirdi. Tek bir saf etnik kökene sahip bir memleket olmaktan çok uzak olan Avusturya bölgesinin nüfusu, Bavyera unsurunun baskın olmasına rağmen, Avrupa'nın pek çok yerinde olduğu gibi halkların ve kültürlerin zengin bir birleşimini temsil ediyordu.

BABENBERGLER, 1000-1278

1000 yılında Macaristan Kralı Stephen Hıristiyan oldu. Macarları bir Hıristiyan gücüne dönüştürerek Stephen, Bavyeralıların doğuya Tuna Ovası'na doğru yürüyüşlerinin hızını kesmiş oldu. Kuşkusuz bu, 1030 yılında Stephen karşısında ses getiren bir askerî yenilginin neticesidir. Macarlar Alman ilerlemesini 1030'da durdurup kısmen tersine çevirmiş olsalar da Alman-Macar çatışması devam etti; lâkin Hıristiyan bir düşmanla karşı karşıya olma olgusu Almanların doğu hudundundaki eylemlerine yeni sınırlamalar getirecekti. Tuna bölgesi büyük güç dalgalanmalarının yaşandığı bir bölge olmaktan çıkarak nispeten istikralı bir bölge oldu ve bu da güç bloklarının gelişip pekişmesine imkân tanıdı.

Babenberglere bağlı Avusturya ucu, güç bloklarından sadece bir tanesiydi ve elbette en güçlülerinden biri değildi. Doğusunda ve kuzeyine Alman olmayan krallıklarla Hıristiyan hükümdarlar vardı;

3. Resim: Aşağıdan gelen güç? "Karintiya Dükü'nün Prens Taşı'ndaki (*Prince's Stone, Fürstenstein*) Tayini", Josef Ferdinand Fromiller, 1748.

Bohemya, Macaristan ve Polonya gibi. Bu krallık müesseseleriyle kıyaslandığında Avusturya uç beyliği ancak küçük bir oyuncuydu ve 1156'ya kadar Bavyera Dükü'ne bağlıydı.

Babenberg'teki ilk uç beyleri (*margraves*) bugünkü Avusturya'nın dahi çok ufak bir kısmını yönetiyorlardı. Batıda Salzburg, Baverya'nın eski bir parçasıydı ve başpiskopos tarafından yönetilen bir kilise bölgesi olarak gelişmekteydi. Salzburg'un batısındaki Tirol'de küçük derebeylikler bir olgu olarak kalmaya devam etti; ta ki Tirol kontu (*Merona*

yakınlarındaki kalelerinden dolayı bu isimle anılmaktadır) on ikinci yüzyılda kontrolü sağlayana kadar. Bugün Vorarlberg denen bölge feodal bir yamalı bohça olmaya devam etti. Zaten Babenberglerin güç merkezinden uzakta ve çoğunlukla *Alemannik*[4] bir bölgeydi.

Güneye ve güneybatıya doğru Karintiya ve yeni bir uç bölgesi olan Styria (Steirmark) kendi başlarına birer bölge olarak gelişiyorlardı. Karintiya 976'da dükalık olmuştu ve Slav Carantanii önderlerinden oluşan bir birlik olarak kurulduğu zamanki geleneklerinin izinden gidebilirdi. On beşinci yüzyıla kadar yeni dük olan bir kimsenin çifte teşrifattan geçmesi gerekiyordu; evvelâ Karnburg'ta, Karintiya halkının sembolik bir temsilcisi tarafından Fürstenstein (*Prensler Taşı*) denilen Roma döneminden kalma bir sütun kalıntısına oturtulması gerekiyordu ki ancak ondan sonra Zollfeld'teki Herzogsstuhl'a yerleşip tımar tevcihine başlayabilsin. Bu birinci tören 1414 yılında yasaklandı çünkü hem bir pagan ayiniydi hem de "aşağıdan" gelen gücü sembolize etmekteydi. İkinci törense bir Katolik töreniydi ve yukarıdan gelen gücü temsil etmekteydi, bu yüzden on yedinci yüzyıla kadar varlığını sürdürebildi. Bütün sürekliliğine rağmen Karintiya sönmeye yüz tutan bir güçtü; feodal iç çekişmelerden dolayı takatten düştü. Düklük; aralarında Karniola, Friuli, Istria ve Verona'nın da olduğu uç bölgelerini birbiri ardına kaybederek topraklarının çoğunu yitirdi.

Lechfeld'den sonra kurulan Styria ise Karintiya'nın üç uç beyinden biri olarak ortaya çıktı. Karintiya'nın en doğudaki dört ülkesi artan Macar tehdidine karşı askerî destek sağlamak amacıyla kısa süre sonra birliğe katıldılar. Vaktiyle Slav nüfusunun yoğun olduğu bölge en sonunda Traungauer ailesi tarafından yönetilir olmuştu. Otakars olarak da bilinen aile Steyr'deki (yani Styria) kalelerinden hem askerî hem de evlilik seferlerini içeren alışılmış feodal yöntemleri kullanarak güçlerini inşa ettiler. IV. Otakar 1180'de düklük statüsünü elde ederek Bavyera'ya tabi olmanın son kalıntılarını da

4 "*Alemannik*, Almancanın Güneybatı Almanya ile İsviçre'nin büyük bir kısmında konuşulan bir lehçesi. Standart Almanca kabul edilen Yüksek Almancadan (Hochdeutsch) hayli farklıdır." (ç.n.)

ortadan kaldırdı. Lâkin Styrialıların bağımsızlığı fazla uzun sürmedi. Otakar'ın bir varis bırakamaması 1186 Georgenberg Antlaşması'na yol açtı ve Babenbergler 1192'de Styria'yı ele geçirdi.

Babenberg'in uç beylikleri bölgedeki güç merkezlerinden sadece bir tanesiydi. Beyliklerin içinde bile Babenberg'in gücü tam tekmil olmaktan çok uzaktı. En iyi toprakların çoğu başta Salzburg başpiskoposluğu ve Passau piskoposluğu olmak üzere dinî otoriteler tarafından temlik edilmişti. Bölgenin geri kalanının çoğuysa, feodal düzenin bir gereği olarak, uç beyliklerinin soyluları tarafından kontrol edilirdi, gerçekten güvenilebilir bir destek olarak Babenbergler sadece *demesne* topraklarına sahiplerdi. Zamanla aile bilhassa miras, satın alma ve tazminat yoluyla doğrudan sahip olduğu toprakları önemli ölçüde arttırmayı başarmış olsa da diğer soylu aileler güçlerini ellerinde tutmaya devam ettiler. Haliyle ister antlaşma ister güç kullanma yoluyla olsun uç beyliklerinin soylularını pasifleştirmek için sürekli bir mücadele vardı. Bu pasifleştirmeye yardımcı olması için Babenbergler, Kuenringer ailesi gibi kul hizmetliler olan *ministerialleri* yine de büyük idarî ve askerî sorumluluklar vererek görev başına getirdiler. Zaman geçtikçe *ministerial*ler kul statüsünden kurtulmaya niyetli yeni bir soylu sınıfı oldular ve haliyle düklüğün iktidarına karşı başka bir potansiyel direniş kaynağı hâline geldiler. Aynı zamanda Babenbergler uçları daha güçlü komşularına karşı korumak için soylularla karşılıklı bir tabiiyeti paylaşıyorlardı.

Orta çağ siyasetinde Babenberg gibi aileler içerideki tâbi devletleri hizada tutmak ile dışarıdaki konumlarını koruyup sürdürmek arasındaki ince çizgiyi muhafaza etmek için büyük bir girişimcilik ve diplomasi yeteneklerine ihtiyaç duyuyorlardır. Ayrıca iyi bir talihe ve kendini yeniden üretebilme kabiliyetine ihtiyaç duyuyorlardı ki diğer rakip hanedanlardan daha uzun ömürlü olabilsinler. Yaklaşık üç yüz yıl Babenbergler bu oyunu çok güzel oynadılar. On üçüncü yüzyıla gelindiğinde Kutsal Roma İmparatorluğu'nun güney doğusunda hem Avusturya hem de Styria'da geniş bir bölgede hükümran dükler olabilmiş ve imparatorluk ailesi olan Hohenstaufen ile evlilik yoluyla ittifak kurabilmişlerdi.

Bu başarı birçok Babenberglinin yetenekleri ve ayrıca büyük risk alınabilmesi sayesinde elde edilebilmişti. Hanedanların başarısı yahut başarısızlığı genellikle bir piyangodur; en iyi kotarılmış planlar savaş meydanındaki bir ölüm veya hastalık yüzünden başarısızlığa uğrayabilirdi. Bu kadar çok güç katmanı ve bu kadar çok oyuncu varken herhangi bir prens, müttefiklerinin başarısına veya başarısızlığına ve çoğunlukla öngörülemeyen neticelerine mahkûmdu.

İmparatorluk siyasetine; 1075 yılında başlayan Tayin Krizi (*Investiture Crisis*) ve bu krizin yol açtığı Guelph-Ghibelline Savaşlarının neticesi olan imparatorluk ve Papalık arasındaki çatışmalar hâkim oldu. Babenbergler şartlara bağlı olarak bir tarafı ya da diğer tarafı hatta bazen her ikisini de destekleme hususunda zekice davrandılar. Bilhassa iki Babenbergli bir yandan kendi iç tabanlarını güçlendirirken bir yandan da imparatorluk-Papalık çekişmesinde sığ sularda gezinmekte mahirlerdi. II. Leopold, İmparator IV. Henry'e karşı çıkarak uç beyliğinden geçici olarak mahrum bırakılsa da babasının ardından III. Leopold, IV. Henry'in oğlu V. Henry'nin isyanını destekleyerek hem Kilise'nin hem de İmparatorluğun gözüne girebildi. Hizmetlerinden dolayı Leopold, imparatorun kız kardeşi ile evlenme iznini aldı ve bu Babenbergin prestijini büyük ölçüde arttırdı. Ardından imparatorluk işlerinden uzak durarak Avusturya soylularını etkisizleştirmeye odaklandı. Ayrıca kiliseye karşı çok cömertti; hem Klosterneuburg'u hem de Heilingengkreuz şehirlerini kurdu. 1485 yılında kutsandı ve nihayetinde Avusturya'nın koruyucu azizi oldu.

Adaşı VI. Leopold da on üçüncü yüzyılın dönümünde benzer bir yol izlemiştir. Guelph-Ghibelline çatışmasında akrabaları Hohenstaufenların sadık bir destekçiydi ancak aynı zamanda muhtelif manastırlar inşa ederek ve hem Ortadoğu'da hem de Batı Avrupa'da (hem Albilere [*Albigeois*] hem de İspanya'da Müslümanlara karşı) haçlı seferlerine katılarak Kilise'nin de büyük bir hamisi olmuştur. Kızını İmparator II. Frederick'in oğlu VII. Henry ile evlendirdi ve ayrıca 1230'da imparatorluk-papalık çatışmasına bir çözüm bulunmasına aracılık etti. VI. Leopold, Avusturya içinde soyluları kontrol altında tuttu; zenginlik ve gücün gelecekteki merkezleri

olduğunu görerek Wels, Linz ve Freistadt da dahil olmak üzere derebeylerinden birçok şehir satın alıp Viyana'nın zenginliğine zenginlik kattı. Ülke içindeki kaynakların altyapısını geliştirerek düklüğü üzerindeki kontrolünü pekiştirdi ve imparatorluk siyasetinde bir müttefik olarak değerini ziyadesiyle arttırdı.

Diğer Babenbergliler daha az ferasetliydiler ama kaybetseler de bir şekilde öne geçmeyi başardılar. İlk Avusturya dükü olan II. Henry "*Jasomirgott*", bu unvanı Bavyera'dan bağımsız olup Frederick Barbarossa'dan *Privilegium minus*[5] alarak kazandı ama bunu da selefi IV. Leopold'un 1139'da edindiği Bavyera Düklüğünü teslim etmek zorunda kaldığı için bir teselli ödülü olarak almıştı.

II. Henry'in halefi V. Leopold hem ferasetli hem de hoyratça risk alabilen biriydi. Bavyera'nın hilafına toprak kazanmayı ve Styrianlar ile Georgenberg Antlaşması'nı imzalamayı başardı. İngiltere Kralı I. Richard'ı 1192'de Dürnstein'da tutuklayıp hapsetmesi bir haçlı liderini hapsettiği için aforoz edilmesine neden olsa da İngilizlerin ödediği kurtuluş fidyesi Viyana'dan Styria'ya yollar ve birçok şehre yeni surlar inşa edip aynı zamanda yeni bir madenî para basmasına imkân sağladığı için meselenin dinî sonuçlarının risklerini almaya hazırdı. Bu menfur hadisenin Üçüncü Haçlı Seferi'ndeki Akra Kuşatması'nda Leopold ve Richard'ın arasında çıkan bir tartışmanın neticesinde gerçekleşmiş olması feodal prenslerin görevlerini yerine getirirken aldıkları, almak zorunda kaldıkları riskleri de göstermektedir.

Gelgelelim ki Babenburg'un başarısı sadece yetenekli bir şekilde risk almaya ve ferasetli hanedan politikalarına dayanmıyordu. Babenberglerin uç beyliği Orta Avrupa'nın en bereketli ve haliyle en müreffeh bölgelerinden bir tanesindeydi. Macar tehdidi geri çekildiğine göre araziler temizlenebilir ve orada canla başla yerleşilebilirdi. Bölge çok seyrek nüfuslu olduğu için büyük imkânlar barındırıyordu. Bu "Vahşi Doğu"da araziler bir soyluya yahut bir dinî tarikata imparator veya derebeyi tarafından tevcih edilirdi. Benediktenler ve Sistersiyenler gibi dinî tarikatlar bu bağışların önde gelen alıcılarıydılar: Avusturya'nın Benedicktine Melk, Klosterneuburg ve

5 İmparator tarafından verilen, imtiyazlar bağışlayıp yükümlülükleri azaltan bir berat türü. (ç.n.)

4. Resim: II. Henry Jasomirgott Haçlı Seferi'nde. Klosterneuburg'taki Babenbergerstammbaum'dan bir detay.

5. Resim: Yukarıdan gelen güç: Göttweig Manastırı

Gottweig ile Cistercian Heiligenkreuz ve Zwettl gibi birçok meşhur manastırı ya on birinci yüzyılın sonunda ya da ikinci yüzyılın başında inşa edilmişler ve ayrıca yerleşimin başlıca aracıları olmuşlardır.

Bu bağış ve tevcihatları alanlar kendilerine gereken işgücünü büyük ölçüde serfleştirilmiş köylülükten devşirdiler. Bir serf için yerleşimci olmanın cazibesi feodal yüklerin kısmen daha az seviyede olması ve işlenecek daha çok toprağa ulaşma ihtimaliydi. Bu durum birçok Bavyeralının neden doğudaki yeni bölgelere göçmeye hazır olduğunu açıklamaktadır; öyle ki aslen Slav çoğunluğunun yaşadığı bu topraklarda kısa zamanda çoğunluğu oluşturmuşlardır.

Daha seçkin bölgeler ele geçirildikçe daha uzak ve daha verimsiz olanlar yerleşimin hedefi hâline gelse de bu süreç zaman alacaktı. On üçüncü yüzyıla gelindiğinde Linz'in kuzeyinden Bohemya'nın güneyine kadar olan alanlar sadece birkaç ticaret yolunun geçtiği ve Bohemya ve Avusturya arasındaki sınırın belirsizleştiği devasa ormanlarla kaplıydı; tipik bir peri masalları ormanıyla. Aralarında Waxenberg lordlarından olan Wilheringslerin de bulunduğu yerel soylular ancak on üçüncü yüzyıl ortalarında oralarda yerleşim yerleri kurdular. Kuzey Mühlviertel'deki topluluklar çok geç tarihli

kurumlardır. Leonfelden ise 1292'de dinî bir idarî bölge (*parish*) olarak kurulmuştu evvela.

Arazilerin birçoğunun tarıma açılıp üzüm bağları gibi yüksek katma değerli ürünlerin yetiştirilmesi ve demir tekerlekli saban gibi yeni teknolojilerin kullanılmasıyla bölgesel ekonomi daha da çok yönlü bir hâl aldı; şehirler önemli ticarî ve idarî merkezlere dönüştü. Tuna önemli bir ticaret rotası, Viyana da bu rotanın en önemli antreposu oldu. Batıya doğru nehir yoluyla Alman anakarasına bağlanan şehrin Macaristan'a ve Macaristan'ın ötesinde Bizans İmparatorluğu'na açılan bir kapı olması Viyana'nın ve hâliyle Avusturya'nın doğuya yönelmesini sağladı. Babenberglerin önde gelen iki siması olan II. Henry ve VI. Leopold Bizanslı prenseslerle evlendiler.

Viyana'nın stratejik ticarî avantajları Babenberg politikalarıyla berkitildi. Güçleri arttıkça ikametgâhlarını Tuna kıyısına taşıyan Babenbergler 1108'de Klosterneuburg'a ve 1150'de Viyana'ya yerleştiler. V. Leopold haksız kazancının bir kısmını Viyana'yı geliştirmeye sarf edip yeni ve gösterişli bir sur inşa etse de Viyana'yı düklüğün gerçekten bir şehir merkezi yapan VI. Leopold'tu. 1221 yılında şehrin tüccarlarına "geçiş hakkı/izn-i sefine" tevcih etmesi Viyana'ya ciddî bir ticarî avantaj sağlamıştır. Bu, onlara Tuna üzerindeki Almanya ve Macaristan ticaretinde bir tekel sağlamıştı. 1192'de Styria'nın alınmasının Venedik'le temasları arttırması bir yana Avrupa'nın en geniş demir madenlerinden biri olan Erzberg'den elde edilen ciddi gelirlerin Avusturya'nın düklük hazinesine akması da Viyana'nın ticarî konumunu güçlendirmiştir.

Bunun sonucunda ortaya çıkan refah şehrin silüetine de yansıdı; bu yansımanın en dikkat çekeni 1230'dan itibaren şehrin merkezindeki Aziz Stephan Kilisesi'nin müsrifane yeniden inşasıdır. Ayrıca Viyana erken Alman edebiyatının birçok önemli şahsiyetine de ev sahipliği yaptı. Dietmar von Aist, Walther von der Vogelweide, Neidhart von Reuental ve Tannhauser gibi *Minnesinger*'ler[6] gerek VI. Leopold gerekse oğlu II. Frederick sarayında eserlerini icra etmişlerdir. Belki

---

6 Orta çağ Almancasında halk şiirleri yazan ve söyleyen ozanlar için kullanılan bir tabir. Almancası "*Minnesänger*"dir. (ç.n.)

de en önemlisi on üçüncü yüzyılında başlarında Nibelungenlied'in yazıldığı yerin Avusturya olmasıdır. Nibelungların hikâyesinin orijinali Ren Vadisi'nde değil de çoğunlukla Tuna Vadisi'nde geçmektedir

Babenberg Avusturyası'nın kısmeti uzun süre yaver gitmeyecekti. VI. Leopold 1230'da vefat etti ve onu ardından tahta babasının diplomatik ve politik yeteneklerinden yoksun olan oğlu II. Frederick geçti. Muhalif tabiatı (Kavgacı Frederick diye bilinirdi) komşularıyla veya İmparator II. Frederick'le ilişkileri sürdürmek şöyle dursun kendi topraklarında ortaya çıkan dinî kurumlar, şehirler veya derebeyliklerin yeni soyluları gibi yeni güçleri dahi yönetmekten alıkoyacaktı onu. Dük II. Frederick'in ilk yılı tam bir siyasî inişler çıkışlar yılıydı zira bu yıl soyluların isyanına ve imparatorun dükü yasadışı ilan etmesine tanıklık etmiştir; imparatorun İtalya'da cereyan eden hadiseler yüzünden dikkatinin dağılmasıyla Frederick isyan eden toprakları üzerinde tam kontrolü yeniden sağlayabilmiştir. Moğolların Doğu Avrupa'yı (ama Avusturya'yı değil) işgal etmeleri ve imparatorluk-papalık çatışmasının yeniden alevlenmesi sayesinde Dük II. Frederick topraklarının kontrolünü elinde tutabiliyor ve imparator tarafından olduğu kadar Papa tarafından da bilfiil destekleniyordu.

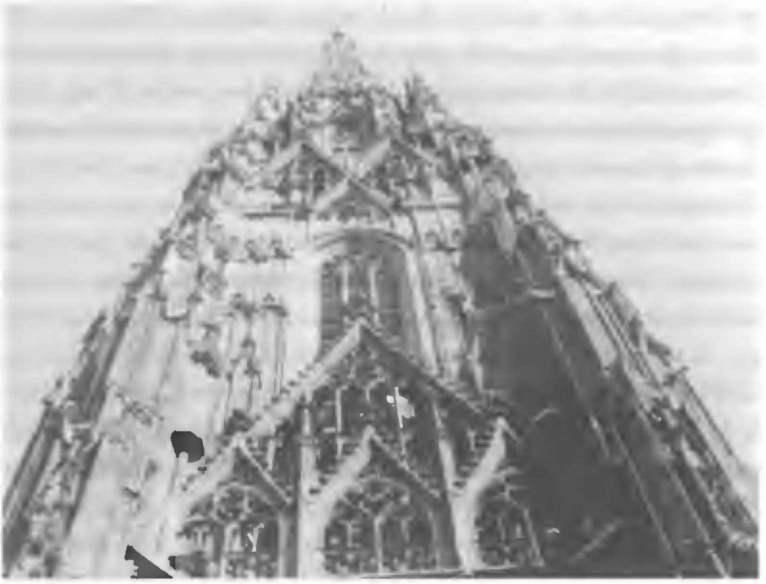
Dük en sonunda topraklarını yönetmeye kendini adadı. 1238'de düklüğünü Enz'in aşağısı (Aşağı Avusturya) ve Enz'in yukarısı (Yukarı Avusturya) şeklinde ikiye bölüp Trangau (ve Steyr) bölgelerini Styria'nın zararına Yukarı Avusturya'ya bağladı. Diğer bir kayda değer idarî faaliyetse büyük ölçüde, sundukları finansal hizmetleri düzenlemek için topraklarındaki Yahudilere 1244 yılında Ahidnâme *(Patent of Protection)* tevcih edilmesidir. Lâkin kader ağlarını örüyordu: Dük II. Frederick Macarlara karşı savaşırken Leitha'da öldürüldü. Daha da önemlisi hiç erkek varisi yoktu. Düklük sultasının temeli olan *Privilegium minus,* kadın soyu yoluyla veraset öngörüyordu ancak bu da belli belirsizdi. Babenbergler erkek bir varis bırakamayarak feodal Avrupa siyasetinin en aslî günahını işlemişlerdi. Başka bir hanedanın bölgenin siyasetinde onların yerini alabilmesi için onlarca yıl krizlerle ve savaşlarla geçecekti: bu karmaşık oyundaysa Habsburglar ustalıklarını ispat edeceklerdi.

6. Resim: a) VI. Leopold ve b) Kavgacı II. Frederick (arka planda Viyana var)
Detaylar Klosterneuburg, Babenbergerstammbaum'dandır.

6. Resim: Bir öncekinin devamı

7. Resim: Avusturya Gotik'i: Saint Stephen Katedrali, Viyana

HABSBURGLARIN SAHNEYE ÇIKIŞI, 1278-1439

26 Ağustos 1278'de Alman Kralı Habsburglu Radolf'un ordusu Bohemya Kralı Otakar'ın kuvvetlerini Viyana'nın doğusundaki Marchfeld'de Durnkrut yakınlarında mağlup etti. Marchfeld Avusturya tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır zira Habsburgları Avusturya'nın hükümdarları kılmıştır. Bu tarihten 1918'e kadarki Avusturya tarihi hanedan politikalarının bu en mükemmel örneğinin kariyerinden ayrılamaz. Habsburg ailesi imparatorluğu yönetmek ve en nihayetinde dünya hakimiyetini sağlamak için ilahî bir hak iddiası geliştirip besleyeceklerdi. Habsburg evreninde Avusturya, hanedanın ihtişamının ve baş döndürücü başarılarının olduğu kadar küçük düşürücü yenilgilerinin peşi sıra gittiği küçük bir unsurdu. Habsburgların sahneye çıkışı Avusturyalı olmanın anlamını da değiştirecekti.

Machfeld Savaşı 1246 yılında Babenberglerin erkek neslinin tükenmesi ve bunu takip eden veraset mücadelesinin yol açtığı kriz

ve kargaşanın bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Düzeni yeniden sağlamaya çalışan bir grup Avusturyalı soylu, Bohemya Kralı Otakar'ı 1251'de idareyi eline alması için davet ettiler. Daha sonra Otakar kadın varislerden biri olan Margaret ile evlendi, kendini davet eden soylulara boyun eğdirip Avusturya, Styria, Karintiya, Karniola, Friuli ve hatta Aquileia'da etkili bir yönetim tesis etti. (Bu süreçte Macarlarla bir evlilik ittifakı kurabilmek için Margarete'den boşandı.) Kuzeydeki Bohemya topraklarıyla birlikte Otakar Baltık Denizi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar uzanan bir imparatorluğu kurmanın eşiğinde gözüküyordu. İmparator II. Frederick'in 1250'deki ölümüyle imparatorluğunun kaosa sürüklenmesi sebebiyle bu gayet de mümkündü. Bu duruma bir çare olması için Alman prensleri kendisi de bir aday olan Otakar'ın hilafına Habsburglu Rudolf'u 1273'te Alman kralı seçtiler.

Rudolf 1250'den beri kaybedilen imparatorluk haklarının restorasyonu politikasını takip etti; bilhassa da baş suçlu Otakar ile ilgili hususlarda. Rudolf'un topladığı ezici askerî kuvvet karşısında Otokar 1276'da boyun eğdi ve Rudolf'a Avusturya topraklarını geri verdi. Rudolf'un Avusturya topraklarını kendi Habsburg ailesine vakfetmeye niyetlendiği aşikâr olunca Avusturya'dakiler de dahil olmak üzere desteğinin çoğunu kaybetti. Otakar, koalisyonunu büyük ölçüde tekrar kurabildi; artık savunmasız görünen Rudolf'tu. Bu sebeple Otakar, Marchfeld'de şansını denemek istedi. Zaferinin bir neticesi olarak Rudolf; Avusturya, Styria ve Korniola'yı ailesi için talep etti, 1282'de bu bölgeleri oğlu Albrecht ve Rudolf arasında paylaştırdı, Albrecht karşılıklı anlaşmayla 1283'te tahtın tek varisi oldu. 1286'da Otakar'a karşı verdiği desteğe bir ödül olması için Gorizian kontlarının soyundan gelen ve Tirol'un de facto lordu olan II. Meinhard'a Karintiya tımar olarak verildi.

Avusturya topraklarının ele geçirilmesi Habsburg ailesi için büyük bir adımdı. Yukarı Alsas (*Alsace*) bölgesindeki Sundgau'nun ve bugün kuzey İsviçre olan Aargau'nun (burası "Şahin Yuvası" demeye gelen ve asıl kökeni "Habichtsburg" olan bölgedir ki Habsburglar burada ikamet etmekteydiler) ele geçirilmesiyle Güney Alman

Swabya'sının (Swabia) önde gelen lordları oldular. Rudolf, Habsburg kontrolünü Ortaçağ Avrupa'sının en önemli jeopolitik noktalarından biri olan St. Gotthard Geçidi'nin kuzey geçitlerinin çoğunu ele geçirerek genişletmişti. Habsburglar, imparatorluk siyasetinde ağırlığı olan bir oyuncu olmuşlardı bile. Bunun yanı sıra, onu seçici prensler gözünde iyi (ve yumuşak başlı) bir kral adayı yapan şey onun görece zayıf oluşudur. Bu sebeple, Babenberg topraklarını ele geçirmesi büyük bir güç ve prestij artışı anlamına geliyordu. Emperyal hanedan gücünün potansiyelinin farkına vararak diğer Alman prenslerini boyun eğdirmekle tehdit eden Habsburglardı artık.

Albrecht bunu neredeyse başarıyordu. Babasının 1291'deki ölümünün ardından seçici prensler tarafından evvela görmezden gelinen Albrecht 1292'de kendini zorla kral seçtirmiştir. Ardından Avusturyalı ve Swabyalı güç merkezlerini kullanıp dönenimin başarılı Fransız modelini de örnek alarak İmparatorluk içinde gerçek bir emperyal hanedan gücü oluşturmaya kalkıştı. Albrecht'in planları; malına ve mülküne el koyulmuş ve daha sonraları Johann Parricida olarak bilinecek yeğeni tarafından 1308'de öldürülmesiyle engellenebildi ancak.

Albrecht'in hükümranlığı sırasında gerçekleştirilmeye çalışılan Habsburg hakimiyeti ihtimaline karşı hareket eden seçici prensler onun halefi olarak başka bir hanedanı, Luxemburglu VII. Henry'i tercih ettiler. Lâkin Luxemburg'un emperyal hırsı Albrecht'in çocukları Frederick ve Leopold için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Henry'in imparatorluk tacını Roma'da giyip oğlu John için de Bohemya tahtının elde etme planları Habsburglu kardeşlerini ona karşı ittifaka iterek isyanı bastırmalarına ve Avusturya topraklarına yerleşmelerine imkân tanımıştır.

Henry 1313'te vefat edince Habsburglar imparatorluk kisvesini yeniden elde etmeye çalışsalar da Habsburglu Frederick'ten daha sağlam iddiaları olan Bavyeralı IV. Ludwig karşısında seçim çok çekişmeli geçti. Bavyeralı Wittelsbachlar ve Habsburglar arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi yıllar aldı ve ancak 1325'te Ludwig ile Frederick'i müşterek kral olarak kabul eden Münih Anlaşması'yla

bir uzlaşma (kısmen) sağlanabildi. Bu, Habsburglar için bir başarısızlıktı zira Frederick sadece ismen kraldı; asıl gücü kullanan Ludwig'ti. Frederick 1330'da ölünce yeni Habsburg yöneticileri olan iki genç kardeşi II. Albrect ve Otto, Habsburgların emperyal hırslarını daha yerel kazançlarla takas etmeye oldukça hazırlardı.

İmparatorluk mücadelesinin dikkatleri dağıtması Habsburg'un St. Gotthard Geçidi'nin kuzeyinde yer alan asıl güç merkezindeki çıkarlarını ciddi bir şekilde baltalamıştı. Habsburg'un hak iddiaları muhalefetin, ileride İsviçre Konfederasyonu'nun çekirdeğini oluşturacak olan Ebedî İttifak'ta birleşmesine yol açmıştı. İsviçreliler Habsburg'un bölgedeki feodal haklarını tahakkuk ettirme girişimlerini korku ve öfkeye karşılamışlardır zira İsviçre toplumu o zaman bile feodal normları takip etmiyordu. İsviçre kuvvetleri 1313'te Einsiedeln Manastırı'nı yağmaladı ve Leopold'un ordusunu 1315 yılında Morgarten'da bozguna uğratarak geri püskürttü. Bu, Habsburg-İsviçre tarihinde bir dönüm noktasıydı. 1315'te yenilenen Konfederasyon, Habsburg gücünün zamanla önce ortağı sonra da halefi oluverdi. On beşinci yüzyılın başlarına gelmeden Habsburglar kendi anavatanlarından fiilen sürülecek ve hatta 1415'te "Habsburg"un kendisinden bile çıkarılacaklardı.

Köken olarak Alemanik Sıvabyalı (*Alemannic Swabians*) olan Habsburgların kendilerini "*dominium Austriae*" yani Avusturya'nın yöneticisi olarak isimlendirmeye başlamaları Frederick'in saltanatıyladır. Frederick'in halefleri, Sıvabya'nın yahut imparatorluğun çıkarları pahasına, Avusturya merkezli güç merkezlerine odaklandılar. II. Albrecht ve Otto, IV. Ludwig'le 1336'da gizli bir anlaşma akdederek Karintiya ve Karniola'yı almalarına göz yumması karşılığında onun yönetimine razı oldular. 1339'dan beridir tek başına hükümdar olan II. Albrecht imparatorlukla ilgili didişmelerden uzak durup Avusturya ve güneydeki yeni toprakları üzerindeki hakimiyetini pekiştirmekle uğraşırken Habsburgların Swabya'daki konumları hem Lucerne'nin hem de Zürih'in İsviçre'ye katılmasıyla oldukça zayıflamıştı. II. Albrecht'in saltanatı; 1348 ve 1349'da Kara Ölüm ve birbiri ardına gelen diğer doğal afetleri de görmesine rağmen, II.

8. Resim: Yukarıdan gelen kuvvet: Hochosterwitz, Carinthia

Alfred ustalıkla inşa ettiği güçlü malî ve siyasî konumu sayesinde hem bu badirelere hem de batıl inançlı bir nüfusun bu felaketlerden sorumlu tuttuğu Yahudilere karşı Viyana'da ve başka yerlerde gerçekleştirdikleri saldırılara etkili bir şekilde karşılık verebildi.

En büyük oğlu olan halefi IV. Rudolf (1358-65) babasının politikalarını sürdürerek Habsburgların Swabya'daki konumlarını restore edip Avusturya topraklarında idarî reformlarla vergi reformlarını hayata geçirdi. Düklüğünün âlîcenaplığını göstererek ikametgâhı olan Viyana'da 1365'te Viyana Üniversitesi'ni kurmuş ve St. Stephen'ın nefini yeniden inşa ettirip kendisine "Kurucu" lakabını kazandırmıştır. Bu kuruculuk gayreti, kısmen Habsburgların göreceliği zayıflığından zuhur etmiş olsa da aslında Bohemya'nın Lüksemburglu kralı olan ve aynı zamanda 1348'den beridir tartışmasız bir şekilde Alman Kralı olan IV. Charles tarafından 1348'de Prag Üniversitesi'nin kurulmasına ve St. Vitus Katedrali'nin yenilenmesine bir cevap olarak ortaya çıkmıştı.

Kendileri de Batı Almanya topraklarından gelen ve İmparatorluğun doğu kısımlarındaki zengin bölgeleri elinde bulunduran Lüksemburglular, Habsburgları gölgede bırakmışlardı. IV. Rudolf, IV. Charles'in kızıyla 1353'te evlense de kendisinden daha güçlü olan

kayınpederine içerleniyordu. IV. Charles'in 1356'da çıkardığı ve imparatorluk hukukunu kanunlaştıran ama aynı zamanda Lüksemburg'un rakipleri Wittelsbachler ve Habsburgların toprakları olan Bavyera ve Avusturya'nın rolünü azaltan Altın Fermanı'na (*Golden Bull/Goldene Bulle*) Orta çağ Avrupası'nın en büyük düzenbazlıklarından birini, *Privilegium maius*'u gerçekleştirerek karşı koymuştu. 1359'da "yeniden keşfedilen" bu beş belgelik sahte koleksiyon İmparator Frederick Barbarossa'nın Babenberg düklerine, Avusturya'nın İmparatorluk içindeki statüsünü bir hayli arttıran ayrıcalıklar bahşettiğini iddia ediyordu. Diğer birçok şeyin yanında bu ferman Avusturya düküne arşidük unvanını veriyordu. IV. Charles bu Habsburg iddialarının bazılarını kabul etse de birçoğunu reddetti ama bir yüz yıl sonra Habsburg İmparatoru III. Frederick 1442'de *Privilegium maius*'u muteber olarak kabul edince kurgu gerçek olacaktı.

IV. Charles'ın desteğinin Habsburglara Tirol'ü kazandırabileceği aşikâr olunca IV. Rudolf birlikte çalışmaya daha hevesli oldu. 1363'te Gorizian kontlarının Meinhard soyunun sonuncusu olan Margarete "Maultasch" Tirol'ü Habsburglara verecekti (ki zaten Karintiya ve Karniola'dan Habsburglar tarafından tahliye edilmişlerdi). IV. Charles'ın desteğiyle IV. Rudolf, hak iddia eden Wittelsbachlılar ve Tirollü soylulara rağmen Tirol'ü elinde tutabildi. Tirol'un Habsburg kontrolünde olması ve Habsburgların St. Gotthard'ın kuzeyinde nispeten güçlü bir konumda olmalarıyla İtalya ve Almanya arasındaki tüm anayolları kontrol etme yönünde kadim Habsburg ihtirası gerçekleşmiş görünüyordu ki bu olguyu IV. Rudolf Venedik doçuna muzafferane bir edayla ilan etmişti.

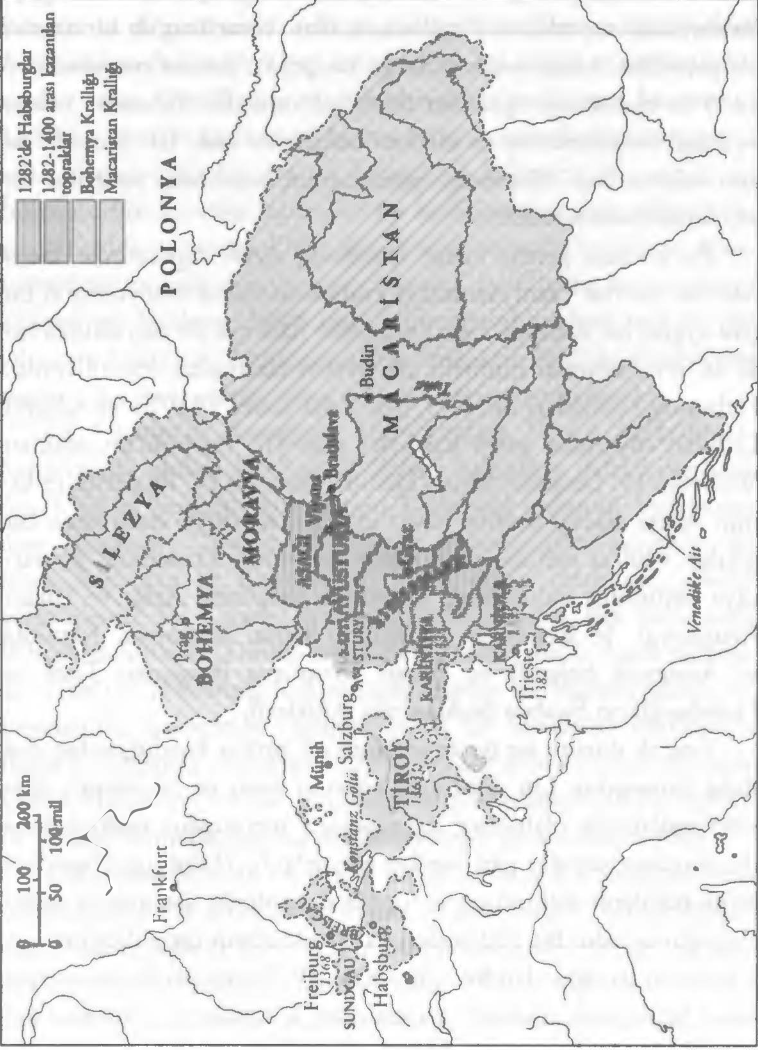
Lüksemburglularla yapılan iş birliği 1364'te bir hanedan veraseti antlaşmasıyla neticelendi. Aynı zamanda Rudolf, Milan dükleri olan Viskontilerle de bir evlilik ittifakı kurarak Alplerin iki yakasındaki konumunu güçlendirmeyi planladı. Milan, Bohemya ve ayrıca Macaristan'la yapılan hanedan ittifakları, Lüksemburg'un küçük ortağı olmalarına rağmen Habsburglara ihtiraslarını gerçekleştirmek için daha da güçlü bir dayanak vaat ediyordu. Gelgelelim ki Rudolf, kardeşi Leopold'un Viridis Viskonti'yle gerçekleşecek evliliği için Milan yollarındayken henüz yirmi yedi yaşında vefat etti.

İlk başlarda kardeşleri III. Albrecht ve III. Leopold ortaklaşa bir yönetimle onun politikalarını başarıyla sürdürdüler. Tirol'ü elde tutup Istria ve Gorizia'yla beraber Freiburg im Breisgau'yu ve Avusturya'yı Swabya'daki topraklarına bağlayacak olan Vorarlberg'de bir araziyi ele geçirdiler. Ancak ortak yönetim Leopold'u tatmin etmiyordu ve 1379'da Habsburg toprakları ikiye bölündü. III. Albrecht Yukarı ve Aşağı Avusturya'nın en merkezî bölgelerini aldı, III. Leopold ise geri kalanın aldı. Habsburg topraklarının bölünmüş yönetimi bir yüzyıldan fazla sürecektir.

Bu zamana gelene kadar Habsburg siyasî yapılanması zaten "*domus Austriae*" yani Avusturya Hanedanı olarak anılıyordu ki bu çok uygun bir ifadeydi. Gerçi topraklar hâlâ tek bir çatı altında olsa da farklı kısımlar muhtelif aile üyeleri tarafından yönetiliyordu. Habsburg toprakları önce 1379'da daha sonra 1939'da ve nihayet Leopold soyundan gelen kardeşler olan III. Leopold'un oğulları Wilhelm, IV. Leopold, Ernst (Demir Adam) ve IV. Frederick'in kimin nereyi alacağı üzerine kavga etmeleri sebebiyle daha kesin bir şekilde 1400'ta parçalandı. Böylece "Avusturya Hanedanı" üç parçaya bölünmüş oldu: Aşağı Avusturya (bugünkü Aşağı ve Yukarı Avusturya), İç Avusturya (bugünkü Styria, Karintiya, Karniola ve Adriyatik bölgesi) ve Yukarı Avusturya (bugünkü Tirol ve Habsburgların Swabya ile Alsas'taki mülkleri).

Gerçek durum ise bu *triumvirate*'ın[7] ortaya koyduğundan çok daha karmaşıktı: On dördüncü yüzyılın sonu ve on beşinci yüzyılın başlarında Habsburg hanedanının mensupları sanki pembe dizi karakteriymişler gibi hareket ediyorlardı. Habsburg Hanedanı farklı şekillerde bölünüyor ve topraklar kardeşler arasında el değiştirip duruyordu. Bu çekişmeleri karmaşıklaştırıp çetrefilleştiren şey Charles'in iki oğlu olan Bohemya Kralı IV. Wenceslas ile Macaristan Kralı Sigismund arasında cereyan eden Luxemburg Hanedanı'nın içindeki kardeş kavgasıydı. Habsburglar, Sigismund'un en sonunda

7 Roma Cumhuriyeti'nde üç kişinin idarede söz sahibi olduğunu dönemler için kullanılan bir tabir. En meşhuru Julius Caesar, Pampeius Magnus ve Marcus Licinius arasında "Birinci Triumvirate"dir. (ç.n.)

2. Harita: Habsburg toprakları, yaklaşık 1400'ler

kardeşinin yerine geçip 1411'de Alman kralı ve 1419'da Bohemya kralı olacağı büyük dramanın figüranlarıydılar aslında.

Bu tarz bölünmeler Habsburg iktidar ve itibarının işine gelen şeyler değildi. III. Leopold'un agresif toprak genişletme politikası ona 1382'de Trieste'yi kazandırmış olsa da 1386'da Swabya Seferi onun Sempach'ta ölümüne ve İsviçre'deki Habsburg hakimiyetinin 1388'de Näfels'de fiilen sona ermesine yol açmıştır. III. Leopold'un oğulları topraklarını paylaştıklarında "Yukarı Avusturya", Tirol ve batısındaki topraklar IV. Frederick'e bırakıldı. IV. Frederick'in Papa XXIII. John'un Konstanz Konsili'den kaçışını ayarlama hususundaki pervasız faaliyeti Sigusmund'u o kadar öfkelendirdi ki Frederick'i *Reichsacht*[8] ile cezalandırdı ve onu Konstanz'ta zindana attırdı. Frederick'in yokluğunda İsviçre Konfederasyonu, Habsburg'un kendisi de dahil olmak üzere Habsburgların İsviçre'de kalan topraklarını 1415'te fethetti. IV. Frederick 1416'da Konstanz'dan kaçıp Tirol'de konumunu geri kazanmayı başardıysa da İsviçre'de başarılı olamadı.

Bu arada kardeşleri, Leopold'un mirası ve 1404'ten itibaren de "Aşağı Avusturya"da Albertine soyunun varisi olan ve henüz reşit olmayan V. Albrecht'in vesayeti konusunda çekişmeye devam ettiler. Bu çekişme Avusturya'nın çekirdek topraklarının her tarafında bir iç savaşa neden oldu. Yabancı paralı askerler, Macar ve Moravyalı çeteler, yerel soylular, Viyana ve diğer şehirler; her biri yıkıcı sonuçları olan bu kavgaya katıldılar. En sonunda 1411'de (Aşağı) Avusturyalı ayanlar[9] meseleyi, zaten dünden razı olan V. Albrecht'i kaçırıp onu dük olarak başa geçirerek çözdüler.

V. Albrecht'in etkili yönetimi düzeni yeniden sağladı ama Sigismund'la kurduğu yakın ittifaka rağmen (kızı Elizabeth'le

---

8 Kutsal Roma İmparatorluğu'nda bir kimseyi "kanun kaçağı" ilan etme yollarından bir tanesidir. "*Geächtete*" ilan edilen kişi bütün yetkilerini ve tasarruf haklarını kaybederdi. (ç.n.)

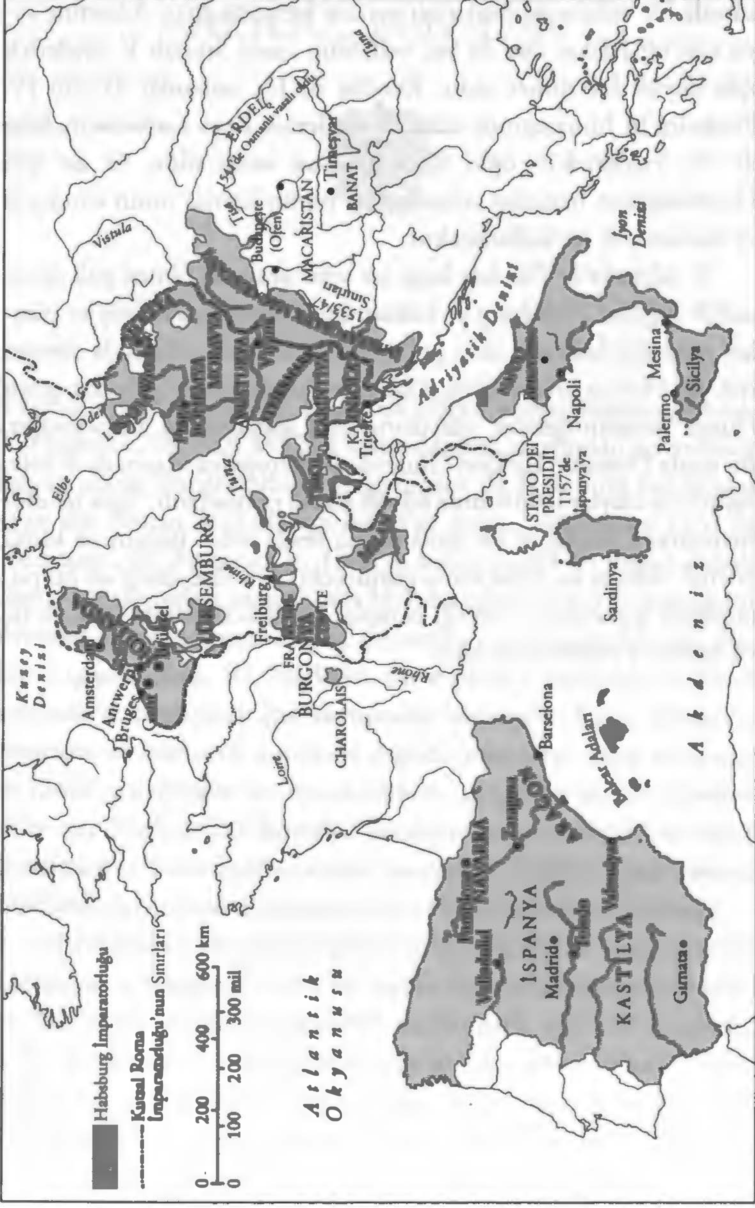
9 Aşağı Avusturya Düklüğü'nün bu kurucu "ayanları"; piskoposlardan, lordlardan, şövalyelerden ve şehirlerin ileri gelenlerinden, bir başka deyişle düklüğün erken bir parlamentoyu andıran "*Landtag*"ında veya meclisinde temsil edilen yerel siyasî ağırlığa sahip kimselerden oluşmaktaydı. Diğer Habsburg bölgelerinde de benzer temsilî organlar vardı ve benzer yapılar orta çağın sonuyla erken modern dönem Avrupası'nda siyasî bir normdu.

9. Resim: *Erzberg* (Demir Dağı), Styria: Avrupa'nın en geniş demir madenlerinden bir tanesidir, Orta çağda Avusturyalı liderlerin ana gelir kaynağıdır.

evlenmek de dahil) Avusturya, düklüğün kuzey bölgelerinde kargaşaya yol açan Hussi Savaşları'na dahil oldu. Bugünkü Yukarı ve Aşağı Avusturya'nın *Viertel* (mahalle) düzenlemesi Çek Hussi tehdidine bir cevaptı. 1421'de Viyanalı Yahudilere yönelik korkunç zulüm de büyük ölçüde Yahudilerin Hussilerin müttefiki olarak algılanmalarından kaynaklansa da 212 zengin Yahudi'nin yakılarak öldürülmesiyle (ve mallarına el konulmasıyla) sonuçlanan zulme dükün verdiği desteğin maddî ve kişisel çıkarlarıyla da ilgisi vardı.

V. Albrecht, Lüksemburg'un sadece küçük bir ortağıydı ama hevesli ast rolünü oynamak işe yarayabilirdi. Sigismund'un 1437'deki ölümüyle V. Albrecht Alman kralı seçilmesinin yanı sıra hem Bohemya hem de Macar tahtını tevarüs etti. Osmanlı Türklerinin yarattığı yeni tehdide karşı çıktığı seferde 1439 Ekim'inde dizanteriden ölmeseydi Habsburgların Orta Avrupa'daki hakimiyetleri bir asır önce başlayabilirdi. Ölümünden sonra dünyaya gelen Ladislaw

3. Harita: Avrupa'daki Habsburg toprakları, 1556

adında bir veliahttan başka bir veliaht bırakamaması Albertine soyu için bir felaket olsa da bu, veliahttın vasisi Styrialı V. Frederick için büyük bir nimet oldu. Kendisi de bir zamanlar Tirollü IV. Frederick'in himayesinde olan V. Frederick hem Ladislaw'ın hem de IV. Frederick'in oğlu Sigismund'un vasisi oldu. O an için Habsburgların hanedan oyunlarında bütün kartlar onun elindeydi ve bunları çok iyi kullanacaktır.

V. Albrecht'in Türklere karşı bir sefer sırasında ölmesi pek de tesadüfî değildir. Habsburg ve Lüksemburg çekişmesinin iniş ve çıkışları geleceğin habercisi olan şu iki hadisenin perde arkasında cereyan etti: Jan Hus'un ortaya çıkışı, Konstanz Konsili'nin ve ardından gelen Hussit Savaşları gelecek yüzyılların dinî kargaşasının alametiydiler. Bu arada Osmanlı Türkleri Güneydoğu Avrupa'ya ulaşmışlardı bile. Bütün bu olaylar o dönemde büyük önem taşıyorlardı: Türk tehdidi Avusturya *Landtag*'ın ilk toplantısına vesile oldu. Bunun ne kadar önemli olduğu ise daha sonra görülecekti zira Habsburg'un bu potansiyelli kuvvetlere vereceği cevaplar bölgenin tarihini gelecek üç yıl boyunca şekillendirecekti.

2

AEIOU, 1439-1740

1440'ta Almanya Kralı III. Frederick olarak seçilen Steiermark Kralı V. Frederick, 18 Mart 1542'de Roma'da Papa tarafından geleneklere uygun olarak imparatorluk tacı giydirilen ilk Habsburg hükümdarı ve son Alman kralı olacağı Roma'ya doğru yürüyüşüne 1451'de başlamıştı. III. Frederick'le, 1806'ya kadar (1740-45 istisna olmak üzere) imparatorluk makamında Habsburgların tekeli ve haleflerini evrensel bir monarşinin eşiğine getirecek olan hanedanlık politikaları başlamış oldu. III. Frederick bu etkileyici yürüyüşünü iflasın eşiğinde ve kendine ait çok az toprakla üstlenmişti hatta. Seyahatin masraflarını ödeyecek durumda değildi (masrafları Papa karşıladı) ve Roma'ya ilerlerken Avusturya soyluları gerçek bir isyanın içindeydiler zira Frederick'in Roma'ya beraberinde götürdüğü Ladislaw'ı (Frederick'in kuzeniydi ve onun vesayeti altındaydı) kendi meşru hükümdarları olarak görmekteydiler ve iadesini talep ediyorlardı.

Habsburgların bir dünya gücü olarak yükselişi bir imparatorluk iddiasıyla ve dolayısıyla ilahî bir tasdik iddiasıyla başlamıştı böylece. Bu tasdik, modern reel politik kavramlarla epey bir çelişmektedir. Frederick'in 1440 yılında ailenin başı olmasından 1740'ta Maria Theresa'nın tahta çıkışına kadar geçen üç yüz yıl boyunca Habsburglar, Tanrı'ya dayanan yönetme haklarını tahakkuk ettirmeye ve sadece tevarüs ettiklerini yönetmeye değil Tanrı'nın seçilmiş hanedanı olarak bütün medenî (Hıristiyan) dünyaya önderlik etmeye çalıştılar. Özel bir ilahî görev ve haliyle hakkı demek olan

"*pietas asutriaca*" I. Rudolf'a kadar uzanıyorsa da en meşhur formülasyonu III. Frederick tarafından henüz bir imparator olarak taç giymeden önce yazdığı notlarda kullandığı AEIOU kısaltmasıydı. Bunun anlamı Almancada "*Alles erdreich ist Osterreich unterthan*", Latincede "*Austriae imperare omni universo*" ve Türkçe "Avusturya, bütün dünyayı yönetmek için vardır" idi. On altıncı ve on yedinci yüzyılların büyük bir kısmında bu evrensel monarşi iddiasının neredeyse gerçekleştirilmiş olduğu dikkate şayandır. "Avusturya" (yani Habsburg Hanedanı'nın Avusturya Kolu) hak ettiğini düşündüğü Avrupa hakimiyetini fiiliyatta elde etme tehdidinde bulunmuştu zaman zaman; Kutsal Roma İmparatorları olarak Habsburglar, Batı Hıristiyan âlemine karşı resmî bir üstünlük iddiasında her halükârda bulunabiliyorlardı çünkü.

Avrupa'nın siyasî gök kubbesindeki bu yüce konum, erken modern Avrupa'sının siyasî gerçeklerine ve erken modern Avrupa'sında cari düşüncelerin birçoğuna karşı ileri sürülmüştü. Orta Avrupa'da "ilahî olarak emredilmiş" Habsburg hakimiyetinin üç aracı olan Kutsal Roma İmparatorluğu, Bohemya ve Macaristan taçlarının üçünün de teorik olarak seçicisi olması da bir ironiydi ayrıca.

Bir hanedan olarak Habsburgların en büyük başarılarından biri Kutsal Roma İmparatorluğu'nda *de facto,* Bohemya ve Macaristan'da *de jure* olarak da olsa seçimle gelinen bu üç makamı ırsî mevkilere dönüştürmesidir. Bu başarı; gözü kara bir hakkını arama ve inatla azmetme huyunun ve kendine imtiyazlar icat edip ardından bunu koruyan bir oportünizmin (ki bu hanedanın en parlak günlerini karakterize etmektedir) muhteşem bir tasdikidir. Habsburgların gerçekle ve kurguyla her zaman karmaşık bir ilişkileri olmuştur: III. Frederick'in imparator olduktan sonraki ilk icraatlarından biri, uydurma *Privilegium maius*u İmparatorluğu'nun yasası olarak kabul etmesidir.

Habsburgların, kendilerine evrensel yönetimi sağlayan ilahî hakkı temellendirmeleri 1440'tan 1740'a kadar zorunlu olarak önemli değişiklikler geçirmiş ve en sonunda iddiaları daha mütevazi bir hâl almıştır. Orta çağın geç döneminden bağımsız olan ve Habsburgların ortaya koyduğu evrenselci emperyal gelenekler

arasında gücü meşrulaştırma rekabeti zuhur etti. Bu yeni (ekonomik, dinî ve en sonunda millî) güç ve meşruiyet kaynakları eninde sonunda bizzat Habsburg monarşinin varlığını dahi tehdit edecekti.

EVRENSEL MONARŞİ, 1439-1556

III. Frederick'in makamına ve Habsburg monarşisine dair çok ulvî bir bakışı vardı ama kendisi çok zayıf bir hükümdardı. Saltanatını; kardeşi V. Albrech, Macar General John Hunyadi ve Çek önder George Podiebrad gölgelemişlerdi. Bu dönemde III. Frederick'in ana güç kaynağı Bohemya ve Macaristan Kralı ile Avusturya Dükü olan Ladislaw'ın vesayetidir. Frederick'in, Avusturya'nın geleneksel reşit olma yaşı olan on iki yaşına gelmesine rağmen Ladislaw'ı serbest bırakmayı inatla reddetmesi vasisi olduğu kişinin topraklarını ihmalkârca idare etmesiyle birleşince Avusturyalı ileri gelenlerinin Frederick'i Ladislaw'ı teslim etmeye zorlamak ve meşru hükümeti yeniden kurmak için 1451'de Mailberg Birliği'ni kurmalarıyla neticelendi en nihayetinde. III. Frederick 1452'de Roma'dan dönmeden bu Birlik, Hunyadi ve Podiebrad'ın da katılımlarıyla büyümüştü. Böylece, vasisi olduğu kişinin tebaası tarafından kuşatılan Kutsal Roma imparatoru 1452'de Ladislaw'ı serbest bırakmaya mecbur bırakılacaktı.

Gelecek yıllarda Frederick acizliğin ve ataletin tipik bir örneği oldu. Bizans 1453'te düşüp Türkler Macaristan'a doğru ilerlemeye başlamalarına rağmen imparator, Hıristiyan âleminin sınırlarını muhafaza etmek için pek bir şey yapmadı. Belgrad'da Türk kuşatmasına karşı başarılı bir şekilde duran John Hunyadi'ydi; dolayısıyla 1457'de Ladislaw'ın ölümünden sonra Macar soyluları Hunyadi'nin oğlu Matthias Cornivus'u kral seçtiler. Bohemya'da ise George Podiebrad herhangi bir Habsburg idaresinin sürmesindense kral olarak tercih edildi. Frederick'e kendi kardeşi Albrecht bile meydan okudu: Albert'in 1461'de Aşağı Avusturya'yı işgali, önceki eşkıyalık durumundan bir kurtuluş olarak geniş çaplı bir memnuniyetle karşılandı. Aşağı ve Yukarı Avusturya'nın kontrolü Albrecht'in 1463 yılında ölümüyle tekrar Frederick'in kontrolüne geçecekti ancak.

1460'larda Frederick topraklarını oldukça yetkin bir şekilde yönetti. Avusturya'nın kadim tutkusu olan Viyana, Wiener Neustadt ve Laiback için piskoposluklar elde etti ve ayrıca Fiume Limanı'nı çok akıllıca bir kararla satın aldı. Buna rağmen Avusturya soylularıyla ilişkileri zayıf kaldı; Macaristan ve Habsburg sınırının güney doğusundaki yenilenen Türk saldırılarına, 1468'de Saint George Tarikatı'nı kurmak dışında, karşılık verecek pek bir şey yapmadı. Prestij; fiilî imkân ve araçların yerini tutmuyordu, Frederick bu imkân ve araçları elde etmek için hiçbir şey yapmamıştı. Bölgedeki köylüler kendi savunma birliklerini teşkil ettilerse de bu birlikler 1478'de Türkler tarafından paramparça edildi.

O sırada III. Frederick başka bir tehditle meşguldü: Frederick'in, Türklere karşı planlarını bozmasına öfkelenen Mattihas Corvinus, Frederick'e savaş ilan etti ve Salzburg başpiskoposunun da yardımıyla Avusturya'yı kasıp kavurdu. 1485'te Viyana, 1487'de Wiener Neustadt düştü. Frederick, Linz'e kaçmaya mecbur oldu; artık o mağlup olmuş bir insandı.

Lâkin Frederick III, Habsburglar için büyük bir kazanıma öncülük etmişti yine de; bu kazanım Burgonya ile hanedan evliliği ittifakı yapmaktı. Burgonya dükünün toprakları Fransa ve Almanya arasında, bugünkü güney Fransa'dan Hollanda kıyılarına kadar uzanıyor ve Burgonya'nın asıl arazisi olan "yukarı toprakları"nın aksine Avrupa'nın en müreffeh bölgelerinden biri olan "aşağı toprakları/netherlands"ı da içine alıyordu. Kendi başına bir devlet olarak yasal bir statüsü olmamasına ve Lorraine tarafından ikiye bölünmesine rağmen Burgonya on beşinci yüzyılda Avrupa'nın hem önde gelen güçlerinden hem de hırsıyla münasip en zenginlerinden biri olmuştu. Dük "Şerefli" Philip 1430'da Altın Post (*The Golden Fleece*) Tarikatını kurmuştu; 1465'ten itibaren dükün oğlu "Gözüpek" Charles'ınsa Orta Çağ'daki Lotharingiya "Orta Krallığı"na benzer bağımsız bir Burgonya Krallığı planları vardır. Malines'teki Burgonya Sarayı Avrupa'nın en gösterişli saraylarından biriydi ve Burgonya bilhassa yukarı Ren'de hesaba katılması gereken bir güçtü.

Burgonya'nın desteğini almak için kuzeni III. Frederick'i, Frederick'in oğlu Maximilian ve Charles'ın tek kızı Maria arasında bir evlilik ittifakı görüşmesi yapmaya ikna eden Tirollü Sigmund idi ve çift 1437 Eylül'ünün sonlarında Trier'de nişanlandı. Lâkin müzakereler tavsadı ve Sigmund taraf değiştirerek 1474'te Konstanz'da Habsburg'un İsviçre'deki nüfuzunu sonra erdiren "*Ebedî Uzlaşma*" anlaşmasıyla İsviçrelilerle barış imzaladı. Burgonya için aksaklık olan bu durumun ardından görüşmeler devam etti ve 1476 Mayıs'ından evlilik ittifakı kabul edildi. Charles Ocak 1477'de Nancy'de ölünce Maximilian, Maria ile olan nişanını sağlama almak için aceleyle Burgonya'ya koştu. 10 Ağustos'ta Matthias Corvinus Avusturya'yı işgal etti, 19 Ağustos'ta Maximilian Gent'te Maria ile evlenerek Habsburgları hanedanların en büyüğü olma yoluna soktu.

Maximilian artık karısının topraklarını Burgonya'nın hamisi Fransız Kralı XI. Luis'e karşı korumak zorundaydı. Maria 1482'de öldü ve Maximilian 1482'de Arras Barışı ile Fransa'ya büyük tavizler vermek zorunda kalsa da gayet dirençli olduğunu da ispat etti. 1486'da Romalıların kralı (Alman kralı) seçildi, 1488'deyse Bruges vatandaşları tarafından neredeyse Gent şehrine idam edilmesi için teslim ediliyordu. 1490'da kuzeni Sigmund'a boyun eğdirebildi ve böylelikle Tirol'ün sahibi oldu.

Maximilian'ın Tirol'ü sevdiği açıktı: Burgonya ve Avusturya topraklarının ortasında yer alan Innsbruck'u başkent yaptı. Mezarı için burada, içinde Briton Kralı Arthur gibi Habsburg atalarının heykellerinin bulunduğu, hanedan propagandasının üç boyutlu bir yansıması olan görkemli bir şapel inşa ettirdi (ancak kendisi burada gömülü değildir). Ancak eski haklarını savunmak ve yenilerini inşa etmek için sürekli hareket halinde olduğundan orada nadiren uzun süre ikamet edebildi.

Batı'da, 1493'te büyük ölçüde geri aldığı Burgonya mirası için Fransızlarla mücadeleye devam etti. Doğu'da, 1490 Mayıs'ında Matthias Corvinus'un ölümü Maximillian'e Avusturya'yı yeniden fethetme imkânı sağladı; Macaristan ve Bohemya Kralı II. Jagellon Wladislaw ile yapılan 1491 Pressburg Barışı Habsburglara

Macaristan'da ikincil (*subsdiary*) bir veraset hakkını verip Avusturya topraklarının tam kontrolünü ellerinde tutmalarını sağladı. III. Frederick 19 Ağustos 1493'te öldü ve oğlunu, büyük bir başarı olarak, hem Avusturya hem de Burgonya hanedanlarının başı olarak bıraktı.

Maximilian *de facto* olarak imparator olup babasının, Habsburgların emperyal bir hanedan olmaya dair ilahî haklarını hem sözlü hem de görsel yollarla ileri sürme propagandasına devam etti. Ayrıca Habsburgların nüfuzunu evlilikler yoluyla genişleterek, haklı olarak sık sık tekrar edilen şu sözde de görüldüğü üzere büyük bir usta olduğunu da kanıtladı:

> Diğerleri savaşsın dursun ama sen ey mesut Avusturya, evlen!
> Mars'ın başkalarına ihsan ettiğini Venüs hediye edecektir sana![1]

Maximilian, İspanya'da Kastile Henedanı ve Orta Avrupa'da Jagellon Hanedanı'yla; Habsburglara İspanya'yı, Yeni Dünya'yı ve İtalya'nın büyük bir kısmıyla Orta Avrupa'yı kazandıran iki evlilik ittifakı gerçekleştirdi. Bunu yapabildi çünkü Habsburglar kendilerini erken modern Avrupa'sında ortaya çıkan diğer iki büyük güce, Fransa ve Osmanlı'ya karşı bir denge unsuru olarak takdim ettiler. Bir strateji olarak evlilik Habsburg başarısının sırrının eşsiz bir parçasıydı zaten. Her iki evlilik ittifakı da Habsburglara başlangıçta tasavvur ettiklerinden çok daha fazlasını getirince Habsburglar haklarını sadece ritüel ve propaganda ile değil, aynı zamanda savaş meydanında da savundular. Yukarıdaki vecizenin ima ettiğinin aksine Maximillian ve onun halefleri çok sayıda savaşa girdiler.

Yukarı Ren'deki karmaşık güç ilişkileri Burgonya verasetini elde etmede Habsburglara yardım etmiş olsa da İspanyol verasetine yol açan şey İtalya'daki daha hassas dengedir. Fransa'nın 1494'te İtalya'yı işgal etmesi biteviye savaşan tarafları dehşete düşürerek onların 1495'te Kutsal Birliği kurmalarına sebebiyet verdi. Buna eşlik eden müzakerelerde Maximilian ve Aragonlu Ferdidand bir evlilik ittifakını taahhüt ettiler: Maximilian'ın oğlu Philip, Ferdinand ve Isabella'nın kızı Juana

---

1 Bella gerant alii, tu felix Austria nube,
Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus.

ile 1496'da ve Maximilian'ın kızı Margaret *infante*[2] Juan ile 1497'de evlendi. Juan'ın 1497 Ekim'indeki ölümüyle Philip ve Juana'yı İspanyol topraklarının varisleri yaptı. Philip'in 1506'daki ölümünü müteakip dul karısının kederden delirdiğinin ilan edilmesi oğulları Gentli Charles'ın (1500'de Gent'te doğmuştur) İspanyol mülkünün tek varisi olduğu anlamına geliyordu. Bu durum, Habsburg gücünde büyük bir artış meydana getirmiştir.

Bundan başka Maximillian, Kutsal Roma İmparatorluğu'nu Fransız Valois Krallığı'na karşı etkili bir güç hâline getirmeye çalışmışsa da bunda başarılı olamamıştır. Onun daha etkili ve merkezî bir imparatorluk idaresi kurma girişimleri, İmparatorluğun adem-i merkeziyetçi ve federal doğasını kurumsallaştırmaya yönelik çabalarca engellenmiştir. İmparatorluk Divan Mahkemesi (*Reichskammergericht*), imparatorluk vergisi (*Reichspfenning*) ve on iki bölgeden oluşan federal bir yapı (*Kreise*) teşkil edilerek anayasal bir çerçeve oluşturulup İmparatorluğun; Fransa, İspanya ve İngiltere'de ortaya çıkanlar gibi devlet yapısına dönüşmesi murat edilse de imparatorluk bunun için gerekli olan özden yoksundu.

Maximilian, Avusturya'nın çekirdek bölgelerindeki kalıtsal toprakların imparatorluğun gücünü arttırmak için bir üs haline gelmesi amacıyla malî ve idarî reform girişimlerinde bulundu. Steirmak'ın demir madenleri, Tirol'ün bakır ve gümüş madenleriyle bilhassa Schwaz'daki madenler gibi yer altı zenginlikleri girdiği savaşları sürdürmek ve emperyal politikaları desteklemek için ihtiyaç duyduğu kredileri güvence altına almada çok hayatîydi. Bundan başka Tirol'de 1490'da ve Aşağı Avusturya (yani bugünkü Yukarı ve Aşağı Avusturya) ile İç Avusturya'da 1493'te aslında *Regiment*'teki merkezî hükümetin başlangıcı olan naip meclislerini tesis etti. Maximillian, yönetimde bürokratik bir yaklaşım benimseyen ilk Habsburglardandı ama yürütme organlarındaki en modern açılımlarına direnen soyluları geçiştirmek zorundaydı; bu yüzden daha radikal değişiklikleri içeren inisiyatifler ölü doğacaktı.

---

2 İnfante: İspanyol hükümdarlarının veliaht olmayan oğulları için kullanılan bir tabir. Bilhassa veliahttan sonraki büyük oğulları için kullanılırdı. (ç.n.)

10. Resim: Altın Post Tarikatı'nın Hamisi olarak I. Maximilian, Flemish, yaklaşık 1519.

Maximilian'ın iç reformlardaki isteksizliği sürekli savaş hâlinde olmasının yarattığı dikkat dağınıklığında kaynaklanıyordu kısmen. 1498'de Fransa'yla, 1499'da da İsviçre'yle savaşıyordu. 1504'te

Palz (*Palatinate*) ve Bavyera arasındaki çatışmaya müdahale etti ve Bavyera'nın Kitzbuhel'i gibi bazı bölgeleri ele geçirdi. 1507'de bir pazarlık taktiği olarak Macaristan'la savaşa girdi. Venedik'in düşmanlığı *En Huzurlu Cumhuriyet*'in, Maximillian'ın Roma'ya gidip Kutsal Roma imparatoru olarak taç giymesini engellemesi anlamına geliyordu. Buna cevap olarak Maximilian 4 Şubat 1508'de kendisini "seçilmiş Roma İmparatoru" ilan etti; bu, Alman devletinin kökenindeki evrenselci ve İtalya merkezli (*italocentrict*) geleneğinden kopuşta büyük bir adımdı.

Maximilian İtalya'daki savaşların iniş çıkışlarına kendini fazlasıyla kaptırıp yıllarını harcadı, bütün bir kıtayı bir uçtan bir uca savaşlara girmek için kat etti. 1513 Ağustos'unda Guinegate'de Fransızlara karşı bir İngiliz ordusuna kumandanlık etti ve birkaç hafta sonra Ekim'de Vicenza'da Venedikleri yenen İspanyollara katıldı. Bütün bu yoğun savaşların kaçınılmaz neticesi, pek de bir şey elde edemeden kaynaklarının tükenmesiydi. Fransa ve Venedik'le yapılan 1516'daki barış antlaşması Maximillian için Kortina d'Ampezzo gibi bazı kazanımların yanı sıra Verona gibi kayıplara da yol açmıştı.

İmparatorluğu Fransız tehdidine karşı seferber etmeyi deneyip Alman millî kartını oynayan ilk Alman hükümdarlardan bir tanesi olsa da imparatorluğa bağlı prenslerden ciddî bir karşılık alamadı. İmparatorun ihtişamını kullanmakta ustaydı; imajını parlatmak için neşredilecek *Theuerdank* isimli otobiyografik bir şiir bile yazmıştı. Tirol'ün madenleri ve Burgonya topraklarının zenginliğine rağmen elindeki kaynaklar, girişimlerini karşılamaya yetmiyordu. Savaşmak için çok vakit harcadı ama İmparatorluktaki ve kendi topraklarındaki mahallî güçleri daha etkin bir idarî ve malî yapıları kabul etmeye ikna için yeterli zamanı harcamadı. Ulus-devletlerin gelişmekte olduğu erken modern dünyada Makyavelci bir "prens"-ten ziyade "son şövalye" olarak kaldı.

Maximilian, hanedan evliliklerine dayanan ittifaklar kurmakta uzmandı. Saltanatının sonlarına doğru torunları Maria ve Ferdinand ile II. Wladislaw Jagellon'un çocukları olan Louis ve Anna arasında bir çifte evlilik daha gerçekleştirdi. Türk tehdidinin de harekete

geçirmesiyle 1491'de imzalanan karşılıklı miras haklarına ilişkin bir pakt, 1506'da bir hanedan antlaşmasına ve 1515'te çifte evlilik ittifakına dönüştü. Nişan töreninde Anna'nın vekil güveyi Maximilian'ın kendisi oldu. Torunu Ferdinand ancak 1516'da evlenmeyi kabul etti ve evlilik ancak 1521'de gerçekleşti.

Maximilian, borçlarını ödemediği için Innsbruck'tan kovulduktan sonra 12 Ocak 1519'da Wels'te öldü. Öldüğünde torunu Charles'ın Alman kralı seçilmesini güvence altına alamadıysa da ona epey bir toprakla beraber hanedanlığın birçok imkânını bırakmıştı. İspanya ve Orta Avrupa'da yaptığı evlilik ittifakları Habsburg'un kaderini önümüzdeki dört yüzyıl boyunca şekillendirecekti.

Maximilian'ın veliahtı V. Charles 1506'da Burgonya dükü ve Kastile kralı oldu. 1515'te reşit olmuş ve 1516'da Aragonlu Ferdinand'ın ölümüyle bütün bir İspanya'nın kralı oluvermişti. 1517'de tahtını güvence altına almak için İspanya'ya gidecekti. Maximilian'ın ölümünden ve verdiği yüklü rüşvetlerden sonra Charles oybirliğiyle 28 Haziran 1519'da Alman kralı seçilse de Aachen'daki taç giyme töreni için İspanya'dan yola çıkması ancak 1520 Ekim'ini buldu. Bu arada Avusturya soylularından bir heyet *Regiment*'in ilga edilmesi için İspanya'ya gitmişlerdi ama sert bir şekilde geri çevrildiler, yine de farklı farklı toprakların kalıtsal sahibi olan bu soylular dünyayı ayaklarının altına almış gibi görünen yeni hükümdarlarına sırayla bağlılık yemini etmişlerdir.

İspanya, Burgonya toprakları ve Avusturya'da miras aldığı topraklar dışında Charles, Aragon mirası sayesinde İtalya ve Akdeniz'de de geniş toprakların hükümdarı olmuştu. Deniz aşırı topraklarda ise İspanya'nın zaten Karayipler'de kolonileri vardı ve Hernan Cortez 1519'da Meksika'ya ayak basmıştı. (Peru'nun Pizarro tarafından fethi 1532'de gerçekleşecekti.) Kutsal Roma İmparatorluğu'nda Charles sadece kral ve (seçilmiş) imparator değildi, aynı zamanda tahta çıkışından kısa bir süre sonra Wurttemberg'i de kendisine katmıştı. Habsburg'un toprak envanteri o kadar güçlü bir birleşim olarak görünüyordu ki III. Frederick'in AEIOU'sunda ima ettiği evrensel monarşi hayali artık gerçekleşecek gibiydi. V. Charles'ın

şansölyesi olarak Mercurino Gattinara'nın 1519'da ona söylediği gibi "Tüm Hıristiyan âlemini tek bir kralın asası altında birleştirecek evrensel monarşi yoluna"[3] girmiş görünüyordu. "*Plus ultra*" (hep daha ileri) sloganı Charles'ın güvenle seçtiği bir yol olmuştu sanki.

Ancak evrensel monarşi iddiası hiçbir zaman gerçekçi olmamıştır. I. Fransuva'nın Fransa'sının da hırsları vardı; ayrıca ülke içi iletişim şebekesi ve nispeten etkin yönetim gibi bariz avantajları da vardı. Yeni Dünya'dan külçeler akmaya başladığında bile Fransızların gelirleri Habsburg maliyesiyle başa baştı. Habsburg topraklarının genişliği, onları evrensel monarşi için tutarlı bir platform olarak neredeyse yönetilmez kılıyordu. V. Charles imparator olarak taç giydiğinde bile, Avusturyalı tebaası Viyana'daki eski *Regiment*'ı tanımayı reddediyor ve kendilerininkini kuruyorlardır. Özerkliklerini korumaya niyetli yerel yönetici kastlar arasındaki benzer huzursuzluklar, Charles'ın diğer topraklarının çoğuna, bilhassa da Hollanda'ya, damgasını vurdu.

Charles'ın evrensel monarşi hedefinin aleyhine gelişen iki faktör daha vardı. Bunlardan bir tanesi çok fizikîydi. Fransızlar Hıristiyan âleminin içerisinde direnirken Türkler dışarıdan büyük bir tehdit oluşturuyorlardır. Diğeri ise daha ruhanî olmakla birlikte daha da büyük sonuçları olan bir faktör, Martin Luther'in ortaya çıkışıydı. Aynı yıl içerisinde, Maximilian şövalyevari şiiri olan *Theuerdank*'ı yayınlarken 31 Ekim 1517'de Luther Wittenberg'de Kale Kilise'nin kapısına doksan beş maddesini asacaktı. Protestanlığın ortaya çıkışı Kutsal Roma İmparatorluğu'nun ve dolayısıyla Habsburgların otoritesinin dayandığı geleneksel Katolik dünya görüşüne yönelik doğrudan ve ölümcül bir tehditti. V. Charles büyük bir güce sahip olsa da; Lüterciler, daha sonra Kalvinistler ve diğer mezheplerin sahneye çıkmasıyla "Hıristiyan âlemini tek bir kralın asası altına birleştirme" kavramının içi manevî açıdan boşalmış oldu. Dahası Türk kâfirinin tehdidi ile Lüterci zındıkların meydan okumasında bir bağlantı vardı: Charles, birincisini defederken ikincisini bastırmayı pratik bulmuyordu.

---

3 Jean Bérenger, *A History of the Habsburg Empire, 1273-1700* (Harlow, 1994), s. 144-5.

V. Charles'ın imparatorluğunun büyüklüğü herkes için bir tehdit oluştursa da onun cesameti ve entegrasyon eksikliği onu bir güç aracı olarak hantallaştırıyordu. V. Charles Habsburg geleneğinde var olan dünya egemenliğine dair sınırsız iddiaları kullanarak durumu daha da kötüleştirdi. Daha mütevazi ve karizmatik bir lider; yoldaşı olan prensleri Fransız, Türk ve Protestan tehdidinin (isyankâr alt tabakalardan gelen tehditten bahsetmeye bile gerek yok) ne kadar büyük olduğuna ve Habsburg hegemonyasının kendi güvenlikleri için ne kadar gerekli olduğuna ikna edebilirdi ama V. Charles kendisini katiyen sevdiremedi, uzun süre kendisinden korkulmasını sağlamışsa da bunu asla hedeflerine ulaşacak kadar uzun süre yapamadı. Zaten Makyavelist bir hikmet-i hükûmet (*raison d'etat*) V. Charles'ın tarzı değildi.

V. Charles, geniş ve yaygın topraklarından mecburen uzak kalmasının sonuçlarını hafifletmek için bu toprakları aile üyeleri arasında paylaştırarak eski bir Habsburg geleneğini benimsemiş oldu. Bu ayrıca aile üyeleri için bir teselli biçimiydi, bilhassa genç kardeşi Ferdinand için. En genç erkek kardeşi ve onun soyu için 1521'deki teselli ödülü, Habsburg'un Aşağı Avusturya'daki (Enz'in yukarısı ve aşağısındaki Avusturya'yla İç Avusturya) geleneksel ve kalıtsal topraklarıydı. Bu teselli ödülü, 1522'de gümüş madenleriyle beraber Tirol'ün eklenmesiyle iyileştirilse de hâlâ Habsburg topraklarının çok küçük bir kısmıydı. Geleneksel Avusturya topraklarının Ferdinand'a tevcih edilmesi sadece geçiciydi bu bağlamda; ailenin reisi olarak V. Charles hâlâ mutlak hükümdardı.

V. Charles tam zamanlı olarak topraklarını yönetmekle ve onlar için savaşmakla meşguldü. İlk yılları İtalya'da Fransızlara karşı savaşmakla geçmişti; bu savaş sırasında Roma, Charles'ın paraları ödenmemiş ve tazminat bekleyen askerleri tarafından 1527'de yağmalandı. Bu utanç verici hadise Charles'ın prestijini azaltsa da askerî açıdan hâlâ yükselişteydi. 1529'da Cambrai Barışı'nda Charles, Burgonya Düklüğünü kaybetmeyi kabul etti ama Fransızları da Milan'ı terk etmeye zorladı. 24 Şubat 1530'da Bologna'daki törende (Roma hâlâ 1527 yılındaki yağmanın yaralarını saramamıştı) Papa

VII Clement, Charles'a Kutsal Roma imparatorlu ve Milan dükü olarak taç giydirdi. Bu, bir Kutsal Roma imparatoruna papanın son kez taç giydirişiydi.

O yıl, yani 1530'da V. Charles 1521'de Worms Diyeti'nde Luther'i sorgulamasından bu yana ilk kez imparatorluğa odaklanacaktır. Lüterizm, imparatorun yokluğunda hızlıca yayılmıştı, *bilhassa* Habsburgların Avusturya topraklarında. 1530'daki Augsburg Diyeti'nden önce Lüterciler imparatorlukta organize ve oturmuş bir unsur olmuşlardı bile, *Confessio Augustana*'daki takdimleri bunun somut bir örneğidir. Bu durum emperyal politikaları ve imparatorun bu politikalardaki rolünü değiştirdi. V. Charles, kardeşi Ferdinand'ı 5 Ocak 1531'de Romanlıların kralı (ve haliyle kendi halefi) seçtirtmeyi başardı ama V. Charles'ın Lüterci görüşü reddedip Katolik olan kardeşini Protestan prens ve soylulara imparator olarak seçtirmesi kısa sürede Fransızların da desteğini alacak olan 1531 Şubat'ında Schmalkaldic Birliği'nin kurulmasın yol açtı. 1532'de Türklerin Viyana'ya ilerlemesi imparatorluk siyasetinde yeni dinamikleri aşikar etmişti: V. Charles Viyana'yı savunacak bir imparatorluk ordusu temin etmek için Nuremberg Diyeti'ne başvurmak zorunda kalacaktı ve bu yüzden artık Lütercilere karşı harekete geçemeyecekti. Bilakis Fransız ve İngilizlerin desteğini alan imparatorluktaki Protestan güçleri Württemberg'i işgal edecek ve Habsburgları 1534'te teslim olmaya zorlayacaklardı.

Önü kesilen V. Charles İmparatorluğa olan ilgisini bir kez daha kaybetmişti. 1535'te antik Roma'nın düşmanı eski Kartaca'nın yakınlarında Tunus'a karşı stratejik olarak saçma sapan ama sembolik olarak prestijli bir sefer başlamıştır. Charles, 1536'da Roma'da muzafferane bir resm-i geçitle zaferini kutlayarak Roma imparatoru gibi davranmaya devam etti. 1540 yılına gelindiğinde Charles'ın başka yerlerde de kazandığı zaferler onu Schmalkaldik Birliği'ni paramparça edip Katolik üstünlüğünü yeniden tesis etme konusunda teşebbüse cesaretlendirmişti. Papa'ya Habsburg topraklarına bitişik bir kilise bölgesi olan Trent'te bir Genel Konsil toplattırdı ve 1547'de bir imparatorluk ordusu Muhlberg'te *Birlik*'i yenilgiye uğrattı. Artık

Almanya'nın görünürdeki efendisi olan Charles 1548'de *Augsburg Interim*'inde imparatorluk genelinde Katolikliğin yeniden tesis edilmesini uygulamaya koydu.

Charles aşırıya kaçmıştı. Protestan prensler 1552'de Chambord'da Fransız Kralı II. Henry ile ittifak kurdular. Bir zamanlar Charles'ın müttefiki olan Saksonyalı Moris, imparatoru dizginlemek için bir kısmı Protestan ama çoğunluğu Katolik olan bir orduya liderlik etti. Charles Innsbruck'ta tutsak olup aşağılanmaktan kurtulsa da ve hatta cevap olarak 1552 kışında Metz'i kuşatabilse de olayların aldığı istikamet gerçek bir darbe vurdu. 1553 Ocak'ında Metz Kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması Charles'ın 1555'ten itibaren siyasî görevlerinden istifa etme kararı almasına yol açtı.

1555 Augsburg Dinî Barışı'yla İmparatorluk'ta "*Cuius regio, eius religio*" (*Hükümdarın dini, tebaasının dinidir*) ilkesi yerleşmiş oldu. Bu anlaşmayı imzalamak Ferdinand'a düştü çünkü imparatorun kendisi ideali olan Katolik üstünlüğünün ve dinî birliğinin sona ermesi demek olan bu tasdikin altına imzasını atmayacaktı. Charles 1555'te Hollanda'nın, 1556'da İspanya'nın hükümdarı olmaktan feragat etti. 1556 Eylül'ünde imparatorluk makamını Ferdinand'a teslim etti (Ferdinand, ancak 1558'de gerçekten imparator seçilecekti). Charles İspanya'ya çekildi ve 1558'de orada vefat etti.

Habsburgların evrensel bir monarşi kurmaya dair muteber bütün teşebbüsleri de onunla birlikte ölmüştü. Charles'ın oğlu olan İspanya Kralı II. Filip bu hedefi sürdürmeye yine de devam etti ve bazı başarılar da elde etti. Fransızların 1557'de St. Quentin'de mağlup edilmeleri Habsburgların İtalya'nın kontrolünü ele geçirmeleriyle sonuçlandı. Fransa dinî bir iç savaşa sürüklenip Güney Amerika'dan da gümüş akarken II. Filip, açık ara Avrupa'daki en güçlü hükümdardı. Filip, Charles'ın istediği gibi Kutsal Roma İmparatoru olarak Charles'ın (yahut en azından Ferdinand'ın) yerine geçseydi, Filip'in 1554'te İngiltere Kraliçesi Mary ile yaptığı hanedan evliliği meyve verseydi ya da 1559'da İngiltere Kraliçesi Elizabeth'e tekliflerinde başarılı olabilseydi evrensel monarşiye yakın bir durum ortaya çıkabilir, Habsburg ve haliyle dünya tarihi bambaşka

olabilirdi. Gelgelelim ki dinî devrimi, İspanya kralının muazzam serveti ve gücü bile nakzedemezdi; Filip buna ne kadar uğraşsa bile.

V. Charles'ın evrensel monarşi projesinin başarısızlığa uğramasının akabinde hanedan kaynaklarının değil ama Avusturya Hanedanı'nın sorumluluklarının birçoğu en genç erkek üyenin soyuna geçti. Kendisine mirasın açık ara en fakir kısmı kalan I. Ferdinand ve halefleri büyük ölçüde Protestan ve huzursuz Avusturya topraklarıyla, İmparatorluğun bölünmesi ve Türk tehdidiyle uğraşmak zorunda kaldılar. Hal böyleyken bütün bu zorlukların üstesinden gelmek için nasıl uyum sağladıkları Habsburg Monarşisinin kuruluş hikâyesidir.

HIRİSTİYANLIĞIN SON KALESİ, 1521-1648

V. Charles'ın Ferdinand'a devrettiği topraklar (fiiliyatta 1521'de, resmen 1556'da) Habsburg portföyündeki en değerli topraklar değildi. İspanya, Hollanda ve Habsburgların İtalya'daki topraklarıyla karşılaştırıldığında Alman ve Orta Avrupa toprakları ancak mütevazi bir değere sahip olup Habsburgları en büyük problemlerinden ikisi tarafından, Türkler ve Protestanlar tarafından doğrudan tehdit ediliyorlardı.

Ekonomik olarak Tuna bölgesi Batı Avrupa'ya kıyasla gerilemişti zira ticaret Atlantik'e kaymış ve doğu ticaretine Türk istilası ket vurmuştu. Büyük bir kısmı Habsburgların Güney Almanyalı finansörleri tarafından kontrol edilmesine ve pek yakında Yeni Dünya'dan gelecek külçe girişleriyle baltalanacak olmasına rağmen hâlâ gelişen bir madencilik endüstrisi mevcuttu. Ayrıca bölgede tarımın kısmen ticarileştirilmesi söz konusuydu; bu durum büyük toprak sahiplerinin refahı anlamına gelirken birçok köylü için ciddi huzursuzluklara sebebiyet veren "ikinci serflik" anlamına geliyordu. Avusturya toprakları, Habsburg Hollandası şöyle dursun, Bohemya'yla bile karşılaştırıldığında ekonomik açıdan yetersiz kalıyordu. 1521'e gelindiğinde Ferdinand, Aşağı Avusturya'daki soyluların isyanıyla da yüzleşmek zorunda kalmıştı.

Buna rağmen Ferdinand durumu hızlıca toparladı ve son derece etkili bir hükümdar olduğunu ispatladı. Her ne kadar din

meselesini kendine göre tatmin edici bir şekilde çözememiş olsa da Jagellon'lardan gelen devlet kuşunu iyi değerlendirerek; Türklere, din meselesine ve soyluların mahallî güçlerine karşı koyabilecek bir Avusturya Monarşisinin temel yapılarını oluşturabileceğini kanıtladı. İlk yılları, Aşağı Avusturya'yla başka yerlerdeki soylu isyanlarını ve 1520'lerin ortalarındaki köylü isyanlarını oldukça kanlı bir şekilde bastırmakla geçti. Durduramadığı şey ise Lüterciliğin Avusturya topraklarındaki nüfusun çoğunda hızla yayılmasıydı.

26 Ağustos 1526'da Macar ordusunun Mohaç Savaşı'nda Türkler tarafında bozguna uğratılması ve genç kral II. Luis Jagellon'un öldürülmesiyle Ferdinand'ın konumu değişti. 1515'teki hanedan evliliği ittifakına göre Ferdinand artık Bohemya ve Macaristan tahtlarının varisiydi. Yine de her iki krallıkta, teorik de olsa, seçimle kral olunuyordu ve Ferdinand ancak seçmenlerin çoğunluğunu elde ettiği yahut mücbir sebeplerle bir seçimi "kazanabildiği" takdirde "haklarını" elde edebilirdi. Bohemya'da Ferdinand'ın seçilmesi dolambaçsız ama pahalı oldu. Macaristan'daysa John Zapolya seçilmesine karşı çıkacak ve Macaristan'ın büyük bir kısmında Habsburg kontrolünü aşan bir güç mücadelesi başlayacaktı.

Mohaç'tan sonra geri çekilen Türkler 1528'de yeniden zuhur ettiler. 1529'da Muhteşem Süleyman Viyana'ya yürüdü ve Eylül'de şehri kuşattı. Türkler kış yüzünden çekildi ve kuşatma Ekim'de kaldırıldı ama 1532'de V. Charles'ın Hıristiyanlığı müdafaa etmek amacıyla, içinde Protestanların da olduğu bir imparatorluk ordusu celp etmesine neden olacak büyük bir saldırı daha gerçekleşecekti. Türkler bu olay üzerine geri çekildiler ancak Macaristan'ın büyük bir bölümünü hâlâ ellerinde tutuyorlardı. 1537'den 1547'ye kadar Ferdinand Macar topraklarını geri almaya çalışırken Türkler Avusturya topraklarına akınlarına devam ediyor ve Zapolya'nın fırkası Transilvanya'dan kendi çıkarları için baskı yapıyordu. 1547'deki ateşkesle birlikte Ferdinand Türklere barışı sürdürmek için yıllık 30.000 duka ödemeye mecbur oluyor ve Macaristan kabaca üç parçaya bölünüyordu: Hırvatistan'dan büyük ölçüde Slovakya'nın kuzeybatısına kadar uzanan, batı/kuzey batı kolu olan Habsburg

Macaristan'ı; kuzeydoğuda Zapolya'nın oğlu John Sigismund'un yönetimindeki özerk Transilvanya ve Türk kontrolü altındaki krallığın büyük bir bölümü. Düşmanlıklar kısa bir süre sonra yeniden başladı ama pek etkisi olmadı. 1562'deki İstanbul Anlaşması 1547'deki sınırları tanıdı ve 30.000 dukalık yıllık ödeme devam etti. Habsburg ve Türk Macaristan'ı arasında artık her iki tarafta da kaleler bulunan belirli bir "askerî sınır" vardı.

Ferdinand'a 1526'daki "meşru" mirasının sadece bir kısmı kalmasına rağmen birçok şey başarmıştı yine de. Türkleri durdurmuş, Bohemya ve Macaristan'daki kazanımları elde kalan Habsburg topraklarının yapısını önemli ölçüde değiştirmişti. Daha önce neredeyse tamamen Almanca konuşan bir halk (bazı İtalyanlar ve Slovenler dışında) artık çok dilli (*polyglot*) olmuşlardı. Bohemya'nın ele geçirilmesi Habsburg gücü için büyük bir kazançtı. Bohemya tacı otomatik olarak seçmen statüsü kazandırmakla kalmıyordu sadece, çünkü toprakları geleneksel Avusturya topraklarından daha zengindi. Yeni birleşmiş bölgelerin önde gelen soyluları Türk savaşlarının masraflarını karşılamak üzere 1542'de toplandıklarında Bohemya topraklarının faturanın üçte ikisini ödemesi istendi.

Toprak genişlemesi ve Türk tehdidi Habsburg hükümetinin yeniden şekillendirilmesini gerekli kıldı. Kendi modelini Maximillian'ın reform girişimleri üzerine bina eden ve Burgonya yönetim tarzını kullanan Ferdinand merkezî hükümetin temel unsurlarını ustalıkla uygulamaya koydu. 1527'de Ferdinand'ın *Hofstaatsordnung*'u[4], yeni ve birleşik monarşinin en yüksek yürütme organı olarak bir Danışma Meclisi (*Geheime Rat*), yüksek adalet divanı olarak bir Yüksek Mahkeme (*Hofrat*) ve idare için bir Şansölyelik Makamı (*Hofkanzlei*) tesis etti. 1556'da Macaristan Seferi'ni sevk ve idare etmek için Yüksek Askerî Şura *(Hofkriegsrat)* da kuruldu.

Bu yeni ve merkeziyetçi rejimin başarılı bir şekilde uygulanması, bilhassa Ferdinand'ın Almanca bilmeden Avusturya'ya geldiği düşünüldüğünde, ciddî bir politik zekaya sahip bir prens olduğunu

---

4 Ferdinand'ın daha merkezî bir yönetim için 1527 yılında attığı adımların genel adı. (ç.n.)

11. Resim: "Avusturya Hanedanı'na Dair Bir Kinaye" Bartholomaus Spranger Okulu. 1580'ler. Avusturya bir kayanın üzerinde merkezî bir figürdür; ayaklarının dibinde Avrupa (bir boğanın üzerinde) ve Afrika (bir antilobun üzerinde) vardır. Soldaki dikilitaşı yıkmaya çalışan dört kişi Fransız Kralı, bir Türk, bir Yahudi ve bir Amerika yerlisidir. Dikili taşın kaidesindeki kitabe şöyledir: *Inmota manebit* ([Avusturya] yerinden kıpırdatılamayacaktır.)

gösteriyordu ve zaten Ferdinand aşırıya kaçmamayı da bilirdi. Merkezî yönetimin evvela en temel taşları tesis edildi. 1537'de hem Bohemya toprakları hem de Macaristan, Yüksek Mahkeme'nin yetki alanından muaf tutuldu. Bohemya ve Macaristan şansölyelikleri, Avusturya Şansölyeliği olmaktansa bir imparatorluk kurumu hâline gelen Saray Şansölyeliği'nden bağımsız kaldılar. Hususî bir Avusturya Şansölyeliği ancak 1620'de kurulacaktı. En önemlisi de Ferdinand'ın hükümetinin, masraflı Türk ve Macar savaşları için ek vergi geliri sağlamak üzere çeşitli mahallî soylulara bel bağlamasıydı. Soyluların ağırlıklı olduğu meclisler bu vergileri ödemeye hazırlardı (çünkü vergileri köylüler ödüyordu) lâkin Ferdinand'ın yerel yönetiminin kontrolünü onlara bırakma ve topraklarında Lüterciliği hoş görmesi karşılığında.

1520'e gelindiğinde Luther'in mesajı Avusturya topraklarında hızlıca yayılmıştı bile; bilhassa kasabalarda ve soylular arasında.

Soyluların çocukları yeni teolojinin öğretildiği kuzey Alman üniversitelerine akın ediyorlardı. Habsburg yetkilileri en başta Protestanlığı bastırmaya çalıştılar ve 1524'te Kaspar Tauber'i zındıklık suçundan 1524'te Viyana'da idam ettiler. Buna rağmen Lutherci dalga durdurulamadı. Anabaptistler bile Moravya'da bir topluluk kurmayı başardılar ve *Moravyalı İhvanlar* olarak on yedinci yüzyıla kadar orada kaldılar.

Yenilenen Türk tehdidi Protestan davasına yardım etmiştir. Ferdinand Avusturya ve Bohemya bölgelerinin genel meclislerini 1541'de Türklere karşı yardıma çağırdı, meclisler buna dinî imtiyazlar talep ederek cevap verdiler. 1540'ların sonlarında Ferdinand, V. Charles'ın başarılarını da arkasına alarak bilhassa Bohemya'da hanedanlık gücünü yeniden tesis etti. Buna rağmen Protestanlık Slovenya'nın Karniola bölgesine yayılmaya devam etti. Keşişler ve rahibeler Protestan mesajının peşine takılıp kendi tarikatlarını terk ettiği için manastırlar çok hızlı bir şekilde personel kaybettiler.

Ferdinand'ın verdiği karşılık ise karmaşıktı. "*Advocatus ecclesiae*" olarak Katolik Kilisesi'ni savunması gerekiyordu ve Ana Kilise'ye (*Mother Church*) sadakat Habsburg efsanesinin bir özelliği olmuştu. Gelgelelim ki Ferdinand, tıpkı kardeşi gibi, birleşik bir Kilise idealini koruyor ve hizipleşme ya da zorla tek tipleştirme yerine Kilise *içinde* uzlaşma istiyordu. İspanyol kuzenlerinin aksine on altıncı yüzyılın Avusturya Habsburgları, Trent'te başlayan ve Katolik yeknesaklığı isteyen militan inisiyatifi gönülden desteklemediler.

Ferdinand 1555'te imzalanan Augsburg Dinî Barışı'nı gerçekleştirmek için uzlaşmaya V. Charles'tan daha istekliydi. Bu antlaşma bölgesel yöneticinin tebaasına kendi dinini dayatma izni verse de Habsburg topraklarında bu gerçekleşmedi. Bunun yerine Ferdinand Utraquistler[5] ve Lüterciler tarafından talep edilen iki tür komünyona müsamaha gösterdi. İmparator Ferdinand 1562'de Trent Konsili'nde uzlaşmacı bir politika savunduysa da *Reformationslibell* önerisi reddedildi.

Ferdinand 1550'lerden itibaren Habsburg topraklarındaki Katoliklerin karşı saldırılarına liderlik etti ama bu liderlik güçten

5 Çoğunlukla Jan Hus'un Çek takipçileri olan Utraquistler hem ekmek hem de şarapta komünyon talep ettileri için böyle anılmışlardır.

çok iknaya dayanıyordu çünkü merkezde Cizvitler ile Prag'daki Clementinum'un kurucusu Peter Kanisius vardı. Ferdinand, Trent'te 1563'te ortaya çıkan yeni Katolik kadronun genel militanlığını ve bunun ortaya koyduğu doktrinsel anlaşmazlıkların sertleşmesini hiç hoş karşılamadı. 1564'teki ölümünden önce kapsayıcı bir dinî uzlaşmaya varılamaması onun en büyük hayal kırıklığıydı.

Ferdinand ölümden sonra topraklarının oğulları arasında paylaştırılmasını 1554'te şart koşmuştu. En büyük oğlu II. Maximilian imparatorluk, Bohemya ve Macaristan tahtlarının yanı sıra Avusturya'nın ikiz düklüklerini miras olarak alırken diğer oğulları Ferdinand ve Charles'a sırasıyla Yukarı Avusturya (Tirol ve İleri Avusturya) ve İç Avusturya verildi. Böylece Habsburg Avusturya'sı bölünmüş idarenin karmaşıklığına geri döndü; bunun muhtemel ve muzır sonuçlarıysa Avusturya Habsburglarının Türk tehdidine ve içerideki dinî krize karşı tepkisini daha da zayıflatmak olacaktı. Hanedanın son derece güçlü İspanyol kolu ise Avusturya kolu üzerinde bazen destekleyici olsa da aynı zamanda Avusturya'nın siyasetini karmaşıklaştırıp baltalayıcı bir etkiye sahipti hâlâ. Protestan "özgürlüğünü" ortadan kaldırmaya yönelik zalim ve fanatik İspanya kralına dair geliştirilen "Kara Efsane" olgusu Avusturya Habsburg'unun Protestan tebaasıyla uzlaşması girişimlerini zorlaştırıyordu.

II. Maximilian böyle bir uzlaşmaya sıcak bakıyordu. Gençliğinde, reformcularla Katolik Kilisesi'ni yeniden birleştirmeye çalışan Melanchton ve onun Philipçi takipçilerinin ılımlı Lüterci düşüncelerinden etkilenmişti. Bu düşünceler Maximilian'ın duruşuna çok yakındı zira Maximilian'ın Papalık elçisine "Ben ne Katolik'im ne de Protestan'ım, ben Hristiyan'ım" dediği rivayet edilir.[6] II. Maximilian, bazılarının düşündüğü (yahut korktuğu) gibi imparator olduktan sonra Protestan olmasa da Karşı Reform'un saldırgan taktiklerini de reddetti. Protestan tebaasına karşı nispeten müsamahakâr bir siyaset izledi ve bu durum 1571'de Aşağı Avusturya'daki soylu mezhepleri arasında Protestanlığı da yasal olarak kabul eden *Assekuratinof* ile

6 Bérenger, *A History of the Habsburg Empire*, s. 222.

sonuçlandı. Nüfusunun büyük bir kısmı Protestan olan Bohemya'da da benzer tavizler verdi.

Maximilian'ın uzlaşmaya gönüllü olması Macaristan'da yeniden zuhur eden çatışmalarda savaşmak için gelire ihtiyaç duymasının bir sonucuydu kısmen; zira 1568'de Transilvanya neredeyse bağımsız bir prenslik olmuştu. 1568'deki göreceli barış sayesinde Maximilian, Polonya tacını elde etmek için giriştiği ama meyvesini alamadığı seferine kendisini verse de devam eden Türk tehdidi sınırı takviye etmek için hâlâ ekstra paraya ihtiyaç duyduğu anlamına geliyordu ve kesenin ağzını tutanlar Protestan soylulardı.

Türk tehdidi ne kadar yakınsa Karşı Reform'un uygulanmasından o kadar vazgeçiliyordu. Türk tehdidinden çok uzak bir bölgede ve nüfusunun büyük bir bölümü hâlâ Katolik bir yerde Tirol yöneticisi Ferdinand oldukça agresif bir karşı reform uygulayabiliyordu. En az onun kadar ateşli olan ve Türk tehdidine en açık bölge olan İç Avusturya'nın yöneticisi kardeşi Charles soylulara geniş bir dinî özgürlük tanıyan 1572 tarihli Religionspazifikation'u (Dinî Uzlaşma) ikrar etmek zorunda kalıyordu. Bununla birlikte Charles aynı yıl Graz'da bir Cizvit koleji kuracaktı. Habsburglar arasındaki fanatik Katoliklerin; soylular ve ılımlı Avusturyalı aileler tarafından ne kadar zapt edilebilecekleri tartışmaya açık bir soruydu.

II. Maximilian'ın yerine 1576'da en büyük oğlu II. Rudolf geçti. Habsburgların kendilerine miras kalan ve seçimle tayin edilen taçları (yani ülkeleri) garanti altına alabilmek için tasarladıkları bir teamülü uygulayarak Rudolf; Macaristan, Bohemya ve "Romalıların kralı" olarak seçilmişti zaten. Philip'in İspanyol Habsburg sarayında yetişmişse de V. Charles'ın evrenselciliği öne çıkaran Avusturya geleneğine bağlı kalmıştı daha çok. Bu sebeple Avusturyalı düklüklerde veya Bohemya'da Protestan halkının resmî olarak tanınması hususunda gönülsüz olsa da ileride yeniden birleşmeleri umuduyla o günkü mezhep çoğulculuğunu desteklemeye hazırdı.

Bohemya'nın onu cezbettiği açıktı, bu sebeple ki parçalı ve dağınık topraklarının başkentini Prag'a taşıdı. Bunun sebebi kısmen Viyana'daki Protestan aşırılıklar (Aziz Stephan Katedrali'nde ata

binmek gibi) olabilirse de gerçekte sebebi Prag'ın, zengin bölgelerin merkezinde ve Türklerden uzakta olmasıydı. Rudolf ihtişamlı bir saray teşkilatı kurarak Altın Prag'ın Altın Çağı'nı başlattı. Habsburglar arasında sanatın en büyük hamilerinden biri oldu ve (hiçbir Habsburg'un takmadığı) Habsburg Hanedanı tacını yaptıran da II. Rudolf'tu. Ayrıca, ikisi arasındaki farkın muğlak olduğu bir devirde hem batınî bilimlere hem de fen bilimlerine büyük ilgi gösterdi. Rudolf, dönemin en büyük astronomlarından ikisi olan Tycho Brahe ve Kepler'i Prag'a davet etti fakat aynı zamanda astrologları ve kimyacıları da davet ederek bu ilgisinin gereğini de yerine getirdi.

Rudolf'un imparatorluk makamının prestiji ve Habsburgların dünyadaki bütün hükümdarların başı olma hakkı hususunda çok methedilen bir tasavvuru olsa da o, imparatorluğu gerçekten yönetmekle pek de ilgilenmiyordu. Bu nedenle topraklarının çoğunun yönetimini kardeşlerine devretti ve zaten karışıklıkların başladığı nokta da burasıydı. Habsburg kardeşlerden Ernst, Matthias, Maximilian ve Albrecht; Rudolf gibi İspanya'da eğitim görmüşlerdi. 1578'de her biri aile mirasının bir kısmını ele alıp bu aile şirketinde nihayet iş buldular. Maximilian Töton Tarikatı'nın üstadı ve önce İç Avusturya'nın ve daha sonra Tirol'ün vekil yöneticisi oldu; Ernst ise Aşağı ve İç Avusturya'da vekil olup daha sonra II. Philip'in kızıyla evlenip 1598'de Güney Hollanda'nın ortak hükümdarı oldu. Kardeşlerden biri olan Matthias'a bir yer bulmak çok zor oldu. 1595'te hem Yukarı hem de Aşağı Avusturya'nın hükümdarı olacak ancak bununla yetinmeyecekti.

II. Rudolf'un idaresinin adem-i merkeziyetçi karakteri Avusturya Habsburglarının topraklarında dinî politikanın nasıl bu kadar değişkenlik gösterdiğini açıklıyor. Rudolf ilk yıllarında ılımlıyken Tirol'deki amcası Ferdinand Karşı Reform'u tam anlamıyla uyguluyordu. Yukarı Avusturya'da Karşı Reform fazla aktif değildi. Burada Protestan hakimiyetini zayıflatan şeyler köylü isyanlarının ayrılıkçı etkisi ve Lüterci saflardaki teolojik bölünmeydi. Aşağı Avusturya Rahip Melchior Khlesl tarafından yönetilen daha uyumlu ve başarılı

12. Resim: Avusturya Hanedanı Tacı. Jan Vermeyen, 1602.
II. Rudolf bu tacı yaptırdı ama hiçbir Habsburg bu tacı takmadı.

bir Karşı Reform çabasına sahne oldu. Protestan vaizler Viyana'dan kovuldu ve birçok şehirdeki barışçıl din değiştirme çabaları dengeyi Katoliklerin lehine çevirdi.

İç Avusturya'da Charles ve soylular arasında 1578'deki yeni dinî imtiyazlar, yani *Bruker Uzlaşması* (*Bruker Pazifikation*) konusunda yaşanan çatışma Katoliklerin karşı saldırısının fitilini ateşleyecekti. Başlangıçta nispeten mütevazi olan Karşı Reform kampanyası Charles'ın oğlu II. Ferdinand'ın 1595'te reşit olmasıyla ciddiyet kazandı. Askerî muhafızlarla birlikte hareket eden prensliğe bağlı

"reform heyetleri" cemaatleri zorla yeniden Katolikleştirmeye başladı. Soylular rahat dokunulmadı ama bu kampanya bölgenin dinî karakterini yavaş yavaş değiştirip 1600 yılında eyalet başkentleri olan Graz ve Klagenfurt'a kadar ulaştı. Bu kararlı ve uzlaşmaz siyaseti özellikle önemli kılan şey Ferdinand'ın bütün Avusturya Habsburg topraklarının muhtemel varisi olmasıydı.

Ferdinand'ın kampanyası Türk tehdidine rağmen gerçekleştiği için çok daha da dikkat çekiciydi. Türk akınları 1568'den sonra devam etmiş ve tam ölçekli bir savaş 1593'te yeniden başlamıştı. Sefer, 1598'de Transilvanya'nın işgaliyle umut verici bir şekilde başladı ama Transilvanya'da bir Karşı Reform dayatmaya yönelik ahmakça bir girişim 1604'te bir isyana sebebiyet verip sadece Türklerle değil Macarlarla da bir savaşa yol açtı. 1606 sonlarındaki barış antlaşması Transilvanya'yı Protestanlığın adeta bağımsız bir kalesine çevirecek; Habsburglar hanedanın yönetim hakkını kaybetmemek için Macar soylularına dinî özgürlükler de dahil olmak üzere büyük tavizler verecek, Türkler ise imparatoru ilk kez eşit olarak tanıyacak ve Türklere verilen yıllık haraç bir kerelik bir "hediye" olarak verilecekti. Ancak Avusturyalıların başlattığı yeniden fetih hayalleri Macaristan'daki sınırın pek bir değişiklik olmadan yeniden çizilmesiyle ve, Türklerin kazanımlarıyla (eğer bir kazanımları olduysa) sonuçlanacaktı.

Savaşın hayal kırıklığı yaratan sonucuna dair Habsburglara karşı yapılan suçlamalar II. Rudolf'un imparator olarak beceriksiz olduğu iddiasına yönelikti çoğunlukla. Gerçekten de Rudolf karar vermek noktasında daha da dengesizleşmişti. Şöyle ki eleştirilere; Matthias'a savaşın ve barış görüşmelerinin sorumluluğunu vererek cevap vermişti. Rudolf ortaya çıkan barışı tatmin edici bulmayıp kendisini içten içe ondan ayrıştırsa da 25 Nisan 1606'da Khlesl tarafından organize edilen gizli bir arşidükler toplantısında Matthias'ın Rudolf'un yerine aile reisi olarak geçmesi kararlaştırılmıştı.

Habsburg Hanedanı'nda ortaya çıkan "kavga" (Zwist), Habsburg topraklarında hanedan ve soylular arasındaki ince dengeyi altüst etti. Bu durum ironik ittifaklara sebep oldu: Khlesl'deki Karşı Reform çabalarının destekçisi olan Matthias, liderlerinin hemen hemen hepsi

Protestan olan Macaristan, Moravya ve iki Avusturya düklüğündeki soylulardan destek arayacaktı. Avusturya ve Macar soyluların 1608 Şubat'ında Pressburg'taki toplantıları (bu toplantıda Matthias desteklenmiştir) Katolik din adamları ve soyluları tarafından boykot edilmiştir. Bunun sonucu olarak, 1600 yılında Bohemya'ya Katolik yanlısı "İspanya hizbini" dayatan Rudolf, Bohemya soylularına karşı anî bir yenilgiden kurtarıldı. Bu krizden en çok faydalananlar artık desteklerini açık arttırmaya çıkarabilen soylular ve Protestanlardı: bu iki Habsburglu (Rudolf ve Matthias) imtiyaz verme yarışına girmek zorunda kaldılar; öyle ki bu yarış Bohemya'da "Utrakistler"in ama aslında bütün Protestanların dinî özgürlüğünü garanti eden 9 Temmuz 1609 tarihli ve Rudolf'un yazdığı Majesteleri Mektubu (*Majestätsbrief*) ile sonuçlanmıştır.

Rudolf ve Matthias arasında alenî bir savaş vardı artık ve ikincisi açıkça üstün bir durumdaydı. Rudolf, kuzeni ve Passau ile Strasburg piskoposu olan V. Leopold'dan yardım istedi lâkin Leopold'un âsi bir paralı asker ordusu olan *Passauer Kriegsvolk* ile Prag'a saldırarak Rudolf'a yardım etme teşebbüsü Bohemyalı soyluların Matthias'a dönmesine ve Mathhias'ın da 1611 Mayıs'ında Bohemya'da kral olarak taç giymesine neden oldu. Prag'ın devasa kraliyet kalesi Hradschin'de elinde sadece imparatorluk unvanıyla bir başına bırakılan II. Rudolf 20 Ocak 1612'de vefat etti.

Matthias 1612 Haziran'ında imparator seçildi. Kısa süre sonra ikametgâhını Viyana'da yeniden kurdu ama Habsburg kuvvetini yeniden tesis etmek daha zordu. Ülke içinde soylular ve Protestan çıkarları güçlerini ve ayrıcalıklarını büyük ölçüde arttırmıştı. Matthias Transilvanya'da Habsburg iktidarını kurmayı başaramadı ve 1615'te Türkiye ile yapılan Viyana Antlaşması çok az bir kazanım sağlasa da barışı çok kritik bir süre olacak olan yirmi yıl boyunca uzattı.

1607'de Donauwörth Krizi ve 1609'da Jülich ve Cleves'in veraset krizleriyle İmparatorluk dinî güç dengesi hususunda ciddi bir krize giriyordu ve 1609'da Protestan Birliği ile Katolik Birliği karşı karşıya geldi. 1613'te Regensburg'ta Khlesl Uzlaşma (*Komposition*) teklif etse de iki taraf da oralı olmadı. Khlesl 1614'te Viyana piskoposu,

1615'teyse kardinal oldu ama ılımlılığı artık pek revaçta değildi; bilhassa da İç Avusturya'daki meşru veliaht II. Ferdinand için.

Siyasî, dinî ve millî meselelerin doruk noktasına ulaştığı yer Bohemya'ydı. 1615'te Bohemya Diyeti, Matthias'ın kabul etmek zorunda kaldığı Alman karşıtı yasayı onayladı. Uzlaşmaz II. Ferdinand'ın imparator ve kral olma ihtimali çatışmayı keskinleştirdi. II. Ferdinand, usulüne uygun olarak seçilip 1617 Haziran'ında Bohemya kralı olarak taç giyse de kısa bir zaman sonra üstünlüğü ele geçirecek olan radikal soylu fraksiyonunun sert muhalefetiyle karşılaştı. Dinî haklar hususundaki tartışma, 23 Mayıs 1618'da soyluların kızgın temsilcileri iki kraliyet memurunu ve onların katiplerini Hradschin'de pencereden fırlatana kadar tırmanmaya devam etti. Hiç kimse ciddi bir şekilde yaralanmadı ve fırlatılanlar kaçmayı başardılarsa da Prag'daki pencereden fırlatılma hadisesi (*Defenestration/Fenstersturz*) savaşın habercisi olacaktı.

Matthias'ın ilk uzlaşma teşebbüsleri, artık resmen hem Bohemya hem de Macaristan kralı olan Ferdinand tarafından engellendi. Khlesl'i gizlice tutuklayıp Tirol'deki Ambras Kalesi'nde hapsettiler. Matthias, tıpkı kardeşi Rudolf'un gibi, gaspçı halefine karşı koyacak güçten yoksundu. Matthias 20 Mart 1619'da öldüğünde İspanyol networkü tarafından desteklenen II. Ferdinand'ın savaş hizbi zaten yönetimdeydi.

Otuz Yıl Savaşları; Orta Avrupa'ya, özellikle de Almanya'ya büyük bir demografik ve ekonomik bedel ödetti. Başta Silezya (*Silesia*) olmak üzere Bohemya Kraliyet toprakları çok kötü etkilenirken Avusturya topraklarındaki yıkım o kadar da büyük olmayacaktı. Ancak savaşın Habsburg projesi üzerinde büyük bir etkisi oldu. Savaşın iniş çıkışlı talihi, Habsburgların siyasî hakimiyet ve dinî mutabakat hırslarının gerçekleşmesine bazı zamanlar fırsat vermiş gibi gözükse de en nihayetinde aşırıya kaçmaları ve Fransa ile İsveç'in üstün askerî gücü Habsburg'un Avrupa'ya ve İmparatorluğa dair iddialarını söndürdü. Aynı zamanda bu savaş Habsburgların mezkûr iddialarının Orta Avrupa'daki topraklarında gerçekleştirebilme kabiliyetlerinin arttırdı.

1619'daki savaşın etkileri, tıpkı 1914'ün etkilerinde olduğu gibi, çok az anlaşılmıştır. En başlarda Bohemya krizinin bir iç anlaşmazlıktan başka bir şey olup olmadığı bile belli değildi. Bohemyalı soyluların Protestan Birliği'nin lideri olan Palz Prensi V. Frederick'i Bohemya kralı seçmeleri Protestan güçleri harekete geçirmedi. II. Ferdinand, içinde Palz Prensi V. Frederick'in de olduğu seçici prensler tarafından oybirliğiyle 1619'da imparator seçildi. 1620 yılının Mart'ında; Protestan olan Saksonya, II. Ferdinand ile ittifak kurdu ve Temmuz ayında Protestan Birliği ile yapılan bir saldırmazlık anlaşması, Bavyeralı Maximilian liderliğindeki Katolik Birliği'ni Bohemyalılara karşı II. Ferdinand'a yardım edip etmemekte serbest bıraktı.

Ferdinand'ın Bavyera'nın yardımına ihtiyacı vardı çünkü Bohemya isyanı Habsburg topraklarındaki büyük bir soylu isyanının sadece bir parçasıydı. Hem Yukarı Avusturya hem de Aşağı Avusturya'daki soylular, Çörnamıllı (*Tshernembl/Črnomelj*) Georg Erasmus'un liderliğinde; Moravya, Silezya ve Lusatya (*Lusatia*) ile Bohemya davasına 1619'un yazında katıldılar ve o kış Transilvanya Prensi Gabriel Bethlen, Kraliyet Macaristan'ının çoğunu işgal etti. II. Ferdinand Bohemyalıların 1619'da Viyana'ya yaptıkları saldırıyı püskürtüp Aşağı Avusturya'daki soyluların "Fırtına Dilekçesi"ni reddetmeyi başarsa da ülke içindeki konumu zayıftı. Dış destekten o kadar ümidini kesmişti ki Bavyera ve Saksonya tarafından yeniden fethedilen Habsburg topraklarını (Yukarı Avusturya ve Lusatya'yı) ipotek ettirdi. Bununla birlikte İspanyol kuzenlerinin yardım ve yönlendirmesini memnuniyetle kabul etti. Bunu takip eden savaş, İspanyol Habsburgların Avrupa hakimiyeti girişimiyle olduğu kadar, Avusturyalı Habsburgların kendi eyaletlerindeki ve İmparatorluklarındaki konumuyla da ilgiliydi.

İsyancıların yarattığı düzensizliklerle birlikte bu haricî yardım, Habsburgların ciddi bir başarısıyla sonuçlandı. Yukarı Avusturya fethedildi ve ardından bir Valon (*Walloon*)[7] olan Jean Tserklaes de Tilly komutasında birleşen imparatorluğun Katolik güçleri 8 Kasım

---

7 Valonlar (Fransızca: Walons) Belçika'nın Valon Bölgesi'nde yaşayan, Fransızcayı ve Fransızcanın bir şivesi kabul edilne Valoncayı konuşan bir halktır. (ç.n.)

1620'de Beyaz Dağ Savaşı'nda (*Battle of the White Mountain*) Bohemya ordusunu yarım saat içinde bozguna uğrattı. II. Ferdinand "Habsburg müsamahası"nı pek de göstermedi. İsyancı liderlerin yirmi dört tanesi bir günde, 21 Haziran 1621'de Prag'ta idam edildi ve çok daha fazlasının mallarına el konulup sürgüne gönderildiler. Toprakları, Habsburg'a sadık olanları ve yabancı işbirlikçileri ödüllendirmek için dağıtıldı. Soyluların sahip olduğu bütün imtiyazlar mülga sayıldı. Karşı Reform en acımasız biçimiyle uygulanmaya kondu; 1627 tarihli "Yenilenmiş Eyalet Yönetmeliği" (*Verneuerte Landesordnung*) ile Bohemya tacı Habsburglara miras bırakılıp Diyet'in yetkileri yalın ve şekilsel bir seviyeye indirildi. 1620 Olayları Bohemya'nın direnişini kırdı. Almancanın yönetim dili hâline gelmesiyle Çek kültürü ve edebiyatı neredeyse yok oldu; Bohemya, Avusturya Habsburg'unun mutlakiyetçi gücünün esas dinamosu hâline gelmişti artık.

Bunun ardından II. Ferdinand, İspanyol ve Bavyeralı müttefiklerinin de teşvikiyle savaşı İmparatorluk sathına yaydı. V. Frederick ve Palz'lara karşı acımasız seferi Protestan güçleri bir araya getirip ülke içindeki bir krizi İmparatorluk çapında bir savaşa dönüştürdü. Hollanda Birleşik Eyaletleri ve Danimarka, Protestan meselesine müdahale ettiler. İspanyol orduları için Milano üzerinden geçen ve Madrid'den Brüksel'e giden kara yolunu güvence altına almak için yapılan; Macaristan, İsviçre Grizonları ve Mantua'daki seferleriyle savaş Orta Avrupa'nın büyük bir bölümüne yayılmıştı artık. Fransa'nın savaşa dahil olmasına rağmen İspanyol kuvvetleriyle yeni "kaptanları" (*capo*) Wallensteinlı Albrecht tarafından yönetilen imparatorluk kuvvetleri hâlâ hâkim konumdaydılar; 1629'da gelindiğinde II. Ferdinand İmparatorluğun hâkimi olmuştu bile.

Yukarı Avusturya'nın Bavyera'ya ipotek edilmesi bile Habsburg'un işine yaramıştı. Düklüğün Bavyeralı yeni yöneticileri, yeniden Katolikleştirme kampanyasını ve ezici bir vergi yükünü (Bavyera'nın masraflarını karşılamak için) sıra dışı bir zulümle birleştirmişlerdi; bu zulüm, köylü liderlerinin kimin idam edileceğine karar vermek için zar atmaya zorlandıkları Frankenburg Kumarı (*Frankenburger Würfelspiel/Frankenburg Lottery*) ile özdeşleşmişti.

Bu durum 1626'da bir köylü isyanına yol açmıştı. Mühlviertel, ayaklanmanın merkezlerinden bir tanesiydi ve o yaz, 30 Ağustos'ta ayaklanmanın en büyük savaşlarından bir tanesi Leonfelden yapılacaktı. Birleşik Bavyera-İmparatorluk ordusu isyanı bastırdı ve bunu vahşi bir sindirme takip etti. Bölge 1628'de yeniden Avusturya'nın kontrolüne girdiğinde direniş ezilmiş ve halk hem Karşı Reform Katolikliğinin hem de mutlakiyetçiliğin dayatılmasına rağmen Habsburg idaresine döndüğüne neredeyse şükreder olmuştu. II. Ferdinand, Avusturya toprakları içerisinden yalnızca Aşağı Avusturya'da Protestanlığa hoşgörü göstermeye hazırdı; o da sadece sadık soylular arasında. Başka yerlerde Protestanlık yasaklanıp taraftarlarına din değiştirme ya da göç etme gibi keskin seçenekler sunuldu.

II. Ferdinand zafer sarhoşluğuyla aşırıya kaçmıştı. 1629 tarihli Restorasyon Fermanı İmparatorluğu 1555'teki dinî konumuna döndürmeyi denedi. İmparatorluk gücünün bu şekilde tasarlanması sadece Protestan güçler için değil müttefikleri için dahi çok fazlaydı. 1630'daki Seçici Prensler Toplantısı'nda (*Kurfürstentag/ Electors' Meeting*) Habsburg gücünü dizginlediler ve II. Ferdinand'ı, Wallenstein'ı görevden almaya zorladılar. O sırada II. Gustavus Adolphus'un İsveç ordusu çoktan Stralsund'a inmişti bile.

Alman Protestanları, Katolik Fransa tarafından desteklenen ve Almanya'nın Baltık kıyılarında açıkça gözü olan İsveç'in savaşa girmesini kabullenme konusunda başlangıçta tereddütlüydüler. Ancak 1631 Nisan'ında Magdeburg'un, Tilly'in imparatorluk kuvvetleri tarafından feci bir şekilde yakılmasının ardından tüm tereddütler ortadan kalktı. Bir yıldan daha az bir zamanda II. Gustavus Adolphus, İsveç tarafından işgal edilecek olan Prag ve Bavyera'yla birlikte Almanya'nın büyük bir kısmında askerî hakimiyetini tesis etmişti.

Avusturya tehdit altındayken bile II. Ferdinand bir kez daha Wallenstein'a güvendi ve o da bu sefer "*supremo*" olarak askerî durumu enkazdan çıkardı. Lâkin, Gustavus Adolphus'un 1632'de Lützen'deki ölümünden sonra bile İsveç'in savaşma çabası devam etti, Fransa gittikçe daha büyük bir faktör ve Wallenstein savaşta neredeyse bağımsız unsur oldular. Nihaî sonuç, Wallenstein'ın 1634

Şubatı'nda Ferdinand'ın sözlü emriyle öldürülmesi oldu. İmparatorluğa sadık generaller Wallenstein'ın zengin ve geniş mülklerinin kendi aralarında bölüştürülmesinden memnun olsalar da onun ölüm şekli Habsburg otoritesine ciddî bir darbeydi çünkü imparatorluk hanedanının çürümüşlüğünü teyit eder gibiydi.

1634 yılı bir dizi imparatorluk zaferine sahne oldu ve Nordlingen'deki zafer, savaş sadece bir Alman meselesi olmaktan çok daha fazlası olmasaydı eğer, Habsburglar için avantajlı bir barışın mührü olabilirdi. Fransa 19 Mayıs 1635'te İspanya'ya savaş ilan etti; savaş nihaî aşamasına girmişti, bu; Habsburglar için felaket aşamasıydı. 1636 yılının sonunda Kuzey Almanya bir kez daha İsveç egemenliği altına girdi. II. Ferdinand 15 Şubat 1637'de öldüğünde, daha pragmatik olan halefi III. Ferdinand, babasının bıraktığı enkazdan Habsburg girişimini kurtarmak zorunda kalacaktı.

Habsburg kuvvetleriyle Katolik ve İmparatorluk güçleri geri çekildiler. 1639'da Alsas Fransa tarafından; Orta Almanya ve Bohemya ise daha sonra 1642'de Silezya ve Moravya tarafından ele geçirildi. Avusturya Habsburglarının, vaktiyle çok kuvvetli olan İspanyol kuzenlerine yaptıkları müracaatlar sonuçsuz kalmıştı. Fransızlar tarafından sıkıştırılan, Ren Nehri boyunca ikmal hatları kesilen, Katalonya ve Portekiz'de isyanlarla uğraşan İspanya; askerî güç olarak çöküşü yaşıyordu.

Avusturya Habsburgları ve Bavyeralılar kendi başlarına kalmışlardı. Avusturya topraklarının sınırında alelacele inşa edilen ve Bad Leonfelden'ın dışındaki kalıntıları bugün hâlâ görülebilen istihkâmlar etkisizdi. İsveç ordusu bütün bir Bohemya'da cirit atıp 1645'te Krems'i ele geçirerek Aşağı Avusturya'yı işgal etti. Eğer Osmanlı sultanı Transilvanya'nın ilerleyişini yasaklamasaydı Bohemyalılar Transilvanya ordusuyla Viyana'yı ele geçirmek için birleşebilirlerdi. Bavyera 1646'da ele geçirildi; 1647'de bir İsveç ordusu Bregenz'i aldı, diğer bir İsveç ordusuysa 1648 yazında Prag'taki Hradschin'i ele geçirip II. Rudolf'un efsanevî koleksiyonunu yağmaladı. 1648 sonbaharında imparatorla Fransız ve İsveç düşmanları arasında sırasıyla Münster ve Osnabrück'te barış antlaşmaları en nihayetinde

imzalandı. Fransa ve İspanya arasındaki savaş 1659'a kadar devam etse de Vestfalya Barışı Orta Avrupa'daki düşmanlıkları sona erdirdi.

Barış, Fransa ve İsveç'in şartlarıyla yapıldı. Avusturya Habsburglarının uğradığı toprak kayıpları o kadar da büyük değildi, çoğunlukla Alsas'ta Fransa'ya bırakılan toprakları içeriyordu. Saksonya'ya ipotekli Lusatya ise tamamen devredildi. Avusturya'nın Bavyeralı müttefiki Yukarı Palz ve yedinci seçim bölgesini elinde tutmayı başardı. Habsburglar için daha önemli olan İmparatorluğun ve üstlendiği rollerin öneminin azalmasıydı. İsviçre ve Birleşik Eyaletler İmparatorluk'tan tamamen ayrıldılar ve geriye kalan eyaletlerin üyeleri tamamen bağımsız siyasî aktörler oldular: daha doğrusu eyaletten devlete dönüştüler. İmparatorluk anayasayla gevşek bir devletler federasyonuna indirgenmiş; imparatorun seçimle iş başına gelmesi, diyet ve iki hukuk mahkemesiyle birbirine bağlanmışlardı sadece. İmparatorluk gücünü ifa etmek için yapılan savaş imparatorluk gücünün içini boşaltmakla sonuçlanmıştı. Habsburg Hanedanı için daha da kötüsü Vestfalya ile hem İmparatorluk içinde hem de İmparatorluk sınırında rakip güç merkezlerinin güçlenmeye başladığı görülmüştü. Fransa, İsveç ve Danimarka İmparatorluk meselelerine artık istedikleri gibi müdahale edebiliyorlar; Bavyera, Saksonya ve Bradenburg ise toprak kazanabiliyordu.

Avrupa sahnesinde Habsburg üstünlüğü Fransız Bourbon hakimiyetiyle yer değiştirmiş ve İmparatorlukta Habsburg'un gücü büyük ölçüde azalmıştı. Ancak ülke içindeki savaş Habsburg mutlakiyetçiliği ve Karşı Reform Katolikliği için bir zaferdi. Bohemya ve Avusturya topraklarında eyaletler güçlerinin ve Protestanlığın imhası gerçekleştirilmişti. Protestanlığa sadece Silezya ve Aşağı Avusturya soyluları arasında hâlâ müsamaha gösteriliyordu. Çok sayıda kişi, tahminlere göre Bohemya'dan yaklaşık 200.000 ve Avusturya'nın kalıtsal topraklarından 100.000 kişi din değiştirmektense göç etti. Protestan olarak kalan soyluların da büyük bir kısmı en nihayetinde Katolik olacak ve Macaristan istisnası dışında Habsburg toprakları Barok Katolik homojenliğinin bir timsali olacaktı. Evrensel monarşi iddiaları artık sakıt olmuştu ama Habsburg'un Tanrı tarafından seçilmişlik ve

dinî mutabakata dayalı dünya görüşleri Habsburg topraklarında V. Charles'ın döneminde bile olmadığı şekilde tahakkuk ettirilebilirdi: Hanedan, Kilise ve aristokrasi üçlüsüyle birlikte Habsburg Monarşisi'nin teessüsü gerçekten de gerçekleştirilebilirdi artık.

Bu yeni rejimin Avusturya tarihi üzerindeki etkisi çok derin olmuştur. Avusturya'nın kalıtsal topraklarındaki birçok eski Protestan "kripto-Protestan" olmuşlar; Katolik inancına formalite olarak biat edip resmen Protestan olmasalar da Katolik doktrinine karşı çok güçlü bir şüphecilik ve hatta düpedüz düşmanlık geliştirmişlerdir. Bu "kripto-Protestan" geleneğin hem popüler dinî algıda hem de yüksek, entelektüel kültürde modern döneme kadar devam ettiği, Avusturyalılarla Viyanalıların zahirî ve batınî hakikat arasındaki, görünüşteki bağlılıkla gerçek itikat arasındaki herhangi bir denkleme güvenmeme eğilimlerine güçlü bir şekilde katkıda bulunduğu görülmektedir. Madalyonun diğer yüzündeyse "Avusturya"; yurtdışındaki Protestanlar ve daha sonra Aydınlanmanın müritleriyle liberaller arasında Barok Katolikliğinin batıl dinine zorla riayet etmeyi ifade eden bir sembol hâline gelmişti.

Bu tanımlama çok derinlere kök salmış olmalı. Sigmund Freud 1899'da Rüyaların Yorumu için bir slogan seçerken "Flavit et dissipati sunt" (Üfledi ve dağıldılar) sloganını seçmişti ilk başta. Daha sonra Aeneid'den bir alıntıyla değiştirilmiş olsa da bu alıntı Freud'un "konuşma tedavisi" için uygun görünmektedir. Bununla birlikte, 1588'de İspanyol Armadasına karşı kazanılan İngiliz zaferini kutlamak için basılan bir hatıra parasında orijinalinde olan bir kelime eksik bırakılmıştır. Sikkede Latince kelimeler II. Filip'in donanmasının bir fırtınada yok oluşunu gösteren bir tasvirin etrafında yer almakta, bunun üzerindeyse İbranca harflerle Tanrı kelimesi bulunmaktadır. Tasvir edilen şey İbranîlerin Tanrı'sının nefesidir. Freud'un psikanalizi; II. Filip'in, İspanya, Habsburg ve Avusturya'nın baskıcı güçlerine karşı verilen ve Protestan, İngiliz ve Yahudi geleneklerinde görülen ruhanî özgürlük mücadelesinin başka bir bölümü olarak görülebilir belki de.[8]

8 W. J. McGrath, *Freud's Discovery of Psychoanalysis: the Politics of Hysteria* (Ithaca, 1986), s. 172–3.

13. Resim: Armada madalyası: "Flavit et dissipati sunt" Gerard vand Bylaer, 1588. En tepedeki İbranca harflere dikkat ediniz.

HABSBURG MONARŞİSİNİN TEESSÜSÜ, 1648-1740

Otuz Yıl Savaşları'nı takip eden yüzyıl, Habsburgların ve Orta Avrupa'daki topraklarının talihinde büyük bir dönüşüme sahne olmuştu. Savaşın hemen ardından hem ekonomik hem de demografik iyileşmeler yaşanmış; Avusturya Baroku diye bilinen yeni bir siyasî, dinî ve kültürel hakimiyet tertip edilmiştir. İçerideki bu konsolidasyonu dışarıda, bilhassa güney doğu sınırında, 1714'te Habsburg monarşisinin Avrupa devletler sistemine büyük bir güç olarak katılmasına yol açan büyük başarılar takip etmiştir. Yine de monarşinin

güç ve otoritesinin temelleri sarsıntıdaydı; imparatorluğa ve dine ait geleneksel meşrulaştırma kavramlarına dayanması ortaya çıkan rasyonel devlet kavramı karşısında anakronikti.

Avusturya Habsburgları, ideallerini Barok çağına uyarlamadaki başarılarından dolayı Aydınlanma çağına uyum sağlamakta zorlanacaklardı. Alplerin kuzeyinde, Habsburglara bağlı olmayan Salzburg topraklarında, Karşı Reforma dayanan Habsburg gücünün dayatılmasından önce Alplerin kuzeyinde "Barok" tarzı ortaya çıkmıştı aslında. Wolf Dietrich, Marcus Sitticus ve Paris Lodron gibi bir dizi aydın başpiskoposun himayesi altında Salzburg, "Alman Roması"na dönüştü. İtalyan mimarlar, Katedral (1628) ve başpiskoposların yazlık konutu olup su oyunlarıyla ünlü olan Hellbrunn Sarayı (1613-19) gibi şaheserlerin inşa edilmesine öncülük ettiler. Bunun yanında Hellbrun, Alplerin kuzeyinde ilk kez bir İtalyan operasının sahnelendiği yerdir (1618).

Salzburg, Otuz Yıl Savaşları boyunca tarafsızlığını korudu; Orta Avrupa'da bir üslup ve kültür olarak Barok'un başarısının Habsburg boyunduruğu altındaki topraklara ve buralardaki Habsburg zaferine illaki bağlı olmadığını da gösterdi. Ancak o topraklarda Habsburg'un kendisine biçilen rol buydu ve buna çok da uygun olduğunu gösterecekti. Hem eski hem de çok "yeni" ailelerden gelen yeni egemen ve sermayedar sınıf (bunlar, kendilerine kamulaştırılmış mülkler verilmiş eski girişimciler ve mültezimlerdi) Prag'daki "*mala strana*"da (*dar sahil*) yeni düzendeki ulvî konumlarını somutlaştıran Barok saraylar inşa ettiler. Bu yeni sistemin temelleri, bilhassa fethedilen Bohemya'da "ikinci serflik"in dayatılması ve daha düşük soyluların hilafına yüksek aristokrasi yükselişi ve Karşı Reform Kilisesi'nin kurumsallaşmasıydı. Böylelikle saraylara, kiliselere, Habsburg'un ihtişamlı ve ilahî olarak kutsanmış düzeninin, aristokrasinin ve Kilisenin taş ve sıva üzerindeki diğer ifadelerine savurganlık yapmak için muazzam rezervler biriktirildi.

Barok sanatı Tanrı'nın düzeninin yeryüzünde kutsanmasının, siyasî düzenin sürdürücü bir unsuru olacağını varsayıyordu; bu yaklaşımın Habsburg geleneğinde güçlü kökleri vardı. Avusturya baroğu,

İtalyan sanatının Orta Avrupa'da Habsburg iktidarının desteklenmesine hizmet etmesi olarak tanımlanabilir. Bunun sonucu, eski Habsburg topraklarına hâlâ damgasını vuran yeni ve melez bir İtalyan, Alman ve Orta Avrupa kültürüydü.

Yeni Habsburg sisteminin kültürü, bütün başarılarına rağmen, batıl inançlara ve mezhepsel hoşgörüsüzlüklere saplanmış bir kültürdü. Büyüye, simyaya ve hermetik bilgiye olan inançlarındaki ısrar, Habsburg topraklarındaki anakronik tuhaflığa işaret ediyordu. Bizzat Newton'un da simyaya merak saldığını söylemek gerekir ve ayrıca tekrar tekrar ortaya çıkan vebayla ve salgın hastalıklara kuşatılmış bu çağda doğaüstü açıklamalar aramaya bir eğilim vardı ancak Karşı Reform'un "*ak büyü*"ye, azizlerin doğaüstü müdahalesine ve Katolik inancının kendi kendine yeterliliğine yaptığı vurgu Habsburg Orta Avrupası'nın "Akıl Çağı"nı teğet geçmesine sebep oldu.

Bu dönem ister Habsburgların en sevilen kültü olan, Francis Joseph'in yirminci yüzyılın başlarında bile iştirakten geri durmadığı ve Fronleichnam Yıllıkları (*Corpus Christi*) ritüeliyle özdeşleşen Efkaristiya Kültü (*Cult of Eucharist*) isterse de Bakire Meryem Kültü olsun farklı farklı Hıristiyan kültlerinin en büyük gelişimini gösterdiği bir dönemdi. 1676'da I. Leopold, Bakire Meryem'in Mariazell'deki türbesini ziyaret edip onu imparatorluk ordusunun *başkomutanı* yaptı.

O dönemde mezhepsel hoşgörüsüzlük Britanya ve Fransa'da da yaygındı. Lâkin Habsburg hoşgörüsüzlüğünün bilhassa gerici bir niteliği vardı. Bohemya ve Avusturya topraklarında dinî mutabakatın dayatılması, halk arasındaki dönüşümün ne kadar derin olduğu tartışmalı olsa da, şaşırtıcı derecede sorunsuz ilerlerdi; çeşitli reform heyetleri Katolikliğe resmî ve zahirî bir uyum verse de nüfusun geniş kesimleri için dinî hizmetlere dair yükümlükler yine ihmal edildi. Macaristan'da ise Katolik mutabakatını dayatma girişimleri hiçbir zaman tam anlamıyla başarılı olamadı ve bu da Habsburg-Macar ilişkilerini zora soktu.

En kötüsü de Avusturya baroğunun karanlık yüzünün müstehcenlik ve yabancı düşmanlığının iğrenç bir karışımını üretmesidir.

14. Resim: Mariazell, Styria. Hac merkezi ve "*Pietas Austriaca*"nın (Habsburg dindarlığının) ana sembolü

1670 yılında I. Leopold, kısmen Viyanalı tüccarların isteği üzerine kısmen de eşinin Katolik bağnazlığını tatmin etmek için Viyana'nın Yahudi cemaatini sürgüne gönderdi. Avusturya baroğunun en güçlü edebî temsilcisi 1677'den itibaren saray vaizi olan Abraham a Sancta Clara'ydı belki de. Swabya'da Johann Ulrich Megerle olarak dünyaya gelen vaiz, mesajlarının tutarsızlığını örten esprili bir dil

Austreibung der Juden im Jahre 1670

15. Resim: Yahudilerin Viyana'dan ve diğer şehirlerden kovuluşu, 1670.

kullandığı tuhaf ve eğlenceli vaazlarıyla ünlendi. İlham verici hitabet örnekleri olarak övülen bu vaazlar; Protestanlara, Türklere ve Yahudilere karşı şiddetli saldırılarla ifadesi bulan ahlakçı, asıp kesen ve derin bir güvensizlik yaratan vaazlardı.

Avusturya barok kültürünü karakterize eden güven ve güvensizliğin bu tuhaf karışımı Habsburgların küresel dünyadaki konumunun istikrarsızlık ve tutarsızlığından kaynaklanıyordu kısmen. Avusturya baroğu ile maddî gerçeklik arasındaki uçurum muazzamdı: Avrupa sahnesinde Habsburg imparatoru Katolik Fransa'ya karşı konumunu korumak için Vestfalya sonrası Protestan müttefiklerine neredeyse her zaman bağımlıydı.

Fransa, Vestfalya sonrası Avrupası'nın baskın gücüydü. III. Ferdinand'ın 1657'deki ölümüyle oğlu Leopold ancak Fransız baskısına boğun eğerek ve Avusturya Habsburglarının İspanyol kuzenlerine yardım etmesini yasaklayan bir Kapitülasyon'u kabul ederek 1658'de imparator seçilebildi. Avusturya'nın kazandığı bir savaşın neticesi İsveç Kraliçesi Christina'nın tahtan çekilmesi ve Innsburck'taki Saray Şapeli'nde yapılan bir törenle din değiştirmesi gibi bir Katolik

zaferiyle sonuçlanabilmiş olsa da 1660'ta barışı Fransız diplomasisi sayesinde kazanan İsveç olacaktı.

I. Leopold, Fransız hakimiyetin doğal sonuçlarına en başlarda direndi. 1667-68'deki Veraset Savaşları'nda XIV. Louis'nin saldırganlığına karşı Protestan güçlerle birleşmek yerine yatıştırma yolunu seçti. Lâkin, 1672'de Fransa'nın Birleşik Eyaletlere saldırması Leopold'u direnmeye zorladı. 1672-79 Hollanda Savaşı, ateşli bir Katolik olan imparatorun kuzeni ve Katolik dindaşı olan XIV. Louis'ye karşı Kalnivistler ve Lüterciler ile ittifak kurmasına yol açtı zira sebebi çok basitti: Bu ittifakın alternatifi tam bir Fransız hakimiyetiydi. Nitekim 1679 Nijmegen Barışı, Fransa'nın doğu sınırındaki topraklarının "yeniden birleşmesiyle" başlayan ve 1681'de Strasburg'da doruğa ulaşan bir Fransız genişleme çağının habercisi oldu.

Batıdaki Habsburg etkisi; doğuda, bilhassa da Kraliyet Macaristan'ı ve Transilvanya'daki Habsburg politikaları nedeniyle tehlikeye girdi. 1664'te Leopold'un isteği üzerine Türkleri geri püskürtmek için kurulan bir imparatorluk ordusu St. Gotthard'da kesin bir zafer kazanmış olsa da batıdaki Fransız tehdidinden endişe duyan Leopold, Macar liderliğini öfkeye ve en nihayetinde isyana sürükleyecek kadar dezavantajlı bir barışı kabul etti. Katolik "ileri gelenleri komplosu"nun ilk direnişi etkisiz kaldı, kısa sürede ortaya çıkarılıp çete liderleri 1671'de idam edildi. Leopold buna tepki olarak mutlakiyetçi bir rejim ve geniş çaplı bir Karşı Reform kampanyası başlatınca, 1672'de kuzey eyaletlerinde bir isyan başladı ve kısa sürede Protestan "kuruç" (haçlılar) ile Katolik ve sadık "labanç"lar (köylüler) arasında tam tekmil bir iç savaşa dönüştü.

1681'de Leopold, başta Protestan haklarının iadesi olmak üzere Macar liderliğine büyük tavizler verdi. Buna rağmen Kuruç İsyanı devam etti ve Fransızlar tarafından Avusturya'ya saldırmaya teşvik edilen Osmanlı Sadrazamı Kara Mustafa tarafından desteklendi. Dolayısıyla 1683 Viyana Kuşatmasının arka planında Fransız diplomasisiyle birleşen bir Macar özgürlük hareketi vardı. 1682'deki Kuruç Seferi Macaristan'la sınırlı kalsa da Kara Mustafa Paşa on altıncı yüzyıldan beri Türklerden paçasını kurtarabilen Hıristiyanlığın bu kalesini

fethetmek için nihayet büyük bir ordu göndererek Habsburg'un bu peşi sıra gelen zayıflıklarından yararlanmaya karar verdi.

Türklerin 1682-83 yılında Viyana'ya ilerlemeleri Leopold ve Habsburg için Tanrı'nın bir nimeti oldu. Fransa'nın oyalama taktiklerine rağmen İmparatorluktaki ve Orta Avrupa'daki devletlerin çoğu imparatorun yanında yer aldı. Papa XI. Innocent ve çoğu İtalyan devleti, İspanya ve Portekiz para gönderdiler. Lorraine Dükü Charles komutasındaki Habsburg ordusu başlarda Tuna'nın kuzey şeridine çekildi ve iyi bir şekilde tahkim edilmiş Viyana'yı Türklerle yüzleşme bıraktı. Şehir, Temmuz ortasında kuşatıldı. Kont Starhembergli Ernst Rudiger'in komuta ettiği garnizon ile Belediye Başkanın Andreas Liebenberg'in önderlik ettiği şehir halkı sayesinde Viyana, Türklerin surları aşma girişimine direnirken Habsburg ve Polonya kuvvetlerine ek olarak İmparatorluk'tan da birliklerin bulunduğu büyük bir ordu toplandı. Bu ordu 12 Eylül 1683'te Kahlenberg'te saldırıya geçip Türk ordusunu yok etti ve sürekli bir karşı saldırıyla zafere ulaştı.

Efsaneye göre İkinci Viyana Kuşatmasının bertaraf edilmesi iki büyük mutfak kurumunun ortaya çıkmasına sebep oldu: kahvehaneler ve Müslüman Türklere karşı kazanılan zaferi kutlamak için ilk kez Viyana'da pişirilen ve daha sonra Maria Antoninette'nin Fransa'ya getirttiği hilal şeklinde bir kahvaltı böreği olan kruvasan yahut Kipfel. Paris'te kahvaltılık hamur işlerine hâlâ "*viennoiseries*" denmektedir.

Kuşatmayı bertaraf etmenin Avusturya tarihindeki asıl etkisi çok dönüştürücüydü. 1683'ten önce, İmparatorluk içindeki Habsburg konumunu Fransız tacizine karşı savunmak birinci öncelikti. Şimdiyse Türk tehdidinin çökmesi ve Habsburg ordularının güneydoğu sınır bölgelerinin derinliklerine doğru ilerlemesi Habsburg gücünün dinamiğini tamamen değiştirdi. Lorraine Dükü Charles bu değişimi somutlaştırdı. Fransa'nın topraklarını işgal etmesiyle birlikte Ren'de savaşmak için Habsburg hizmetine girmişti ancak şimdi Tuna'da görkemli zaferler kazanıyordu.

Başarı muazzamdı. "Yeniden birleşmelerin" tanınıp Fransa'nın tarafsızlığının güvence altına alınmasıyla Kutsal Birlik orduları

16. Resim: Viyana Kuşatması ve Kuşatmanın Bertaraf Edilmesi, 1683.

ilerlemeye devam etti. Polonya, Fransız baskısı sonucu 1685'te çekildi ama yerine Brandenburg geçti. Ofen (*Budin*) 1686'da düştü ve 1688'de Belgrad alındı.

1689'daki Augsburg Birliği Savaşı doğudaki saldırıları geçici olarak durdurdu, bölgedeki Sırp ve Arnavut nüfusla ilişkilerin kötü idare edilmesi de seferi yavaşlattı. 1690'da Belgrad kaybedildi, Habsburg ordusuyla birlikte geri çekilen 30.000'in üzerinde Sırp güney Macaristan'da yeniden iskân edildi. Habsburg'un talihi 1697'de Fransız yörüngesinde başlayan ancak kariyerine "Vahşi Doğu"da devam eden bir başka Batı Avrupalı Savoy Prensi Eugene'nin yeni başkomutan olmasıyla kreşendoya ulaştı. 11 Eylül 1697'de Zenta'da kazandığı ezici zafer bir zamanların kudretli Türk ordusunun aşağılanmasına son bir mühür oldu.

1699 Karlofça Antlaşması Avusturya Habsburglarına muazzam kazanımlar sağladı. Küçük bir Slavonya şeridi ve Temeşvar Banat'ı dışında Macaristan Krallığı'nın tamamı tıpkı Transilvanya gibi artık Avusturyalıydı. Protestanlığın ve İngiltere'deki "Şanlı Devrim"in lideri Orangeli William'ın müttefiki olduğu batıdaki savaş da 1697'de Habsburg'a kazanımlar getirmişti ancak bunlar doğudaki başarının yanında ufak tefek kalıyordu.

Türklere (ve kuruçlara karşı) askerî başarı Leopold'un Macaristan'daki konumunu da ziyadesiyle güçlendirdi. Yeni kazanılan topraklarda en başta oldukça zalim bir rejim uygulandıktan sonra Leopold, geçmişteki hatalarından ders alarak Macar liderliğiyle uzlaşma arayışına girdi. 1687'deki Pressburg Diyeti'nde Macar anayasasını tasdik etmeyi ve Protestan haklarına saygı göstermeyi kabul etti. Karşılığında da diyet Macaristan tahtını miras yoluyla Habsburg Hanedanı'nın erkek soyundan gelenlere vermeyi kabul edip direnme haklarında da vazgeçtiler. Bunun yanı sıra Leopold 1690'da da Transilvanya'nın geleneksel anayasasını tanıdı ve 1691'de Ortodoks Romenler hariç geleneksel grupların dinî ve millî haklarını garanti altına alan bir anayasa olan *Diploma Leopoldiaunum* sadır oldu. 1699'da gelindiğinde Leopold'un itidali hem Transilvanya hem de Macaristan'da kabul görmesini ve Habsburgların oldukça

genişlemiş bir imparatorluğu yönetme hakkının tartışmasız olmasını sağlamıştı.

Bu sırada II. Charles'in erkek varisinden yoksun olan İspanyol Habsburgları bir hanedanın yaşayabileceği en büyük kabusla karşı karşıyaydı: Soyunun tükenmesi. İspanyol veraset sorunu on yedinci yüzyılda Avrupa siyasetine hâkim oldu. 1700'de Charles öldüğünde veliahtlık için sadece iki ciddi aday vardı: Avusturyalı Habsburg ya da Fransız Bourbon hanedanları. Son günlerine kadar II. Charles, Leopold'un ikinci oğlu Avusturyalı Charles'ı tek varis olarak seçmiş gibi görünüyordu ancak Charles son vasiyetinde imparatorluğunu XIV. Louis'nin torunu Anjoulu Filip'e miras bırakmaya ikna edilmişti. Louis, İspanyol topraklarının bölünmesini Leopold için kabul edilemez şartlarda teklif etti. Bunun neticesi İspanya Veraset savaşları olacaktı.

1707'den 1714'e kadar Fransa Avrupa'nın çoğu devletiyle karşı karşıya gelse de küçük düşürücü gerilemelere rağmen, İspanya'yı ve imparatorluğun büyük bir kısmını Bourbon hanedanının elinde tutmayı başardı. Lâkin savaş, Habsburg Avusturya'sının Avrupa'daki yeni güç dengesinin kilit noktası olmasına ve Protestan İngiltere ile Katolik imparator arasındaki ittifakın tam anlamıyla meyve vermesine tanık olmuştu. Bu durum; Eugene'nin Avusturya ordularının desteğiyle Blenheim (1704), Ramillies (1706), Oudenarde (1708) ve Malplaquet (1709) savaşlarında Malborough'un "İngiliz" zaferlerini mümkün kılan bir dizi müttefik zaferiyle başarıya ulaştı. Savaşın sadece Hollanda'da değil; İtalya, Ren, İspanya, sömürge toprakları ve hatta Kuruç isyanının yeniden canlandığı Macaristan'da da cepheleri vardır. Kuzeydeki yeni bir cephe ihtimaliyse I. Joseph'in 1707'de Altranstädt'te İsveç Kralı XII. Charles'a Silezya Protestanlarının haklarına saygı göstereceğine söz vermesiyle önlenmişti.

1703'te Bavyera saldırı ve Macar ayaklanması nedeniyle Avusturya'da ciddi bir kriz yaşandı ancak 1704 Savaşı'nda Blenheim, Bavyera'dan çıkarıldıktan sonra sefer o kadar iyi gitti ki Habsburg gücünün genişlemesi ve hatta İspanya-Habsburg ikili hakimiyetinin yeniden kurulması ihtimali ortaya çıktı. 1709'da XIV. Louis dezavantajlı

bir barış için talepte bulunmaya hazırlanıyordu. Lâkin savaşı kazanan müttefikler barışı kazanamadı, İngiltere'de Tory'lerin Barış Partisi seçimleri kazanmıştı. Daha da kötüsü I. Leopold'un 1705 yılında ölümünden beri imparator olan I. Joseph 17 Nisan 1711'de çiçek hastalığından ölmüş ve Charles'ı varis olarak bırakmıştı.

Charles 1711'de imparator seçildi; o yıl Kuruç isyanının barışçıl bir şekilde sona ermesi konumunu güçlendirse de İmparatorluk ve İspanya tahtında aynı Habsburglunun bulunması denizci kuvvetler olan İngiltere ve Birleşik Eyaletleri'nin yeni ortaya çıkan güç dengesi siyasetleriyle çelişiyordu. İnatla, hâlâ İspanya tahtının hayalini kuran VI. Charles, 1713'te Utrecht'te Fransızlar ile barış yapan müttefikler tarafından yüz üstü bırakıldı. Bir süre daha savaştıktan sona VI. Charles 1714'te Rastatt'ta daha az avantajlı bir barış imzaladı.

Charles ve Habsburglar yine de büyük kazanımlar elde etmişlerdi. "Avusturya", İspanya'nın kendisini ve denizaşırı İspanyol imparatorluğunun kaybını zımnen kabul etmiş olsa da İspanya'nın Avrupa'daki imparatorluğunun büyük bir kısmını elde etmişti: Milan, Mantua, Mirandola, Sardunya ve Napoli dahil olmak üzere İtalya'nın büyük bir kısmı ve İspanyol Hollanda'sı. Müreffeh ve stratejik açıdan çok önemli olan kuzey İtalya toprakları bilhassa önemliydi, Napoli'nin önemi daha azdı. Hollanda'nın alınmasıysa en başından beri problemliydi zira Hollandalılar Scheldt'in ticarî trafiğe kapatılması da dahil olmak üzere Antwerp'i ekonomik belirsizliğe mahkum eden külfetli imtiyazlarla birlikte geldi. Ayrıca, İspanya Hollanda'sı ele geçirilmeden önce Eugen, burayı Bavyera ile takas etmeye çalışmıştı. Bütün bunlara rağmen Rastatt ve Carlowitz'in birleşik etkisi Habsburg Avusturya'sını Avrupa sahnesinde büyük bir güç hâline getirdi.

Askerî ve siyasî başarıya, Lihtenştayn'lar ve Esterhazi'ler gibi büyük toprak sahiplerini kayıran ekonomik bir büyüme eşlik etti. Bohemya ve Avusturya'nın çekirdek topraklarındaki emlak kapitalizmi köylüler üzerine daha külfetli yükler yükledi ve yüksek aristokrasiye büyük gelirler bıraktı. Bu arada Macaristan'da fethedilen ve onlarca yıl süren savaşlar yüzünden nüfusu azalan topraklarda

17. Resim: Donauschwaben Anıtı, Graz. Genellikle Tuna Svabyalıları olarak bilinen Alman sömürgeciler on sekizinci yüzyılda yeniden fethedilen verimli Tuna vadisinin geniş alanlarına yerleştiler. Graz'a ve başka yerlere kaçmak zorunda oldukları 1944'e kadar burada kaldılar.

bilhassa Almanlar ve Sırplarla gerçekleştirilen büyük ölçekli bir kolonizasyon, bölgenin manzarasını ve etnik yapısını değiştirdi, bu durum feodal beylerin yararına oldu ve onlar da kendilerine bahşedilen topraklarda girişimcilere dönüştüler. Habsburg yönetici elitinin ve Habsburg Hanedanının kutlayacak çok şeyleri vardı ve artık bunu yapacak maddî imkanları da vardı. Bunun sonucu; mimarî örnekleri hâlâ Avusturya'nın manzarasına hâkim olan Yüksek Barok'un ortaya çıkması olmuştur.

Viyana'nın çehresi, 1683'ten sonra ileri gelenlerin hem şehir surları içinde hem de dışında yeni saraylar yaptırmasıyla değişti. Bu yeniden inşanın timsali Prens Eugene'nin çifte yazlık sarayıdır. Lucas von Hildebrant tarafından tasarlanan ve 1723'te tamamlanan Aşağı ve Yukarı Belvedere Avusturya'nın en değerli mimarî yapılarından biri olmaya devam etmektedir. Belvedere'nin en yakın rakibiyse Johann

Bernhard Fischer von Erlach tarafından tasarlanan ve 1716'yla 1739 yılları arasında inşa edilen Karlskirche'dir. Bu iki bina hem aristokrasinin hem de Kilise'nin gücünü sembolize ederken aristokratları yönlendirip Kilise'nin de hamisi olan hanedanın ihtişamını da tasdik ediyordu (binanın inşası için gerekli fonları Charles'ın Yahudi finansörü Samson Wertheimer sağlamış olsa da). Barok, Avusturya Habsburg topraklarının yaygın tarzı hâline geldikçe doğallaştı. Bernini'nin öğrencisi olan Fischer, Schönbrunn'un inşası için görevlendirilen ilk kişi olması hasebiyle en prestijli kişiydi; Hildebrandt ise Stift Göttweig'ın Barok tarzıyla yeniden inşasına nezaret etti. Avusturya mimarisinin üçüncü yıldızıysa bugün Wachau'nun girişinde Tuna vadisi üzerinde haşmetle yükselen, güç ile ihtişamın nerede yattığına dair hiçbir şüphe bırakmayıp en sembolik ve baskın Barok eser olan Melk'teki manastırı tasarlayan Jakob Prandtauer'di.

Habsburg gücünün güçlü bir sembolü olarak Yüksek Barok Avusturya topraklarında çok geniş bir alana yayıldı ve bu barok kültürü toplumun derinliklerine nüfuz etti. Leonfelden de Barok

18. Resim: Avusturya Baroğu: Yukarı Belvedere Sarayı, Viyana (1723).
Çatısının Türk askerî çadırı şeklinde olduğuna dikkat ediniz.

kültüründen kendine mütevazi bir pay almıştır. 1686'da bir marangozun köy pınarının sularıyla mucizevî bir şekilde iyileşmesi Mariazell'den gelen bir Meryem Ana tasviriyle birleşip köyün bir hac yeri hâline gelmesine sebep olmuştur. Bu bölgede önce küçük, tahta bir şapel inşa edildi; daha sonra 1761'de daha büyük bir taş şapel olan *Bründlkirche* Barok tarzında inşa edilip en son ve genişletilmiş şeklini 1790'da kazandı. Lâkin o zamanlar Barok anakronik olmuştu bile. Yüksek Habsburg Barok'u 1714'ten sonra gelişirken bile siyasî, ideolojik ve malî temellerindeki kusurlar açıkça görünüyordu.

1703'te gerçekleşen bir Bavyera saldırısı Leopold'u Avusturya en merkez bölgelerinin savunması için bile ödeme yapamaz hâle getirdi. Son on yıllarda Avusturya Habsburglarının gelirleri neredeyse sonu gelmeyen savaşlar için gerekli olan büyük giderleri karşılamakta yetersiz kalıyordu. Aradaki fark maliyeciler tarafından, bilhassa da 1680'den 1703'e kadar Leopold'un "saray bankeri" olan Samuel Oppenheimer tarafından karşılanmıştı. Oppenheimer hem maliyeci hem de askerî mültezim olarak hareket etmişti; Yahudilerin kovulduğu bir şehirde ikamet eden bir Yahudi'ydi ve Hıristiyanlığı kâfir Türklerden kurtaran savaşı büyük ölçüde finanse edip savaşın iaşesini tedarik etmişti. Oppenheimer'ın 1703 Mayıs'ındaki ölümü üzerine Habsburg rejimi ona olan büyük borcunu sildi ve bankasının iflas ettiğini açıkladı. Bu, tahmin edilebileceği gibi, bir bumerang gibi dönerek bilfiil rejimi de iflas ettirdi. Kriz; malî yapının yeniden organize edilmesi, ileri gelenlerden kredi alınması ve denizaşırı güçlerin sübvansiyonu ile aşıldı. Habsburglar sonunda Oppenheimer'ın yeğeni Samson Wertheimer adında başka bir Yahudi finansör buldular ama Habsburgların malî duru kırılgan olmaya devam etti.

VI. Charles, malî reformun gerekli olduğunu biliyordu ama bu reform Habsburg gücünün dayandığı aristokrasi-ruhban çıkar birliğini bozacaktı. Hâlâ kesenin ağzını tutan Bohemya ve Macaristan diyetleri 1714'ten sonra kısmen cömert davrandılar ve Viyana'nın Macar Askerî Sınırı ile Transilvanya'yı doğrudan kontrol etmesi de gelirlerini arttırdı. Yine de monarşinin genel malî temeli ve haliyle malî durumu yetersiz kalmaya devam etti. Kont Gundaccar Starhemberg'in

1715'te Hofkammer'dan ayrılmasından sonra maliyedeki reformcu gayret tavsadı. Hannover İngiltere'siyle karşılaştırıldığında Avusturya maliyesi hem çağdışı hem de yozlaşmış görünüyordu.

VI. Charles'ın, Monarşinin yerleşik çıkarlarıyla yüzleşmedeki yetersizliği Avusturya verasetindeki bir krizle daha da derinleşti. Bu durum Monarşinin hanedana dayalı ve hatta feodal yapısından kaynaklanıyordu. Habsburg toprakları, hukukî açıdan, hâlâ sadece kişisel bir birlikti. Avusturya Habsburg topraklarının 1665'e kadar ortak bir yöneticisi olmadı, Tirol ailesinin başka bir kolu tarafından yönetiliyorlardı. Farklı bölgeler arasındaki bağları güçlendirmeye dair birçok teşebbüs olmuştu ama bu durum hiçbir zaman tam anlamıyla düzenlenmemişti. Macaristan ancak 1687'de Habsburg erkek soyunun irsî mülkü olmuştu. Tıpkı 1707 tarihli Birlik Yasası'nın uzun süredir devam eden şahsî birliği düzenlediği İngiltere'de olduğu gibi Habsburg topraklarının *fiilî* birliği için de uygun ve hukukî bir zemin oluşturma ihtiyacının farkına varıldı.

I. Leopold ile oğulları Joseph ve Charles arasında 1703 tarihli gizli "Karşılıklı Veraset Antlaşması" sadece erkek soyunda değil kadın soyunda da ekberiyet (*primogeniture*) ilkesini güçlendirse de erkek varis olmaması durumunda büyük veya küçük kardeşin en büyük kızının miras alıp almayacağı belirsiz kaldı. Bunu açıklığa kavuşturmak için, müstakbel çocukların lehine, VI. Charles 19 Nisan 1713'te gizli veraset antlaşmasını kamuyla paylaştı ancak ardından Habsburg topraklarını "bölünemez ve ayrılamaz" (*indivisibiliter ac inseparabiliter*) kılıp erkek varis olmaması durumunda önce kendi kızları ve sonra sadece Joseph'in kızları tarafından miras alınabilir kılan kısa bir açıklama ekledi.

İmparatorluk Kararnamesi (*The Pragmatic Sanction/ Pragmatische Sanktion*)[9] çok mütevazi bir belgeydi ama Monarşi topraklarının kalıcı birliği için gerekli müteakip yasal temeli vermiş oldu. Bu belge, Habsburg monarşisinin statüsünü ilahî haklara ve hanedan mirasına dayalı bir rejimden hukuken tek bir tüzelliğe dönüştürdü. Ancak bu

9 Roma ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nda kullanılan bir tabir olarak ilk başlarda imparatorun çok önemli bir konuda verdiği bir hüküm olarak kullanılmışken zamanla imparator tarafından ısdar edilen bütün fermanlar için kullanılır olmuştur. (ç.n.)

belgenin meşru olabilmesi için tasdik edilmesi gerekiyordu. Ayrıca, bu meşruiyetin güvence altına alınması erkek bir varis olmadığı gerçeği göz önünde bulundurulunca karmaşık bir hâl aldı. 1716'da IV. Charles'ın oğlu doğumundan birkaç ay sonra vefat etti ve yaşayan iki çocuğu da kızlarıydı: Maria Theresa (1717) ve Maria Anna (1718). Charles'ın saltanatının geri kalanı adadığı şey Maria Theresa'nın bütün bir Monarşinin başına geçme hakkını güvence altına almaktı.

Bohemya'nın itaatkâr ayanlarından ve Avusturya'nın kalıtsal topraklarından muvafakat almak kolay oldu; Macar ve Transilvanya diyetleri de onay verme yönünde oy kullandılar. En önemli ve en zor mesele Macaristan meselesiydi ancak Habsburgların Türklere karşı yeniden bir zafer kazanmalarıyla Macar ve Habsburg taraflarının karşılıklı ihtiyatı Macar ayanlarının 1722'de oybirliğiyle onay vermeleriyle sonuçlandı. İmparatorluk Kanunnamesi 6 Aralık 1723'te resmen birleşik toprakların yasası oldu. Bu yasanın Avrupa güçleri tarafından tanınmasını sağlamak Habsburg dış politikasının ana hedeflerindin biri hâline geldi ve tıpkı iç politikada olduğu gibi Charles'ı başka türlü veremeyeceği tavizlere yöneltti.

Monarşi 1714'ten sonra güçlü bir konumdaydı artık. Osmanlılarla 1716'da bir kez daha yapılan savaş 1718'de Pasarofça Antlaşması'yla neticelendi ki Avusturya bilhassa bereketli Temeşvar Banat'ı ama yanı sıra Belgrad ve kuzey Bosna'yı da içeren kazanımlar elde etti. Batı'da Avusturya diplomasisi ve İngiliz ittifakı 1720'de İspanya'nın, İtalya'daki Habsburg kazanımlarını kabul etmesini temin etti. Bundan sonraysa işler ters gitmeye başlayacaktı.

Temel problem VI. Charles'ın Avusturya Hollanda'sını refaha kavuşturma ve böylelikle Habsburg ülküsüne net bir katkı sağlayan bir yer kılma planıydı. 1722'de Ostend Kumpanyası'nı himaye etmesi Avusturya'nın sömürgeci ticaret politikasının bir uzantısıydı. 1719'da Trieste ve Fiume merkezli İkinci Doğu Ticareti Şirketi tesis edilip Hindistan ve Çin'de Avusturya "fabrikaları" kurulmuştu. İngiliz ve Hollandalılar ise Avusturya'yı *Kanal*'da ticarî bir rakip olmaktansa kıtada dengeleyici bir güç olarak görmek istiyorlardı. 1720'lerde Avusturya için bunun neticesi; Parma, Piacenza ve

Toskana'nın İspanya Kraliçesi Elizabeth Farnese'nin oğullarına kaybedilip Ostend Şirketi'nin feshedildiği diplomatik bir fiyaskoydu.

1730'larda VI. Charles İmparatorluk Kararnamesi'nin Avrupa güçleri tarafından tanınmasını temin etmek için propaganda yapmaya devam etti ancak eski deniz müttefiklerini kendinden uzaklaştıran Avusturya'nın diplomatik konumu bu propagandaya pek de hizmet etmemişti. Charles varisi Maria Theresa'yı Lorraineli Francis Stephen ile nişanlayarak durumu daha da kötüleştirdi. Sadık bir müttefik kazansa da Lorraine'lerin komşusu Fransa'yı epey bir kızdırmıştı. Avrupa'da savaş, görünüşte Polonya veraseti yüzünden 1733'te yeniden başladığında pek de hazır olmayan Avusturya ordusu için bir felaket olacaktı. 1738'teki barışla Avusturya'nın İtalya'daki kayıpları arttı; Toskana'nın Lorraine'li Francis Stephan'a verilmesi kısmî bir telafi olsa da bu yalnız Lorraine ve Bar'ın kaybının telafisiydi (ki onlar da en nihayetinde 1766'da Fransa'ya katılacaklardı). Ve Fransa İmparatorluk Kararnamesi'ni tanıyacaktı.

Habsburg'un talihi doğuda da pek yaver gitmedi. 1737-39 İkinci Türk Savaşı; Banat'ın muhafaza edilmesine rağmen Belgrad'ın elden çıkması ve Pasarofça'daki Avusturya kazanımlarının kaybedilmesiyle sonuçlanan askerî ve diplomatik bir felaketti. Bu gerilemelerin yarattığı prestij kaybı toprak kayıplarından neredeyse daha kötüydü. IV. Charles 1740'ta öldüğünde bütün büyük Avrupa güçleri ve yerel kurumlar İmparatorluk Kanunnamesi'ni tanımıştı ancak on sekizinci yüzyıl ortalarında Avrupa'daki hanedana dayalı devlet politikalarının acımasızlığında Habsburg monarşisinin farkına varılan (ve gerçek olan) zayıflıkları onun etkinliğini tartışmalı hâle getirmişti. Maria Theresa'nın meşruiyeti vardı elbette ama Charles bu meşrutiyetin bağlayıcı olmadığını ispat etmek için kızını savunmasız bırakmıştı.

Barok Habsburg monarşisi 1740'lara gelindiğinde cazibesini ve gizemini yitirmişti. Onun Karşı Reform kültürü; artık Aydınlanma olarak bilinen, kuzey ve batıdaki ülkelerin salonlarını ve kahvehanelerini kasıp kavuran düşüncedeki devrimle karşılaştırıldığında modası geçmiş görünüyordu. Alman Aydınlanmasının babası Christian Wollf Silezya'da Habsburg tebaası olarak doğmuş olsa da Habsburg

nizamı Aydınlanmacı düşünceyi aktif bir şekilde caydırdığı için kariyerini yurt dışında yapmak zorunda kalmıştı.

Barok kültürü ve ona eşlik eden siyasî, askerî ve sosyal düzenlemeler 1720'lere kadar Avusturya'ya gayet iyi hizmet etmişti. Ancak 1740'larda işler değişmeye başlamıştı. 1685'te Salzburg başpiskoposunun Defregental'den 1,000 kripto-Protestan'ını sınır dışı etmesinin üzerinde fazla durulmamıştı ama 1731'de kripto-Protestan olduğuna şüphelenilen 22.000 kişinin Salzburg'a bağlı Pinzgau ve Pongau'dan sürgün edilmeleri artık ne medenî bir davranış olarak görülüyor ne de insan kaynaklarının bu şekilde kaybedilmesi mantıklı bulunuyordu. Habsburg yetkilileri 1,200 Protestan'ı da Salzkammergut'tan aynı tarihlerde kovmuştu ama "*Landler*"ları dinî özgürlüğün hâlâ geçerli olduğu Transilvanya'ya iç sürgüne göndererek nüfus kaybını önlemişti.

Habsburgların dinî politikası son derece hoşgörüsüz ve çoğu zaman insanlık dışı olmaya devam etti. 1726 ve 1727'de Charles Yahudi ailelerin en büyük oğulları dışındakilere evlenme hakkı tanımayarak Yahudi nüfusunu sınırlayan acımasız Aile Yasaları'nı (*Familiantengesetze*) yürürlüğe koydu. VI. Charles'ın tercih ettiği daha sıkı önlemlerse olumsuz ekonomik sonuçları nedeniyle kabul edilmedi. Çoğunlukla Batı Avrupa'dan neşet eden ekonomik ve sosyal politikalardaki rasyonalist gelişmelere uyum sağlama ihtiyacına dair farkındalık, Barok görüntüsüne rağmen, Monarşi içinde artıyordu.

Merkantalist düşünce Alman *kameralizmi*[10] biçiminde Avrupa politikasını on yıllardır etkiliyordu zaten. Avusturya'daki en önemli üç önemli kuramcı; Johann Joachim Becher, Philipp Wilhelm von Hornigk ve Wilhelm von Shröder, hepsi Katolikliğe geçen imparatorluk Protestanlarıydılar ve 1660'lardan itibaren politika reçeteleri yayınlamaya başlamışlardı. Onlar büyük ölçüde, Fransa'daki Colbert'in politikalarını takip ediyor; lüks ithalatı caydırıyor, yerel endüstriyi teşvik ediyor, genellikle net külçe altını girişini arttırmak için denizaşırı şirketler kurmaya çalışıyorlardı. Kameralistler askerî güç ve ekonomik kendine yeterlilik için gerekli insan kaynaklarını

10 Orta sınıf yaratmaya dayalı bir ekonomik anlayış. (ç.n.)

19. Resim: Avusturya Baroğu.
Macaristan Eğri'deki Minorite Kilisesi (1758-73)

(nüfusu) arttırmanın bir yolu olarak, müreffeh bir köylülüğün faydalarını özellikle vurguluyorlardı.

Bunların bir kısmı hayata geçirildi. 1672'de kurulan *Linzer Wollzeugfabrik* 1725'te 4.000'den fazla işçiyi istihdam ederek Avrupa'nın en büyük fabrikalarından biri olmuştu. Birçok lüks sektörde olduğu gibi ticaret şirketleri kurulmuştu. Lâkin bu ticaret şirketleri dış politika uğruna feda edilip köylülüğü aşırı sömürüden koruyan kanunlar çıkarıldı ama bunlar da aristokrasiyi kızdırmamak için yürürlüğe koyulmadı. Hornigk'in 1684'teki "Österreich Über Alles, Wann Es Nur Will" isimli eseri asıl sorunu daha başlığında oraya koyuyor: "Avusturya her şeyin üstündedir, lâkin her şeyin üstünde olmak istediğinde öyledir." Habsburg toprakları Hornigk'in ısrarla ileri sürdüğü gibi büyük bir güç olmak için gerekli kaynaklara sahip olabilirdi ama 1740'tan önce hanedan, aristokrasi ve kiliseden oluşan yönetici üçlünün, ki Avusturya'nın gerçek anlamı buydu, büyük bir güç olmak için gerekenleri yapmayı isteyip istemedikleri açık değildi.

Kameralist görüş Avusturya için Habsburg yönetiminin dayandığı ulvî bir kültür ve otorite olan Barok'un sınırlarını aşıyordu. *Doğal* kaynaklara ve *halkın* refahını teşvik etmeye yapılan vurgu Habsburg'un *ilahî* otorite iddiası ve *seçkinler* mutabakatına olan bağlılığıyla çelişiyordu. Yeni bir düşünceyi takip etmek için Habsburg Avusturya'sı kendisini Hıristiyan İmparatorluğu'nu yönetmek için Tanrı tarafından görevlendirilen bir hanedan olmaktan akılcı, tutarlı ve güç üreten bir devlete dönüştürmek zorundaydı. AEIOU'nun ruhuna uygun olarak "herkesin üzerinde" hüküm süremeyebilirdi artık ama Avrupa devletler sisteminde önemli bir güç olarak kalabilirdi. Gelgelelim ki bu yeni modele uyum sağlamak evrensel otoritenin ikiz ve geleneksel kurumları olan Kutsal Roma İmparatorluğu ve Roma Katolik Kilisesi'ne dahil olan Habsburglar için karmaşık bir durumdu. Habsburg gücünün niteliği, meşruiyeti ve karakterinde tam bir değişim anlamanın geliyordu bu. 1740 yılında "Avusturya"nın bu radikal değişimi gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği muğlaktı; lakin Prusya Kralı II. Frederick ona bu seçimi dayatacaktı.

4. Harita: Habsburg Monarşisi, 1792.

3
Reforma Karşı Çıkma

16 Aralık 1740'ta Prusya birlikleri Silezya'yı işgal etti ve iki büyük savaşa rağmen Prusyalılar bölgede kalmaya devam ettiler. Silezya'nın kaybı Habsburg (ismi artık resmen Habsburg-Lorraine idi) hanedanı ve toprakları köklü bir değişim dönemini başlattı. İmparatorluk Kanunnamesi'nin Habsburg'un toprak bütünlüğünü koruyamadığı kanıtlandığına göre Maria Theresa ve danışmanları için şimdiki problem Prusya'nın şekillendirdiği güç çağında Habsburg çıkarlarının nasıl korunacağıydı.

İlk hedef Silezya'yı geri almak ve Prusya'yı ezmekti. Bunun imkânsız olduğu ortaya çıkınca Habsburglar; idarî rasyonelliğin, artan devlet gücünün ve geleneğe karşı rasyonel meydan okumanın çağı olan Aydınlanma Çağı'nda hayatta kalmak için rejimi ve onun otoritesinin temellerini uyarlamak gibi varoluşsal bir görevle karşı karşıya kaldı.

Bir sonraki yüzyıl boyunca ve ondan da sonra Habsburg Hanedanı modernitenin bu meydan okumasına evvela kurumlarını ve bakış açılarını yeni koşullara uyarlayarak, daha sonra da bu koşulların radikalleşmesine tepki göstererek ve son olarak da hem modern ekonomik ve sosyal koşullara uyum sağlama hem de onlarla gelen siyasî değişimi reddetme yeteneğini göstermeye çalışarak cevap verdi.

Konusu, karşı konusu ve çözümleriyle bu süreç Viyana'daki çağdaş müzik devrimiyle ilişkilendirilen sonat tarzına benzer görünmektedir. Aslında, sonat tarzının felsefî karşılığı olan Hegel

diyalektiğine çok daha fazla benziyordu çünkü uyumlu bir çözümden yoksundu. Bohemya topraklarında Prusyalılarla 3 Temmuz 1866'da Königgrätz'da yapılan savaş uyumsuz bir çözüme ulaştırsa bile İlerleme Çağı, Hanedan'ın (ve Monarşi'nin) çıkarlarına ters düşecek şekilde gelişmeye ve değişmeye devam etti.

Habsburg Monarşisi 1740'tan 1866'ya kadar olan dönemde modernitenin meydan okumalarıyla başa çıkmakta başarısız oldu. Yine de varlığını devam ettirdi, Habsburg iktidarının korunmasındaki başarısızlık Avusturya kültürü ve toplumunda ve aynı zamanda "Avusturyalı" olmanın ne anlama geldiğine dair anlayışta keskin bir dönüşüme yol açtı.

AYDINLANMIŞ DEVLET, 1740-1792

Yarım yüzyıl boyunca Habsburg yöneticileri İmparatorluk Kanunnamesi'ne dair uzlaşmanın çökmesiyle bizzat Habsburg Monarşisi'nin varlığının tehlikeye girdiği 1740 yılında, kaybedilen hanedan temelini yeniden kazanmak için reformlara kalkıştılar. Bu krizin baş tahrikçisi Prusya Kralı II. Frederick'ti. Bavyeralı Charles Albert'in Maria Theresa'nın veliahtlığını protesto etmesinden yararlanarak Habsburglara şantaj yaptı ve "teklifi" reddedilince Silezya'yı işgal etti. 1741'de Avusturyalılara karşı Mollwitz'te kazandığı zafer Avrupa'nın geri kalanın Habsburg topraklarına karşı şiddetle iştahını kabarttı. İmzaların ve vaatlerin bunları uygulayacak güçlü bir ordu olmadan değersiz olduğu anlaşıldı. Bohemya ve Yukarı Avusturya'da bile soylular Charles Albert 1741'de bu bölgeleri fethettiğinde onu tanımaya oldukça hazırdılar. Bunun ironik bir şekilde tek istisnası Macaristan'dı: 1741'in sonbaharında Macaristan Diyeti'nin Maria Theresa'ya olan desteği Habsburg davasına meşruiyet ve amaç duygusu kazandırmak açısından çok önemliydi.

Kısa bir süre sonra Habsburgların otoritesi en büyük gerilemelerinden birini yaşadı. Charles Albert 1742'de Kutsal Roma İmparatoru seçilip taç giydi; 1440'tan 1806'ın sonuna kadar geçen sürede Habsburglu olmayıp da bu makama oturan tek kişiydi. Bununla

birlikte 1742 yılı İngiliz yardımıyla desteklenen Avusturya'nın yeniden toparlandığı ve düşmana karşı savaştığı bir yıl oldu aynı zamanda. Avusturya Veraset Savaşı; Avusturya ve Prusya arasında ilki 1742'de, ikincisi de 1754 Noel'inde sona eren bir değil iki "Silezya Savaşı" da dahil olmak üzere karmaşık ve inişli çıkışlı bir yamalı bohçaydı. Hollanda ve İtalya'daki savaşların yanı sıra Fransız-İngiliz sömürge savaşı da ancak 1748'de sona erebildi.

Avusturya, 1740'taki darboğazı göz önünde bulundurulduğunda savaştan nispeten iyi bir şekilde çıkmıştı. Charles Albert'in 1745'teki ölümü ve ardından Maria Theresa'nın kocası Lorraineli Francis Stephen'ın imparator olarak seçilmesi Habsburgların geleneksel otorite temellerini yeniden kontrol etmelerine yol açtı. İmparatorluk Kanunnamesi temelinde Macaristan'ın verdiği hayatî destek VI. Charles'ın politikalarının bir ölçüde doğrulanması olarak da görülebilir. Bütün bunlara rağmen Prusya Silezya'nın neredeyse tamamını ve Bohemya'nın Glatz ilini elinde tutarken Avusturya'nın Yukarı Silezya'da sadece üç şehri vardı.

Bu, Habsburg monarşisine vurulmuş bir darbeydi ve monarşinin geleceği üzerinde büyük etkileri oldu. Monarşi; Silezya gibi en zengin, en endüstrileşmiş ve aynı zamanda en geniş olup çoğunlukla Almanca konuşan nüfusa sahip bir bölgesini kaybetti. Ayrıca Monarşi ana ticaret yollarından bir tanesini olan Oder'i ve merkez toprakları için tampon bölge oluşturan geniş bir araziyi kaybetti. Bütün bunların ötesinde Silezya'nın kaybedilmesi Habsburg prestijine bir meydan okumaydı ki Maria Theresa radikal bir reform pahasına bile gelse bunu tersine çevirmeye kararlıydı.

Maria Theresa Avusturya'nın Barok geçmişini, başlattığı Aydınlanmacı reform döneminden birçok açıdan daha fazla temsil ediyordu. Annesi Protestan olmasına rağmen koyu bir Katolik'ti; kendi tebaasının Protestanlığına hoşgörüsüz olmakla keskin bir Yahudi karşıtı olmayı içeren Barok Katolikliğinin pek çok önyargısına sahipti. Kripto-Protestanların tevarüs ettikleri topraklarından Transilvanya'ya iç sürgünleri devam etti; örneğin 1750'de Yukarı Avusturya'dan 2,600 kişi göç ettirildi.

Maria Theresa, İsviçre doğumlu Johann Fries gibi Protestan iş adamlarına ve finansörlere Viyana'da bile hoşgörü göstermeye hazırdı ancak bu durum babasının "tefeci" Yahudi finansörlerinden kurulma isteğinden kaynaklanıyordu. Diego d'Aguilar gibi finansörler Habsburg işletmeleri için hâlâ önemli kredi kaynaklarıydılar ancak Maria Theresa'nın Yahudilere karşı önyargılı oluşu 1744'te Yahudilerin Prag'dan ve nihayetinde tüm Bohemya topraklarından ihanet iddiasıyla sınır dışı edilmelerini emretmesine neden oldu. Sürgün fermanı İngilizlerin de dahil olduğu bir dizi güçlerin müdahaleleriyle 1748'de feshedilse de Prag Yahudileri ciddi bir yıkıma uğramışlardı bir kere. Maria Theresa'nın kendisiyse Yahudilere duyduğu nefretten pişmanlık duymadı: "Hilekârlıkları, tefecilikleri ve para istiflemeleri sebebiyle tebaamı dilenciliğe sevk eden bu ırktan daha büyük bir felaket bilmiyorum" diyecekti.[1]

Buna rağmen Habsburg Monarşisinin yeni meydan okumalara uyum sağlaması söz konusu olduğunda Maria Theresa yeni yaklaşımlara karşı dikkate değer bir esneklik ve açıklık gösterdi. Hanedanın prestijini ve gücünü yeniden tesis etmek için neredeyse her şeyi yapmaya hazırdı; buna 1741'de Macaristan Diyeti önünde tiyatro gösterileri yapmak ve kucağında dört aylık oğlu Joseph ile yardım istemek de dahildi. Bundan başka Theresa, Johann Christoph Bartenstein ve Friedrich Willhelm Haugwitz (her ikisi de Lutherlikten dönmüşlerdi) gibi alt tabakadan gelen danışmanları dinlemeye hazırdı ki zaten bu danışmanlar onu "Hanedanın" ayakta kalabilmesi için idarî ve malî yapısını kökten değiştirmesi gerektiğine ikna ettiler.

Reformun ilk dalgası Haugwitz'ten geldi. Elde kalan Avusturya Silezyası'nın yöneticisi olarak Haugwitz Silezya'daki yeni Prusya yönetiminin başarılarını taklit etmeye koyulmuştu. Elde ettiği umut verici sonuçlar 1749'da yeni merkezî idare kurumunun (*Directorium in publicis und cameralibus*) başkanı olarak atanmasına vesile oldu; onun "projesi" Silezya'daki başarısının bütün Monarşi çapında tekrarlamayı amaçlıyordu. Bölge Ofisi (*Kreisamt*) seviyesine kadar inen kurumlarıyla yeni sistem radikal bir merkezileşmeyi temsil ediyordu.

1 Charles Ingrao, *The Habsburg Monarchy, 1618–1815* (Cambridge, 1994), s. 192.

Habsburglar bundan önce maliyeyle ilgili iç düzenlemeleri soylu ve din adamı müttefiklerine bırakmışken, 1760'ta 10.000 kişilik bir merkezî hükümet memurları sınıfı gelirlerin yetersiz kalması hâlinde müdahale etme tehdidiyle iltizam faaliyetlerini denetleyecekti.

Haugwitz reformlarının da bir sınırı vardı. Prusya'dakinin aksine soylular tamamen alt edilemedi çünkü Haugwitz, eyaletlerin "katkılarını" baskı yerine antlaşma yoluyla arttırmaya çalışıyordu ve bürokratik denetim baştan savmaydı. Lombardy, (Avusturya) Hollanda'sı ve Macaristan, kalıtsal bölgeler ve Bohemya kraliyet tacı toprakları üzerinde yoğunlaşan reformlardan neredeyse hiç etkilenmemişlerdi. Bununla birlikte Leopold Daun'un reformları gelişmiş bir ordu temin ederken Haugwitz'in reformları Maria Theresa'ya Silezya Seferi'ni yeniden başlatacak kaynakları sağladı.

Diplomatik zemin de "Diplomatik Devrim" tarafından dönüştürülmüştü. Britanya'nın ittifakından memnun olmayan Maria Theresa, Avusturya diplomasisinin yükselen yıldızı ve 1753'ten itibaren devlet şansölyesi olan Wenzel Anton Kont Kaunitz tarafından Avusturya'nın geleneksel dış politikasını tersine çevirip Fransa'yla ittifak yapması konusunda ikna edildi. Kıta Avrupası'nın en geniş topraklarına sahip gücü olarak Fransa artık bir tehdit oluşturacak kadar kuvvetli olmasa da Prusya'yı alt etmede belirleyici olabilirdi yine de. Bunun sonucunda Fransa ve Avusturya arasında 1756 Mayıs'ında imzalanan Birinci Versay Antlaşması Avrupa siyasetinde bir *boulversement*ı (dönüşümü) temsil ediyordu. II. Frederick'in 1756 Ağustos'unda Saksonya'yı önleyici işgali (*pre-emptive invasion*), bir saldırı ittifakını İsveç ve Rusya'nın yanı sıra İmparatorluktaki devletlerin birçoğunun da katıldığı bir savunma ittifakına dönüştürme hususunda Kaunitz'in Fransızları 1757 Mayıs'ında ikna etmesine yardımcı oldu. II. Frederick'in yanında sadece birkaç küçük Protestan devletiyle İngiliz desteği olduğundan Avusturya Silezyası birkaç ay içinde geri alabilecek gibi görünüyordu.

Ve böylelikle Yedi Yıl Savaşları başlamış oldu. Maria Theresa Monarşisinin durumu artık çok daha iyi olmasına rağmen aşırı ihtiyatlı orduları Prusya'ya karşı kesin bir zafer elde edemediler. Berlin

iki kere ele geçirildi; II. Frederick bir hükümdardan çok bir kaçak gibiydi yer yer ama yine de o ve kuvvetleri varlıklarını muhafaza ettiler. Bu sırada Fransa denizaşırı topraklarda Britanya karşısında ezici hezimetler yaşıyor ve bu durum Avusturya'yla ittifaka devam etme hevesini kırıyordu. Rusya'da 1762'de meydana gelen olaylar da Avusturya'nın aleyhine işledi zira yeni çar III. Peter, Prusya ile ittifak kurdu. Suikasta uğraması Avusturya'nın kabusuna bir son verse de II. Katerina'nın tarafsızlığı tercih etmesi Avusturya için oyunun sona erdiği anlamına geliyordu.

Savaş, Fransızların İngilizlere sömürge topraklarında büyük kayıplar vermesiyle sonuçlandı. Fransa'nın Avusturyalı müttefikinin ise durumu daha iyiydi. 1763 yılındaki Hubertusburg Barışı bölgesel *statükoyu* teyit etti. Ancak Avusturya'yı savaşa sokan şeyin ne olduğu düşünüldüğünde bu muazzam bir hayal kırıklığıydı. Habsburglar bir kez daha büyük bir güç olmuşlardı ama yeniden sahneye koyduğu bu teşebbüsleri istenilen sonucu vermemişti: Silezya hâlâ Prusyalıydı.

Bu başarısızlık Monarşi'nin nasıl yönetileceğinin yeniden düşünülmesine yol açtı. 1761'de yönetim, ayrı ve bağımsız yargı organlarıyla ayrı malî organları olan Birleşik Avusturya ve Bohemya Şansölyeliği olarak yeniden şekillendirildi. Tüm Habsburg topraklarının iç politikasından sorumlu olan yeni Devlet Konseyi'nin (*Staatrat*) başkanı ve aynı zamanda dışişleri başkanı olarak Kaunitz, Maria Theresa'nın hükümetinde baskın figürdü artık ve bu durum Theresa'nın saltanatının sonuna kadar devam etmiştir. Kaunitz'in yükselişi Avusturya siyasetine niteliksel bir değişim getirmiştir.

Kaunitz, aristokratik Aydınlanma olarak adlandırılabilecek bir siyaset takip etti. Her zaman bir diplomat olan Kaunitz soylularla ilişkilerine daha çok bel bağlamıştı ve Haugwitz'in merkezileşme politikasının bir kısmı soyluların memurlarının lehine budanmıştı. Buna rağmen Haugwitzçi sistemin merkezileştirici karakteri baki kaldı çünkü Kaunitz'in büyük gelir artışlarını sağlamasındaki başarısının arkasında merkezî idarenin artan kurumsal gücü vardı. 1780'de devlet gelirleri 50 milyon floriye varmış ve 1755'te Monarşi tarihindeki ilk denk bütçeyi elde etmişti.

Aristokrasi bölgesel ve yerel düzeyde bir miktar güç kazanadursun, merkezdeki soylu olmayan yahut yeni soylu olmuş memurlar onları giderek daha çok gölgede bırakmadaydılar. Devlet odaklı yeni bir ahlak anlayışına (*ethosa*) sahip bu çiçeği burnunda bürokrasi bilhassa din, eğitim ve tarım ekonomisi hususlarında Monarşi'yi köklü bir şekilde elden geçirmeyi başardı. Halkın hem Kiliseyle hem de soylularla olan ilişkisine zor kullanarak müdahale eden Theresa rejimi Habsburg hanedanıyla tebaası arasındaki ilişkinin mizacını değiştirdi. Artık, yerli müttefiklerin halkı eğitip yönetmesinden razı olmakla yetinmeyen Habsburg hanedanı hikmet-i hükümetin devlet ve toplum arasında yeni ve doğrudan bir bağ gerektirdiğine de karar vermişti.

Siyasetteki bu değişimin öncülleri vardı. Kendini "general ve baş anne" olarak tanımlayıp bunu bütün topraklarına karşı anaçlıkla ifade etmesi ve "Ahalisi" için Tanrı'nın yüklediği bir sorumluluk duygusu Maria Theresa'yı köylüler de dahil olmak üzere tebaasının refahına dair tartışmalara açık hâle getirdi.[2] Kameralist düşünce, bilhassa da *Populationistik* düşünce, devlet gücünün berkitilmesi için nüfusun arttırılmasını zorunlu görüyordu. Köylülüğün nüfusun ve vergi tabanının çoğunu oluşturduğu göz önüne alındığında (soylular vergiden büyük ölçüde muaftır) köylülerin yükünü hafifletmek refahı, nüfusu ve haliyle gelirleri arttırmak için anahtar unsur olarak görülüyordu. Ancak bu durum köylü-lord ilişkilerinde radikal bir müdahaleyi gerektiriyordu: Kapsamlı bir arazi tahririnin yapılması ve köylünün lorda borçlu olduğu *robot* gibi zorunlu emeğe dayalı köylü yükümlülüklerinin düzenlenmesi ve azaltılması. Bu doğrultuda köylülüğü korumaya yönelik geçici hamleler daha 1750'lerde atılmıştı.

Dinî ve kültürel meselelerde de zemin değişiyordu. Maria Theresa'nın sofu ve hoşgörüsüz Katolikliği, kendi topraklarında Kilise ve seküler hükumet arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda pratiklik ve mülkiyet duygusuyla dengeleniyordu. Bundan başka, Yüksek Baroğun dinî muafiyeti Reformcu Katoliklik tarafından içten içe baltalanıyordu. Lodovico Antonio Muratori gibi düşünürlerin

---

2 P. G. M. Dickson, *Finance and Government under Maria Theresa, 1740–1780* (Oxford, 1987), cilt. II, s. 4; cilt I, s. 325.

önderlik ettiği bu akım insan ilişkilerinde aklın ve bilginin rolünü vurgulayıp seküler kaynakların dinî ritüellere ve Cizvitlerin temsil ettiği "batıl inançlara" harcanmasını kınıyorlardı. Kilise içinde birçok reform akımları olsa da bunların kümülatif etkileri Avusturya'da ve en nihayetinde bütün Avrupa'da, Cizvitlerin dinî, entelektüel ve kültürel hayat üzerindeki etkilerinin azaltılması, dinî hayatın "verimsiz" yönlerinin törpülenmesine (tefekküre adanmış tarikatlar ve aşırı sayıdaki tatiller gibi) dair bir mutabakata yol açtı. Bu dönemde Viyana'da başpiskopos olan Trautson ve Migazzi'nin evvelemirde reformun aktif müttefikleri olmaları bunun açık bir göstergesidir.

Kültürel meselelerin sekülerleştirilmesi 1749'da Viyana Üniversitesi'nde reform yapan Maria Theresa'nın Hollandalı doktoru Gerhard van Swieten ile ve 1751'de Sansür Komisyonu görevinin Cizvitlerden alınmasıyla başlar. Gelecekteki devlet bürokrasisine memur yetiştirmek için eğitim kurumları da kuruldu. 1746'da soyluların oğullarını eğitmek için *Theresianum*, 1751'de Wiener Neustadt'ta bir askerî okul ve 1754'te hariciye eğitimi için Şark Akademisi kuruldu.

1760'lara gelindiğinde zaten yerleşmiş olan reform hareketi Aydınlanma'ya doğru daha da ilerlemeye hazırdı. Kaunitz ve Maria Theresa'ya danışmanlık yapan van Swieten, siyaset ve hukuk kuramcısı Karl von Martini ve (Yahudilikten dönme olan) *polimat*[3] Joseph Sonnenfels geleneksel hanedan terimlerinden ziyade devletin ve halkın çıkarlarıyla bu çıkarları güvence altına almak için gerekli olan rasyonel politikaları gelenekten azade bir şekilde düşünüyorlardı.

1760'ta kurulan Eğitim Komisyonu'nun (*Studienhofkommision*) üyeleri kendilerine "Aydınlanma Partisi" adını verdiler çükü Cizvitlerin kontrolündeki eğitimin yerini daha geniş bir tabana yayılan "aydınlanmacı" bir sistemin alması gerektiğine kanaat getirmişlerdi. Lakin, 1773'te Cizvit Tarikatı'nın XIV. Clement tarafından lağvedilmesi Maria Theresa'yı Aydınlanma Partisi'ni takip etmeye zorladı sadece. Habsburg yetkilileri Cizvit mülklerine el koyup elde edilen geliri 1774'te zorunlu ilköğretim, büyük ölçüde genişletilmiş bir orta öğretim ve öğretmen yetiştirmek için "normal okullar" ile

3 Çok farklı disiplinlerde derin bilgiye sahip olan kimse, hezârfen. (ç.n.)

evrensel eğitim sistemi kurmak için kullandılar. Yeni, laik ve zorunlu eğitim sistemi başta çocukların tarlalarda çalışmasını isteyen soylular ve köylüler olmak üzere birçok kesimde dirençle karşılaşsa da genel olarak bu çaba oldukça başarılı oldu ve 1780'e kadar altı binden fazla okul faaliyete geçti.

Bu tasarının tasarlayıcısı Prusya Silezyası'ndaki Sagan Manastırı'nın Katolik başrahibi Ignaz Felbiger idi; idarî reformların yanı sıra Protestan Pietizmi ile yoğrulmuş yeni bir eğitim sisteminin hem şeklî hem de ruhî ilhamının çoğunu Prusya ona borçludur. Maria Theresa yeni okulların Katolik ortodoksluğunu öğretmesini istiyordu belki de ama müfredatları sosyal sorumluluğa; sosyal disipline, çalışma ahlâkına ve öğrencilerin ezberci eğitimden ziyade konuları anlamak için akıllarını kullanmalarına vurgu yapıyordu. Yeni sistem, okuma yazma bilmeyen nüfusun sorgusuz sualsiz itaati gerekliliğini görsel ihtişam yoluyla vurgulayan sosyal kontrol formlarından köklü bir kopuştu. Yeni müfredatın dinsizliğiyle ilgili muhafazakâr eleştiriler ancak kısmen doğruydu. Bunun sonucu olarak okur yazarlığın yaygınlaşması, bilhassa da yerel (ulusal) dillerde yürütüldüğü için yeni zorunlu ilköğretim, yönetenle yönetilen arasındaki ilişkilerde yeni zorluklar yaratacaktı.

Diğer radikal değişimlerse tarım politikasında yaşandı. Kameralizm; ekonomik ve dolayısıyla askerî gücün arttırılması için toprak gelirlerini maksimize etmek hususunda bir hükümet müdahalesini destekliyordu zaten. Hükümet bu ilkeleri sanayi politikasında takip etti. Silezya'nın kaybedilmesinden sonra Silezya tekstil sanayisinin kuzey Bohemya'ya transferini teşvik etmek için sübvansiyonlarla dış ticaret engelleri oluşturuldu ve benzer şekilde başka lüks sektörler olmak üzere diğer endüstri teşebbüsleri özendirildi. Bu çabaların bir parçası olarak lonca imtiyazları azaltılıp ticaret üzerindeki iç vergiler ya yeniden düzenlendi ya da 1775'te Avusturya'nın Bohemya topraklarında ilga edildi. Devletin gücünü arttırmak için ticaret üzerindeki kısıtlamaları ve özel ayrıcalıkları kaldırma eğilimi yeni bir sanayi politikası değildi. Yeni olan şey hükümetin bu doğrultuda toprağa ciddî bir şekilde müdahale etmesiydi.

Tarım politikalarındaki temel mesele soyluların ayrıcalıklarının nasıl azaltılacağı ya da en azından nasıl düzenleneceğiydi. Köylü refahına duyulan ihtiyaç kameralist düşüncede belirgindi ve Aydınlanmacı Fizyokratik teori bu fikri detaylandırmıştı. Birçok Habsburglu soyluların köylülüğü kısıtlamasını talep eden kanunlar çıkmış olsalar da bu kanunlar kasıtlı olarak etkisiz bırakılmıştır. Maria Theresa en başlarda bu meselelere müdahale etmemek için diretse de ekonomik güce duyulan ihtiyaç ve işleyen bir bürokrasinin ortaya çıkması köylü-efendi ilişkilerine müdahaleyi arzu edilir ve uygulanabilir bir hâle getirmiştir artık.

Savaşın yan etkisi olarak ortaya çıkan yaygın köylü isyanları, 1770-2 kıtlığı ve soyluların malikâne haklarını suistimal etmeleri bu tarz müdahaleleri kolaylaştırıyordu. Macaristan'da kontluklar hâlâ düzenlemeleri uygula(ma)maya devam etseler de Bohemya, Moravya ve kalıtsal topraklarda işçi aidatlarını sınırlayan *robot* isimli beratlar yeni arazi tahrirleriyle mücehhez yerel devlet görevlileri tarafından uygulanıyordu. İşçi aidatlarının faydası da sorgulanmaya başlanmıştı. 1775'ten itibaren Franz Anton Raab tarafından Bohemya'daki iki kraliyet arazisinde yürütülen pilot bir proje *robot* sistemini nakit kiraya dayalı bir sistemle değiştirdi ve bu sistem o kadar başarılı oldu ki 1777'de program genişletildi. Raab sitemi eski imtiyazlar yeni bir düzenle değiştirildiğinde neler yapılabileceğini göstermişti artık.

Daha radikal değişimler için umutların yoğunlaştığı kişi 1765 yılında Francis Stephen'ın ölümü üzerine Maria Theresa tarafından veliahtlığa yükseltilen II. Joseph'ti. Bartenstein gibi ılımlı reformcular tarafından eğitilen II. Joseph, kendine has devletçi ve Orta Avrupa tarzıyla da olsa yine de Aydınlanmanın ateşli bir taraftarı olmuştur. En büyük rol modeli (ve baş düşmanı) Prusya Kralı II. Frederick'ti.

Ortak hükümdar olarak en etkili olduğu alan dış politikaydı. II. Joseph ve Kaunitz'in ekibi II. Frederick ve Rusya Kraliçesi II. Katerina ile rasyonalist bir *Realpolitik* oyunu oynadılar. Maria Theresa'nın oğlu ve şansölyesi 1772'de Polonya'nın Birinci Bölünmesini kabul etmeye onu ikna ettiler; bunun "her türlü kutsallığın ve adaletin ihlali" olduğunu yönündeki itirazlarına rağmen. 1772'deki bu bölünme

Galiçya'yı ve 2,6 milyonluk yeni bir tebaayı kazandırdı. 1775'te Bukovina Türklerden barışçıl yollarla alındı. Toprak bütünlüğüne dair benzer düşünceler ve geleneksel koşulları görmezden gelmeye yönelik rasyonalist bir isteklilik Bavyera'yı Avusturya Hollandası'yla takas etmeye yönelik başka bir girişime daha yol açtı. II. Frederick'in bu ihtimalden duyduğu endişe Bavyera Veraset Savaşları'na (1778-9) yol açtı. "Patates Savaşı" ya da "Erik Gürültüsü" olarak da anılan bu savaşlar Avusturya'nın malî gelişimini geriletti ve Avusturya'nın sadece Inn Quarter'ı kazanmasıyla sona erdi.

İç işlerinde Joseph'in gönlünde ne olduğu çok belliydi. Joseph uzun süre önce Aydınlanmacı bir mutlakiyetçiliğe ikna olmuştu; kendisi de hem Aydınlanmacı hem de mutlakiyetçiydi. Onun Katolik inancı devletin din üzerindeki kontrolüne bilhassa alakadar olan radikal reform Katolikliğinin bir türüydü. Bundan başka Viyana'daki iki büyük kraliyet parkı olan Prater ve Augarten'i sırasıyla 1766 ve 1775'te halka açarak Aydınlanmacı "halk" idealizmini takip etmiş oldu. Augarten'in cümle kapısı şu sloganla süslenmişti: "Bu dinlenme yeri, onlara saygı duyan biri tarafından Halk'a adanmıştır." [4] II. Joseph 1776'da Maria Theresa'yı işkencenin kaldırılmasına ikna etmeye yardım ederek insaniyetperverliğini gösterdi. 1780'den önce gerçek karar alma süreçlerinden annesi tarafından büyük ölçüde dışlanan Joseph zamanının çoğunu halkın gerçek durumunu öğrenmek için gelecekteki krallıklarını genellikle Kont Falkenstein müstear ismiyle ve tebdil-i kıyafet gezerek dolaşmaya ayırdı. Zaman zaman saban sürmeye bile tenezzül ediyordu ki bu jest köylüler arasında Halkın İmparatoru Joseph efsanesini yarattı.

Halkına ve devletine olan bağlılığında samimiydi. Habsburg yetkililerine yazdığı 1783 tarihli Din Adamlarına Mektup'un (*Pastoral Letter, Hirtenbrief*) gösterdiği gibi kendi çıkarlarını kamu yararına feda ederek devletin ilk hizmetkârı olmayı bir görev ve ayrıcalık olarak hissediyordu. Alışılmadık bir şekilde Monarşi ve tebaası arasındaki toplumsal sözleşme fikrine gerçekten inanıyordu. Sonnenfels, Habsburg tebaasının artık "vatandaş" (Bürger) olduğunu bu ruhla ilan edebildi.

4 T. C. W. Blanning, *Joseph II* (London, 1994), s. 65.

20. Resim: Avusturya Rokokosu: Admont Manastır Kütüphanesi (1776)

Daha sonraları Josephçilik (yahut Josephinism) olarak adlandırılacak olan devlete dair Aydınlanmacı yaklaşım II. Joseph'in tek hükümdar olmasından önce zaten şöhret kazanmıştı. Viyana, 1780 yılında 247.000 mil karelik ve yaklaşık 26 milyonluk (neredeyse Fransa'nın nüfusu kadar) bir imparatorluğun başkentiydi. Viyana'nın nüfusu halihazırda 200.000'di (Prag'ın nüfusu 80.000'di) ve bölgenin endüstriyel ve ekonomik genişlemesinden faydalanıyordu. Ancak Viyana, Habsburg'un başkentinden çok daha fazlasıydı: tüm Almanya ve Orta Avrupa'da Aydınlanmacı umutların merkezi hâline gelmişti.

Eşbaşkanlık döneminde şehrin nispeten özgür atmosferi daha fazla entelektüel ve kültürel canlılığa yol açtı. Tıp fakültesi iyi bir ün yapıyor ve edebiyat dünyası, yahut en azından basın dünyası, genişliyordu. Alman tiyatro âleminde Sonnenfels, 1741'de açılan Burgtheather'ı 1776'da "Alman Ulusal Tiyatrosu" olarak yeniden şekillendirdi ve Barok geçmişinin bir parçası olarak gördüğü geleneksel ve popüler bir güldürü olan Hanswurt tiyatrosuna karşı Aydınlanmacı mücadelesinde onu ideolojik bir silah haline getirdi.

Hem Maria Theresa hem de II. Joseph saray hayatına tasarrufu dayatsalar da sanatın cömert hamileri olmaya devam ettiler ki hatta yüksek aristokrasi ve Katolik din kurumu da öyle yaptı. Mimarî gelişmeye devam etti. Schönbrunn Sarayı'nın ihtişamlı iç mekanlarında ve Admont Benedikten Manastırı'nın zarif kütüphanesinde örneklenen Rokoko tarzı, Barok'un daha hafif bir versiyonunu temsil ediyordu. Bu dönem, temsilî ihtişamın vurgusundan daha mütevazı ancak daha rafine bir zevke doğru bir değişime tanıklık etti. II. Joseph'in ikametgahını görkemli ama uzak Schönbrunn'dan daha az ihtişamlı ama merkezî Hofburg'a döndürmesi bunun bir örneğiydi.

Christoph Willibald Gluck'un operalarının İtalyan operasına rakip bir Alman formu sunmasıyla müzik hayatı sivrilmeye başladı. Viyana, Alman topraklarındaki yeni müziğin merkezi oldu. Aşağı Avusturya'da Rohrau'da doğan Joseph Haydn Viyana'da kilise korosunda şarkı söyleyerek kariyerine başladı ve Eisenstadt'taki Esterhazys'in müzik şefi olmadan önce müzik eğitimini bu şehirde aldı. Haydn Viyana'ya ancak 1790'da dönecekse de oradaki gelişmelerden haberdar olmaya devam etti ve 1770'lerde Wolfgang Amadeus Mozart ile verimli temaslarda bulundu. Aslen Salzburg'un Habsburgların elinde olmayan kısmından olan Mozart 1760'lardan beri Alman müziğinin *Wunderkind*'idir (Mucize Çocuk). Hamisi Salzburg başpiskoposuyla arası açılan Mozart 1781'in Mart'ında Viyana'ya taşındı. Habsburg'un başkentine vardığında birçok başarılar kaydederek çağının önde gelen bestecisi olarak kendini kanıtlamaya başladı. En sonunda 1787'de saray bestecisi oldu ve 1791'de trajik bir şekilde erken ölümüne kadar birbiri ardına dahiyane eserler besteledi.

1780'de Joseph'in tahta çıkmasıyla Viyana ve Habsburg Monarşisinde iyimser bir hava ve daha fazla reform yapılmasına dair beklenti oluştu. Joseph hayal kırıklığına uğratmayacaktı. Annesi tarafından uzun süre geri planda tutulan Joseph hepsi Aydınlanmacı çizgide olan ve bazıları ciddi özgürleştirici etkileri sahip bir dizi reform başlattı.

II. Joseph'in hükümdar olarak ilk icraatı sansürü Gottfried van Swieten'ın liberal etkisi altına sokmak ve böylece Habsburg

21. Resim: Aydınlanmacı propaganda: II. Joseph'in dinî reformları ve faydalı sonuçları "a. Sie fingen eine grosse Menge...; b. Ein jeglicher Baum..." C. J. Mettenleiter.

topraklarına ifade özgürlüğünü etkin bir şekilde getirmek oldu. Yayınların sayısı katlanarak arttı. 1781 tarihli Hoşgörü Fermanları da başta Protestan mezhepleri ve Ortodoks Kilisesi olmak üzere dinî özgürlüğü büyük ölçüde yaygınlaştırdı.

Yahudiler için Hoşgörü Fermanı (Bohemya'da 1781, Moravya'da 1782, Macaristan 1783 ve Galiçya'da 1789) daha az kapsayıcıydı. Aile Yasaları (*The Familiant Laws/ Die Familiantengesetze*) ve miras yoluyla geçen toprakların birçoğunda ikamet etme yasakları devam etti. Lâkin Yahudilere karşı olan en aşağılayıcı vergi ve kısıtlamalardan bazıları kaldırılıp Yahudilere daha fazla ekonomik fırsat ve eğitim fırsatı tanındı. Bunun karşılığında da Monarşinin Yahudi cemaatleri kendi cemaatsel ve kültürel özerkliklerinden vazgeçmek ve Yahudi çocukları seküler içerikli eğitim veren ve Almanca konuşulan okullara gitmek zorunda kaldılar. Yine de bu fermanlar birçok *maskilim* (Aydınlanma taraftarı Yahudiler) tarafından büyük bir ilerleme olarak takdir edildi ve II. Joseph'e muhafazakâr muhalifleri, ironik bir şekilde, "Yahudilerin İmparatoru" lakabını taktılar.

Joseph'in Yahudi politikasındaki amacı "Yahudiliğin bütününü zararsız, bireylerini ise yararlı kılmak," olmuştu. Faydacılık, Maria Theresa döneminde yapılan değişikliklerin radikalleşmesini temsil eden Katolik din kurumunun topyekûn yeniden yapılandırılmasında da Joseph'e rehberlik etmişti. Joseph'in gözünde yararlı bir amaca hizmet etmeyen ve Habsburg topraklarındaki manastırların yaklaşık üçte birini oluşturan yedi yüzden fazla manastır feshedilmiştir. Fesihten gelen kaynak seküler ruhban sınıfını baştan ayağı yenileyip genişletmek için kullanıldı. Cemaatler ağı yeniden düzenlendi ve hiç kimsenin bir kiliseden uzak kalmamasını garanti altına almak için yeni kiliseler inşa edildi. Devletten artık düzenli bir şekilde maaş alacak olan ruhban sınıfına profesyonel standartlar ve eğitim zorunluluğu getirildi. Uygulamaya yardımcı olmak üzere Joseph hükümdarın Kilise hiyerarşisi üzerindeki kontrolünü Papalığın aleyhine olacak şekilde güçlendirdi.

Joseph, yeni ve "rasyonel" bir yaklaşımı topluma benimsetme niyetindeydi. Dinî cemaatler feshedildi; dinî resm-i geçitler (*processions*), hac ziyaretleri ve birçok bayram kaldırıldı. Pahalı cenaze törenlerine de son verildi; ölüler artık tabutlarla değil çuvallarla gömülecekti çünkü bu daha ucuzdu ve cesetlerin çürümesine yardım edecekti. Dinî kurumların yerini işe yarar seküler kurumlar aldı. Viyana'da 1784'te dünyanın en büyük ve en modern tıp merkezi olacak olan *Allgemeines Krankenhaus* (Devlet Hastanesi) açıldı. Yerel düzeyde değişiklikler bu kadar büyük çaplı olmasa da yine de önemliydi. 1783'te, feshedilen dinî cemaatler ve derneklerden elde edilen para okulların inşası ve genişletilmesi için kurulan bir fona aktarıldı. 1786'da Leonfelden'de bu fon, okul binasının genişletilmesi için kullanılırken 1786'da Bürgerspital'daki darülacezenin satışından elde edilen gelir de bu fona aktarıldı. Benzer şekilde, on yedinci yüzyılda darülaceze kilisesi ve kasabanın Protestan merkezi olan Spitalkirche sekülerleştirilerek kasaba halkına satıldı ve 1787'de belediye binası oldu.

Hukuk sisteminde de reform gerçekleştirilmişti. Yargı ve idare birbirinden ayrılırken yargı sistemi de profesyonelleştirilerek patrimonyal yargı yetkisi kısıtlandı. Yeni Medenî Hukuk (*Allgemeines*

Burgerliches Gesetzbuch, ABGB) 1786'da, Yeni Ceza Hukuku'ysa 1787'de yürürlüğe girdi. Bu kanun, Cesare Beccaria'dan ilham alınan daha insancıl bir yaklaşımı yansıtmakla almıyor, aynı zamanda da radikal bir şekilde hem soylular hem de halk için kanun önünde eşitliği ilan ediyordu.

"Doğal olmayan" hukukî engellerin, ayrımların ve imtiyazların yok edilmesi ekonomi politikasında da kendisini gösteriyordu. Joseph'in ülkesinde sanayiyi teşvik etmenin reçetelerinden bir tanesi 1784'te olduğu gibi birçok ürüne yasaklayıcı gümrük vergileri koymak olsa da bu gümrük duvarı politikasının arkasında loncalar benzeri girişimlerin önündeki yapay engelleri kaldırıp bireysel girişimcinin zenginlik yaratmasına izin verme hedefi de yatıyordu. Benzer bir yaklaşım sanayi desteklerinin azaltılıp yeni ticaret ve sanayilerin Yahudilere de açılmasını teşvik etti.

Tarım reformu yeni bir düşünceyi yansıtıyordu: Birey olarak köylüyü özgürleştirmek üretimi teşvik edecek ve dolayısıyla devleti de güçlendirecekti. Şahsî kölelik 1 Kasım 1781'de Bohemya'da feshedildi. İki Avusturyalı arşidüklük zaten serflikten muaftı ama bunu 1782'de İç Avusturya ve Galiçya'da, 1785'te de Macar topraklarında serfliğin kaldırılmasına dair düzenlemeler izledi. Köylülere miras yoluyla aktarılabilecek mülklere satın alma hakkı verildi ve 1783 tarihli bir talimatnameyle köylülere aynî yahut nakdî ödeme yoluyla *robot*'u takas etme hakkı verildi (Galiçya hariç): Bu zorunlu *robot*'un *fiilen* kaldırılması demekti.

Joseph'in müstakil saltanatının ilk aşaması parlak bir başarıydı. Dindar muhafazakârların direnişi vardı ve resmî olarak kaldırılmış olmasına rağmen geleneksel dinî hayat yaşanmaya devam ediyordu. Ayrıca birçok soylu da homurdanıyordu ama hükümet politikası soyluların maddî çıkarlarını muhafaza etmek için tasarlandığından muhalefet susturulabilmişti.

Joseph, topraklarındaki en sarsılmaz desteği küçük ama etkili bir topluluk olan Aydınlanmacılardan alıyordu. İlluminati ve Serbest Masonlar gibi gizli kardeşlik örgütleri birçok güçlü ve önde gelen üye kazanmışlardı. Hem Mozart hem de Haydn; Mason

localarına üyeydiler. Bu örgütlerde *eksi rejime* duyulan memnuniyetsizlik ve geleceğe dair iyimserlik; Mozart'ın, Yahudi dönmesi ve eski bir Cizvit olan Lorenzo da Ponte ile yazdığı operalarda, bilhassa da *Le nozze di Figaro* (1786) ve *Don Giovanni*'de (1787) açıkça görülmektedir.

Mozart'ın Emanuel Schikaneder ile 1791'de yazdığı Zauberflöte Operası'nın özünde Aydınlanmış masonik bir toplum modelini özünde yatar, bu model deizme ait ritüeller ve evrensel insanlığın geleneksel sosyal hiyerarşiye üstünlüğüne olan inançla ikmal edilir. "O bir prens midir?", "Bundan daha fazlasıdır, o bir insan oğludur." Bundan başka insanoğlunu Gece Kraliçesi'nin pençelerinden gerekirse zor kullanarak kurtarıp ışığın diyarına getirmenin bilgeler ve erdemlilerin (Sarastro) işi olduğu düşüncesi de mevcuttu. Sıradan biri olan Papageno'nun zayıflıkları müdafaa edilmez ama mazur görülür.

Bu durum Josephçi ideallere yakındı, hatta belki de çok yakındı. Joseph'ın yönetiminde Kaunitz'in aristokratik Aydınlanması yoktu artık; otokratik bir Aydınlanma vardı daha ziyade. Joseph kendini mutlak bir hükümdar olarak görüyor ve öyle yönetmek istiyordu. Kendisini destekleyen masonlara bile güvenmiyordu çünkü onun kontrolü dışındaydılar. II. Joseph tebaasının sadece yönetim biçimini değil davranışlarını da yeniden şekillendirmeye çalıştı. Maria Theresa'nın son on yılında her yıl yüze yakın ferman sadır olurken Joseph döneminde bu sayı her yıl yaklaşık yedi yüze çıkmıştı.

İdealist Joseph, annesinin mümkün olana dair hisselerinin hiçbirini paylaşmıyor; iyi niyetli ve akla sadık biri olarak halk için en iyi olanı bildiğine inanıyordu. Joseph'in ideali bir *Beamtenstaat* idi; orada sadık ve rasyonel bir memur sınıfı halkın hem emniyetini sağlayacak hem de onların refahını koruyacak "politikayı" (bu kelime o zamanlar "*police*" ile eşanlamlıydı) üretecekti. Hükümet halk için olabilirdi ancak memurlar tarafından yürütülecek ve bu kesinlikle II. Joseph'in hükümeti olacaktı. Bu model Habsburgların gerçek *nizam-ı kadim*leriyle pek de uyumlu değildi.

Joseph'in erken dönemdeki akıl almaz başarısı onu imkânsızı deneme hususunda yüreklendirdi maalesef. Yahudi cemaati bunun

bir örneğiydi; özerklikleri ortadan kaldırılarak "zararsız" hâle getirilebilirlerdi zira devlet politikasına direnecek güçleri olmadığından zaten zararsızlardı. Bundan başka, Joseph'in reformlardaki başarısı daha da radikal reform taleplerini teşvik etmişti; sansürün gevşetilmesi bir fikir (ve eleştiri) selini serbest bırakmıştı. Reform süreci kontrolünden çıkma tehlikesini gösterdiğinde Joseph; isyanları bastırarak, 1782'de Johann Anton Kont Pergen'in komutasında kurulan yeni polis gücünü muhbir olarak kullanarak ve sıkı bir sansürü yeniden yürürlüğe koyarak katı düzenlemeler getirdi. Bir devrim olacaktı ancak bu yukarıdan gelen bir devrimdi.

II. Joseph eyaletler ve taşra meclisleri gibi geleneksel yerel kurumlara galebe çalarak Habsburg Monarşisini üniter ve rasyonel bir devlet olarak yeniden şekillendirmeyi düşündü. Monarşinin çekirdeği olan Avusturya-Bohemya topraklarıyla Galiçya yönetimini 1782'de Müşterek Saray İdaresi (*Vereinigte Hofstelle*) altında merkezileştirip muhtelif taşra teşkilatlarının birleştirilmesini emretti. Artık birer eyalet olan kraliyet toprakları rasyonel olarak sınırları çizilmiş bölgelere bölündü ve 1785'te Macar kontlukları kaldırıldı.

Joseph'in Macaristan'a yaklaşımı bilhassa radikaldi. Annesi Macaristan'a gayet ihtiyatla yaklaşsa da Joseph, Macaristan'ın ülke çapındaki reformları engellemesine müsaade etmemeye kararlıydı. Hiçbir zaman bir Diyet Meclisi toplamayarak (ve haliyle hiçbir zaman kral olarak taç giymeyerek) Macaristan'ı salt Akıl'la yönetmeyi amaçladı. 1784'te Macaristan'da yönetim dili olarak Latincenin yerine Almancanın kullanılmasını emretti; mademki bu idari açıdan mantıklıydı, geleneksel ve ulusal hassasiyetler önemsizdi.

Joseph; çeperdeki diğer eyaletler, Kutsal Roma İmparatorluğu ve genel olarak dış politika söz konusu olduğunda da benzer bir şekilde akılcı bir küçümseme ortaya koydu. Kaunitz'in yerel seçkinleri öyle ya da böyle tatlı dille ikna etmesinin yerine dayatma politikası ikame etti. Tirol'de zorunlu askerliği dayattı; Milano ve Mantua'da yerel kurumlar lağvedildi. Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki imparatorluk imtiyazlarını ancak Habsburg devletinin çıkarlarını ileriye taşımak için kullanmaya çalıştı ve hatta gayr-ı resmî de olsa hâlâ

önemli bir güce sahip olan imparatorluk makamını desteklemeye pek de önem vermedi.

Avusturya Hollanda'sı olan Belçika'yı idare ediş tarzı Joseph'in en beceriksiz olduğu konuydu. Hollandalılar Scheldt'i açma taleplerini reddedince 1785'te Joseph Belçika'yı Bavyera ile takas etmeyi tekrar denedi. II. Frederick Alman Prensler Birliği olan Fürstenbund'u bu teklifi engellemek için toplayınca Joseph Belçika'yı işe yarar bir hâle getirmeye karar verdi. 1787'de eski yerel kurumları, özgürlükleri ve hatta Brabant'ın 1355 Anayasası olan *Joyeuse Entrée*'yi bile ortadan yeni bir idarî sistemi yürürlüğe koydu. Yerel ayrıcalıklara böylesine cepheden bir saldırı Avusturya-Bohemya topraklarında mümkün olabilirdi ama Belçika'da önce bir isyana ardından da 1789'da bir devrime yol açtı.

Joseph'in Belçika'daki isyana ilk tepkisi sansürü yeniden uygulayıp Pergen'in polis gücüne daha da fazla güvenerek kontrolü yeniden sağlamak oldu. 1788'den beri imparator tüberkülozdan mustaripti. Yine de yılmadan yoluna devam etti. 1784'te, gelecekteki vergi reformunun temeli olarak kullanılmak üzere 1784'te kapsamlı bir tahrir (*Kataster*) hazırlattı. Şubat 1789'da tahrir tamamlanmadan önce, Arazi Vergi Reformu çıkartıldı. Gerçekten de devrimsel olan bu tedbir köylülerin köy topraklarından efendilerine ödedikleri vergilerde keskin bir azalmaya yol açtı; sırada, soyluların gelirlerinde daha büyük bir düşüş tehdidi demek olan kilise topraklarından alından vergilere gelecekmiş gibi görünüyordu. Genelde uysal olan Avusturya-Bohemya soyluları bile bu yeni yasayı protesto ettiler, Macaristan'da vergi reformunun yanı sıra yerel kurumlara da saldırılması bir soylu isyanına neden oldu. Köylüler daha iyi bir anlaşmanın an meselesi olduğunu düşünerek vergilerini ödemeyi reddettiler. Yasa, 1789'da resmen yürürlüğe girse de hiçbir zaman uygulanmadı ve II. Joseph'in felaketle sonuçlanan saltanatının kurbanı oldu.

Belçika ve Macaristan krizleri yetmezmiş gibi basiretsiz dış politika Avusturya'yı 1788'de Türklere karşı bir savaşa sürükledi ki bu savaşta, savaşı komuta eden II. Joseph kısa bir süre sonra kendisini öldürecek olan tüberküloza yakalanmıştı. 1789'da savaşın gidişatı

Avusturya'nın lehine dönüş olsa bile Joseph'i bir engel olarak gören Prusya'nın yeni kralı Kral II. Frederick William Türkiye, Belçikalı isyancılar ve Macar soylularıyla bir ittifak kurmuştu ve Bohemya'yı işgal etmeye hazırlanıyordu. Kriz üstüne krizle boğuşan ve tüberkülozun son evrelerinde olan Joseph sert bir geri dönüş yaptı. 28 Ocak 1790'da Macaristan'da yürürlüğe koyulan bütün reformları geri çekip bütün bölgelerdeki Arazi Vergisi fermanını askıya aldı. Joseph 20 Şubat 1790'da vefat etti.

Halefi II. Leopold kardeşinden daha ılımlı bir şahsiyetti. 1765'ten beri Toskana Büyük Dükü olarak o da aydınlanmacı reformlar yapmaya çalışmıştı ama daha kademeli ve daha nazik bir şekilde. Hatta anayasal hükümetin prensiplerini bile uygulamaya çalışmıştı. 1790 Krizi'ne verdiği yanıt, her ne pahasına olursa olsun, kemer sıkma politikasıydı. Yeni vergi yasasını iptal edip *robot* yasasını toprak ağalarının lehine yeniden düzenledi. Bunun yanı sıra Leopold vergi toplama yetkisini ilgili eyalet mülklerine geri verdi. Çekirdek bölgelerdeki soyluların yatıştırılmasıyla Leopold, temmuz ayında Prusya ile anlaştı ve bu da eylül ayında Kutsal Roma İmparatoru seçilmesini sağladı. Ardından Türkiye ile barış sağlandı. Böylece Leopold için geride bir tek Belçika ve Macaristan isyanlarını halletmek kalmıştı; her iki isyanı da isyancılar arasındaki iç bölünmeleri ustalıkla kullanarak bastırdı. Tirol, mecburî askerlik hizmetinden yeniden azade kılınarak yatıştırıldı. Bazı manastırların restore edilmesi ve yasaklanan bazı dinî uygulamalara yeniden izin verilmesiyle dini yaşamdaki geleneklere de tavizler verildi.

Yine de genele bakıldığı zaman Leopold'un başardıkları dikkate şayandır. Habsburg Monarşisi'nin konumu yeniden tesis edilmiş ve özellikle din ve eğitim alanlarındaki reformların çoğu muhafaza edilmişti. Hatta ilerlemeler bile kaydedilmişti: Leopold basını yeniden liberalleştirdi, polisi dizginledi ve Pergen'in yerine sosyal kontrolü gevşetip Joseph'in tasavvurunun asıl kısmı olan refahı yeniden vurgulayan Sonnenfels'i iş başına getirdi.

Gelgelelim ki ülke içindeki reformlar aile bağlarının olduğu Fransa'daki olayların gölgesinde kalmıştı ister istemez: Leopold'un

kız kardeşi olan Fransa'nın kuşatılmış kraliçesi Marie Antoinette Habsburgların ittifaklarını evlilik yoluyla pekiştirme geleneğinin bir başka örneğiydi. Tahmin edilebileceği gibi II. Joseph 1789'daki ilk Fransız Devrimi'ni kendi prensiplerinin onaylanması olarak değerlendirmişti. II. Leopold devrimci Fransız yetkililerle uzlaşmaya 1792'de bile hazırdı belki de. Lâkin II. Leopold'un saltanatının vaatleri 1 Mart 1792'de beklenmedik ölümüyle yarıda kesilmişti. Oğlu II. Francis ile, reformun değil ama Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı şartlara cevap vermenin Habsburglar için bir mecburiyet olduğu yeni bir dönem başladı.

II. Joseph ölüm döşeğindeyken mezar taşına şu yazının yazılmasını emretti: "Burada niyetleri halis olan ama bütün planlarının çöktüğünü görme bahtsızlığına uğrayan bir prens yatıyor." Bu çok abartılı bir iddiaydı aslında. Annesinin saltanatındaki başarılar üzerine inşa edilen Joseph reformları muazzam değişiklikler getirmişti: Habsburg Monarşisinin işleyen bir bürokrasisi vardı ilk kez ve bu bürokraside çalışanların sayısı 1790'larda yaklaşık 14.000'e ulaşmıştı. Devlet ile vatandaşları/tebaası arasındaki ilişkiyle artık bir reform kaynağı ve "halkın" savunucusu olarak görülen hükümdarın imajı da derinden değişmişti. Yetkili makamların ve devletin değişimin olumlu bir öznesi ve halkın refahının dayanağı olarak görülmesi derinden kök salmıştı. Refah devletine duyulan güven Avusturya politik kültüründe hâlâ çok güçlüdür. II. Joseph ister tarım reformcusu ve saban kullanıcısı isterse de liberal Alman merkeziyetçisi olarak görülüyor olsun Habsburg toplumundaki birçok ilerici unsur için "vefalı Habsburglu" olmuştu. Devlet kontrolünü ve akılcılığı vurgulayan Josephçilik hem bürokraside hem de Katolik hiyerarşide güçlü bir şekilde yaşamaya devam etti.

II. Joseph'in mirası Habsburg Monarşisinin sınırlarını aştı. Beethoven'in *Fidelio*'su insan özgürlüğünün en büyük ilahilerinden biridir. Genellikle Alman bestecilerinin ilk örneği olarak düşünülen Beethoven yaratıcı hayatının çoğunu Viyana'da geçirdi. Bonn'daki gençliğinde bile II. Joseph'in en geç kardeşi olan Köln'ün Habsburg elektörü Maximilian Franz'ın himayesi altında yaşadı. Beethoven

1792'de Viyana'da ikamet etmeye başladı; 1805'te Fidelio yazılıp burada prömiyeri yapıldı. Evvelemirde eserin temasını tavsiye eden *Die Zauberflöte*'nin yazarı Emanuel Schikaneder'dan başkası değildi muhtemelen.

II. Joseph'in dünyasıyla Beethoven arasındaki bağlar çok daha derindir. Beethoven daha Bonn'dayken İlluminati Tarikatı'nın halefi olan *Lesegesellscahft* ondan II. Joseph'in Ölümü üzerine bir Kantat sipariş etmişti. Joseph için yazdığı kantatın bir bölümünün müziği olan "*Da steigen die Menschenan's Licht*" Beethoven tarafından *Fidelio*'ya "*Welch ein Augenblick*"in müziği olarak dahil edilmiştir. Bu, operanın sondan bir önceki nakaratıdır ve Aydınlanmış bir hükümdarın lütfuyla yerel despotizmin zulmünden kurtuluşun dindarca kutlandığı bir andır.

MEŞRU İMPARATORLUK, 1792-1848

Edmund Burke *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* isimli eserinde Fransızların devrimci Kartezyen rasyonalizminin, geçmişin reddinin ve merkeziyetçi ulusal tektipçilikte ısrarın İngiliz serbestîsinin ampirik, evrimci ve teamüllere dayalı karakterine nasıl radikal bir meydan okuma getirdiğini çok zekice fark etmişti; devrimci Fransa, Habsburg Monarşisi için daha büyük bir tehdit arz ediyordu. Bu monarşi özünde hanedana ait bir girişimdi ve birçok etnik grubun yaşadığı çeşitli bölgeleri yönetiyordu. Devrimci Fransa gibi halk egemenliğine dayalı modern bir ulus-devlet Habsburg Monarşisi için sadece bir rakip değildi; Avusturya'nın can düşmanıydı aksine.

Fransa'dan gelen devrimci tehdit Avusturya'nın kendi reform girişimini yukarıdan sürdürmeye dair bütün umutlarını fiilen sona erdirdi. Fransız Devrimi'nin ve Napolyon Savaşları'nın travmatik tecrübesi Avusturya'nın otoritesini moderniteye, kamuya ve halka hizmet etme kabiliyetine dayandırma girişiminden en nihayetinde vazgeçmesine ve bunun yerine neredeyse bir asır önce meşruiyet iddiasıyla ortaya çıktığı temele geri çekilmesine yol açtı. Bu durum birkaç on yıl boyunca makul ölçülerde işe yarasa da milliyetçilik,

liberalizm ve ilerleme çağında (ki bunlar Fransız devriminde vücut bulmuş değerlerdir) ne kadar "meşru" olursa olsun, önünde sonunda uluslarüstü bir hanedan imparatorluğunu meşrulaştırmak için yetersiz bir temeldi.

Başlangıçta Fransız Devrimi'nin Avusturya üzerinde cüzî bir etkisi varmış gibi görünüyordu. Bütün eksiklerine rağmen II. Joseph'in ülke içindeki reformları daha radikal değişimler için bir tür aşılama görevi görmüştü ve 1789'dan sonra Paris'te yaşanan olaylar II. Leopold'u ilerideki reformları tasavvur etmekten alıkoymamıştı. Yerine oğlu II. Francis geçtiğine pek çok kişi onun bilhassa tarım politikasında ılımlı reformlara devam edeceğini düşünüyordu. Francis ise kısa bir süre sonra daha muhafazakâr bir yol izledi ama Josephçi bürokrasi hâlâ yerindeydi ve Avusturya tarihindeki iki büyük ve ilerici hukuk reformu Francis döneminde gerçekleşti: Sonnenfels'in 1803 tarihli Ceza Kanunu ve 1811 tarihli Genel Medenî Hukuk Kanunu (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB*). Francis dini politikada da muhafazakârdı ama Josephçi dinî kurumların yardımıyla Josephçi devlet, Kilise üzerindeki kontrolünü sürdürdü.

Francis hukukun üstünlüğüne gerçekten inanmış görünüyordu ve Pergen'i yeniden polis şefi olarak atamasına rağmen en başlarda muhalefeti bastırmaktan geri durdu. Bu durum 1794 yazında "Jakoben komplosu"nun açığa çıkarılmasıyla değişti. Bunun neticesinde ortaya çıkan Jakoben Davaları (adını radikal Fransız devrimci partisinden almıştır) aralarında Franz Hebenstreit ve Macar radikallerinden Ignaz von Martinovics'in de bulunduğu dokuz kişinin idamına ve otuz bir kişinin de hapse atılmasına neden olmuştur. Bu komplo iktidar çevrelerinde geçici bir paniğe yol açıp Avusturya'da devrimci potansiyelin varlığının bir delili olarak görülse de Habsburg makamları üzerinde pek fazla radikal bir baskı yoktu aslında. Hatta Avusturyalı Jakobenler, gerçek devrimciler değil de hayal kırıklığına uğramış Josephçilerdi daha çok. Josephçi rejime karşı direnişin çoğu muhafazakârdı; Francis'in sağcı düzenlemeleri egemen sınıfları tatmin edince Habsburg yönetimine yönelik büyük bir iç tehdit kalmamıştı.

Fransız Devrimi'nden kaynaklanan dış tehdit de başlarda aynı derecede zararsız görünüyordu. Avusturya'yı en çok tehdit eden şey Prusya ve Rusya'ya karşı Fransız ittifakının kaybedilmesiydi. Fransa'da koşullar giderek sola kayarken II. Leopold 27 Ağustos 1791'deki Pillnitz Bildirgesi'nde Prusya'ya destek verip 7 Şubat 1792'de Prusya'yla ittifak kursa da 20 Nisan 1792'de Avusturya'ya savaş ilan eden Fransızlar oldu. O sıralarda Francis, Habsburg hükümdarıydı ve herhangi bir kriz havası da yoktu. Fransızlara karşı yapılacak harekâtın çocuk oyuncağı olacağı ve düzenin hızlı restore edileceği düşünülüyordu. Hem Prusya hem de Rusya, Polonya'dan toprak kazanmakla daha çok ilgileniyorlarken Avusturya bir kez daha Belçika'yı Bavyera ile takas etmeyi planlıyordu.

Fransa'daki sefer büyük bir felaketle sonuçlandı. Fransız kuvvetleri Müttefik ordusunu Valmy'de 20 Eylül 1792'de bozguna uğrattı. Fransız Millî Konvansiyonu ertesi gün monarşiyi lağvetti ve devrimci güçler saldırıya geçerek hem Belçika'yı hem de Ren'in bütün bir sol yakasını işgal etti. 21 Ocak 1793'te XVI. Louis idam edildi. İkin gün sonra, 23 Ocak'ta Rusya ve Prusya Polonya'nın İkinci Paylaşımı'nın imzalasalar da Avusturya buna katılmayıp karşı çıktı çünkü Fransa'nın yarattığı vahim tehdidin farkına varmıştı.

Mart 1793'te Avusturya Fransızlara karşı birçok Avrupalı gücün oluşturduğu Birinci Koalisyon'a liderlik etti (ancak ne Prusya ne de Rusya buna katılmışlardı). Seferin başlangıçtaki başarısı Paris'teki devrimci makamların Ağustos 1793'te genel seferberliği uygulamaya koymalarıyla tersine döndü. Eski rejim devletlerinin orduları Fransızların yeni, kitlesel halk ordularıyla hiç karşılaşmamıştı ve sonuç Devrim'in sarsıcı bir şekilde ilerlemesi oldu. Marie Antoinette'nin 16 Ekim 1793'te idam edilmesi eski rejimin yönetici elitlerini dehşete düşürürken Fransızların askerî başarısı daha da endişe vericiydi. 1794 yılının sonuna gelindiğinde Fransızlar Ren'in sol yakasının tamamı geri almış ve Hollanda Birleşik Eyaleti'ni fethetmişlerdi. Prusya ve Rusya ile bu kez Avusturya Ekim 1795'te Polonya'nın Üçüncü Bölünmesiyle karşılık verseler de Fransız ilerlemesi nazara alındığında Avrupa'nın en önemli tarihî devletlerinden

birinin son bir kez yağmalanmasının arkasındaki bu müstehzi devletçilik tamamen anakronikti.

1797'deki Campo Formio Barışı (*recte Campoformido*) devrimci Fransa'ya eşi benzeri görülmemiş toprak kazanımları sağlasa da sadece bir ateşkesten ibaret olduğu ortaya çıkacaktı. Daha sonraki Fransız saldırganlığı 1799'da İkinci Koalisyon Savaşı'na yol açtı, bu Avusturya için daha fazla felaket demekti. 1800'de Marengo ve Hohenlinden'deki Fransız zaferlerinden sonraysa Viyana'nın doğrudan tehdit altına girdi. 9 Şubat 1801 tarihli Lunéville Barışı Habsburg'un konumunun daha da gerilemesine yol açtı. Salzburg'da ilk kez bir Habsburg hükümdarı hâkim olsa da bunun sebebi Fransa'nın tüm İtalyan yarımadasını ele geçirdiğinde bu hükümdarın Toskana'dan çıkarılmasıydı. Lunéville, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Habsburg kontrolü için de kıyamet anlamına geliyordu çünkü İmparatorluk topraklarının Fransız vesayeti altında yeniden şekillendirilmesini gerektiriyordu ve bu da 1803'te Seçiciler Kurulu'nda Protestanların ilk kez çoğunluk olmalarıyla sonuçlandı.

Lunéville bir aşağılama olmakla birlikte Avusturya'nın durumu, geleneksel güç ve iktidar temelleri Fransız *gloire*sinin[5] modern versiyonu tarafından yok edildikçe daha da kötüleşti. Mayıs 1804'te Napolyon Bonaparte kendisini Fransız imparatoru ilan etti. Bu, Avrupa hükümdarlarının geleneksel olarak en kıdemli imparatorları olan Habsburglara karşı alenî bir meydan okumaydı. Küçültülmüş ve yeniden şekillendirilmiş Kutsal Roma İmparatorluğu'nda bile Habsburgların seçilmesi garanti değildi artık ve bizzat hayatiyeti sorgulanır olmuştu. Bu tarz düşünceler II. Francis'in 11 Ağustos 1804'te kendisini Avusturya'nın ilk ırsî imparatoru I. Francis olarak ilan etmesine yol açtı.

Bu yeni unvan, bir "imparatorluk" kurmak için garip bir dayanaktı. İmparatorluk unvanı yeni ve birleşik bir Avusturya İmparatorluğu yaratmadı aslında. Bu unvan, Habsburg Hanedanıyla özdeşleşen bir "Avusturya" tarafından yönetilen bütün topraklar için geçerli olsa da o toprakların mevcut anayasalarının ve haklarının hiçbir şekilde

5 Fransızcada "ihtişam, görkem" anlamına gelen bir kelime. (ç.n.)

22. Resim: Avusturya Kralı I. Francis, Friedrich Amerling, 1832.

etkilenmeyeceğine dair bir güvence de veriyordu. Beyannamede bir Avusturya devletinden değil de Avusturya devletlerinden bahsediliyordu. İmparatorluk unvanının hukukî statüsü şüpheliydi ve geleneksel kurumları yok sayıyordu. Bununla birlikte meşruiyetini büyük ölçüde Kutsal Roma İmparatorluğu'na dayandırıyordu,

sembolik de olsa. Yeni imparatorluk armaları Roma İmparatorluk tacıyla taçlandırılmış Avusturya armalarını temsil ediyordu, yeni imparatorluk renkleri olan siyah ve sarıysa imparatorluk siyahıyla imparatorluk altın sarısının aynısıydı; hatta Avusturya'nın yeni imparatorluk kartalı Kutsal Roma İmparatorluğu'nun çift başlı kartalı olmuştu. Bu şu demekti: Kalıtsal Avusturya İmparatorluğu, hâlâ seçimle imparator olunan Kutsal Roma İmparatorluğu'nu hanedanlık armalarında adeta temsil ediyordu; gelinen bu nokta da Francis hem I. hem de II. Francis idi.

Yeni imparatorun kendi tacı vardı ve bu taç II. Rudolf tarafından sipariş edilen hanedan tacıydı. Böyle olsa da bu "Avusturya" tacı hiçbir zaman bir Avusturya imparatoru tarafından kullanılmadı. Napolyon Bonaparte 2 Aralık'ta kendisini imparator ilan ettiğinde I. Francis buna 7 Aralık'ta resmî bir törenle kendisini Avusturya imparatoru ilan ederek karşılık verse de taç giyme töreni yapılmadı. Bu unvanın kabulü yenilginin kabulüydü aslında, Habsburg gücü ve otoritesinin dayandığı geleneksel dünya resminin sonuydu.

1805'teki Üçüncü Koalisyon Savaşı 21 Ekim'de Trafalgar'da İngiliz zaferiyle sonuçlanınca Avrupa anakarasındaki savaş Fransız hakimiyetini kesin bir şekilde teyit etti. Napolyon Viyana'ya girdi ve halk onu bir düşmandan ziyade şöhretli bir kişiymiş gibi karşıladı. Beethoven'ın *Fidelio*'sunun prömiyeri 20 Kasım'da yapıldığında seyrek dinleyici kitlesini çoğunlukla Fransız subayları oluşturuyordu. Napolyon, 2 Aralık 1805'te Austerlitz kazandığı ezici bir zaferle savaşı sona erdirdi.

Bunun sonunda yapılan Pressburg Barışı'nda Avusturya Salzburg'u (Habsburgların küçük bir kolundan) aldı ancak Tirol ve Vorarlberg'i (Bavyera'ya kaybedildi) ve Habsburg Swabya'sı (Wurttemberg'e kaybedildi) dahil olmak üzere büyük toprak kayıplarına uğradı. Napolyon 1806'nın Temmuz'unda Almanya'yı "Ren Konfederasyonu" olarak yeniden şekillendirerek Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yerine etkili bir şekilde ikama etti. I./II. Francis bu oldubittiye 6 Ağustos'ta Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan resmen feragat edip İmparatorluğun feshedildiğini ilan ederek tepki

gösterdi. 1806'da Fransa; Jena ve Auerstadt savaşlarında Prusya'yı ezdi. Ancak bu durum; Avusturya'nın iktidarının merkezinde yer alan geleneksel imparatorluk kurumlarının çoğundan yoksun olan yeni Napolyon Avrupası'nda yolunu bulmaya çalışan Avusturya için pek de rahatlatıcı olmadı.

Avusturya tam bağımsız değildi artık, 1808'de Napolyon'un İngiltere'ye yönelik ekonomik blokajı olan Kıta Sistemi'ne katılarak Fransa'nın isteklerini yerine getirmek zorunda kaldı. Dayatılan bu politika Avusturya için karmaşık ekonomik sonuçlar doğurdu. Tekstil sanayisi savaş zamanındaki talepten (üniformalardan dolayı) ve İngiliz rekabetinden korunma politikası sayesinde canlandı. Savaşın yol açtığı büyük malî açıklar (bu dönemin büyük bir kısmında giderler gelirlerin yaklaşık iki katıydı) kentli nüfusu yoksullaştıran bir fiyat enflasyonuna yol açsa da birçok köylü ordunun iaşesinden dolayı artan talebin bir sonucu olarak daha yüksek reel gelirlere sahip oldular.

Bu dönem, kültürel açıdan da ikircikli bir dönemdi. Travmaya uğramış bir rejim tarafından muhalefetin bastırılması Avusturya'nın entelektüel hayatını gittikçe kısırlaştırdı. Francis, hukukun üstünlüğü ve adil yargılama konusunda çoğu zaman ısrar etse de 1803 yılında bir "Sansür Komisyonu" kurdu. Yine de Viyana Beethoven'ın 1805'te icra edilen *Eroica Senfonisi*'ni ve 1808'in Aralık'ında birlikte icra edilen Beşince ve Altıncı Senfoni de dahil olmak üzere büyük eserlerini bestelediği şehirdi.

Josephçiliğin reformist ruhu da Fransiskenlerin tepkileri karşısında tümüyle mağlup olmuş gibi görünmüyordu: 1805'ten sonra dışişleri bakanı olan Kont Johann Philipp Stadion, I. Francis'i yeni bir tür Josephçi popülizmi denemeye ikna etti. Bunun ilham kaynağı, Napolyon'un işgalinin millî bir isyana yol açtığı İspanya'ydı. Stadion, Fransızların kendi oyunlarında yenilmeleri gerektiği sonucuna varmıştı: Napolyon'a karşı tek etkili panzehir, Fransız boyunduruğundan kurtulmak için Avusturya "ulusunu" uyandırmak olacaktı.

Avusturya "ulusu" ile tam olarak neyin kastedildiği ya da "Avusturya"nın "Almanya" ile nasıl bir ilişkisi olduğu hiçbir zaman açıkça ifade edilmedi. Stadion'un kendisi Swabyalıydı, baş propagandacısı

Friedrich von Gentz ise Silezyalıydı. Kamuoyunu harekete geçirmek için Viyana'da toplanan yazarlar arasında Alman romantik Friedrich Schlegel de vardı. Bütün bir Habsburg tebaasının ortak tarihinden sık sık bahsedilse de propagandanın çoğu monarşinin Almanca konuşan kesimine yönelikti ve Avusturya'nın "ulusal fikri" en çok onlar arasında yankı buldu. Bizzat Stadion Fransızca olarak "kendimizi bir ulusa dönüştürdük" derken zihninde milliyetçi değil vatansever bir "ulus" fikri var gibiydi. Bununla birlikte Avusturyalı Almanlar ve hatta Arşidük Johann da dahil olmak üzere pek çok Alman, Stadion'un "ulusal" ayaklanmasını Avusturya'nın *Alman* ulusunun karşıdevrimci lideri olarak hizmet edeceği bir ayaklanma olarak addediyordu.

Hükumet, "Avusturya"yı oluşturan çeşitli milliyetlerin vatanseverlik gururunu körüklemek için eyaletlerde tarih müzeleri kurdu ama Avusturya "millî" seferberliğinin ana ifadesi olan Landwehr'in halk milisleri büyük ölçüde Almanca konuşulan kalıtsal topraklarda yoğunlaştı. Galiçya'daki Polonyalılar Fransız yanlısı olarak kabul edilmiş, Bohemya'da isteksiz bir tepki oluşmuş ve Macar diyeti Landwehr fikrini reddetmiştir.

Stadion'un politikasının gerçekten Josephçi olup olmadığı bile belirsizdir. Önde gelen iki arşidük olan Johann ve Charles, Josephçi reformculardı. Charles orduda geniş çaplı ve ilerici reformlar başlatırken Johann hem Landwehr'i kurma kampanyasına öncülük etti hem de "ulusal" propaganda teşebbüsünün lideri oldu. Joseph von Hormayr'ın de yardımıyla Tirol'de Bavyeralı işgalcilere karşı bir isyan çıkartma çabalarının arkasında da o vardı. Rejim, Josephçi mirası kitleleri cezbetmenin bir parçası olarak bilinçli bir şekilde kullandı. Bugün Viyana'da Josephplatz'ta bulunan II. Joseph'in heykeli oraya 1807'de, "millî" davanın bir parçası olarak dikilmişti. Yalnız; arşidükler daha fazla Josephçi merkezîleşme isterlerken Stadioun'un Romantik ve muhafazakâr danışmanlarından etkilenen politikası, gücü adem-i merkezileştirmek ve Monarşi'yle geleneksel güç odaklarına yani soylulara hitap etmekti.

Stadion'un reformları; merkezî idarede bazı değişiklikler, ordu reformu, Landweher ve geniş çaplı bir propaganda kampanyasından

öteye hiçbir zaman gitmedi. Stadion'un politikalarının ilham kaynağı benzer olsa da Prusya'daki Stein-Hardenberg reformlarına damgasını vuran bütünlük hiçbir zaman sağlanamadı. Tarım ekonomisinde reform yapmak, polis gücünü azaltmak ya da halkın daha geniş bir kesimini devlet işlerine dahil etmek için ciddi bir girişimde bulunulmadı. Avusturya'yı "*millîleştirme*" kampanyası yolunu şaşırmıştı.

Bununla birlikte kamuoyunu Fransızlara karşı direnmeye teşvik etmek hususunda ilk teşebbüslerin etkili olduğu söylenebilir. Ordu reformları ve Landwehr'in kurulması 1809'un başlarında monarşiyi Fransız saldırılarına karşı savunmak için 700.000'den fazla askerin ve Avusturya sınırlarının ötesindeki seferler için 300.000'den fazla askerin potansiyel olarak mevcut olduğu anlamına geliyordu. Ne yazık ki bu çabalar, savaş kararının çok erken bir tarihte, 1809'un Şubat'ında, reformlar tamamlanmadan önce verilmesiyle boşa çıktı. Dördüncü koalisyon girişimleri de akim kalacaktı. Avusturya 9 Nisan'da savaş ilan ettiğin Napolyon ve onun birçok Alman müttefiki (bunlara Bavyera'da dahildi) karşısında tek başına kalmıştı.

Johann ve Hormayr tasarlanan Tirol İsyanı Avusturya'nın bu savaş hazırlıklarıyla çakışmıştı ama Andreas Hofer, muazzam zorluklara rağmen süreci takdire şayan bir başarıyla idare edecekti. Hofer'ın Bavyera ve Fransız kuvvetlerine karşı yürüttüğü sefer ve 1809'un ilkbahar ve yazında Bergisel'de kazandığı dört Tirol zaferi, Tirol (ve Avusturya) efsanesinin bir parçası olmuştu. Ancak, ağustos ayındaki Dördüncü Bergisel Savaşı'nda Tirollüler Avusturya desteği olmadan savaşıyordu ve 1 Kasım'daki beşinci savaştan önce Fransızlar ve Bavyeralılar tamamen galip geldikleri için Avusturya çoktan barış yapmış olacaktı. Sonrasındaysa, Avusturya'nın en fazla yapabileceği isyancılar için af talebince bulunmak olacaktı ve Hofer'in çok kötü idare edilmiş bir sonraki direnişi 20 Şubat 1810'da Mantua'da idam edilmesine sebep olmasına ancak seyirci kalacaklardı.

Tirol'ün bu "ihaneti" Fransızların Avusturyalıları büyük seferde bir kez daha hezimete uğratması sebebiyle gerçekleşmiştir. Avusturya'nın çabası onurlu bir başarısızlıktı: Arşidük Charles'ın

21-24 Mayıs 1809'da Aspern Essling'de Napolyon'a ilk büyük yenilgisini tattırması moral veren büyük bir zafer olarak anılır genellikle. Ancak bundan önce Napolyon Viyana'yı yeniden işgal edip 158 gün boyunca orada ikamet etmişti, temmuz ayında Wagram'da kazandığı zaferse Avusturya'yı onun insafına bırakmıştı. 14 Ekim tarihli Schönbrunn Antlaşması'yla Avusturya, fiilen Fransız uydusu olan orta halli bir güçten fazlası olmayacaktı artık. Napolyon Avusturya'yı tamamen parçalayabilirdi ama Talleyrand, Austerlitz Muharebesi'nden sonra Napolyon'u Avusturya'nın "medenî dünyanın gelecekteki refahı için kesinlikle vazgeçilmez" olduğuna ikna ettiği içindir ki[6] parçalamak yerine Avusturya Fransız hakimiyetini bir daha asla tehdit etmesin diye onun önemli uzuvlarını keserek Avusturya'yı karayla çevrili bir gövde olarak bırakıp büyük bir tazminat ödetti ve Avusturya silahlı kuvvetlerine sınırlama getirdi.

I. Francis 1809'daki hezimetten reform projesini sorumlu tuttu. Kardeşleri olan arşidükler bütün yetkili mevkilerden uzaklaştırıldılar ve Stadion'un yerine Clemens Wenzel Lothar Kont Metternich getirildi. Aydınlanmacı bir Ren ailesinden gelen Metternich (aydınlanmış mutlakiyetçi bir) reforma inanıyordu ancak patronu olan imparatora itaat her şeyden önce geliyordu. Ülke içindeki baskıyı, ilk hedefi Fransızlarla uzlaşmak olan karmaşık bir diplomatik kampanya ile birleştirdi. Stadion tecrübesinin yeni doğmakta olan vatanseverliği bir kenara atıldı. Landwehr dağıtıldı, Hormayr ve Johann'un başka bir Tirol ayaklanması planladığı ortaya çıkınca Hormayr tutuklandı, Johann hapsedildi ve sonunda Steiermark'a sürüldü. Francis'in bu aşağılanmadan duyduğu tiksintiye rağmen Marie Antoinette'nin büyük yeğeni olan kızı Marie Louise 11 Mart 1810'da İmparator Napolyon ile evlendirildi.

20 Mart 1811'de Marie Louise bir erkek çocuk dünyaya getirdi ve bu Fransız ittifakını pekiştirdi; bu durum bir şans olarak görülüyordu çünkü savaş masrafları, Fransız işgali ve savaş tazminatı altında ezilen Avusturya devleti 20 Şubat'ta fiilen iflasını ilan etmişti. Avusturya İmparatorluğu 1811'de yenilmiş ve iflas etmiş bir Fransız

6 Ingrao, *The Habsburg Monarchy*, s. 237.

uydusuydu. Napolyon Rusya'ya saldırmaya karar verdiği 1812 Mart'ında tam bir müttefik olmaktan ve o yaz Napolyon'un "Büyük Ordusu"nun bir parçası olarak Prens Karl Philipp zu Schwarzenbeg komutasında 30.000 askerden oluşan kendi ordusunu göndermekten başka pek bir seçeneği yoktu.

Napolyon'un güçlerinin 1812'deki Rusya Seferi'nde uğradıkları felaket Avrupa'daki güç dengesini ve Avusturya'nın geleceği tamamen değiştirse de Metternich yeni durumdan istifade etme konusunda son derece ihtiyatlı davrandı. Prusya, 1813 Mart'ında Rusya'nın "kurtuluş savaşı"na katılırken Metternich, Avusturya'nın taraflar arasında "silahlı arabulucu" olmasını teklif etti. Avusturya Dördünce Koalisyon'a ancak ağustos ayında katılabildi. Avusturya'nın müttefik birliğine en büyük katkıyı sunduğu 14-18 Ekim'de Leipzig'deki "Milletler Savaşı"ndan sonra bile Metternich, Fransızların konumunu korumaya devam etti; bu hanedanlığın kaygılarından kaynaklanıyordu kısmen. Lâkin Napolyon'un her türlü uzlaşmayı reddetmesi Fransa'nın 1814'te tamamen yenilmesine yol açtı.

1812'de tamamen yenilgiye uğrayan Avusturya, iyi talihi ve Metternich'in diplomasisi sayesinde kazanan tarafın görünürdeki lideri olarak yer almıştı. Onlarca yıl süren devrimci kargaşanın ardından Avrupa'yı yeniden bir araya getirecek olan kongre Viyana'da yapılacaktı ve kongre Eylül ayında başladı. Viyana Kongresi'ne Avusturyalılar başkanlık etse Rusya ve Prusya'nın İngiliz ve İspanyol yardımıyla savaşı kazandığı açıktı. Napolyon Elba'daki yüz gününün ardından tekrar sahneye çıktığında 18 Haziran 1815'te Waterloo'da onu mağlup edenler İngiliz ve Prusya ordularıydı. Avusturya'nın 1813 ve 1814 seferlerine 568,000 kişilik büyük bir orduyla katıldığı doğru olsa da yetersiz ikmal edilen ve yeterli eğitimi olmayan birliklere gelmişlerdi. Dolayısıyla Metternich zayıf bir noktadan müzakere ediyor ve her daim İngiliz desteğiyle güç dengesi kavramının ikna ediciliğine bel bağlıyordu. Viyana Kongresi 9 Haziran 1815'te (Waterloo'dan dokuz gün önce) sonuçlandı. En büyük toprak kazanımları, 1792'ye kıyasla, Rusya ve Prusya (ve denizaşırı Britanya) elde etti. Avusturya'nın kazanımları nispeten

mütevaziydi. Bu durum Avusturya'nın kısmî zayıflığını yanı sıra Metternich'in stratejik ve diplomatik düşüncesini yansıtıyordu daha çok. Belçika ile Habsburg'un Swabya ve Breisgau'daki topraklarının Venedik, Salzburg, Brixen ve Trent ile takas edilmesi Habsburg'un yekpare ve bitişik bir toprak parçasına kavuşması anlamına gelmekteydi (bu II. Leopold'un vaktiyle çok arzuladığı bir şeydi). Lombardiya-Venedik'e, Toskana ve Modena'daki Habsburg prensliklerine sahip olmak Avusturya'nın İtalya'ya yeniden hakim olacağı anlamına geliyordu. Kutsal Roma İmparatorluğu yeniden dirilmese de Avusturya, Almanya'da yeni Alman Konfederasyonu'nun lideri oldu; hem de Prusya eskisine nazaran daha büyük olmasına rağmen. Ayrıca Metternich Fransa'ya hoşgörü gösterilmesini sağlayarak diplomatik ideali olan güç dengesini de kurmuş oldu. Bunu tamamlayan bir ittifak sistemi büyük güçlerin önemli meseleleri çözmek üzere periyodik olarak kongrelerde bir araya geleceği bir Avrupa Konseyi'nin temelini oluşturacaktı. Bu durum Monarşi'ye travmatik savaş yıllarının ardından toparlanabileceği yeterince avantajlı ve güvenli bir konum sağlamış oldu.

Viyana Kongresi'nde Avusturya açısından başarılamayan şey Habsburg hakimiyetinin büyük bir kısmını oluşturan *ancien regime*'ın geleneksel yapılarına ve bağlıklarına geri dönmek yahut Avusturya'nın devrim sonrası düzende meşruiyetini ve otoritesini yeniden kazanmasının bir yolunu bulmaktı. Bunlardan birincisi imkânsızdı, ikincisini ise Avusturyalı yetkililer ancak kendi başlarına gerçekleştirebilirlerdi. Lâkin I. Francis şekillenmekte olan yeni ve modern dünyaya uyum sağlamakta isteksizdi, Metternich de işini riske etmek istemiyordu. Bunun yerine, 1789 ve devrim ruhuna karşı, nerede ortaya çıkmış olursa olsun, dinî güçlerle devlet güçlerini bir safta toplayan muhafazakâr bir Romantizm ruhunu teşvik ederek Habsburg hakimiyetini pekiştirmeye çalıştı. Rusya, Prusya, Avusturya ve nihayetinde diğer birçok Avrupa devleti arasındaki 1815 Kutsal İttifakı, Metternich'in "*Sistem*"inin sembolü hâline geldi; bu ittifak "meşru" düzene karşı herhangi bir hareketi devrimci bir salgın kabul ederek bastırma girişimiydi. Metternich,

"Avrupa'nın Faytoncusu"ndan ziyade onun itfaiyecisiydi ve yapabildiği her yerde "devrimi" söndürmeye çalışıyordu.

Metternich'in Viyana'daki en güçlü destekçisi olan İngiltere bu baskıcı müdahalecilik karşısında öfkelenip, en nihayetinde de desteğini çekerek Metternich'in çok değer verdiği güç dengesinin altını oydu. Bir kez daha baskıcı geri kalmışlığın bir sembolü hâline gelen eski tepkiselliğe dönüş Avusturya'nın hem imajı hem de iç ve dış politikadaki karakteri için de zararlıydı. Avrupa'da hızlı bir ekonomik ve sosyal değişim yaşanırken "restore edilmiş" Avusturya'da durağanlığın benimsenmesi *Sistem*'in nihaî çöküşünü neredeyse garanti altına alıyordu.

Avusturya, 1813-15'teki başarısına rağmen, 1809-11'deki felaketten sonra belini bir daha doğrultamadı. Dış ilişkilerde; 1818'de Aix-la Chapelle, 1820'de Troppau, 1821'de Laibach ve 1822'de Verona'daki kongreler serisi Fransa'nın 1818'deki Beşli İttifak'la Avrupa güç sistemine yeniden entegre edilmesiyle yeterince ümit verici bir şekilde başlamasına rağmen bilhassa İtalya ve İspanya'nın başı çekmesiyle değişimin bastırılması için bir foruma dönüştü giderek. Metternich "Kutsal İttifak'ın Dörtlü İttifak'a karşı bu zaferini" pek önemsemedi çünkü bu zafer onun "meşruiyet" politikasını doğruluyor ve tüm Avrupa'nın kontrolünü ona bırakıyor gibi görünüyordu. Ancak 1821'deki Yunan İsyanı, Matternich'in Avrupa meseleleri üzerindeki gücünün içi boş olduğunu göstermişti. Asıl Ortodoks güç olarak Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yunanların haklarını savunmak hususunda kuvvetli bir ilgisi vardır ve Romantik Helen-sevgisi modasının yaygınlığı Avrupa'nın birçoğunda Yunan millî davası için coşkulu bir halk desteği yaratıyordu. Buna karşın Metternich'in meşruiyet ve güç dengesine dair iddiaları, bilhassa isyanın Mehmet Ali Paşa tarafından acımasızca bastırılmasından sonra artık ikna edici olmayacaktı. 1827'de Rusya, Fransa ve İngiltere müdahale etti ve 1830'da Yunanistan, bir ulus devlet olarak, bağımsız oldu.

Bu olaya kadar Metternich'in *Sistem*'i ciddi bir şekilde yıpranmıştı zaten. İngiltere, deniz gücünü kullanarak Güney Amerika'nın İspanya ve Portekiz'den kopmasını ve Portekiz'de liberal bir rejimin

kurulmasını sağlamıştı. Metternich daha çok Orta Avrupa'da başarılı olmuştu. Alman devletlerini kendi reaksiyonist/muhafazakâr programı etrafında topladı ve böylelikle daha önceleri "kurtuluş savaşlarına" teşvik edilen Alman milliyetçiliğine ket vurulmasını sağladı. 1817'deki Warburg'daki öğrenci festivali ve Kotzebue'nun suikasta uğraması ifade özgürlüğünü kısıtlayan ve Alman üniversitelerinde revaçta olan Alman milliyetçiliğini bastırmaya çalışan Ağustos 1819 tarihli Karlsbad Kararnameleri'nin yayınlanmasına yol açtı. 1820'deki Viyana *Nihaî Yasa*, 1815 Antlaşması'nın hâlâ izin verdiği anayasal sistemlere karşı Alman prenslerini güçlendirdi. Buna rağmen Alman milliyetçiliği daha örtük ve daha muhalif biçimlerde büyümeye devam etti.

1830'da Fransa'da bir devrim daha oldu ve Fransa liberal bir anayasal monarşi oldu; Belçika ise İngiliz koruması altında bağımsızlığını kazandı. İtalya ve Polonya'daki liberal ve ulusal isyanlar başarıyla bastırılırken Avusturya *İlerleme*'nin baş düşmanı olarak şekilleniyordu gittikçe. Metternich hâlâ Rusya'ya güvenebilirdi belki, Batılı güçler arasında Doğu Sorunu üzerine yaşanan kavgalar onun işine yaramıştı ayrıca. Ancak Doğu Sorunu 1840'ta Alman milliyetçi duygularında dolaylı yollardan da olsa büyük bir patlamaya yol açtı. Bu durumun en ünlü ifadesi "*Die Wacht am Rhein*" isimli şiirdi; bu şiir Metternich'in Alman milliyetçiliğini bastırma çabalarının faydasızlığını ortaya koyuyordu. Bu arada 1834'te Prusya liderliğindeki Alman *Zollverein*'ının (gümrük birliği) kurulması Avusturya'nın içinde olmadığı bir Alman millî birliğini doğuruyordu.

Milliyetçilik ve liberalizm, Avusturya İmparatorluğu da dahil olmak üzere bütün bir Avrupa'da yükselişteydi ama Avusturya eyaletlerinden büyük bir tepki gelmiyordu. I. Francis, devrim savaşları tecrübesinden sonra Habsburg toplumunda oluşan statükoya meydan okumayacak ve hem en mutlak hem de en etkisiz Habsburg hükümdarı olacaktı.

Bu dönemde birçok reform gerçekleştirilmiştir, bilhassa da malî sahada. 1811 yılındaki iflastan sonra Avusturya'nın kredi itibarının yeniden tesis etmek için 1816 yılında Millî Banka kuruldu. Bununla

birlikte Habsburg makamları maliye politikalarında Habsburg toplumunun kazanılmış çıkarlarına pek dokunmadılar. Vergilendirme hâlâ büyük ölçüde taşra düzeyinde idare edilip paylaştırılıyor ve aristokrasi vergilerinin küçük bir kısmını ödüyordu; İmparatorluk genelinde vergi yükü hâlâ çok dengesizdi ve Macaristan'ın imparatorluk gelirlerine katkısı orantısız bir şekilde çok azdı. Bu sebeple orduya ayrılan maddî kaynakların yetersizliği kronik bir hâl almıştı, iyi finanse edilen bir ordu olmadan Metternich'in diplomasisi abartılmış bir alicengiz oyunundan başka bir şey ifade etmiyordu aslında.

Bu dönemde pek fazla idarî reform yapılmamıştı. 1817'de Galiçya'da bir *Diyet* kurulsa da Metternich'in, Monarşi'nin kurumlarının kapsamlı bir şekilde elden geçirilmesi önerisini Francisl rafa kaldıracaktı. Hatırı sayılır toprak reformları da yapılmamıştı; *robot* ve ataerkil yargı Habsburg tarım toplumunun ana özellikleri olmaya devam etti. Köylüler Josephizm'e yapılan bu ihanetten dolayı kendilerini mağdur hissederken soylular da genişleyen bürokrasinin dayatmalarına kızıyorlardı. Devletin malî sorunlarının özel ekonomiye kredi açlığı çektirmesi yüzünden tarım sektörü ancak ağır aksak bir şekilde büyüyebildi ve nüfus artışının gerisinde kaldı.

"Bürokratik mutlakiyetçilik" ne köylüleri ne de soyluları memnun etse de siyasî hoşnutsuzluğu bastırabilmeye muktedir olduğunu ispatladı. Kont Joseph Sedlnitzk'nin başkanlık ettiği ama aslında Metternich'in şahsî kontrolü altında olan ve dinî coşku da dahil olmak üzere uygunsuz olan her şeyi bastıran yaygın bir güvenlik aygıtı vardı. Her ne kadar Metternich, *taht ve mihrap* arasındaki buyurgan ittifakın bir parçası olarak Papalıkla yakınlaşmayı teşvik etse de dinin sadece devlet otoritesine destek olma işleviyle ilginmiş ve Josephçi Kilise'nin devletçi yapılarını ve kültürünü yerinde tutmuştur. Clemens Maria Hofbauer'in cemaatiyle bu cemaatin romantik ve ulvî Katoliklik yorumunun nüfuzu Avusturya'da sınırlı olmuştur. Bernhard Bolzana ve onun radikal Katoliklik yorumuysa Papalık tarafından suçlu bulunup resmî makamlar tarafından kovuşturulsa da Bohemya'daki Kilise *içindeki* unsurların korumasını kazanabildi.

Metternich'in Avusturya'sı birçok açıdan Josephçi bir devlet olmaya devam etti. Memurlarının statülerinin düşüp maaşlarının azalmasına rağmen bürokrasi genişlemeye devam etti. Eğitim sistemi de erkeklerin yanı sıra kızları da kapsayacak şekilde genişlemeyi sürdürdü. Ancak; öğretilen şeylerle insanların okuyup söylemesine izin verilen şeyler, en azından resmî olarak, son derece sınırlandırılmıştı. Kantçı felsefenin öğretilmesi dinî inanca tehdit olarak algılandığı için yasaklanmıştı. Genel olarak Alman idealizmine, vatandaşlarından hiç olmazsa önce itaat etmelerini ve sonra düşünmelerini isteyen bir devlet tarafından kuşkuyla bakılıyordu.

I. Francis, bir eğitimciye 1821 yılında şunları söylüyordu: "Onaylayamadığım ve asla onaylamayacağım bazı yeni fikirler etrafta dönüp duruyor. Bunlardan uzak durun ve bildiğiniz şeyi yapmaya devam edin çünkü benim âlimlerden ziyade dürüst vatandaşlara ihtiyacım var. Sizin göreviniz gençleri buna göre eğitmektir. Bana her kim hizmet ediyorsa emrettiğim gibi öğretmelidir; bunu yapmayan ya da yeni fikirlerle gelen herkes çekip gidebilir, gitmezse onun için ben bir düzenleme yapacağım."[7] En tepeden gelen bu tarz fikirler göz önünde bulundurulduğunda Monarşi'deki entelektüel hayatın kuzey ve batıdakinin gerisinde kalması şaşırtıcı değildir. Sansür Yasası boşluklarla doluydu aslında, yasadışı da olsa pek çok "yasaklanmış" eserin dolaşımına izin veriyordu ancak yine de ağır bir yük yüklüyordu. Baskı ve beceriksizliğin karışımının sivil yaşam üzerinde öldürücü bir etkisi vardı; siyasî ve entelektüel durağanlık hissi yaratıyordu bu.

I. Francis'in 1835'teki ölümü Avusturya devletinin daha amaçsız ve yön duygusu olmadan işlemesine sebep oldu. Francis'in en büyük oğlu Ferdinand zihnî ve fizikî olarak böyle bir sorumluluğu yerine getiremeyecek durumda olmasına rağmen, meşruiyete hürmet göstererek tahta çıktı. İlk başlarda Metternich, politika üzerinde tek başına kontrol sağlamaya çalışsa da Arşidük Johann'ın müdahalesi bu planı engelledi ve hükümet etmek üzere Arşidük Ludwig başkanlığında bir "Hususî Devlet Komisyonu" teşkil edildi. Bu organı

---

7 Helmut Rumpler, *Eine Chance fur Mitteleuropa* (Viyana, 1997), s. 212

iki üyesinin (Metternich ve 182'den itibaren iç politikanın başı olan Kont Franz Anton-Kolowrat) arasındaki çekişme yönlendiriyor ve haliyle ortaya çıkan sonuç durağanlık oluyordu. 1848 Mart'ından önceki on üç yıllık son *Vormärz* döneminde siyaseti, taşra seviyesinde değişime karşı direniş ve giderek sıkışan devletin bunun bedelini nasıl ödeyeceğine dair tartışmalar oluşturuyordu.

Monarşideki ve bilhassa Macaristan'daki politik hayat akmaya devam ediyordu belki ama Metternich'in polis devleti kendi siyasî görüşü dışında her türlü görüşü engelliyordu. Restorasyon Avusturya'sının baskın ruhu siyasî sessizlikti. 1810'larda ve 1820'lerde bu durum, son yıllardaki kargaşalardan sonra hoş bir soluklanmaydı neredeyse; kültür dünyasında da bir rahatlama hissi vardı. Metternich Avusturya'sı gerici görünüyordu belki ama insan özgürlüğünün ilahisi olan Beethoven'ın 9. Senfonisi'nin dünya prömiyeri 1824'te Viyana'da gerçekleşti. Müzikseverler Derneği (*Die Gesellschaft der Musikfreunde/Der Musikverein*) 1812'de kuruldu. Franz Schubert (1797-1828) zarafet ve derin duygunun enfes bir birleşimi olan bütün olgun eserlerini bu dönemde yazmıştır.

Schubert'in sanatının daha mütevazi ve daha öznel bir tonu bu "*Biedermeir*" Dönemi'nde mahremiyet ve evcimenliğe yapılan vurgunun tipik bir örneğiydi. Bu dönemin diğer bir ismi ise "*Backhendlzeit*" yani kızarmış tavuk zamanıydı ki bu isim yüksek siyaset ve ideolojik kaygılardan azade hayatın basit zevklerine dönüşü çok iyi yansıtıyordu. Ferdinand Georg Waldmuller ve Josef Danhauser gibi ressamlar taşra hayatından ve müreffeh burjuva cemiyetlerinden oluşan portrelere ve pastoral sahnelere odaklandılar. Gerçeklerden gamsızca kaçış ve hedonistik zevk anlayışı içinde bu dönem, valsin Avusturya hayatının temel dayanağı olduğu bir dönemdi aynı zamanda.

Bu dönemde edebiyat alanında birçok büyük Avusturyalı Alman yazar yetişmiştir. Bunlarından ilki; müstehzi bir eleştiri, hanedana olan sadakat ve dünyevî teslimiyeti birleştirerek Habsburg Avusturyalısının karakterinin timsali olarak görülen Franz Grillparzer (1791-1872) idi. Leonfelden sınırının sadece birkaç kilometre ötesinde Bohemya'ya bağlı Oberplan'da dünyaya gelen Adalbert Stifger

(1805-68) da kariyerine bu dönemde başlamıştır. Ferdidand Raimund ve Johann Nestroy da dönemin en popüler oyun yazarı olduklarını kanıtlamışlardır; bunlardan birincisi masalsı kinayeler kullanırken ikincisi iğneleyici ve karmaşık hicivlerle sansürcülerin kafasını karıştıran doğaçlamalara düşkündü.

1830'dan itibaren Avusturya Alman edebiyatı Metternich rejimine karşı çok daha eleştirel olmaya başladı. Charles Sealsfield (Carl Postl) 1828'de yurtdışında yayınlanan "*Avusturya'nın Mevcut Durumu*" isimli kitabında Sistem'e karşı bir eleştiri yazısı yazmış ve bu kitap Avusturya'da yasaklanmıştı. Birçok Avusturyalı liberal ve yazar ya yurtdışına ya da en azından Metternich'in polisinden nispeten güvenden oldukları diğer Alman eyaletlerine gitmişlerdir. Liberal bir Yahudi yazar olan Ignaz Kuranda, 1841 yılında Brüksel'de, Alman liberal görüşünün ajandasını yaymak için Avusturya'ya kaçırılmak üzere *Grenzboten* isimli bir süreli yayın çıkarmaya başladı. Avusturya içindeki ve dışındaki yazarlar daha cesur ve eleştirel olmaya başlamışlardı. Viktor von Andrian-Werburg gibi aristokratlar bile Avusturya'nın mevcut durumunu eleştiren yazılar kaleme aldılar. Grillparzer gibi daha eski kuşaktan yazarlar da daha acımasızlardı artık. Eduard von Bauernfeld'in *Grossjährig* (Yaşlılık) adlı oyunu 1846'da sahnelendiğinde; halkın ataerkil Avusturya devletinin tasmasından kurtulmasına yönelik pek de üstü kapalı olmayan çağrısı, herkes tarafından kabul edilen toplumsal bir bilgelik haline gelmişti.

Rıza göstermeden tahammülsüzlüğe geçişin sebebi rejimin gerici tutumundan bağımsız olarak Avusturya'nın ekonomisi, kültürü ve toplumunun değişmiş olmasıydı. Ekonomik değişim bilhassa dikkate değerdir. Monarşi ve bilhassa Alman ve Atlantik pazarlarına en yakın kuzey batı kadranı on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında ilk planlı sanayileşme dalgasını tecrübe etti. 1811'deki devletin iflas etmesi ve ardından savaşın sona ermesiyle kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bozulmalar kuzey batıya kıyasla daha uzun süren ağır bir ekonomik bunalıma yol açtı. 1820'lerin sonundan itibaren ekonomi toparlandı ve Batı'yı yakalayamasa da *Zollverein* ekonomisine ayak uydurarak kayda değer bir oranda büyüdü. Lâkin bölgeler ve

sektörler göz önüne alındığında büyüme çok parça parçaydı. Tekstil sektörü en hızlı büyüyen sektördü, Bohemya toprakları büyümenin önde gelen bölgeleriydi. Buna karşın Macaristan'da düşük düzeyde bir sanayileşme tecrübesi yaşanıyordu.

Teknolojik gelişmeler ekonomik büyümenin büyük bir kısmını yönlendirdi. Tekstil sanayinin genişlemesi buhar makinesine ve makineleşmeye dayanıyordu; Bohemya ve Moravya'daki demir endüstrisinin hızlı büyümesi, bilhassa da 1830'larda Salomon Rothschild tarafından Vitkovice işletmelerinin geliştirilmesi İngiltere'den ithal edilen yeni teknolojilere bağımlıydı. Buharlı gemi ve demiryolu gibi buharla çalışan ulaşım araçlarının geliştirilmesi iletişimde devrim etkisi yarattı. Tuna Buharlı Gemi Şirketi 1831'de faaliyet geçti, 1832'deyse Avusturya'nın (ve kıta Avrupası'nın) ilk demiryolu, Leonfelden'in sadece birkaç kilometre doğusundan geçerek Budweis (Moldau) ve Linz (Tuna) arasında işlemeye başladı. Bu demiryolu atlarla çekiliyordu ve hiçbir zaman başarılı olamadı. Gerçek demiryolu çağı 1838'de Kaiser Ferdinand Nordbahn'ın açılmasıyla geldi. Saloman Rotschild tarafından finanse edilen bu hat Viyana'yı kuzeydeki Olmütz'a ve Rothschild'in Vitkovice'deki demir fabrikasına bağlıyordu. Bu dönemde Viyana'dan güneye ve batıya doğru giden başka güzergâhlar da açıldı ve 1841 yılında hükümet büyüyen bu demiryolu ağını kontrol altına aldı.

Monarşi için en önemli sektörlerden ikisi olan demiryolları ve demirde Rothschild Ailesi'nden birinin öncü olması Yahudi girişimlerin Avusturya'nın ekonomik genişlemesindeki kilit rolüne işaret etmektedir. Hükümetin oldukça ilerici olan sanayi ve ticaret politikası Josephçilik'in varlığını gayet güçlü bir şekilde sürdürdüğü bir alandı. Yetkililer yararlı teknik bilgiyi teşvik etmeye hevesliydiler, Viyana *Polytechnikum* (daha sonra *Technische Hochschule*) gibi Avusturya'nın en prestijli teknik enstitülerinin çoğu bu dönemde kuruldu. Teknik ilerleme ve iktisadî teşebbüs devleti tehdit etmedikleri sürece memnuniyetle karşılanıyordu. Kredi ve malî uzmanlığın nispeten kıt olduğu ve hükümetin kronikleşmiş nakit ihtiyacının olduğu bir ekonomide Yahudilerin sermaye yatırımları

da memnuniyetle karşılanıyordu, bilhassa da siyasî sadakat gösterenlerin. Özellikle de Rotschild'ler, savaş sırasında ve sonrasında maddî destek ile defalarca paçasını kurtardıkları için minnettar olan bir devlet tarafından tercih ediliyordu. Böylece Yahudi girişimciler sanayi ve ticarette, bilhassa da pamuk gibi önde gelen ve gelişen sektörlerde büyük yatırımcılar oldular. Zengin ve nüfuzlu bir Yahudi finans ve sanayi eliti oluşup birçok unvan sahibi aile ortaya çıktı.

Bu sırada Bohemya'daki Yahudiler hâlâ aşağılayıcı kısıtlamalar altında faaliyetlerini yürütüyorlardı ve hassaten "hoşgörülenler" dışında Yahudilerin Viyana'da ikamet etmeleri hâlâ resmî olarak yasaktı. Buna rağmen 1848'e gelindiğinde Viyana halihazırdaki binlerce kişilik Yahudi nüfusuyla önemli bir Yahudi ticaret merkezi haline gelmişti. Ticarî faydaya önem veren yetkililer bu yasadışı mevcudiyete göz yumarlarken kötü şöhretiyle nam salmış *Judenamt*'taki rüşvetçi memurlar "yasadışı" Yahudilerden zorla rüşvet alarak sistemi her daim sömürdüler.

Avusturya devleti ile diğer etnik gruplar arasındaki ilişkiler çelişkili sonuçlar doğurmuştur genelde. Her ne kadar bu dönem siyasetten el etek çekmenin hâkim olduğu bir dönem olsa da yer yer hükümet politikaları tarafından teşvik edilen milliyetçiliğin de olgunlaştığı bir dönemdi. Hükümet bir yandan siyasî hayatı baskılarken bir yandan da Monarşi'nin çeşitli "uluslarının" tarihine ilişkin "araştırmalar" da dahil olmak üzere "kültürel" hayata izin veriyordu. Soylularla karşı karşıya gelme konusundaki isteksizlik bu gelişmelerin resmî himaye altında gerçekleştiği anlamına geliyordu çoğunlukla. Diyet tarafından finanse edilen Bohemya Müzesi'nin başkanı olarak František Palacký Bohemya taşra vatanseverliğinin bir kurumunu dili temele alan Çek milliyetçiliğinin bir kalesine dönüştürdü.

Monarşi'nin, saygın bir yüksek kültüre ve ulusal bilinci olan yönetici sınıflara sahip "tarihî ulusları" arasında (İtalyanlar, Macarlar ve Polonyalılar gibi) gelişmiş bir tarihî "haklar" duygusu mevcuttu zaten. Kültürel milliyetçilik entelektüeller ve aristokratlar nezdinde siyasî milliyetçilikle kolayca birleşmişti. Avusturya'nın aşırı merkeziyetçilik politikalarıyla yerel elitleri yabancılaştırması hem Lombardy-Venedik'te

hem de Galiçya'da milliyetçiliği daha da teşvik etti. Yine de, 1846'da Polonya soylularının milliyetçi ayaklanmasına karşı köylülerin acımasız karşı ayaklanmasının gösterdiği gibi milliyetçiliğin menzili hâlâ sınırlıydı, en azından Galiçya'da bu böyleydi. Metternich 1811'den 1825'e kadar Macaristan'ı Diyet olmadan yöneterek siyasî hayatı tasfiye etmesine rağmen Macarların dil ve kültür rönesansı devam etti. Malî zaruretler I. Francis'i 1825'te Diyet'i geri çağırmaya zorladığında Diyet oturumlarının Macar milliyetçi reform hareketinin sahnesi hâline gelmesine ve *Macar* kültürel milliyetçiliğinin *Macar* haklarının siyasî mücadelesine de yöne vermesine sebep olmuştu.

Devlet, Monarşi içindeki bu milliyetçi duygu dalgalanmalarına ikircikli bir şekilde karşılık verdi. Metternich bir etnisiteyi diğerine düşürmeye çalışmaktan çekinmiyordu, bu durum Slovenler ya da Slovaklar gibi "tarihi olmayan uluslar" arasında dahi kültürel milliyetçiliğin zaman zaman canlanmasını izah ediyor; bu uluslar kendi yönetici sınıfları ya da yerleşik yüksek kültürleri olmayan köylü uluslar olarak görüldükleri için böyle adlandırılıyorlardı. Lâkin bu yeni milliyetçi hareketler geliştikçe Metternich onları giderek bir tehdit olarak görüp Monarşi'nin Alman doğasını vurgulamaya başladı zira devletin insicamı Almancanın sadece idarede değil Prag ve Buda-Peşte de dahil olmak üzere Alplerin kuzeyindeki ana ticaret merkezlerinde de ortak dil olmasına dayanıyordu.

Almancanın yönetim, bilim ve ticaret dili olarak kullanılması bu dönemde epey bir arttı. Alman Aydınlanmacı ve Romantik düşüncesi, bilhassa da Johann-Gottfied Herder'in çalışmaları milliyetçiliğin gelişmesinde epey bir etkiliydi. Monarşi'nin siyasî hayatı 1815'ten sonra daha serbest olsaydı eğer Almanca siyasî tartışmaların ortak ve uluslararası dili olabilir, imparatorluk çapında bir aidiyeti teşvik ederek kültürel milliyetçiliğin ayrıştırıcı eğilimlerini hafifletebilirdi.

Ancak bu hiçbir zaman gerçekleşmedi çünkü Metternich'in 1815'ten sonraki ana hedefi, liberal biçimleriyle algılanan "devrim" olmuştur. Liberal siyasî faaliyetlerin merkezi Almanca konuşan kentli orta sınıflar arasında geliştiği için en çok bastırılan da onların siyasî hayatı olmuştu. Bununla birlikte imparatorluğun merkezinde

birleştirici, uluslar üstü, bütün bir memleketi kapsayan ve sivil politik bir kültürün yokluğu Monarşi'yi felce uğratarak milliyetçi çözümlerin yolunu kısmen de olsa açık bıraktı. Avusturya siyasetinin etnikleştirilmesinin mühendisliğini bizzat rejimin kendisi yapmıştı.

Vormärz dönemi Viyana'sında sivil toplum gelişmişti. Kültürel ve ticarî derneklerde, özellikle de 1841'de kurulan *Juridisch-politische Leseverein*'da (Hukukî ve Siyasî Okumalar Derneği) bir tür vekil siyaset uygulanıyordu. Bauernfeld tarafından dile getirilen, hükümetin toplumun genelinin siyasete katılımına izin vermesi çağrısı işte bu derneklerden yani edebî salonlar, kahvehane grupları, kişisel ve ticari networklerin dünyasından zuhur etti. Lâkin rejim tarafından çok uzun zamandır baskılanan Viyana merkezli bu Avusturya sivil toplumu hiçbir zaman o kadar güçlü olmadı, Almanca konuşulan bölgelerdeki ve şehirlerdeki *bürgerlich* (yarı burjuva) unsurlara kadar uzanabildi ancak.[8]

İmparatorluk merkezinde güçlü ve birleştirici bir Avusturya sivil toplumu olmayınca bölgesel sivil toplumlar ve dolayısıyla siyasî hayat liberalizm ve milliyetçiliği birleştirerek ama ayrı ayrı gelişti. Halk egemenliğine dayalı liberal düşünce milliyetçiliğin belirli bir bölgedeki belirli bir halka olan sadakat vurgusuyla kaynaştı. Rejimin dışındaki siyasî tartışmalar Monarşi'nin vatandaşlığına dayalı bir halk egemenliğinden ziyade çeşitli ulusal grupların ulusal egemenliğine odaklandı. 1848'de Avusturya'daki siyasî ulusların sadakatinin ana odağı olan şey devlet değil ulustu.

Bu durum Avusturya devleti için bizatihi ölümcül değildi çünkü o uluslarüstü bir ilkeyi temsil ediyordu, en azından görünüşte uluslar üzerinde tartışmasız bir hakemdi. Ancak devleti yönetenler ilahî ve tarihî hanedan haklarına yapılan anakronik göndermeler dışında otoritelerinin meşrulaştırma yolunda pek fazla bir şey teklif etmediler. Stadion'un ulusal Avusturya kimliği girişimi 1809'da rafa

8 "*Bürger*" ve "*bürgerlich*" kelimelerinin iyi bir çevirisi yoktur: bir "*Bürger*" hem burjuva hem de vatandaş olabilir anca bu terim kentlerdeki geleneksel ticaret ve el sanatları kategorilerindeki küçük burjuvayı da içerir. Bu noktada şu esere bakılabilir: John W. Boyer, *Political Radicalism in Late Imperial Vienna*, 1848-1897 (Chicago, 1981).

23. Resim: İmparatorluk Kartalı: 1836'daki düzenlemenin ardından bir Avusturya piyade alayının savaş bayrağı. "Habsburg" sarısı üzerindeki siyah çift başlı kartal Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sembolüyle siyah ve altın renklerini taklit eder.

kaldırıldı ve 1815'ten sonraki rejim halkın Monarşi'yi desteklemesi için ikna edici bir sebebi hiçbir zaman formüle edemedi. Huzura kabulü istida eden bir kişinin vatansever olup olmadığı sorulduğunda I. Francis'in şu soruyu sorduğu rivayet edilir: "Peki benim açımdan vatansever mi?" Cevabını bilmiyoruz.

Metternich'in "Sistem"inin getirdiği tek etkili cevap; alternatifinin olmadığı (zira yetkililer herhangi bir alternatifi engelliyorlardı), ekonomik modernleşmeye ayak uydururken güvenliğin ve tatminkâr bir hayat standardının sağlanması için devlete güvenilmesi gerektiğiydi. 1840'ların sonuna gelindiğinde iktidarın bu oldukça faydacı temeli artık geçerli değildi. Sivil toplulukların ortaya çıkışı

devletin denetiminin gevşediğinin bir kanıtıydı. Monarşi'nin mali sorunları sürmekteydi, bilhassa da artık devlet tarafından işletilen demiryollarının genişletilmesi için gereken büyük meblağlar düşünüldüğünde bu böyleydi. Tarımsal ekonominin büyüklüğünü aşan nüfus artışıyla birlikte başta Viyana olmak üzere sanayi bölgeleri ve şehirler geçimlerini sağlayacak bir ücret arayan insanlarla dolup taştı. Kötü hasat ve 1840'ların ortalarında patates mahsulünün başarısız olması yetkililer üzerindeki baskıyı daha da arttırdı.

Bu koşullar Avusturya'ya özgü değildi elbette. 1848 Devrimi Batı ve Orta Avrupa'nın çoğunda sanayileşmenin bir geçiş krizi olarak ortaya çıktı. Bu kriz Monarşi için bilhassa şiddetliydi zira iç barış için gerekli refah koşullarını sağlayabileceğini taahhüt edemiyordu ve bunu yapabileceğine de inanılmıyordu. Uluslarüstü bir gereklilik olarak Avusturya kavramı gayet esnek olduğunu kanıtlayacak olsa da Metternich'in imparatorlukları kıymeti kendinden menkul bir meşruiyetle koruma yöntemi bunu başaramayacaktı.

"Halk" yahut onun kendi kendini tayin eden liderleri rüştlerini ispatladıklarını düşünüyorlardı. Onlarca yıl ayrı kreşlerde çocuk muamelesi görmelerinin sorumlulukla ve iş birliği içerisinde hareket etme yeteneklerini köreltip köreltmediği önümüzdeki on yıllarda yanıtlanması gereken bir soruydu. Bu sorunun cevapsız kalması Monarşi'nin kalan yıllarına musallat olacaktı.

KALKINMA MÜCADELESİ, 1848-1866

13 Mart 1848'de bir grup öğrenci ve destekçileri bir reform dilekçesi sunmak üzere Herrengasse'deki Aşağı Avusturya meclisine yürüdü. Askerlerin kalabalığın üzerine ateş açması, beş kişinin ölmesi ve kitlesel bir ayaklanmanın başlamasıyla protesto devrime dönüştü. Akşam olmadan Metternich görevden alınmış ve ayın 15'inde yeni bir anayasa sözü verilmişti. 1848'de "Halkların Baharı" ayaklanması Metternich'in karşı kuvvetini kırmıştı. Habsburglu yöneticiler ilerleme ruhuna ayak uydurmanın bir yolunu bulmak zorundaydılar. Bunda ancak yarı yarıya başarılı olacaklardı.

Viyana'daki Mart devrimi durup dururken ortaya çıkmadı. Ocak ayında Milan'daki ayaklanmalar ve giderek daha iddialı bir hâl alan Macar diyeti Habsburg Monarşisi içindeki huzursuzluğu arttırmaktaydı. Habsburg'un ödeme güçlüğüne dair şüpheler nedeniyle Viyana bankalarında "*Bank Hullabaloo*" adı verilen bir kriz yaşanmıştı. Paris'ten 24 Şubat'ta yeni bir devrimin haberleri doğuya doğru yayıldığında Orta Avrupa'da kendisini bekleyen bir kitle buldu. Bir olaylar zinciri Batı Almanya'ya doğru yayılırken bir diğeriyse Monarşi'nin geri kalanında ikincil ve "ulusal" devrimleri ateşleyip Viyana'daki rejimin düşüşüne sebep oldu. Louis Kossuth'un 3 Mart'ta Peşte'de Monarşi'nin tamamında radikal reform çağrısı yapması Viyana'daki devrim için Macaristan'daki ve Monarşi'nin diğer birçok bölgesindeki devrimi ateşleyen ve Almanya'daki devrimleri de destekleyen başka bir katalizör olmuştur.

Birkaç gün içinde gerici Avrupa'nın büyük bir kısmı özgürce kendini yöneten anayasal devletler topluluğuna dönüşmüş ve bu fizikî güçle değil fikirlerin gücüyle olmuştu. Geriye dönüp bakıldığında devrim, yönetici güçlerin iradesizliğinin ve ideolojik iflasının bir neticesiydi. O zamanlar devrim "halk iradesi" ve "özgürlük" gibi fikirler sayesinde kesin bir şekilde başarıya ulaşmış gibi gözüküyordu.

Fikirler, yahut ideolojiler, realiteyi sezmiş ve aslında kısmen de yaratmışlardı. İletişimdeki teknolojik ilerlemelerin ve iki (ve hatta artık üç) Fransız devriminin öncüllerinin yardımıyla isyanlar orman yangını gibi yayılmış, burjuva liberalizmi ve halk milliyetçiliği ilkeleri ne burjuvazinin ne de halk kitlesinin pek fazla olmadığı yerlerde bile (Viyana ve Peşte'de olduğu gibi) isyan fitilini ateşlemişti.

Kendi özgürlüklerini genel olarak insanlığın kurtuluşunun bir parçası olarak gören hemen hemen bütün gruplarda coşkun bir iyimserlik duygusu vardı. Haham Isaak Noah Mannheimer 15 Mart'ta, 13 Mart kurbanlarının cenaze töreninde, Bütün Avusturyalıların kurtuluşunun eli kulağında olduğuna göre Yahudilerin de bütün insanî haklarını almalarına dair bir çağrıda bulundu. Polonyalı bir devrimci olan Florian Ziemialkowski'nin hatıraları Nisan ayında

Viyana'da Polonya bayrağının, siyah-kırmızı-altın üç renkli Alman bayrağının ve mavi-beyaz-yeşil üç renkli Macar bayrağının yan yana olduğu bir milletler kutlamasını tasvir ediyor ve "Hepimiz güzel bir rüyadaymışız gibi yaşıyorduk," diyecekti[9].

Problem, rüyanın nasıl eyleme döküleceğiydi ve bu bayrak konusunda bile karmakarışık bir durumdu. Monarşinin diğer halklarının bayrakları neredeydi? Ayrıca Avusturya bayrağı neredeydi ya da olmalı mıydı? En başından beri Viyana'daki devrimin Avusturya-Habsburg mu yoksa Alman devrimimi olduğu belirsizdi. Alman milliyetçiliği daha radikal devrimciler arasında çok güçlüydü. 1 Nisan'da üç renkli siyah-kırmızı-altın Alman bayrağı Aziz Stephan'ın çan kulesine çekildi. Ertesi gün bayrak "Alman" imparatorlu II. Joseph'in heykeline taşınıp Hofburg üzerinde dalgalandırıldı. Viyana ve Monarşi'nin Almanca konuşan bölgeleri Frankfurt'taki Alman meclisinde yapılan her iki seçime de tam olarak katıldılar ve bu meclis bir Habsburg olan Arşidük Johann'ı Almanya'nın "saltanat naibi" olarak seçti. Ancak yine de Habsburg Monarşisinin ne kadarlık bir kısmının yeni ve anayasal Almanya'ya dahil edileceği belirsizliğini koruyordu. Macaristan'ın ayrılmasına izin verilmeli miydi? Galiçya yeni kurulan Polonya'nın bir parçası mı olmalıydı?

Bazı Viyanalı devrimciler bu tarz millî "kurtuluşları" tasvip etmeye hazırlardı ancak buna karşı çıkan birçok kimse de vardı. "Tarihsiz ulusların" önderlerinin "tarihî" emsallerinin ihsanlarına bel bağlamaya hazır olmadıkları kısa sürede anlaşıldı. Çek lider Palacký, Frankfurt meclisinden gelen bir daveti kabul etmedi çünkü Bohemya'yı "Almanya'nın" bir parçası olarak görmüyor ve aksine Çekler için en iyisinin Avusturya olduğunu düşünüyordu. 11 Nisan tarihli bir mektubunda Palacký şöyle diyecekti: "Doğrusunu söylemek gerekirse Avusturya İmparatorluğu halihazırda mevcut olmasaydı Avrupa'nın ve insanlığın çıkarları doğrultusunda onu kurmak için birilerinin aceleci olması gerekecekti."[10] Palacký'nin Avusturya Slavcılığı; Çeklerin, Slavların çoğunlukta olduğu bir devlette

9 *Neue Freie Presse*, 13 Mart 1898, s. 3.

10 Rumpler, *Eine Chance für Mitteleuropa*, s. 294.

Viyana'dan yönetilmelerinin bir Alman ulus-devletinde Frankfurt'tan yönetilmelerinden daha iyi olacağı fikrine dayanıyordu.

Bu duygu Avusturya-Alman tarafında da paylaşılmaktaydı. Prens Alfred Windischgratz Haziran'da Prag'taki devrimi bastırıp Slav Kongresi'ni dağıttığında Viyana'daki genel hava Habsburg'un çıkarlarının askerî olarak yeniden canlanmasından duyulan korku değildi, bilakis gerici Çeklerin müstahakkını bulmasından duyulan memnuniyetti. Liberal ve milliyetçi devrimler hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle ters düşerek 1848'de çöktü. Bu yıl Habsburg Monarşisi'nin zayıflığını değil ama şaşırtıcı azminin ispat etti. Monarşi'nin ulusal çeşitliliği ve kendine has yamalı bir bohça oluşu tutarlı bir isyancı ideolojiyi neredeyse imkânsız hâle getirmiş, dışarıdaki Almanlar ve İtalyanlarla olan ilişkileri bir yana, Monarşi içindeki ulusal ilişkileri çepeçevre kuşatan büyük çıkar ve görüş çatışmalarına yol açmıştır. Habsburg yöneticileri dengelerini yeniden kurduktan sonra iktidarı yeniden temin etmek için bu bölünmelerinden faydalanmak nispeten kolay olacaktı.

Ordunun kontrolü meselenin kilit noktasıydı. Grillparzer, 1848'de İtalya'daki Avusturya ordusunun lideri olan Count Joseph Radetzk'ye şöyle yazıyordu: "*In diesem Lager ist Österreich*" (Avusturya, sizin kampınızda yer alacaktır). Radetzk'nin Temmuz'da Custozza'daki zaferi Prag'ın düşmesiyle birleşince Habsburg'un hanedan çıkarları siyasî girdapta önemli bir faktör ve "düzenin" mihenk taşı olarak yeniden kuruldu. Birbirleriyle rekabet eden ulusal çıkarlar deryasında ordunun sadakati "Avusturyalı" Habsburg çıkarlarına taze kan olsa da bu gücün "Avusturyalı" çıkarlarını devrime karşı nasıl kullanacağı muğlak kaldı.

Viyana'da öğrencilerle alt ve orta işçi sınıflarının ittifakına dayanan radikal huzursuzluğun kademeli artışı 15 Mayıs'ta, imparatorluk ailesinin Innsbruck'a kaçmasına sebep olan bir isyana ve 26 Mayıs'ta Güvenlik Komitesi'nin şehrin kontrolünü ele almasıyla sonuçlanan başka bir isyana yol açtı. Komite'nin lideri Adolf Fischhnof 13 Mart'taki devrimin liderlerinden de biri olan Yahudi bir doktor olarak nispeten ılımlı bir tavır sergiledi; temmuz ayına gelindiğinde ılımlı liberaller kontrolü yeniden ele alacaklardı.

24. Resim. Devrim: *Viennese Court Riding School*'da Arşidük Johann tarafından *Reichstag*'ın açılışı, 22 Temmuz 1848.

22 Temmuz'da *Avusturya* parlamentosu olan *Reichstag* Viyana'da toplandı. Erkeklerin oy kullanma hakkı ilkesine göre seçilen 383 milletvekili, Macaristan hariç tüm Monarşi'yi temsil ediyordu: milletvekillerinin neredeyse yarısı Slav'dı (190 kişi), dörtte biriyse köylüydü. Parlamento birçok konuyu tartıştı ve 7 Eylül'de önemli bir yasayı kabul etti: Köylülüğün tam bağımsızlığı. Devrimin bu büyük başarısı devrim güçleriyle monarşik "nizam" arasındaki kaynayan

25. Resim. Tepki: Burgtor'a baskın, 31 Ekim 1848

çatışma söz konusu olduğunda bir unsur olarak köylülüğü etkisiz hâle getirme gibi ironik bir sonuç doğurdu.

Hırvatistan Banı Josep Jellačić'in 11 Eylül'de ordusunu Macaristan'a sokmasıyla olaylar iyice alevlendi. Avusturya'da ve bilhassa Viyana'daki güçlerin karmaşık oyunu, yeniden canlanan Habsburg çıkarlarının devrimi yok etmesiyle sonuçlanıyordu şimdi. Macarlara karşı savaşmaya gönderilme tehdidi 6 Ekim'de Viyana'da isyana ve radikal bir ayaklanmaya yol açtı. Saray bir kez daha, bu sefer Olmütz'a kaçarken *Reichtag* milletvekillerinin önemli bir kısmıysa yakındaki Brunn'a kaçtı. Birkaç hafta içerisinde, 31 Ekim'de bu ikinci devrim Windischgrätz ve Jellačić'in komutasındaki ordular tarafından bastırıldı. Aralarında Wenzel Messenhauserand ve Herman Jellinek'in de olduğu Ekim Devrimi'nin liderlerinden birçoğu idam edildiler.

Muzaffer Habsburg Sarayı, bir yandan Macar İsyanını bastırmaya gayret ederken bir yandan da Avusturya devletinin yenilenme sürecine kendini adamaya kararlı görünüyordu. Parlamento 22 Kasım'da Kremsieron'da yeniden toplanıp yeni bir anayasayı müzakere etmeye devam etti. Yeni Başbakan Prens Felix zu Schwanzenberg devrimin

ortaya çıkardığı halk güçleriyle iş birliği yapmak istiyor görünüyordu. 2 Aralık'ta Ferdinand tahttan çekilip yerine on sekiz yaşındaki yeğeni Francis Joseph geçtiğinde bu durum Habsburg'un modernleşme ihtiyacının kabulü olarak addedildi. Bizzat yeni imparatorun adı I. Francis'in gelenekçiliğiyle II. Joseph'in sözde liberalizmini birleştiriyordu. Lâkin anayasal değişim taraftarları hayal kırıklığına uğrayacaklardı. II. Joseph'in gerçek ruhunu fazlasıyla taşıyan Francis Joseph modernleşme niyetindeydi ama mutlakiyetçilikle birlikte.

Revize edilen Habsburg çıkarlarının hedefi Habsburg gücünü yeniden tesis etmekti. Rejim kendini askerî açıdan güvende hissettiğinde askerler 7 Mart'ta Kremsier Parlamentosunu güç kullanarak dağıttı ve Francis Joseph "ferman buyrulmuş" (*oktroyiert*) bir anayasayı dayattı. Seçilmiş parlamentonun dağıtılması ve milletvekillerinin 15 Mart'ta kabul etmek üzere oldukları anayasanın reddedilmesi Francis Joseph'in en trajik hatasıydı muhtemelen.

Kremsier Anayasası, alışılagelmiş liberal özgürlükleri garanti etmesi bir yana, merkeziyetçiler (çoğunlukla Almanca konuşan kimseler) ile federaller (çoğunlukla Slavlar) arasında ustaca bir uzlaşmaydı. Anayasada erk, üç seviyede paylaşılıyordu: merkezî hükümet, tarihî vilayetler ve bu vilayetler içinde etnik sınırlara göre bölünecek olan ilçeler (*Kreise*). Aynı zamanda bu anayasa hem İmparatorluktaki bütün ulusların eşit haklara sahip olduğunu hem de bütün vatandaşların yasa önünde eşitliğini ilan ediyordu. Bu, ulus probleminin mümkün olan en nazik şekilde çözmenin bir yoluydu ve halk tarafından seçilmiş milletvekillerince hazırlanmış olmanın meşruiyetine sahipti. Habsburg iktidarının restorasyonuyla anayasanın imhası ulus probleminin bir yirmi yıl daha doğru düzgün ele alınamamasına neden olmuş ve bu süre zarfında tutumlar sertleşmiş, böyle bir uzlaşma neredeyse imkânsız olmuştu.

Kremsier, Avusturya'yı imparatorluk gücüne ciddi sınırlamalar getiren parlamenter bir sisteme dönüştürecekti. Milletvekilleri, Macaristan ve Venedik'in Lombardy bölgesini planlarına dahil etmeyi reddetmiş olsalar da yeni imparatorun sloganı "Viribus unitis" yani "müşterek iktidar" idi çünkü ana önceliği İmparatorluğun birliğini

korumaktı. Bu şartlar altında Kremsier yeni rejim açısından kabul edilebilir biri değildi. Kremsier'in yerine teklif edilen daha ılımlı bir "ferman buyrulmuş" anayasa vardı elbette ama onun da halk desteği yoktu, hiçbir zaman yürürlüğü konulmayacaktı zaten. Süre gelen kriz nedeniyle evvela askıya alındı ve bu durum sona erdiğinde rejim tamamen mutlakiyetçi bir rejim olma yolunda ilerliyordu.

"Ferman buyrulmuş" anayasayı sürdürmenin en büyük savunucusu hayattan bezmiş Byronic sinizmiyle Schwanzenberg'ti; anayasanın yararlı bir kılıf olduğunu ve bakanlar kurulu sisteminin başbakan olarak kendi iktidarını sağlama alacak yararlı bir kaldıraç olduğunu düşünüyordu. Bizzat Francis Joseph anayasayı ilga etmeye ve mutlakiyetçiliği dayatmaya 1850'den önce ikna olmuştu, 1851'de Karl Kübeck'in tavsiye ve teşvikiyle mart ayında bir *Reichsrat*'ın kurulmasıyla başlayıp 1851'in yılbaşı gecesinde ilan edilen Slyvester Berat'ıyla son noktayı koyarak bunu gerçekleştirdi.

O zamana kadar rejim Schwarzenberg'in askerî başarıları ve acımasız diplomasisiyle güvence altına alınan muhteşem bir iktidar restorasyonu yaşamıştı. Radetzky 1849'da İtalya'daki Habsburg hakimiyetini kabul etmiş ve Venedik ağustos ayında teslim olmuştu. Macar isyanları da General Arthur Gorgei'nin Rus ordusunun müdahalesi nedeniyle teslim olmasıyla 1849'da sona ermişti. Ruslar, Avusturya'nın daveti üzerine oradaydılar. Macar isyancıların 1849'daki beklenmedik başarıları Francis Joseph'ın Çar I. Nicholas'tan mayıs ayında askerî yardım isteyerek küçük düşmesine sebep olmuştu. Olayın sonuçları çift yönlüydü: Avusturya'nın Rusya'ya, felaket getirmesi muhtemel bir diplomatik borcu olmuştu ve Macaristan kindar ve kanlı bir şekilde Avusturya işgaline uğramıştı ki bu Macar kamuoyunu derinden yabancılaştırmıştır.

Habsburg iktidarının hâlâ restore edilme ihtiyacı duyulan tek parçası Almanya'ydı. Frankfurt Parlamentosu, Prusya Kralı IV. Frederick William Nisan 1849'da birleşik Almanya'nın anayasal hükümdarı olmayı reddettiğinde anlamını büyük ölçüde yitirmiş ve meclisten geriye kalanlar Haziran'da zor kullanılarak dağıtılmıştı. Bununla birlikte Alman birliğinin monarşik bir versiyonu Şubat

1850'de Erfurt'ta tanzim edildiğinde Prusya, Almanya'nın lideri olmayı memnuniyetle kabul etmişti. Yine de Schwarzenberg Kasım 1850'de *Olmütz Punktation*'u ile Prusyalıların gözlerini korkutarak onları bu tarz bir Alman birliğinden vazgeçirmişti. Avusturya'nın da dahil olduğu bir Alman birliği oluşturmak için yapılan görüşmeler 1851'de sonuçsuz kalınca varılan nokta Avusturya'nın başkanlığı elinde tuttuğu Alman Konfederasyonu'nu yeniden kurması olacaktı.

Habsburg iktidarının restorasyonuyla Francis Joseph, Schwarzenberg'in tavsiye ettiği gibi geleneksel güç odaklarını görmezden gelerek, bölgesel soylu mülklerini ilga ederek ve imparatorluk iradesini dayatmak için yalnızca bürokrasisine, polis gücüne ve ordusuna yaslanarak yönetebiliyordu artık. Bu, zarif Barok dokunuşları olmayan radikal bir mutlakiyetçilik olacaktı ama aynı zamanda modernleştirici tahakkümüyle birlikte yeni-mutlakiyetçiliğin modern bir türü olacaktı.

Yeni-mutlakiyetçi dönemde Francis Joseph'in dört ordu ile hüküm sürdüğü söylenirdi: biri yürüyen (asker), biri oturan (bürokrasi), biri diz çöken (din adamları) ve biri de sürünen (muhbirler). Gayet doğrudur bu. Hanedan, Habsburg iktidarını olabildiğinde güçlendirmek için geleneksel otoritesinin yerine tebaası üzerinde tahakküme dayanıyordu. Yeni-mutlakiyetçilik II. Joseph'in rasyonel devletini inşa etmek için başka bir girişim anlamına geliyordu ama bu sefer aydınlanmış idealizmi kullanmadan. Bu girişim; düzen, verimlilik ve refahı temin ederek Habsburg iktidarını restore edecek ve böylece halkın yönetimde söz sahibi olma özlemini dindirecekti. Hakimiyetin temeli olarak gelenek ve teamülün yerini ekonomik ve dolayısıyla malî güç alacaktı; dahası modern bir yönetim ve ordu Monarşi'ye Avrupa'nın modernleşen diğer büyük güçlerine karşı kendisini savunma imkânı verecekti. Temel hedef iç politika değil dış politikaydı: Monarşi'nin, Avrupa devlet sisteminde büyük bir güç olarak kalmasını sağlayacak yeterli askerî güce sahip olmak. Başka bir ifadeyle yeni-mutlakiyetçilik Habsburg prestijini ve iktidarını muhafaza etmek için Monarşi'yi rasyonalize etmeye yönelik 1740'ta başlayan çabanın doruk noktasıydı.

Schwarzenberg Nisan 1852'de öldüğünde, iç politika için en yetenekli vekil bulunmuştu: Eski bir devrimci ve şimdinin iç işleri bakanı Alexander Bach. Yeni-merkeziyetçiliğin yurt içi gündeminin temeli köylülüğün özgürleşmesinin ve bütün tebaanın kanun önünde eşitliğinin kabulü ile soyluların vergi imtiyazlarının, patrimonyal yargı yetkisinin ve feodal ödemelerin kaldırılmasıydı. Yeni-merkeziyetçilik bu feodal düzenlemelerin yerine Viyana'nın idarî gücünü Macaristan da dahil olmak üzere Monarşi'nin bütün kesimlerine yayan, hiyerarşik olarak bölge düzeyine kadar inen etkin, merkezî bir bürokratik aygıt ikame etti. İlk (ve son) defa olmak üzere bütün bir Monarşi, Almanca konuşan bürokratlar ve memur sınıfı tarafından doğrudan Viyana'dan yönetiliyordu.

Bach'ın sistemi, imparatora (ve bürokrasiye) tabiiyetleri bakımından herkesin eşit olduğu bir Avusturya tasavvuru teklif ediyordu. Ancak bu resmin ironik sonuçları oldu ve bu sonuçlar aldatıcıydı. 1848'deki desteği hayatî olan Hırvatistan tıpkı Macaristan gibi askerî yönetim altındaydı. Eşit muamele politikası sadakati ihanet kadar çok (yahut onun kadar az) "ödüllendiriyor" gibi görünüyordu. Benzer şekilde *Sylvester Beratı* vatandaşların yasal eşitliğini ilan etmiş olabilir ancak Kremsier'in farklı milletler için istediği eşit haklara dair teminatları bilhassa reddedilip Almanca konuşan bürokratların dayatmasıyla Almanlar alenen kayrılmış oldu.

Din politikası da yasal eşitlik fikrinin altını oydu. Francis Joseph daha sonraları en Yahudi dostu imparator olarak görülecek ve Yahudilere ("ferman buyrulmuş" anayasa dahilinde) eşit haklar tanıması vurgulanacaktı. Ancak Francis Joseph, *Slyvester Beratı*'nde Yahudi özgürlüğünü tasdik etmeyi reddetmişti. Bu sebeple Yahudiler 1850'lerin büyük bölümünde toprak sahibi olma ya da bazı vilayetlerde ikamet etme hakkı gibi temel haklardan yoksun olacaklardı.

Francis Joseph'in 1851'de Yahudi özgürlüğünü reddetmesi koyu muhafazakâr Katolik inancının bir sonucuydu muhtemelen ve bu durum o dönemde konumu oldukça güçlenen geleneksel tek kurumun neden Katolik Kilisesi olduğunu da açıklıyor aslında. 1855'te Francis Joseph'in doğum gününde Papalık ile imzalanan

1855 Muahedesi (*The Concordat of 1855*) ilköğretim ve evlilik üzerindeki kontrol de dahil olmak üzere Avusturya'da Katolik Kilisesi üzerindeki denetimin büyük bir kısmını Roma'ya iade etti. Bu durum, insanların kanaatini şekillendiren papaz kürsüsünün teslim edilmesini sebebiyle çarpıcı bir iktidar devriydi. Aynı zamanda bu, rejimin ilerici ve modern bir güç olma iddialarını da ciddi bir taviz vermeydi. Liberaller "ruhbanlığın" bu zaferi karşısında muhalefetin etrafında toplanabilirlerdi artık.

Orta ve yüksek öğretim de *Muahede*'nin çoşkulu bir destekçisi olan Kont Leo Thun tarafından destekleniyordu. Lâkin yeni-mutlakiyetçiliğin getirdiği mecburiyetlerle Orta Avrupa'nın sosyal ve kültürel gerçekliği Avusturya eğitimini oldukça farklı bir yöne sürükledi. Monarşi'yle Prusya ve diğer Alman devletlerinin orta öğretim standartları arasındaki büyük uçurumu kapatma çabası Monarşi'deki nitelikli öğretmen eksikliğiyle birleşmesi Avusturyalı yetkilerin Habsburg dışında kalan Almanya'dan birçok öğretmeni işe almalarıyla sonuçlandı. Bu yeni öğretmenlerin birçoğu Katolik'ti ama yine birçoğu liberal ve hatta Alman milliyetçisi fikirlere sahipti. Kültürel olarak muhafazakâr olan yeni-merkeziyetçi rejim Avusturya yükseköğretiminde Alman liberal hakimiyetine yol açmış oldu böylelikle.

Benzer bir dinamik ekonomik alanda da iş başındaydı. Karl von Bruck'un başlıca ekonomik ve malî politika yapıcı olduğu bu rejim, pek çok menfaat sahibinin ayrıcalıklı konumunu ortadan kaldıracak olan ticaret ve sanayiye yönelik bir serbest ekonomi politikası (*a laissez-faire policy*) benimsedi. Demiryolu yapımı 1845'te özelleştirildi ve 1859 tarihli *Gewerbeordnung* (Sanayi Kanunu) loncaları fiilen lağvetti. Rothschildler ve onların müttefikleri tarafından teşkilatlandırılıp devlet tarafından da desteklenen *Credit-Anstalt* ile kredi erişilebilirliği arttırıldı. Ekonomik liberalleşme ve ihtiyatlı bir para politikası demiryolu ağı gibi önemli bir stratejik kazanım da dahil olmak üzere hatırı sayılır bir büyüme sağladı. Gelgelelim ki bu refahtan asıl yararlananlar hükümetin liberal muhaliflerini destekleyen şehirli profesyoneller ve orta sınıf oldu. Bu büyümeyi (ve rejimi) finanse eden sermayenin büyük bir kısmının Yahudilerden bilhassa da Rothschild grubundan

gelmesi genç imparatorun Yahudilerin tamamen özgürleşmesine karşı olan ilk karşı çıkışıyla da uyuşmuyordu.

Yahudi girişimciler yeni-mutlakiyetçiliğin mega projesinde de öne çıkıyorlardı: Viyana'daki *Ringstrasse*. Haussmann'ın 1857'de hem "modern" olmak hem de halk ayaklanmalarının bastırılmasını kolaylaştırmak (orijinal planda bir talim alanı ve iki kışla da bulunuyordu) için eski şehir merkezinin duvarlarını yıkma kararının bir sonucu olan *Ringstrasse* Projesi başlıca malî destekçileri yüzünden, siyasî sembolizmi -en iyimser ifadeyle- muğlak olan bir projeye dönüştürdü ve böylece 1860'tan sonra *Ringstrasse*'nin *liberal* ilerleme ve idealizmin timsali olarak görülmesi kolaylaştı.

Yeni-merkeziyetçiliğin rejimin liberal eleştirmenlerini güçlendirmesi onun en büyük kusuru değildi. En büyük kusur savunma ve dış politikada aranmalıydı. Birçok reforma rağmen rejim, önemli ve ciddi bir gücün ihtiyaç duyduğu vergilendirme seviyesini uygulamak hususunda kendi otoritesine hiçbir zaman güvenmemişti. Ancak yine de ordu bu kadar yetersiz olmasaydı ve dış politika böylesine beceriksizce yönetilmeseydi devlet gelirleri yeterli olabilirdi.

Bizzat Francis Joseph tarafından idare edilen ordu başarılı bir şekilde reformdan geçirilmemişti, ülke içi çok fazla mesuliyeti vardı ve bunlar son derece pahalıydı. 1854'te Kırım krizindeki "silahlı tarafsızlık" bile Avusturya'nın yıllık askerî bütçesinin ilk üç ayda harcanması anlamına geliyordu. Hâlâ kırılgan bir malî yapıda seferberliğin fahiş maliyeti orduyu bir nimetten çok bir külfet hâline getirdi.

Benzer bir şekilde Metternich de Avusturya askerî kırılganlığıyla yüzleşmişti ama o bilhassa 1833'ten sonra Rusya'yı müttefik tutarak daha dikkatli olmuştu. Schwarzenberg Rus kartına o kadar da bağlı değildi çünkü 1848 sonrası uluslararası diplomasi için gerekli olan acımasız kurnazlığa sahipti. 1852'deki ölümü yeni-mutlakiyetçiliğin yurt içi gündemi için bir felaket olmasa da dış politika da öyle olduğu anlaşılacaktı. Halefi Kont Karl Boul-Schauenstein *Realpolitik*'in yeni dünyasına uygun olmadığını kanıtladı. Joseph'in kendi dışişleri bakanının politikalarına yönelik eleştirileri ve mani olma girişimleri de fayda vermedi. 1871 yılından önce meydana

gelen ve Avrupa'yı dönüştürecek olan olaylar dizisi gericilik timsali I. Nicholas tarafından tetiklenmişti. Avrupa'yı devrimden kurtardıktan sonra Nicholas Türkler hilafına bir tazminat isteyecekti. Hatta Francis Joseph'i muhtemel kazanımları paylaşmaya davet etti fakat Francis Joseph bunu reddetti. Eski patronuna yapılan nankörlükten dolayı üzüntü duysa da Boul'un Türkiye'nin muhafazasının Avusturya'nın çıkarına olduğu tezini kabul etti ki zaten imparatorun dediği gibi "İnsan her şeyden önce Avusturyalı olmalıdır."[11]

Rusya her şeye rağmen yoluna devam etti, bunu takip eden Kırım Savaşı'nda Avusturya Rusya'yla savaşmaktan kaçınmak için tarafsızlığını korumayı yeterince uzun bir süre başarsa da en nihayetinde kazanan tarafta, İngiltere ve Fransa'nın yanında yer aldı. Savaş 1856'da Rusya'nın küçük düşürülmesiyle neticelendi. Avusturya'nın Batı yanlısı tarafsızlığı ve arabulucu güç olarak üstlendiği rol bir başarı olarak görüldü. Uzun vadedeyse bu bir felaket olacaktı çünkü Avusturya'nın iki uç arasında tarafsız kalması eski baş müttefikini iyice uzaklaştırırken İngiltere ve Fransa'da da pek saygı görmemesine neden oldu.

Bundan kısa süre sonra III. Napolyon Sardinia-Piedmont'un Başbakanı Kont Camillo Cavour'la Avusturya'yı İtalya'dan çıkarmak için komplo kurmaya başlayacaktı. Francis Joseph ve Boul, 1859 Nisan'ında Piedmont'a savaş ilan ederek kendilerine kurulan tuzağa lütfedercesine düştüler. Bu durum Fransa'ya Piedmont'un akıllıca planlanmış savunmasına katılma fırsatı verdi. Takip eden Fransa-Avusturya Savaşı iki büyük meydan muharebesine, Magenta ve Solferino'ya şahit oldu ki bu muharebelerin kanlılığı Kızıl Haç'ın kurulmasına vesile olacaktı. Her iki savaşı Avusturya kıl payı kaybetti. Büyük bir nüfuz ve malî kredi fonuna sahip bir rejim kaybedilmiş birkaç savaştan sağ çıkabilirdi, Francis Joseph'in yeni-mutlakiyetçi rejimiyse çökecekti. Savaş başlamadan önce bile bankalara hücum edilmişti ve yenilgi rejime duyulan son güveni de yok etti. 1859'un sonları ve 1860'ın başları boyunca rejimin neredeyse tüm önemli simaları azledilmişlerdi.

11 Steven Beller, *Francis Joseph* (Harlow, 1996), s. 65.

Bu yenilgi Francis Joseph'i en zengin eyaleti olan Lombardiya'dan mahrum bıraktı, güneyinde yeni kurulmakta olan bir İtalyan ulus-devleti vardı artık ve kendisi de müttefiklerinden yoksun kalmıştı. (Prusya'nın yardım teklifi Alman Konfederasyonu'nun eş başkanlığı şartına bağlanmıştı). 1859 fiyaskosu imparatoru çok sevdiği mutlakiyetçiliğini terk etmeye zorladı. Halkın yönetimine güvenmediği ve Macaristan'ın kargaşa içinde olduğu bir ortamda, hâlâ hatırı sayılır büyüklükteki İmparatorluğunu yönetmek için farklı bir yöntem bulmak zorunda kaldı.

Monarşi'nin dengesini yeniden kazanabilmesi için birkaç yıl gerekecekti. İçeride ve dışarıdaki olaylar tamamen iç içe geçmişti. *Reichsrat*'ın 31 Mayıs 1860'ta genişletilmesiyle başlayarak denenen çeşitli temsil ve anayasa tasarıları muhtelif iç ve dış çıkarlara verilen cevaplardı ve dolayısıyla bunların oluşturulmasının yahut feshedilmesinin iç ve dış politikada sonuçları olacaktı.

Francis Joseph anayasacılığın aforoz edilesini oldukça gönülsüz bir şekilde kabul etti. Malî kriz ve birçoğu Yahudi olan Viyanalı bankerler göz önüne alındığında başka bir çaresi yoktu zira o bankerler tek gerçek fon kaynağıydı ve Anselm Rothschild'ın 1860'takı "anayasa yoksa para da yok" sözüyle özetlenen bir tutuma sahiptiler. Bu yıl aynı zamanda Yahudilerin taşınmaz mal sahibi olma ve ikametgâh değiştirme özgürlüğüne kavuştukları fiili bir Yahudi özgürleşmesi yılıydı. "Zamanın ruhu", finansal ve politik durum göz önüne alındığında bir tür liberal bir anayasacılıktan başka bir alternatif yoktu. Lâkin imparatorun süregelen muhafazakâr mukavemeti Habsburg'un, bu tarz liberal fikirlerin olağanlaştığı Almanya'ya liderlik etme girişimlerini tehlikeye attı. 1866'a gelindiğinde çember gerçekten daralmış ve Avusturya İlerleme'nin yanlış tarafında bir kez daha mahsur kalmıştı.

Monarşi'nin geniş çaplı bir şekilde ilk kez yeniden yapılandırılması 20 Ekim 1860 tarihli *Ekim Fermanı*'dır. Bu ferman geleneksel Macar özerkliğini restore ederken Monarşi'nin geri kalanını da benzer bir adem-i merkeziyetçi çizgide yapılandıran muhafazakâr ve federalist bir çözümdü. Bu yeniden yapılandırma başarısız oldu çünkü Macarların aralıksız bir muhalefetiyle Alman liberallerin

ve malî destekçilerinin yeni yapının anayasaya uygunluğuna dair memnuniyetsizlikleri vardı. Bu sebeple Francis Joseph, Anton von Schmerling'i başbakan atayarak yüzünü Alman liberallerine döndü. Schmerling'in Ekim Ferman'ı için "yetki kanunu" demek olan 28 Şubat 1861 tarihli Şubat Beratı, Ferman'ı tamamen yeniden düzenleyerek merkeziyetçi ve Alman merkezli olmakla birlikte çok daha parlamenter ve anayasal bir yapı ortaya çıkardı.

Şubat Anayasası sayesinde Kübeck'in *Reichstrat*'ı 1851 yılında bir imparatorluk parlamentosuna dönüştü. Almanların Avusturya nüfusunun sadece dörtte birini oluşturmalarına rağmen ezici bir Alman çoğunluğuna yol açan bir "seçim geometrisi" içinde eyalet meclisleri hâlâ dolaylı olarak bölgesel diyetler tarafından seçilse de yeni *Reichsrat* yasama yetkisini çoğunlukla elinde bulunduruyor ve merkezî bir yönetimi kontrol ediyordu. İmparator askerî ve dış ilişkilerdeki imtiyazını korusa da *Reichsrat* ordu da dahil olmak üzere bütçeyi belirleyecekti. Bu; tam olarak anayasal ve parlamenter bir hükümet değildi ama buna yakındı, liberallerse zaman içerisinde gelişebileceğini düşünüyorlardı. Bu anayasa 1918'e kadar Avusturya hükümetinin temeli olacaktı.

"Schmerling'in piyesi" ve yeni Alman liberal egemenliği Avusturya'nın Almanya'daki konumunu epey bir güçlendirdi, başbakanın birinci hedefiyse "yetmiş milyonluk Büyük Alman İmparatorluğu"na Avusturya'nın liderlik etmesini sağlamaktı. Prusya'da 1862 Askerî Yasa Tasarısı nedeniyle yaşanan eşzamanlı kriz göz önüne alındığında bu kumarın işe yarayabileceği ortaya çıktı ve 1863 Ağustos'unda Frankfurt Furstentag'ta görülen iyi niyet bu görüşü doğruladı. Francis Joseph 18 Ağustos'ta doğum gününü orada, dört bir tarafını diğer Alman hükümdarları kuşatmış hâlde Alman liberal ve ulusal birliğinin siyah-kırmızı-altın sarısı bayrağı altında kutladı. İtalya'daki felaketten sonra Habsburg'un Almanya'daki konumu liberalleşme ve ulusal birleşmeye dair ılımlı talepleri destekleyerek güçlendirilebilirdi.

Bu Alman odaklı politikada problemler vardı. Frankfurt'ta gelmeyen tek hükümdar Prusya Kralı I. William'dı ve yeni Başbakan

Otto von Bismarck, Avusturya liderliğinde bir Almanya'ya sıcak bakmıyordu. Kuzey Almanya ve *Zollverein*'daki Prusya'nın baskın oluşu göz önünde bulundurulduğunda Prusya'nın tasdiki olmadan Almanya'da herhangi yeni bir düzenleme yapmanın çok zor olacağı açıktı. Monarşi içinde bulunan Avusturya'nın Alman liberal kanadı bütün diğer ulusal grupları düşmanlaştırdı. Macarlar, Çekler ve Polaklar hepsi birden *Reichsrat*'ı boykot ettiler; Macaristan'da Avusturya'nın yeni liberal imajını tehlikeye atan millî bir isyan patlak verdi. Dahası Macaristan'ın Alman Konfederasyonu'nun dışında kalması sorunu, Avusturya'nın Konfederasyon içindeki kısımlarını tasarlanan Büyük Almanya'ya dahil etme çabalarına ket vurdu.

Francis Joseph'in Venedik'i teslim etmeyi reddetmesi de Avusturya'nın diplomatik olarak yalnızlaşmasının devam etmesine yol açtı. Son olarak Francis Joseph'in anayasal bir monark olarak rolünü kabul etmeyi reddetmesi Schmerling'in politikasını tamamen baltaladı. Alman kamuoyundaki başarısına rağmen 1863 Frankfurt toplantısının başarısızlığın nedeni Francis Joseph'in Prusya'yla yapılacak iş birliği konusundaki muhafazakâr ısrarıdır. 1864'te Schmerling'i Avusturya anayasacılığını metheden bir konuşmasından dolayı sert bir şekilde azarladı; halbuki anayasacılık, Orta Almanya'daki eyaletler nazarında Avusturya liderliğinin cazibesi için önemli bir unsurdu.

1864'te Francis Joseph daha muhafazakâr bir strateji belirleyerek gidişatı bir kez daha değiştirdi. Yurt içinde, Schmerling'i ve onun iflas eden "Bekleyebiliriz," politikasını görmezden gelerek Macar soylularıyla yeniden direkt görüşmelere başladı. 1865'in ilk aylarında Ferenc Deák'ın "düalist" *Easter* makalesi yayınlandı ve müzakereler o kadar iyi gitti ki Francis Joseph yazın Schmerling'i görevden alıp Eylül ayında da Macarların uzlaşmasını ümit ederek Şubat Anayasası'nı askıya aldı. Dış işlerinde ve Alman meselesinde Francis Joseph ve yeni Dış işleri Bakanı Kont Johann Bernhard Rechber Bismarck'ın Prusya'sıyla iş birliği yaparak benzer şekilde tutum değiştirdiler. Ancak bu durum Schleswig-Holsten'daki tuzağa düşmelerine neden oldu: 1864'te Danimarka idaresindeki bölgelerin işgalinde Avusturya'nın iş birliğiyle müşterek Avusturya-Prusya

idaresi Prusya'nın Alman millî davasının liderliğini almasını kolaylaştıracaktı yalnızca.

1866 Haziran'ında Bismarck'ın Schleswig-Holstein'da kurduğu tuzak ortaya çıkıp savaş başladığında çoğu Alman devleti Avusturya'yı desteklediler. Ancak Avusturya kendisi de onlardan biri olarak addedildiği büyük güçlerin arasında tamamen izole edilmiş bir hâldeydi. Asıl sorun, İngiliz ve Fransız ricalarına ve hatta İtalya'nın bölgeyi satın alma tekliflerine rağmen Francis Joseph'in Venedik'i devretmeyi reddetmesiydi. Francis Joseph'in onuru bu tür paragöz anlaşmalara müsaade etmezdi ve hâlâ Lombardy'i fethetmeyi düşünüyordu. Sonuç olarak Avusturya 1866'da Prusya'yla tek başına yüzleşmek zorunda kaldı. İtalya Nisan'da Prusya'yla müttefik oldu ve Fransa'nın tarafsızlığı 12 Haziran Antlaşması'yla Avusturya'nın toprak kazanması hâlinde (muhtemelen Silezya) Venedik'i İtalya'ya bırakmayı kabul etmesini temin etmişti sadece. Avusturya birlikleri 1866'da Francis Joseph'in Avusturya'nın kazanması hâlinde vazgeçme sözünü verdiği toprakları savunurken öldüler.

Kâğıt üzerinde sadece Prusya ve İtalya'yla karşı karşıya olduğu için Avusturya kazanmalıydı ve ayrıca İtalya'ya karşı hem karada Custozza'da hem de denizde Wilhelm von Tegethoff sayesinde Lissa'da ses getiren zaferler kazanmışlardır. Salt sayılara baktığımızda kuzeyde bile Avusturya'nın zaferi yankılanıyordu. Ancak Ludwig August von Benedek komutasındaki Avusturya ordusu işgalci Prusyalılar tarafından stratejik olarak mahvedildi ve 3 Temmuz'da Königgrätz'da (Sadowa olarak da bilinir) hezimete uğratıldı.

Prusya kazandı çünkü modern sanayi çağına başarılı bir şekilde uyum sağlamıştı, Avusturya'ysa uyum sağlamamıştı. Prusya ordusu, Avusturya demiryolu ağı da dahil olmak üzere demiryolu ağını çok etkili bir şekilde kullanabiliyordu. Asıl kritik olanıysa Prusya piyadesi arkadan doldurmalı tüfeklere sahipken Avusturya ordusunda hâlâ önden doldurmalı tüfekler vardı. Arkadan doldurmalı tüfekler pek öldürücü olmasalar da çok hızlı bir şekilde ateşlenebiliyordu; birliklerin durdukları yerde biçilmelerini görmenin psikolojik etkisi muazzamdı ve çok belirleyici oluyordu. Zorunlu askerlerden oluşan,

kötü eğitimli, disiplinsiz ve birçok dil konuşan Avusturya ordu saflarını arkadan doldurmalı tüfeklerin gerektirdiği esnek taktiklerle eğitme probleminden dolayı Avusturya ordusu 1851'de arkadan doldurmalı tüfekleri geri çevirmişti. Aradaki teknolojik uçurum, ordunun ve dolayısıyla devletin idarî ve eğitimsel katmalarındaki daha da kritik bir uçurumun neticesiydi.

23 Ağustos 1866 tarihli Prag Barışı görünüşe göre nispeten sancısızdı. Avusturya Venedik'i kaybetmişti ama Bismarck Prusya için herhangi bir toprak talebinde bulunmamıştı. Tek büyük talebi Avusturya'nın, Avusturya ile bağlantısı olmayan Kuzey Almanya Konfederasyonu'yla Güney Almanya Birliği'nin kurulmasına razı olmasıydı. Bunun gerçek önemi ancak 1871'de Prusya Alman İmparatorluğu'nu kurduktan sonra ortaya çıkacaktı ama 1866 yenilgisi 1740'te başlayan mücadeleyi kesin bir Prusya zaferiyle nihayetlendirdi. Ayrıca bu durum Habsburgların Alman meselesine yüzyıllardır devam eden müdahalesinin fiilen sona erdiğini de gösteriyordu ayrıca. Avusturyalı Almanlar, Grillparzer bile, kendilerini Alman olarak addetmelerine rağmen Avusturya, Almanya'nın siyaseten bir parçası olmayacaktı artık ve bunun Avusturya-Alman kimliği üzerinde derin etkileri de olacaktı.

1866 yılı, Habsburg hanedan kümesinin Avrupa devletler sistemi içerisinde rekabet edebilecek üniter bir devlete dönüşme projesinin sonuna işaret eder. 1866'dan sonra Avusturya birinci dereceden büyük bir güç olma itibarını hiçbir zaman geri kazanamadı. Diplomatik protokollerde bu konumunu sürdürse de İkili Monarşi ve Almanya'nın küçük ortağı olarak kazandığı bu yeni durumunun bizzat kendisi Orta Avrupa'nın hâkim gücü olmak konumunu sona erdirdi.

Her şeye rağmen, Maria Theresa ile başlayan proje Avusturya devlet ve toplumunu dönüştürmüştü. Eğitim sisteminin, sivil toplumun, ekonomik altyapının ve filizlenen politik hayatın şartları Kuzey Almanya ve Batı'nın gerisinde olsa da güney ve doğudaki şartlardan çok daha ilerideydi. Bürokratik devlet ve hukukî yapı nispeten iyi bir gelişme göstermişti. Vatandaşlar ve devlet resmî ve feodal bir patrimonyal yargı katmanıyla ayrılmıyordu artık ve bazı

5. Harita: Habsburg Monarşisi, 1815-1918

bölgeler, özellikle de Viyana çevresi ve Bohemya, neredeyse kuzeybatı Avrupa kadar moderndi. Reformun başarısı sahadaki olgularda görülebiliyordu.

Ancak yine de geri kalmışlığın ve reforma karşı direnişin odakları varlıklarını sürdürüyorlardı. Liberalizm ve anayasacılık düşmanlığı imparatorla birlikte başladı. Monarşi, şeklen modern yapısı ancak modern-öncesi sosyal gerçeklikleriyle büyük ölçüde tarımsal bir toplum olarak varlığını sürdürdü. Modern dünyaya adaptasyon tamamlanmış demek pek mümkün değildi. Monarşi'nin Avrupa meselelerindeki yeni ve kısıtlanmış rolü için olsa bile kendini yeniden yapılandırmada ne kadar iyi olduğu bir kez daha görülecekti. Dışarıda Alman ve İtalyan milliyetçiliğine yenilen Monarşi şimdi uluslararası arenada ayakta kalmaya devam ederken benzer milliyetçi sorunlarla yüzleşmek zorundaydı. Königgrätz Felâketi, modern ve liberal anayasacılığının bir kez daha hanedan aleyhine ilerlemesinin habercisi gibi görünüyordu. Görünüş aldatıcı olabilir.

4
İmparatorluk Teyakkuzda, 1866-1918

Königgrätz'tan sonra Habsburg Monarşisi varlığını külliyen sürdürmekle birlikte kısa süre sonra Avusturya-Macaristan Monarşisi'ne dönüşecekti; bu monarşiyse elli yıldan biraz fazla bir zaman sonra ortadan kalkıp Doğu Avrupa'da zahiren homojen bir ulus-devlet modeli oluşturmak üzere parçalanacaktı. Monarşi'nin son yarım yüzyılı milliyetçilik dalgalarına direnmekte başarısız olan uluslar-üstü bir hanedan devletinin kaçınılmaz gerilemesi ve çöküşü olarak görülegelmiştir. 1867 Uzlaşması'nın yeniden müzakere edilebilir maddelerinden kaynaklanan belirsizliği Monarşi'nin "teyakkuzda bir imparatorluk" olduğu izlenimini daha o zamanlardan güçlendirmişti.

Müteakip Avusturya tarihi imparatorluğun çökmesi tecrübesi olmadan düşünülmezse de son zamanlarda tarihçiler Monarşi'nin hayatta kalma gücü olduğunu, öyle ki 1914'ten sonra yıkılmasının trajik bir çaresizlik olmadığını bilakis yaşayabilir ve hatta gelişmekte olan bir politikanın erken sona erdiğini ve bu son evrenin gerçekten de olumlu yönleri olduğunu vurgulamaya başladılar. Monarşinin bu son on yıllarındaki tarihinde diğer bütün dönemlerden daha büyük ekonomik, teknolojik, sosyal, politik, kültürel ve entelektüel dönüşümler yaşandı.

Yine de Monarşi'nin modernleşmesi bilhassa tartışmalı ve problematik olmuştur. Bazı toplumlar modernleşmeye diğerlerinden daha kolay uyum sağlayabilirler ve ortak bir kimliğin modern öncesi

unsurlarının var olması modern ulus-devletlerin ortaya çıkışını kolaylaştırabilir. Lâkin Habsburg Monarşisi için durum böyle değildi. Tarımsal ve geleneksel kesimler diğer toplumlarda olduğundan daha güçlü ve daha yekpareydi; ayrıca Monarşi'nin etnik çeşitliliği ortak bir mücadele duygusu yaratma girişimlerini muazzam bir şekilde karmaşıklaştırıyordu. Hakimiyetin geleneksel kaynaklarının sönmeye yüz tuttuğu bir çağda, hakimiyet için başlıca vekaletin halk egemenliği olduğu bir çağda Habsburg Monarşisi'nin büyük bir dezavantajı vardı. Halkın egemenliğini hiçbir zaman kabul etmeyen ve 1914'te halkın hakimiyetine değil de kendi hakimiyetine dayanarak savaş ilan eden bir imparatora sahip bir hanedan oluşumu olan Monarşi, modern dünyada hayatta kalmak için kendini nasıl dönüştüreceğini hiçbir zaman keşfedemedi.

Monarşi'nin bu dönemki tarihi son derece karmaşıktı; eski ve yeni bir dizi masalsı ideoloji ve hakimiyet kaynağı, sadakatin aracılarıymış gibi rekabet ediyordu. Ortaya çıkan entelektüel ve kültürel kargaşa Monarşi'nin halk kesiminde birçok yaratıcı tepkiye yol açtı. "1900'lerin Viyanası" yahut "*fin de siècle Vienna*",[1] "yirminci yüzyılı icat eden" önemli bir modern kültür ve düşünce merkezi olarak ün kazandı. Monarşi'nin çok-uluslu tecrübesi yaşadığımız çoğulculuk çağında yeni ve pozitif bir şafak olarak görülmeye başlandı. Ancak Avusturya-Macaristan, Karl Kraus'un deyimiyle, "dünyanın yıkımı için bir prova sahnesi" olmuştu aynı zamanda.

Son yıllarında Monarşi, ikiyüzlü bir riyakârdır. Bir yüzü, kozmopolit ve çoğulcu yüksek modern kültürüyle ileriyi işaret ederken diğer yüzü etnik çekişmeleri, sosyal ve siyasî baskıları, otoriterliği, ırkçılığı ve yaygın antisemitizmiyle aynı toplumun geriliği gösteren diğer ve daha karanlık yüzünü işaret ediyordu; yahut, ileriye olsa bile, Hitler'in Üçüncü *Reich*'ının ölüm kamplarında korkunç bir şekilde gerçekleşecek anti-modern, radikal ve liberal olmayan bir geleceğe işaret ediyordu. Her iki yüz de Avusturyalıların yirminci yüzyıla yaptıkları muazzam "katkının" bir parçasıydı.

---

1 Bir kültür tarihçisi olan Carl Emil Schorske'nin "*Fin-de-siècle Vienna: Politics and Culture*" isimli eserine atıf yapılmıştır. (ç.n.)

UZLAŞMIŞ BİR MONARŞİ, 1866-1879

Prusya'ya karşı alınan feci yenilgiden sonra Francis Joseph Macar liderliğiyle hızla anlaşmaya vardı. Deak'in taleplerini arttırmaması onu o kadar memnun etmişti ki onun bütün hepsini kabul etti. Bunun neticesi 1867 *Ausgleich*'ı yahut Uzlaşması oldu. Bu anlaşma Habsburg Monarşisini bir Alman-Macar ortak yönetimine (kondominiyum) dönüştürmeyi amaçlıyordu; Macarlar Macaristan'ı, Avusturyalı Almanlar da İmparatorluğun geri kalını yöneteceklerdi. Francis Joseph her iki yarıda da yarı-anayasal bir hükümdar, Macaristan'da kral ve Monarşi'nin geri kalanında "imparator" olmaya devam edecekti. "Avusturya" resmî bir isim olarak ortadan kalkması ironiktir. İkili Monarşinin tamamı "Avusturya-Macaristan" olurken ve Macaristan resmen Macaristan olarak anılırken Macar olmayan "yarı" (ki nüfus açısından bütünün yüzde 57'si kadardı) Avusturya değildi, onun yerine "*Reichstat*'ta temsil edilen topraklar" idi. Gayr-ı resmî olarak bu bölge Avusturya olarak anılırken Lietha Nehri'nin Aşağı Avusturya ile Macaristan arasında sınır olması nedeniyle yarı resmî olarak "*Cisleithania*" olarak da biliniyordu. *Cisleithania*'nın resmen "Avusturya" olarak anılmasına ancak 1915'te izin verilecekti.

Uzlaşma'nın Monarşi'nin diğer etnik gruplarını ihmal ettiği o zaman bile gayet aşikârdı. 1 Şubat 1867'deki kritik Bakanlar Kurulu toplantısında muhafazakâr bir federalist olan Kont Richard Belcredi, hükümdarın belli başlı milliyetlere dayanmaktansa hepsinin üstüne olması ve Monarşi'nin Slavlarını ihmal etmemesi gerektiğini ileri sürdü. İmparatorluk Şansölyesi Baron Friedrich Beust ise farklı düşünüyordu: "*Monarşi'nin Slav halklarının yeni politikaya güvensizlikle bakacağının farkındayım ancak hükümet bütün uluslara karşı her zaman adil olamaz. Bu sebeple en çok dirimliliğe (yaşama kabiliyetine/Lebenskraft) sahip olanların desteğine güvenmek zorundayız... ve bunlar da Almanlar ve Macarlardır.*" Francis Joseph'in bütün bunlara cevabı karakteristik ve hayatîydi: "*Kont Belcredi'nin teklif ettiği yolun sakıncaları daha az olabilir belki ama arzu edilen hedefe Baron Beust'unkinin daha çabuk götürmesi muhtemeldir.*"[2]

---

2 Steven Beller, *Francis Joseph* (Harlow, 1996), s. 98.

Francis Joseph her şeyden önce hanedanın gücü ve prestijiyle ilgileniyordu. 1866'dan sonraki bütün politikaları, Uzlaşma'da dahil olmak üzere, Prusya'dan intikam almayı ve Alman meselelerine yeniden dahil olmayı hedefliyordu. 1870'teki Fransa-Prusya Savaşı'nın Prusya'nın zaferiyle sonuçlanıp 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kurulmasıyla bu politika hükümsüz kalınca Belcredi'nin dile getirdiği iç meseleler yeniden zuhur etti ve böylece Francis Joseph *Cisleithania*'yı fedaralleştirmek için muhafazakâr Hohenwart bakanlığını iş başına getirdi.

1871'deki "Temel Maddeler" bunu gerçekleştirecek, bilhassa da Çeklere Bohemya'da daha fazla iktidar verilecekti. Çeklerin imtiyazdan daha fazlasını talep etmeleri, yeni Alman hükümetinin baskısı ve Avusturyalı Alman liberallerin protestoları sebebiyle başarısız oldu. Macar liderliğinin bu *Maddeler*'i ikili yönetimi ihlal olarak görüp desteklerini geri çekmekle tehdit etmeleri çok kritik bir durumdu. Francis Joseph için Çekleri ve diğer federalistleri tatmin etmek güç kaybetmeye değmezdi, bu sebeple de 1867 Uzlaşması 1918'de kadar Monarşi'nin temeli olmaya devam etti. Uzlaşmanın temeli garip bir şekilde asimetrikti. O; imparator ve Macar diyetlerinin Macaristanlı liderliği arasında bir anlaşmaydı. Viyana'daki Avusturyalı Alman liberallerinin liderlerine 1867 Aralık Anayasası'nda zoraki kabul ettikleri bir oldu bitti takdim edilmişti. Francis Joseph'e hiçbir zaman, en azından resmî olarak, bir anayasaya dayatılmamış; anayasalar her daim onun lütfuyla tensip edilmiştir.

Bu asimetri, Avusturya-Macaristan ve Avusturya'nın değil ama "*Cisleithania*"nın isimlendirilmesiyle ilgili problemin arka planını oluşturuyordu. Aynı zamanda, İkili Monarşi'nin muhtelif ortak kurumları için "k.k" (***kaiserlich-königlich***/imparatorluk-kraliyet) veya "k. und k." (***kaiserlich und königlich***/imparatorluk ve kraliyet) terimlerinin kullanımına dair kavgaların arkasında da bu yatıyordu. İlki, içinde bir Macar krallığının da bulunduğu genel bir imparatorluk olduğunu öne sürerken ikincisi imparatorluk Avusturya'sı ve kraliyet Macaristan'ı olmak üzere iki ayrı devletin varlığını öne sürüyordu. Doğal olarak ikinci görüş olan Macar görüşü galip geldi.

Bu nüansların ötesine Uzlaşma iki parçadan oluşuyordu: "pragmatik" ve "düalist" parçalardan. Pragmatik parça *Pragmatische Sanktion*'a, yani İmparatorluk Kararnamesi'ne dayanıyordu ve bu nedenle, zannedilenin aksine, Habsburg/Macaristan bağının "ayrılmaz ve bölünmez" karakterini teyit eden kalıcı bir unsurdu. Bu çerçevede ortak dışişleri, savaş ve maliye bakanlıkları kuruldu. Ayrıca iki partinin delegelerinin Viyana'da ve Budapeşte'de dönüşümlü olarak toplanacağı toplantılar yapılacaktı ancak Macarlar bu toplantıların bir imparatorluk meclisi kurmasına asla izin vermeyeceklerdi. Bunun yerine, Monarşi'nin müşterek meseleleri hiçbir zaman resmen tanınmayan bir organ olan Kraliyet Konseyi tarafından ortaklaşa olarak koordine edildi. Gayr-ı resmî bir imparatorluk kabinesi olan bu kurul, bileşenleri değişmekle beraber ortak bakanları, *Cisleithania* ve Macaristan başbakanlarını, genelkurmay başkanını ve Francis Joseph'in danışmak için seçtiği diğer kimseleri içeriyordu genel itibariyle. Dış politika ve savaşın yürütülmesi imparatorun ayrıcalıkları olarak kaldı.

Düalist kısım ise Monarşi'nin gümrük birliğini koruyan ancak her on yılda bir yeniden müzakere edilecek olan ekonomik ve malî anlaşmalardan oluşuyordu büyük ölçüde. Ayrıca on yılda bir değişecek diğer bir şey de askerî antlaşmalardır: *Cisleithania* ve Macaristan'ın *Landwehr* ve *Honved* olarak adlandırılan kendi askerî güçleri olsa da imparatorluğun ve hanedanın (*k.u.k*; *kaiserlich und königlich*) ordusu ve donanması ortak olmaya devam edecekti. Monarşi'nin "Teyakkuzda Bir İmparatorluk" olarak anılmasına yol açan işte bu düalist kısımdı çünkü gümrük tarifeleri ve savunma harcamaları gibi ortak kaygıların hayatî unsurlarını her on yılda bir neredeyse her zaman siyaseten göz dağı vermekle sonuçlanan ve çok uzun süren müzakerelere maruz bırakıyordu. Ortak *k.u.k* ordusu ve Macaristan'ın başlangıçta yüzde 30 olarak belirlenen ortak harcamaların bir kısmı için ödeyeceği "kota", adı kötüye çıkmış birer sürtüşme noktası olacaktı.

Uzlaşma'nın Monarşi'nin iç işlerinde Macaristan'a orantısız bir nüfuz verdiği kısa sürede aşikâr oldu. Her iki tarafın da kendi

içlerindeki ortak nüfuz alanlarında ayrı ayrı dengesizlikler ortaya çıktı. Macar Kralı Francis Joseph Macar liderlere Macaristan'ın sınırları içerisinde serbestlik tanımış ve Avusturya imparatorunun (kendisinin) müdahalesini engellemişti. Öte yandan Macarlar, 1871'de *Cisleithania*'nın anayasal yapısındaki herhangi bir büyük değişiklik üzerinde etkili bir veto hakkına sahip olduklarını göstermiş ve bunu oradaki politikayı etkilemek için kullanmışlardır. Ancak bu durum Macar millî bağımsızlığı için sinir bozucu bir kusurdu hâlâ; Macarların Uzlaşma'dan memnuniyetsizliği Avusturya-Macaristan siyasetinin müzmin ve zayıflatıcı bir temasıydı.

Uzlaşma'nın hemen ardından gelen yıllar Monarşi'nin her iki yarısında da liberal başarıların yaşandığı yılları oldu. *Cisleithania*'da, *Burgerministerium*'da vücut bulan Alman liberal liderliği liberal bir devlet inşa etmeyi sürdürdü. Aslında bir "Temel Kanunlar" bütünü olan 1867'de yılındaki Aralık Anayasası anayasal bir devletin temel özgürlüklerini ve normlarını güvence altına aldı. Kilit hükümlerden biri, dinî inancı ne olursa olsun bireylerin kanun önünde eşitliğiydi ve böylece Avusturya'da tam bir Yahudi özgürlüğü gerçekleşmiş oldu. Ulusal haklara ilişkin yasa doğrudan 1848 Kremsier Anayasası'ndan alınmıştır. Alman liberaller kısmen Josephçi geleneğe kısmen de Avrupa'nın diğer yerlerindeki liberal modellere dayanan gündemlerini sistematik olarak uyguladılar, *Vormärz*'ın yeni filizlenen sivil toplum tecrübesi de hayli etkili olup Avusturya liberalizmine yerli bir yön kazandırdı.

Liberaller 1869'da İmparatorluk Yüksek Mahkemesi *Reichsgericht* ile taçlandırılan bağımsız bir yargı kurarak Avusturya'yı ilk defa olmak üzere tam bir *Rechtsstatt* haline getirerek gerçek bir hukuk devleti kurdular. Bu mahkeme, resmî makamlara karşı itirazlar için bir idare mahkemesi olan *Verwaltungsgerichtshof*'un 1871 yılında kurulmasıyla ikmal edildi. Francis Joseph'in direnç gösterip tam modernleşmeye ket vurmasına rağmen 1868 Ordu Yasası da hatırı sayılır askerî reformlara yol açmıştır.

Josephçi mirasın ruhban karşıtlığına dair liberal görüşü güçlendirmesi sayesinde Alman liberaller Kilise'nin gücünü azaltmada

başarılı oldular. 1868 Mayıs Kanunları, 1855 Muahedesi'nin evlilik ve eğitim hususundaki imtiyazlarını tersine çevirdi. En önemli liberal başarılardan bir tanesi bütün çocuklar için sekiz yıllık zorunlu ve ücretsiz eğitimimin sağlanmasıydı. Muahede, Habsburg otoritesine meydan okuyan Papalık Yanılmazlık Bildirgesi'ne cevaben 1870'te bizzat Francis Joseph tarafından feshedildi.

Liberal hegemonyanın ilk yıllarında ekonomi; liberal ekonomi politikalarının, muazzam bir iyimserlik ve geniş sermaye harcamalarının yardımıyla çok etkileyici büyüme oranları kaydetti. Bu yıllar "*Grunderjähre*" yıllarıydı yani birçok sanayi, finans ve ticaret şirketinin kurulduğu yıllardı. Viyana'daki *Ringstrasse*'nin gelişimi bu patlamanın hem sembolü hem de itici gücüydü. Monarşi'nin en önemli temsilî caddesi olan bu bulvarın Epstein'ler ve Todescos'lar gibi Yahudi bankalarının "saraylarıyla" kaplı olması hem Yahudi girişimcilerin yeni ekonomideki başarısına hem de işler iyi gittiğinde toplumun bu Yahudi başarısının kabullenmesine işaret ediyordu.

Macaristan'daki liberal Macar kurumu da benzer şekilde ilerici yasalar çıkarmıştır: 1868'de Hırvatistan'la imzalanan *Nagodba* adlı bir Uzlaşı'yla Vatandaşlık ve Eğitim Kanunları gibi. Bu iki yasa birçok açıdan gerçekten liberal olsa da Macarların nüfusun sadece yüzde 40'ının oluşturduğu Macaristan Krallığı'nın Macarca konuşan bir ulus-devlete dönüştürmeyi de hedefliyordu. Benzer şekilde, Almanların nüfusun sadece yüzde 37'isini oluşturduğu Cisleithania'da da Alman liberaller, modern devletlerinin Almanca konuşan bir devlet olacağında pek de şüphe duymuyorlardı.

Bu durum vehimlerden kaynaklanıyordu. Alman liberalizminin *Cisleithania*'daki hakimiyeti Schmerling'in 1861 tarihli "seçim geometrisi"ne göreydi. Reichsrat milletvekilleri 1873'e kadar taşra meclislerinin delegeleri olarak dolaylı yoldan seçiliyorlardı. Her bir meclisin kendi *korporatist* ve *konsey üyelerine has* imtiyazları vardı ve bu imtiyazlar; bazıları bölgesel, diğer bazıları da ticaret odalarıyla "büyük toprak sahipleri" sınıfı gibi geleneksel olan çeşitli seçim bölgelerinden sandalye tahsis ediyordu. Bölgesel seçim yerlerinde bile imtiyazlar üst düzey vergi mükellefleriyle sınırlıydı. Diyetlerin liberal

26. Resim. Ringstrasse tarihselciliği: Parlamento Binası (1873-83), Viyana. İkili Monarşi sırasında *Reichsrat*'a, Birinci ve İkinci Avusturya cumhuriyetlerindeyse *Nationalrat* ve *Bundesrat*'a ev sahipliği yapmıştır. Arkada, Viyana'nın belediye binası olan *Rathaus*'un yeni-Gotik üsluplu merkez kulesi görünüyor.

açıdan kontrol edilmesi Reichsrat'taki liberal hakimiyetini temin etti. *Reichsrat* 1873'te doğrudan seçimle işbaşına geldiğinde bu *kraliyet/konsey üyelerine has* yapı; mülk sahibi, eğitimli ve Almanca konuşan orta sınıfın temsilcileri olan liberallere karşı konulmaz bir avantaj sağlamak için yeni seçim sistemine taşındı. 1873'te *Reichsrat*'taki sandalyelerin üçte ikisi Alman seçim bölgelerini temsil ediyordu.

Millî politikalar da Alman liberallerine yardım etti. Galiçya ve Polonyalıların çoğunlukta olduğu diyete fiilî özerklik vererek Polonyalı milletvekillerinin desteğini aldılar. Polonyalıların nüfusun yarısından daha az olmalarına rağmen Galiçya 1868'den itibaren bir Polonya devleti olarak yönetildi. Bu süreçte Çek milletvekilleri 1863'te *Reichsrat*'ı boykot ettiler ve bunu ulusal haklarının reddedilmesini protesto etmek için 1867'de bir kez daha yaptılar. 1871 Felaketi onların yetersizliğini teyit etmişti ve *Reichsrat*'ta yer almamaya devam etmeleri Alman liberallerinin iktidar üzerindeki baskısını arttırmıştı.

Bununla birlikte Francis Joseph sıradan bir anayasal hükümdardan çok daha güçlü olduğu için mücadele edilmesi gereken bir imparator vardı. Aralık Anayasası'nın 14. maddesi *Reichsrat* tatildeyken imparatorluk kararnamesiyle acil durum yasası çıkarılmasına izin veriyordu. Daha da önemlisi *Reichsrat*'a karşı bakanlıkların somut bir sorumluluğu yoktu. Bakanların sorumluluğu vardı ama o sorumluluk sadece Francis Joseph'e karşıydı. *Cisleithania* hükümeti onun hükümetiydi: Bakanları o seçer ve o azlederdi. Dış işleri ve askerîye onun nüfuz bölgesiydi, tıpkı *Cisleithania*'nın iç işlerinin olduğu gibi. Malî desteklerini kazanmak için bu alanı liberal bakanlara bıraksa da resmen (ve çoğu zaman da fiilen) sorumlu olmaya devam etti. *Cisleithanian* memur kadrosu 1867'den önce de olduğu gibi imparatora sadık imparator bürokrasisi olmaya devam etti.

Francis Joseph yüksek aristokrasinin sadakatini de elinde tutuyordu aynı zamanda. Bu grup sahnenin merkezinden çekilmişse de hâlâ son derece zengindiler ve siyasî olarak da güçlüydüler. *Reichsrat*'ın üst meclisi *Herrenhaus*'a hakimdiler ancak "büyük toprak sahiplerinin" konseyi 187'ten sonra bile *Reichsrat*'ın seçimle gelmiş avam kamarasında 353 sandalyenin ancak 85'ini işgal ediyordu. Liberalliğin bu zirve noktasında, bu konseydeki milletvekillerinin çoğunluğu anayasaya sadık ılımlı liberaller "*verfassungstreu*" (anayasal) idiler. Yine de, imparatora karşı sadakatleri söz konusu olduğunda liberalliklerinden vazgeçmeye hazırdılar. Daha az gelişmiş kırsal topluluklarda da liberal destek kırılgandı. Polonyalılar taraf değiştirip Çekler geri dönseydi eğer *Reichsrat* daha farklı görünebilirdi.

1870-71 dilimi bir ihtar niteliğindeydi ve ardından gelen liberal hükümet bir öncekinden çok daha ihtiyatlı davrandı. Lâkin 1873'e kadar her şey yolunda görünüyordu zira ekonomi canlanıyor ve Viyana Dünya Sergisi'ne ev sahipliği yapmaya hazırlanıyordu. Derken 9 Mayıs'ta Borsa çöktü ve liberallerin iyimser dünya görüşü de onunla birlikte çöktü. Geriye doğru baktığımızda Krach'ın yıllarca süren spekülasyonlarının ardından mecburî bir düzeltme olduğu ve Avrupa çapında durgunluğun bir parçası olduğunu görüyoruz. En nihayetinde ekonomi toparlansa da çok sayıda işletme iflas edip

liberallerin temel iddiası olan ekonomik özgürlüğün getireceği sınırsız refah iddiasına ağır bir gölge düştü.

Johann Strauss Jr.'nin "Güzel ve Mavi Tuna'da" isimli valsi 1866'daki askerî felaketten kısa bir süre sonra dikkatleri dağıtmak için sahnelenmişti. Viyana'nın orta sınıfı, Strauss'un 1874'te gösterime giren opereti "*Die Fledermaus*"ta ekonomik sıkıntılarına teselli buluyorlardı artık. En ünlü aryalarından birinin sözleri doğrudan konuyla ilgiliydi: "*Glücklich ist, wer vergisst, was doch nicht zu ändern ist*" (Ne mutlu artık değiştirilemeyecek olanı unutana!)

1870'lerin ortalarında dahi liberal hakimiyet, biraz sarsılmakla beraber, güven veriyordu. Finansal skandallar ve yolsuzluklar liberalizmin itibarını daha da sarsmasına rağmen pratikte pek bir alternatif görünmüyordu. Hükûmete muhalefet çoğunlukla liberallerin kendi saflarından geliyordu; daha radikal, sosyal olarak kendini sorumlu gören milliyetçi "Genç"ler müesses nizama meydan okuyorlardı.

1871'den sonra Avusturya-Macaristan dış politikası, Avrupa'nın en fakir ve en keşmekeş içinde bölgelerinden biri olup Avusturya-Macaristan'ın nüfuz bölgesinin bakiyelerinden olan Balkanlara yoğunlaştı, bu bölgede başlıca rakip güç olarak uzlaşma sağlanamamış Rusya vardı. 1871'den itibaren dış işleri bakanı olan Kont Gyula Andrassy Rusya'ya karşı başlarda daha agresif bir yaklaşım tercih etse de Bismarck'ın yeni uluslararası düzeni onu yeniden düşünmeye sevk etti; Avusturya-Macaristan, Almanya ve Rusya ile Üç İmparatorlar Birliği'ne katıldı. 1875'te Bosna İsyanı Doğu Sorununu yeniden alevlendirdiğinde iş birliği devam etti. Lâkin Ruslar 1878'de Türkiye'yi fiilen teslim olmaya mecbur ettiğinde Avusturya-Macaristan, Doğu Sorununun diğer ana aktörü İngiltere ve Almanya'yla birlikte buna itiraz etti ve dürüst bir arabulucu rolü oynamayı teklif etti.

1878'deki Berlin Kongresi'nde Avusturya-Macaristan'ın birinci hedefi Avusturya Dalmaçyası'nın yukarısındaki tepelerin ardında kalan ve Sırp-Hırvat nüfusunun çoğunlukta olduğu bir Osmanlı vilayeti olan Bosna-Hersek'i ilhak etmek ya da işgal etmekti. Francis Joseph, uğradığı muazzam kayıpların kısmî bir telafisi olarak doğrudan ilhakı tercih etse de Andrássy onu işgali kabul etmeye ikna

etti. Çünkü kendisi de bir Macar olan Andrássy'nin Monarşi'ye daha fazla Güney Slavı'nı dahil ederek halk dengesini Almanların ve Macarların aleyhine daha da bozmak gibi bir niyeti yoktu. Bundan başka, Macaristan Bosna'yı istemiyorsa eğer *Cisleithania*'nın da Bosna'yı almasını istemiyor demekti ki bu durum düalizmi daha da dengesizleştirecekti. Bosna işgal edildiğinde ne Macaristan ne de *Cisleithania* tarafından değil Ortak Maliye Bakanlığı'nın gayrinizami himayesi altında yönetilecekti zaten.

Cisleithania'daki Alman liberal önderliği Bosna'nın işgalini müsrif bir emperyal macera ve daha fazla Slav'ın hoş karşılanmayacak şekilde dahil edilmesi olarak görüp karşı çıkıyordu. Eudard Herbst ise dış politikayı imparatorun elinden almak ve böylece Avusturya-Macaristan'ı yahut en azından *Cisleithania*'yı gerçek bir anayasal monarşi haline getirmek için bunu bir fırsat görüyordu.

Parlamentonun dış politikada güç sahibi olma iddiası feci bir başarısızlıkla neticelendi. 1878-79'un siyasî krizlerinde Francis Joseph geri adım atmadı, liberallerin çoğunluğu karşı oy kullanmasına rağmen *Reichsrat* işgali tasdik edildi. Liberallerin kendisiyle yaptıkları anlaşmayı bozduklarını düşünen Francis Joseph çocukluk arkadaşı Kont Eduard Taaffe yönetiminde yeni bir rejim tesis etti. Francis Joseph *Cisleithania*'nın kendi koyduğu kurallara göre yönetilmesi hususunda kararlıydı artık ve Taaffe onun isteklerini yerine getirmede oldukça becerili olduğunu kanıtlayacaktı. Taaffe ılımlı liberalleri ilk başlarda görevde tutmakla birlikte Çekleri de *Cisleithania* siyasetine yeniden girmeye ikna edip Polonyalıların desteğini kazandı ve yeni yetme liberallere karşı imparatorlarını desteklemeleri için soylulara yanaştı. 1879 seçimlerinde, *Reichsrat*'da bundan mevcut olan ezici liberal çoğunluk ortadan kalkmıştır.

Liberaller, vaktiyle kendilerine çok yardımcı olan seçim geometrisi yüzünden kaybetmişlerdi, büyük toprak sahiplerinin sandalyelerindeki kayıplar da belirleyici olmuştur. Yine de sandalyelerin neredeyse yarısını ellerinde tutuyor ve pek çok kişi bir sonraki turda, biraz dizginlenmiş de olsalar, yeniden iktidara geleceklerini düşünüyorlardı. Yanılacaklardı. Liberaller *Reichsrat*'ta bir daha asla

çoğunluğa sahip olmayacak ve Taaffe'nin "Demir Halka" dönemi *Cisleithania*'nın liberal bir Alman devleti olduğuna dair bütün fikirleri yok edecekti.

Otto von Bismarck, *Cisleithania* siyasetindeki çalkantılar ve Andrássy'ın o sonbaharda istifa etmesiyle bir kez daha sarsılmıştı. Bismarck, Avusturya-Macaristan'ın Slav yanlısı düşman bir güç olmasına meydan vermemek için görevden ayrılan Andrássy'ye Rusya'ya karşı Monarşi'ye payanda olacak ve Monarşi içindeki Alman nüfuzunu destekleyecek bir savunma ittifakı teklif etti. Francis Joseph bu iki "Alman" gücü arasında muhafazakâr bir ittifakı, bu şartlarda olmasa bile, her zaman arzulamıştı ve kendisi bir Macar olan Andrássy Rusya'ya karşı Alman desteğini memnuniyetle karşılayacaktı. İkili İttifak'ı başlatan antlaşma 7 Ekim 1879'da imzalandı. Almanların Avusturya'da tam da güç kaybettikleri bir zamanda Avusturya-Macaristan'ın kaderi Almanya'ya bağlanmıştı. Bu her iki olay da geri dönülemez olarak kabul edilmiyordu o zamanlar, zaten 1914'ten önce çok fazla dalgalanma ve değişiklik meydana gelecekti. Monarşi'nin diğer bölgelerindeki varlığı için çelişkili etkenlerin ortaya çıkacaktı.

TADİL EDİLMİŞ BİR AVUSTURYA, 1879-1908

12 Ağustos 1879'da Taaffe; *Reichsrat*'da Çekler, Polonyalılar, Alman din adamları ve Alman muhafazakârlar, Slovenler, Hırvatlar ve Romenler de dahil olmak üzere karmakarışık bir grup tarafından desteklenen yeni kabinesini kurdu. Avusturya siyasetinde önceleri "dışlanmış" olan "sağcıların" bu koalisyonu, Alman liberalleri olan "solcuların" sahip olduğu sandalyeden (174 sandalye) daha az sandalyeyi (168) doğrudan kontrol ediyorlardı ve her iki tarafta da 353 sandalyenin çoğunluğuna sahip değildi; bu sebeple, imparatorun desteğini alan Taaffe'nin "Demir Halkası" 1893'e kadar iktidarda kalacaktı.

Alman liberallerinin "Sol"uyla Demir Halka'nın "Sağ"ı arasındaki mücadeleler, ideolojik sınırların iç içe geçtiği, liberallerin 1881'e kadar Taaffe'nin kabinesinde yer aldığı ve Eski Çek Partisi

gibi liberal milliyetçilerin Sağ'ı desteklediği *Reichsrat*'taki karmaşık ve istikrarsız bir durumun perde arkasında sürdürüldü. Taaffe bu karmaşadan ve imparatorun desteğinden sonuna kadar yararlandı: Hükümetin konumunun aşırı değişkenliğini kullanarak koalisyon üyelerine taleplerini yumuşatmaları ve anlaşmazlıkları sineye çekmeleri için baskı yaptı zira aksi takdirde liberaller geri döneceklerdi.

Taaffe'nin herkesi "ılımlı bir memnuniyetsizlik" halinde tutma yöntemi çok iyi işledi. İktidardan ayrıldığında vaktiyle Avusturya'nın hükümetteki partisi olan Alman liberalleri değişken bir siyasî ortamdaki çıkar gruplarından biri haline gelmişti; artık çok daha heterojendiler, daha dar ulusal çıkarlar ve grup çıkarlarıyla ilgilenmekteydiler. İlkeli bir siyaset tarzı olan *Honoratioren* tarzından politikanın çıkar grupları arasında alınıp satılabilen bir meta haline geldiği bu değişim; çağdaş Avrupa'nın çoğunda yaygındı, İtalya'da buna "*tranformismo*" denmekteydi. Taaffe yönetimi Avusturya siyasetini "çarşı-pazar siyasetine" çevirdi; öyle ki başka hiçbir yerdeki yolsuzluk buradaki yolsuzluğun yanına bile yaklaşamazdı. Avusturya'daki ulusal çıkarlarla topluluk çıkarlarının çeşitliliği Taaffe'nin "ortalığı bulandırması"yla (*Fortwursteln*) birleşince Taaffe'nin haleflerı için Avusturya'daki temsilî hükümeti adeta altından kalkılamaz derecede karmaşıklaştırması anlamına geliyordu.

1889'lerde Taaffe'nin gündemi alenî bir şekilde siyasî "seçiş ve vazgeçiş"lerle (*trade-offs*) dopdoluydu; ilerici ve modern unsurlar olduğu gibi Demir Halka'nın daha gerici üyelerine hitap eden unsurlar da vardı. Bismarck'a öykünüp Yahudilikten dönen Emil Steinbach'tan danışmanlık alan Taaffe yeni ekonominin aşırılıklarını gidermek için bir dizi sosyal yasa çıkarttı. Çalışma saatlerine, çocuk ve kadın emeğinin kullanımına sınırlamalar getirilip sanayi işçileri için kaza ve hastalık sigortası sistemi hayata geçirildi; 1859 tarihli liberal Sanayi Kanunu 1882'de tüccar ve zanaatkârlar yararına çok daha sıkı bir düzenleyici kanunla değiştirildi. Ancak Taaffe, işçi sınıfı protestolarının örgütlenmesini bastırmak için Sosyalist Karşıtı Yasa'yı da çıkardı. Liberal baskılar sonucunda bu acımasız önlem 1891'de yürürlükten kaldırıldı.

Taaffe'nin ilerici sosyal düzenlemeleri, neredeyse tamamen, endüstriyel ve ticarî orta sınıflardaki liberal destekçilerin zararına olmuştur; Taaffe'nin muhafazakâr toprak sahiplerinden destek alması yüzünden tarım ve orman işçileri için işçi koruması ve sigortaları çok daha yetersiz olmuştur. Eğitim politikası da modernleşmenin ihtiyaçlarına cevap vermektense muhafazakâr destekçilerini tatmin etti. 1883 tarihli Eğitim Kanunu liberal reformları geri alıp köylülerin, çocuklarını sadece altı yıllık eğitimden sonra çiftlikte çalışmak üzere okuldan almalarına bir kez daha imkân tanıdı. Öğretmenlerin, öğrencilerinin çoğunluğunun dininde "hususî bir yetkinliğe" sahip olmaları (bir başka değişle Katolik olmaları) zorunluluğu getirilerek ruhban sınıfı da ödüllendirilmiş oldu ayrıca. Bu yasa Galiçya'da uygulanmadı çünkü buradaki birçok okulda Yahudiler ve Rutenler çoğunlukta olabilirlerdi. Ulusal çıkarların, bilhassa da Çeklerin çıkarlarının, tatmin edilmesi de bir öncelikti. 1882'de Prag'daki Charles Üniversitesi dilsel olarak ikiye bölündü ve Taaffe yönetimi Bohemya topraklarında Çek orta okullarının çoğalmasına daha sıcak bakar oldu.

Siyasî ve idarî politikalarda Çeklerin (ve Hırvatların ve Slovenlerin) desteği liberallere rağmen elde edildi. Bohemya Diyeti'nin 1882 tarihli İmtiyaz Reformu vaktiyle Alman ağırlıklı olan yapıyı Çeklere teslim etti, tıpkı 1881'de birçok "emsalin" oluşturulmasının eski liberal *Herrenhaus*'u muhafazakârlara teslim etmesi gibi. En tartışmalı olanıysa Çekçeyi Bohemya ve Moravya'daki siyasî bürokrasinin (farklı farklı eyalet meclisleri tarafından yönetilen "paralel" taşra idarî hiyerarşisi yerine Viyana'dan yönetilen bir imparatorluk bürokrasisi) "dış" dillerinden biri yapan 1880 tarihli Stremayr Yönetmelikleri'ydi. Görünüşte oldukça makul olan bu hükümler memurlara dilekçe sahipleriyle kendi dillerinde (ister Çekçe olsun ister Almanca) iletişim kurmalarını emrediyordu. Memurlar arasında "iç" idarî dil ve yerel yönetimlerle Viyana arasındaki "en iç" dil Almanca olmaya devam etti. Çoğu Çek memur zaten Almanca bildiği ve çoğu Alman memur düşük bir köylü dili olarak gördüklerinden Çekçeyi öğrenmeyi reddettiği için bu önlemler Almanlar için devlet dairelerindeki iş istihdam sayısını büyük ölçüde azalttı. Ayrıca Almanlar, bu durumun

Bohemya topraklarında Çeklerin idareye hâkim olmasına giden kaygan bir yokuşun ancak bir başlangıcı olmasından korkuyorlardı.

İmtiyaz hakkının genişletilmesi gibi görünüşte ilerici önlemler bile daha az ilerici ve daha az liberal bir siyasî manzaraya neden oldu. 1882'deki Seçim Reformu, (oy vermek için gerekli) vergi yeterliliğini 5 Gulden'e düşürerek Avusturya siyasetine alt-orta sınıfları dahil etti. Ekonomik modernleşmenin kurbanları olan *Mittelstand*'lar (orta sınıflar) liberalizm karşıtıydı, Taaffe'nin daha çok toplum odaklı ve devlet merkezli rejimiyle iş birliği yapmaya açıklardı.

Modernleşme ve genişleyen siyasî alan Avusturya siyasetini kökten değiştirdi. Alman orta sınıfları içerisinde, Alman liberal "Sol"unun daha çok toplum odaklı ve milliyetçi ucuna doğru hatırı sayılır bir kayma oldu. 1882 tarihli Linz Programı'nda sosyal refaha daha fazla vurgunun ve Avusturyalı Almanların *Cisleithania*'nın diğer milletlerine karşı savunulmasının birlikte ele alındığı çok daha keskin bir ton kullanıldı. Bu program, Goerg von Schönerer liderliğindeki Alman milliyetçi hareketin temelini oluşturdu. Schönerer'in liderliği altında bu hareket, asıl programı büyük ölçüde Heinrich Friedjung gibi Yahudiler tarafından yazılmış olsa da, kısa süre içerisinde ırkçı bir Yahudi karşıtlığını benimsedi. İleride Avusturya sosyalizminin lideri olacak olan Victor Adler de ilk imzacılardan biriydi.

Rothschild kontrolündeki bir şirketin elinde bulunan demiryolunu işletmek için yenilenen sözleşmede Taaffe hükümetinin teklif ettiği cazip koşullara itiraz ettiği 1844-45 Nordbahn Olayları sırasında Schönerer, büyük bir başarı elde etse de 1888'de liberal (ve Yahudiler tarafından yönetilen) bir gazete olan *Neues Wiener Tagblatt*'ın ofisine saldırdığı için hapse atılıp siyasî hayattan menedildiği için kariyeri sert bir gerileme yaşadı. Düşüncesini, daha ılımlı bir tarzda ancak yine de ırkçı bir Yahudi karşıtlığını içerecek şekilde Otto Steinwender ve onun "Alman Halk Partisi" gibi eski liberaller başarıyla sahiplendiler.

Diğer milletlerin siyasetinde de benzer gelişmeler yaşanıyordu. 1890'ların başında "Eski Çekler" Alman milliyetçi rakiplerine benzer bir şekilde solculuk, toplum odaklı politikalar ve sert bir

milliyetçiliğin bileşimini temsil eden Genç Çekler tarafından seçimlerde saf dışı bırakıldı. 1890 tarihli Bohemya Uzlaşmasına ket vuran şey Genç Çeklerin bu başarısıydı.

Burjuva solunun bu radikalleşmesiyle eş zamanlı olarak Hristiyan Sosyal Hareketi Avusturya'daki alt-orta sınıfı, din adamlarını ve muhafazakâr Alman sağını dönüştürdü. Bu hareket hem serbest Pazar ekonomisinin sert etkilerine hem de Karl von Vogelsang gibi ideologların bu sistemi beslemekle suçladığı sözde "Yahudi" liberalizmine karşı sanatçıların protestosu olarak Viyana'da başladı. 1887'de Yahudi karşıtı Alman milliyetçiler "Birleşik Hristiyanlar"ı kurmak için bir araya gelseler de asıl dönüm noktası daha önce demokratik solun bir politikacısı olan Karl Lueger'in lider olmasıyla olacaktı.

Avusturya siyasî tarihinin en önde gelen oportünisti olan Lueger antisemitizmin yani "Yahudi"nin modernitenin sorunları için bir günah olarak kullanılmasının, liberalizm karşıtı güçleri başka hiçbir şeyde olmadığı kadar bir araya getirebileceğini fark etti. Sağ'dan (ruhban sınıfı ve kültürel muhafazakârlar) ve Sol'dan (küçük burjuva radikalleri, demokratlar ve Alman milliyetçisi ırkçı Yahudi karşıtları) muhalif grupları bir araya getirmede o kadar başarılı oldu ki 1891'de Viyana'daki liberal hakimiyet dağılmaya başladı ve 1895 Belediye Seçimlerinde Hristiyan Sosyaller çoğunluğu elde ettiler. Francis Joseph'in Lueger'in belediye başkanı olarak seçilmesini tasdik etmeyi reddetmesi ve Sigmund Freud'un bunu takdir etmesi çok meşhur olsa da Lueger 1897'de öyle ya da böyle belediye başkanı olacaktır. O zamana Hristiyan Sosyaller Viyana siyasetinde zaten hâkim olacak ve 1918'de kadar kimse onları yerinden oynatamayacaktı. Viyana'dan Aşağı Avusturya'ya, ardından da din adamları ve muhafazakâr güçlerle ittifak kurarak Alplerdeki Avusturya eyaletlerine doğru yayılacaklardır.

Bu yeni kitlesel siyasî hareketler birbirlerinin azılı rakipleriydiler: Alman milliyetçiler ve Genç Çekler ulusal düzeyde anlaşmazlık içindeydi, Hristiyan Sosyaller ise milliyetçilerin (liberalizmden miras kalan) ruhban karşıtlığına karşıydılar. Lâkin her biri Yahudi düşmanlığında ortaktı.

27. Resim: Antisemitizm: "Tecrübe edilen açıklanamaz." Kikeriki: Babaları da işte böyle zuhur etti, başka türlü değil! Ve bugün Polonyalı Yahudilerin çocukları biz Viyanalılara Almanlığı öğretmek istiyorlar!" *Kikeriki*, 9 Eylül 1883.

Yahudi karşıtlığının 1880'lerdeki yükselişi Avusturya tarihi için ölümcül bir gelişme olacaktır. Bu yükselişin sebepleri karmaşık olsa da onlardan bir tanesinin Yahudiler ve liberalizm arasındaki özdeşleştirme olduğunu söylemek mümkündür. Liberal politikaların baskısından en iyi kurtulan grup Avusturya Yahudileriydi. Yahudiler modern ekonomiye uyum sağlamada çok daha başarılı oldular: 1850'lerde zulüm gören ve kısmen fakir bir azınlık olan Yahudiler şimdi artık edebiyat, matbuat, müzik ve liberal meslekler başta olmak üzere birçok alanda önce çıkıyor; bankacılık, ticaret ve sanayideki mevcut Yahudi üstünlüğüne katkı sağlıyorlardı. Birçok Yahudi 1873'teki borsa çöküşünün kurbanı olmuş olmasına rağmen birçoğu da varlıklarını kurtarmayı başarmıştı: Kıskançlar sadece başarıya odaklanır, başarısızlıklara değil.

Antisemitizmin gücü, Hristiyan teolojisinde aşağılanmaya mahkûm edilen Yahudilerin bu yeni zenginliklerini meşru bir şekilde hak edebileceklerini kabul etmeyen ve çoğunluğu Hristiyan olan halkın kıskançlığından kaynaklanıyordu. Ayrıca, pek çok Hristiyan acı çekerken Yahudilerin başarısı, Yahudilerin özgürleşmesinin herkes için refaha yol açacağına dair yazılı olmayan sözleşmenin ihlali olarak addediliyordu. Refahın ve liberal hakimiyetin sona ermesi Yahudilerin toplumdaki konumunu keskin bir şekilde tehlikeye attı.

Liberalizmin değerlerinin yerini milliyetçiliğin çok daha dar dünya görüşünün alması da Yahudi entegrasyonunun aleyhine işledi. Eğer Yahudiler sadece dinî bir grup olarak görülselerdi muhtelif milletlerle entegrasyonu mümkün olabilirdi. Gelgelelim ki Orta Avrupa milliyetçiliklerinde etnik unsur her zaman vardı ve bu hareketler, Macarlar hariç, daha ilk başlarda Yahudileri yabancı bir etnik grup olarak tanımlamışlardı. Alman ve Çek milliyetçililer Yahudilerin habis ve yabancı bir unsur olduğu hususunda ortak bir nefreti paylaşıyorlardı. Bunun yanı sıra Çekler, Alman-Çek çatışmasında Yahudileri Almanların beşinci kolu olarak görüyorlardı. Milliyetçiler arasındaki çekişme keskinleştikçe ve sözde Darvinci biyolojizmin ulusal kategoriler yerine ırksal kategorileri ikame etmesiyle bölünmeler daha mutlak hâle geldikçe Yahudilerin konumları da gittikçe güvensizleşiyordu. Vaktiyle aşağı ama hoş görülen bir statüye sahip parya bir grupken, artık sürülmesi ya da ortadan kaldırılması gereken yabancı bir ırksal unsur hâline gelmişlerdi.

İmparatorluk Avusturya'sı kavramına daha sadık olan Hıristiyan Sosyaller milliyetçi kalıba tam olarak uymuyorlardı. Uluslar-üstü değerler içeren, Katolik toplumsal düşüncesinde ideolojik kökleri Yahudi karşıtlıklarının etnik veya ırksal olarak şekillenmediği anlamına geliyordu çoğunlukla. Lueger'in en meşhur sözlerinden biri şuydu: "Kimin Yahudi olduğuna ben karar veririm." Bu söz oportünizmin yanı sıra Hristiyan Sosyallerin Yahudi karşıtlığındaki belirli bir esnekliği de gösteriyordu. Yine de Yahudi karşıtlığı Hristiyan Sosyaller için milliyetçilerden daha önemliydi çünkü Hristiyan Sosyallerin sırtlarını yaslayacakları müstakil bir millî kimlikleri yoktu; birleştirici bir ilke olarak sadece karşı oldukları şey yani Yahudiler vardı. Ruhbancılık bile birleştirici bir konu değildi zira bilhassa Viyana'daki destekçilerinin birçoğu ruhban sınıfı karşıtı tutumlar sergiliyorlardı. Bu sebeple parti kendisine "Katolik" değil ama "Hristiyan" ismini vermişti; bu bağlamda "Hıristiyan", "Yahudi olmayan" anlamına geliyordu. Yahudi karşıtlığı Hristiyan Sosyal kimliğinin merkezinde yer alıyordu.

Yahudi karşıtlığının Avusturya'daki fevkalade hızlı yükselişi bugünden geçmişe bakıldığında göründüğü kadar kaçınılmaz değildi. Yahudi karşıtlığı 1880'lerin başında Macaristan'da da güçlüydü ama hükumet bu duruma karşı hızlıca harekete geçti ve Macaristan Yahudi yanlısı hislerin adası olageldi nispeten. Bunun aksine Avusturya'da Yahudi karşıtlığının yükselişi Taaffe yönetimi tarafından engellenemedi çünkü Taaffe yönetimi antisemitizmi Viyana'daki Yahudi liderliğini Alman liberallerini desteklemekten caydırmak için kullanmakla daha çok ilgileniyordu. Viyana'daki Yahudi ileri gelenlerinin, Yahudi nefretinin bu yeniden canlanışına karşı en başlarda meseleyi kavrayamayan ve çarpık bir tepki verdiğini ifade etmeliyiz. Avusturya siyasî hayatında Yahudi karşılığının pervasız yükselişi Avusturya tarzı dönüşümün (*transformismo*) bir ürünüydü kısmen.

1880'lerin Avusturya'sında Yahudi karşıtı bir yola girmeyen tek kitlesel siyasi hareket Marksist sosyalizmdi. Aynı zamanda kolektivist bir ideoloji olmasına rağmen Marksist sosyalizmin, liberalizmin hümanist evrenselciliğini muhafaza etmesi Yahudi bireylerin kendilerini eşitler arasında görmelerine imkân verdi. Sosyalizmin kendi antisemitik mirası vardı ve bilhassa Avusturya sosyalizmi, milliyetçi ve Hristiyan Sosyal rakipleriyle rekabet ederken sık sık antisemitik göndermeler yapmayı ve antisemitik bir retorik kullanmayı tercih etti. Marksizm'in ateizmi doğrudan Yahudi dinine (ve Hristiyanlığa) karşı iş görüyor ve sosyalistlerin "kapitalizme" saldırısı birçok Yahudi'nin geçim kaynaklarını tehdit ediyordu. Yine de sosyalizm Yahudi bireyleri insan olarak kabul edip modern ve özgürlükçü Yahudiler için çok ama çok kıymetli olan Yahudi değerlerinin birçoğunu müdafaa ediyordu. Victor Adler'den başlayarak sosyalist liderlerin ve hatta Max Adler, Otto Bauer ve Rudolf Hilferding gibi daha birçok entelektüel liderin Yahudi kökenli olması tesadüf değildi.

1880'ler Avusturyalı sosyalistler için bir kriz ve yeniden inşa dönemiydi. Taaffe'nin baskıları filizlenmekte olan işçi hareketini başarıyla dağıtsa da genellikle Alman milliyetçi Sol'unun saflarından gelen hayal kırıklığına uğramış isyancılar olan yeni liderlerin (her ikisi de Schönerer'in eski destekçileri olan Victor Adler ve

Engelbert Pernerstorfer gibi) fedakâr çalışmaları hareketin 1 Ocak 1889'da Hainfeld'de yeniden kurulmasıyla sonuçlandı. Avusturya Sosyal Demokrat Partisi, Hristiyan Sosyallerle birlikte Avusturya siyasetine gelecek yüzyıl boyunca hakim olacak diğer parti olacaktı bundan böyle.

Sosyalistlerin hızlı yükselişi, en başlarda radikal ve popülist olan Hristiyan Sosyaller'in "Kızıllar"a karşı "saygın" sınıfların savunucusu olmasına neden oldu. Orta sınıf olan *Bürgertum*'da Hristiyan Sosyalleri desteklemeye gönülsüz olan tek kesim Yahudi cemaatiydi. Bu vakıa Avusturya'nın daha sonraki siyasî sıkıntılarının çoğunu, olağanüstü entelektüel ve kültürel gelişimini açıklamaktadır.

1880'lerin sonuna gelmeden Avusturya'da çok daha bölünmüş bir siyasî ortam oluşmuştu ve bu durum Taaffe hükümetinin kısmen işine yaramaktaydı. 1893'te Steinbach'ın belirttiği gibi *Reichsrat*'ta güçlü ve istikrarlı bir çoğunluğun olmaması "kraliyetin mutlak hakimiyetini" neredeyse garanti ediyordu. Taaffe, imparatorun vekili olan *Kaiserminister* olarak siyasî partilerin üzerinde, sadece hükümdara karşı sorumlu olarak hüküm sürebiliyordu.

Hükümdarın bizzat kendisi, tıpkı iç politikada olduğu gibi dış politikada da muhafazakâr bir "idare-yi maslahat"a başkanlık etti. Bosna krizinin ardından hedef statükoyu korumak, Almanya'ya bağlı kalmak ama Rusya'yı kızdırmamak (Üç İmparator İttifakı, 1881), Almanya'nın İtalya ile yaptığı ittifaka uyum saylayıp katılmak (Triple Alliance, 1882) ve yeni Balkan monarşileriyle ittifaklar kurmak ama aynı zamanda İngiltere'yle de ilişkileri devam ettirmek (Akdeniz Antantı, 1887) idi.

Avusturya-Macaristan politikasındaki sapmayı eleştirenlerden biri de veliaht Prens Rudolf'tu. 1888'de kimliğini gizleyerek ama gayet öngörülü bir şekilde babasını Bosna-Hersek'teki işgalin "bir ayağının çukurda" olduğu hususunda uyardı. Babası içinse Rudolf baş belasının tekiydi. Rudolf'un Alman ittifakına karşı çıkması, Yahudi gazeteci Mortiz Szeps gibi solcu liberalleri etrafında toplaması ve annesi İmparatoriçe Elisabeth ile paylaştığı Macar yanlısı tutumu saray çevrelerinde problem yaratabilirdi ama bunlar bir veliaht için olağan

davranışlardı ve mevcut hükümdarın politikalarına karşı muhalefeti hanedana sadık bir yöne kanalize etmekte fayda sağlıyordu.

Çok daha az kabul edilebilir olan şey ise Rudolf'un şahsî davranışlarındaki kötüleşmeydi, bu durumun daha kötüleşmesinde babasının onu ciddî sorumluluklardan dışlamasına karşı artan hayal kırıklığının da kısmen payı vardı. İster hastalıktan ister psikolojik rahatsızlıktan kaynaklansın Rudolf'un yaşadığı sıkıntılar ve dertler 29 Ocak 1889'da Viyana ormanlarındaki Mayerling'de önce sevgilisi Marie Versera'yı, ardından da kendisini öldürmesiyle doruğa ulaştı.

Rudolf'un ölümü hanedan için ölümcül bir darbeydi. O, Francis Joseph'in yegâne oğluydu ve her şeye rağmen çok sevilen birisiydi. İmparator çok kederliydi, ölümün bir intihar gibi algılanmaması için mümkün olan her şeyi yaptı ve böylece oğlunun uygun bir şekilde gömülmesini sağladı (Mezarı Kapzingergruft'tadır.) Ne var ki titizlikle örtbas edilen bu olay birçok söylentiye sebebiyet vermiş; Mayerling, filmlerden süslü pastalara kadar her şeye konu olan başlı başına bir efsane hâline gelmişti ama kısa zaman içerisinde hanedanın ahlaki otoritesinde sert bir düşüş olarak da kabul edilir olacaktı.

Bu arada ulusal çatışmalar daha da kötüleşti. Bohemya Sorunu içinden çıkılamaz bir hâl aldı. 1890'da Alman ve Çek liderler eyaletin siyasî kontrolünü Çeklere devredecek ancak Almancayı siyasî (imparatorluk) bürokrasisinin içinde kullanılan bir dil olarak muhafaza edip Bohemyalı Almanlara yerel özerklik verecek bir Bohemya Uzlaşmasına vardılar. Ancak, Uzlaşma'nın reddedilmesi için kampanya yürüten çok daha milliyetçi Genç Çekler'in Eski Çekler'i seçimlerde yenmesiyle anlaşma bozuldu. 1893'e gelindiğinde diyetin toplanması engellenmiş ve Prag'da sıkı yönetim ilan edilmişti. "İdare-yi maslahat" siyasî kaosa yol açmıştı.

Taaffe'nin cevabı, millî burjuva partilerinin belini bükmek için yirmi dört yaşından büyük bütün okur-yazar erkeklere oy verme hakkı tanıyan bir seçim reformu oldu (1893). Her ne kadar genel yahut eşit oy verme hakkı olmasa da, eski imtiyaz hakkının kısıtlayıcı yapısı göz önünde bulundurulduğunda seçmen kitlesinde hatırı sayılır bir genişleme anlamına geliyordu. Bu tasarı müesses partileri

28. Resim: Bir ticarî imkân olarak Mayerling:
"Veliaht Rudolf Mayerling Tatlısı"nın kapağı.

ciddi bir şekilde tehdit etti ve neticesinde Alman liberalleri, muhafazakâr ve Polonyalıların da dahil olduğu diğer çıkar grupları arasında çok tuhaf bir siyasî ittifak meydana geldi ki bu ittifak Taaffe'yi koltuğundan edip muhafazakâr Alfred Windischgratz başkanlığında ama liberal Ernst von Plener tarafından etkin bir şekilde idare edilen kendi kabinesini isteksiz olan bir imparatora dayatabildi.

Windischgrätz kabinesi Francis Joseph'in saltanatının son parlamenter hükümetiydi ve koalisyon üyeleri için tam bir felaketti. Liberallerin bürokrasiye daha iyi bir maaş ve çalışma koşulları temin etmedeki başarısızlığı hoşnutsuz birçok memurun Hristiyan Sosyallere oy vermesine sebep oldu ve 1 Nisan 1895'te Viyana'da yapılan belediye

seçimlerinde çağ açan bir zafer elde etmelerine yardımcı oldu. Bu seçim Lueger'e belediye başkanlığı yolunu, Theodor Herzl'e de Siyonizm'in yolunu açtı. Liberallerin Avusturya siyasetinin kontrolünü yeniden kazanma çabaları boşa çıktı ve koalisyon, ulusal çatışmaların bir başka örneği olan Steiermark'ın Cilli (Celje) kasabasındaki *Gymnasium*'da bir Sloven sınıfı açma girişimi nedeniyle dağıldı.

Francis Joseph en sonunda kendi başbakanını seçecekti, bu kişi kararlı eylemleriyle tanınan Galiçya valisi Kont Casimir Badeni'ydi. Badeni başlangıçta umut vaat ediyordu; yeni bir Bohemya uzlaşması için müzakereler düzenledi ve Taaffe'nin seçim reformu tasarısının sulandırılmış bir versiyonunu 1896'da kabul ettirdi ve böylelikle genel erkek oy hakkına sahip bir "*beşinci güç*" yarattı. Bu durum, Alman *Reichsrat*'ının temsilini azınlık bir sandalyeye (425 sandalyeden 202'si) indirdi ve Mart 1897 seçimlerinin de gösterdiği gibi, Sol'un ulusal blok içindeki gücünü azalttı.

Genç Çekler ve liberal Almanların olduğu ilerici bir koalisyonla hükümet etmeyi ümit eden Badeni, Sağ'ın çoğunlukta olduğu, Almanların ve Çeklerin Bohemya konusunda anlaşmaya varamadıkları bir parlamentoda buldu kendisini. Buna rağmen kendine has "uzlaşma" tarzıyla devam etmeye karar verdi. Almanlara verilecek imtiyaz meselesini (yani Alman Bohemya'sı için idarî özerklik) halletmenin tek yolu Çeklerin hâkim olduğu Bohemya Diyeti'ydi; lâkin Çeklere devlet idaresinde anadilin kullanılması hakkı için verilecek imtiyaz idarî bir kararnameyle halledilebilirdi.

Badeni Yönetmelikleri, *Cisleithania*'nın siyasî sistemini altüst etti. Alman solu siyasî greve gitti. Görünüşte makul olan dil yönetmelikleri iki dilin pratik kullanımdaki eşitsizliği ve Almanların Bohemya Diyeti'nin pazarlıkta kendine düşen payı yerine getirmeyeceğine ikna olmaları (ki bunda haklıydılar) nedeniyle bir kargaşa yarattı. Stremayr Kararnameleri'yle 1880'lerde ortaya çıkan korkular artık gerçekleşmişti çünkü kararnameler Bohemya yönetiminin karşılığında hiçbir şey vermeden Çekleştirilmesini vaat ediyordu.

Takip eden aylarda Alman Sol'u, liberaller ve ilerlemeciler parlamentoyu tamamen engellemeye başladılar ki en başlarda bunu

milliyetçilerden bile daha çok yapıyorlardı. Çoğunluğu elinde bulunduran Sağ, 25 Kasım'da *Lex Falkenhayn*'da yeni düzenlemeler getirerek bunu kırmaya çalıştığında hükümetin milletvekillerini sınır dışı etmek üzere polis göndermesi ve Alman protestocularının sokağa dökülmesiyle kriz kontrolden çıktı. Meşrutiyete yönelik tehdit sosyalistleri Alman kampına çekti; Badeni'nin planını desteklemesi karşılığında Nisan ayında imparator tarafından belediye başkanlığı tasdik edilen Karl Lueger bile müttefikine sırtını dönmüştü artık. Badeni, 29 Kasım'da istifa etti ama kriz daha yeni başlamıştı.

Sonraki birkaç yıl boyunca Avusturya'yı bir dizi *Beamtenministerien* yönetse de hiçbiri düzenin restorasyonunu sağlayamadı. Badeni Yönetmelikleri askıya alınıncaya (ve nihayetinde 1899'da yürürlükten kaldırılıncaya) kadar Almanların engellemeleri devam etti ve daha sonra bunun yerini Çeklerin engellemeleri aldı. Hükümet, *Reichsrat*'ın yokluğunda acil durum yasalarının çıkarılmasına izin veren Anayasa'nın 14. Maddesi'nden yararlanarak devleti işler hâlde tutmayı başardı. Engelleme, imparatorun parlamentoyu tatil etmesine yol açıyor, daha sonra hükümet 14. Madde uyarınca olağanüstü hâl kararnamelerini kabul ediyor, daha sonra parlamento geri çağırılıyor, "*ex post facto*" olarak çıkarılan kararnameleri onaylıyor, kısa bir sükûnetin ardından engelleme yeniden başlıyordu...

Ernst Koerber'in 1900-94 yıllarındaki başbakanlığıyla birlikte bu düzenlemede belli bir istikrar hatta etkinliğe ulaşıldı. Koerber, Taaffe'nin çıkar siyasetinin yeni ve gelişmiş bir versiyonunu geliştirdi ve "çarşı-pazar siyasetini" mükemmelleştirdi. Ekonomiyi canlandırmak için ayrıntılı bir bayındırlık ve yatırım programı siyasî partilerin hükümete daha dostça yaklaşmaları için, oldukça bilinçli bir şekilde, büyük teşvikler sağladı. Çek dilinde eğitim veren politekniklerin kurulması gibi kültür ve eğitim politikaları da bu yönde yürürlüğe koyuldu.

Bu "domuz fıçısı taktikleri"[3] en başlarda çok başarılı olsa da politika ve Avusturya'nın siyasî hayatı açısından büyük mahzurları vardı.

3 Kamusal kaynakları yandaş bölgelere aktarma, hükümet harcamalarından çoğunlukla sadece belirli bir grubun yaralanması anlamına gelen bir ifade. (ç.n.)

Hükümet, 14. Madde'yi kullanarak durumu idare edebilirdi ancak siyasî uzlaşı; vergi reformu ve ordunun büyüklüğünün arttırılması gibi önemli yasaların "ex lex" (tüzük dışı) kararnamelerle geçirilmesini yasaklıyordu, oysa bu tür yasalara gittikçe daha çok ihtiyaç duyuluyordu. Yeni düzenlemeler, siyasetin sağlığına da büyük zarar veriyordu. Parlamenter siyasetin çöküşü yeni bir "bürokratik mutlakiyetçiliğe" yol açmıştı: Siyasî partiler artık birbirleriyle mücadele etmiyor ya da gerçek bir iktidar peşinde koşmuyorlardı, bunun yerine bürokratların yönettiği hükümetle anlaşmalar yapmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Bu yüzden hükümeti memurlara bıraktılar ve sadece kendi çıkarlarını tatmin etmeye çalıştılar. Bu durum en kötü haliyle çıkar siyasetine, tam bir siyasî sorumsuzluğa ve aşırılığa davetiye çıkarmaktı.

Taraflar arasında devletin desteklediği bazı uzlaşmalar oldu. Moravya Uzlaşması buradaki Alman-Çek çatışmasını çözdü ama bu çözüm bile iş birliğine değil ulusal ayrılığa dayanıyordu. Bohemya'da ilerleme kaydedilmemişti, ekonomik uzlaşmaların gelirlerin azalmasına neden olması ve kültürel uzlaşmaların daha çok düşmanlık üretmesi sebebiyle 1904'te Koerber istifa etti ve topyekûn engelleme yeniden başladı.

Onun istifasına gelinceye kadar *Cisleithania* siyaseti tamamen "dönüştürülmüştü" zaten. Badeni krizinden sonra parlamentodaki Alman bloğu "devletin milleti/ulusu" çizgisinde değildi artık, ulusal çıkar gruplarından biri olarak hareket ediyordu sadece. Avusturyalı Almanların bu "millileşmesi" mimarlık gibi kültürel alanlara dahi yansıdı. Leonfelden'da 1892'de gerçekleşen yıkıcı yangının Habsburg ve Barok karakteristiğine uygun soğan kubbesini yok etmesinin ardından yeniden inşa edilen bir kiliseye neo-Gotik bir kubbe eklenmişti. Bu durum, ruhanî olanın Gotik ile tarihselci bir özdeşleştirilmesiydi kısmen ama Bohemya'ya ve "linguistik sınıra" bu kadar yakın olmasının milliyetçi bir yönü de vardı çünkü aynı zamanda Gotik Habsburg-Barok'un temsil etmediği bir tarzda *Alman* ruhaniliğini de temsil ediyordu.

Hem Hristiyan Sosyaller hem de Sosyal Demokratlar bu millileştirme eğilimine farklı amaçlarla karşı çıktılar. Hristiyan Sosyaller

29. Resim: Leonfelden a) 1892 Yangınından önce b) 1892 Yangınından sonra

kendilerini "Avusturyalı" kimliğine sahip bir "imparatorluk" partisi olarak tanımlasalar da kısmî ve bölgesel bir albeniden öteye gidemediler. Ruhban sınıfıyla olan bağları birçok orta sınıf Alman seçmeni kendilerinden uzaklaştırsa da seçmenlerinin çıkarlarına harfiyen bağlı olan bir Alman partisi olmaya devam ettiler. Sorumsuz ve Yahudi karşıtı söylemleriyle pragmatik siyasî çıkar arayışlarının birleştirerek Avusturya siyasetinin dönüşümüne bir örneklik teşkil ettiler.

Buna karşın sosyalistler ulusal sınırların ötesine uzandılar. Görünüşte en çıkar odaklı parti olan sosyalistler, işçi sınıfının koruyucuları olarak işçi haklarını ve Aydınlanma'daki ideolojik kökleri sayesinde hukukun üstünlüğü, halka karşı sorumlu hükümet ve uluslararası anayasacılığı savunarak liberallerin halefleri oldular. Karl Renner ve Otto Bauer gibi Avusturya-Marksist düşünürler Avusturya'daki "milliyet sorunu"na dair en yenilikçi düşüncelerin bazılarını ortaya koydular. Teoride Habsburg Monarşisi'nin yıkılmasına kendini adamış tek parti olarak uluslarüstü yönetimin işler kılınması için diğerlerinden çok daha fazla çaba sarf etti. Kendi uluslarüstülüğü nedeniyle Sosyal Demokrat Parti, Monarşi'nin varlığını sürdürmek için en önemli umutlarından biri oldu. Çeklerin ayrılmasıyla 1910 yılında partinin ulusal saflara bölünmesi sadece sosyalist enternasyonalizme değil Monarşi'ye de bir darbe oldu.

Macar siyaseti farklı bir çizgide gelişse de o da bir kriz içerisindeydi. 1880'lerde Almanlar *Cisleithania*'nın nüfusunun yüzde 37'sini ve Macarlar Macaristan nüfusunun yüzde 41'ini oluşturuyorlardı. Almanlar *Cisletihania*'da birçok ulusal çıkar grubundan sadece bir tanesi konumuna indirgenmişken Macaristan bir Macar devleti hâline gelmişti. Kral Francis Joseph, İmparator Francis Joseph'in Viyana'da yaptığı gibi burada da liberal hegemonyayı tersine döndürmeye çalışmadı. Aksine 1875'ten beri başbakan olan Kálmán Tisza'nın hem ruhban sınıfı karşıtı liberal politikalar hem de halkın gayet hoşgörülü ama kısmen de mecburî bir şekilde Macarlaştırılması siyaseti izlemesine izin verdi ve bu da Macar hakimiyetinin artmasıyla sonuçlandı. Budapeşte, özerk Hırvatistan'da bile önemli ölçüde bir kontrol sağladı. Macar parlamentosunun

milletvekilleri neredeyse sadece Macarlardan oluşuyordu. Tisza'ya karşı muhalefet çok-uluslu bir sağdan değil de Viyana'dan daha fazla bağımsızlık isteyen milliyetçi bir soldan geldi.

Tisza'nın 1890'da istifasının ardından Macar siyaseti hemen hemen aynı şekilde devam etti. Ilımlı Labanc'larla radikal Kuruc'lar (on yedinci yüzyıldaki isyandan alınan lakaplardı bunlar) arasındaki mücadele 1898'de Ekonomik Uzlaşma'nın ve ardından 1902'de Ortak Ordu Anlaşması'nın yenilenmesi üzerine keskinleşti. Gerçek bir ulus olabilmek için Ortak Ordu'daki Macar alaylarının komuta dilinin Macarca olması talep ediliyordu. Badeni krizinde olduğu gibi sonraki çatışmaların merkezinde de dil yer aldı ve bir Macar sorunu olmasına rağmen "Avusturya" fikrini can evinden vurdu.

Ortak Ordu krizi askerî uygulamalardan ziyade ulusal sembolizmle ilgiliydi. Macaristan Macarca konuşanların oluşturduğu bir orduya sahip olacak mıydı yoksa imparator-kral kendi birleşik ve Almanca konuşan ordusunu mu sürdürecekti? Aynı zamanda çok hayatî bir ulusal uygulama da söz konusuydu: On dokuzuncu yüzyıl Avrupası'ndaki pek çok ulusal kimlik, "ulusun okulu" olan ve zorunlu askerlik yapılan ordulardan büyük fayda elde etmişlerdi. Benzer şekilde Francis Joseph'in de Ortak Ordusu'ndaki ulusal bölünmenin sadece ordusunu değil Monarşi'nin halklarını da bir arada tutan uluslarüstü hanedan kimliğinin ve "Avusturyalı" kimliğinin sonunu getireceğinden korkması için gerekçeleri vardı.

Bu durum Francis Joseph'in 1903 tarihli Chlopy Emirleri'nde emir-komuta dili olarak Almancaya karşı herhangi bir meydan okumayı neden reddettiğini ve bunun Macar "siyasi ulusunu" neden kızdırdığını açıkları. 1905'te ılımlı liberallere karşı gerçekleştirilen geniş çaplı bir seçim isyanı, kralın "sadık" bir hükümet dayatmasına yol açtı, bu durum da bir vergi grevini kışkırttı. Bütün bunlara verilen cevap kraliyet imtiyazlarını büyük ölçüde arttırmak oldu; imtiyaz verilenler nüfusun yüzde 7'sinden yüzde 16'sına yükseldi ve Macar olmayan birçok kişiyi de kapsadı. İktidar üzerindeki Macar tekeli ciddi bir tehdit altında olduğu için Macar muhalefeti boyun eğdi ve bir anlaşma yapıldı: Francis Joseph ordusunu ve kraliyet

yetkilerini elinde tuttu ve karşılığında imtiyaz reformunu yeni hükümete devrederek fiilen sona erdirdi.

Seçim Reformu, Macarlara boyun eğdirmek için yapılan bir aldatmacadan başka bir şey değildi. Ancak reform, Macaristan'da su yüzüne çıktıktan sonra *Cisleithania*'nın siyasî eziyetlerine bir çözüm olarak benimsendi. Avusturyalı Sosyal Demokratlar, Macaristan krizinden önce genel erkek oy hakkı için ortak bir kampanya başlatmışlardı ve Rusya'daki 1905 Devrimi konuyu daha da ön plana çıkardı. Asıl önemlisi bizzat kralın bu tedbiri desteklemesi oldu. Eski bir mutlakiyetçinin tuhaf bir biçimde sosyalist güçlerle neden ittifak kurduğu hâlâ tam olarak net değildir. Muhtemelen Seçim Reformu'nu milliyetçi partileri korkutup daha işbirlikçi olmalarını sağlamanın ve Macarları itaatkâr tutmanın bir yolu olarak düşünmüştü. Nasıl akıl yürütmüş olursa olsun, Cisleithania'da genel erkek oy hakkının elde edilmesi için imparatorun desteği çok önemliydi.

Yasa 20 Ocak 1907'de kabul edildi ve yeni demokratik *Reichsrat* için seçimler mayıs ayında gerçekleştirildi. Eski *kraliyet* düzeni artık yoktu (tüm il meclisleri ve yerel meclislerde devam etmesine rağmen). Yeni *Reichsrat*'taki Alman temsili şaşırtıcı derecede yüksekti: Almanlar nüfusun yüzde 36'sını oluşturmalarına rağmen bir hesaplamaya göre vergi gelirlerinin yüzde 63'ünden fazlasına katkı sunuyorlardı, parlamentodaki sandalyelerin yüzde 45'i onlara tahsis edilmişti. Ancak Alman temsilinin dağılımı; Sosyal Demokratlar ve Hristiyan Sosyaller, milliyetçiler ve liberaller aleyhine büyük kazanımlar elde ettikleri için büyük ölçüde değişti. Milliyetçi Genç Çekler de *Agrarians* (Çiftçi/Köylü Partisi) gibi yeni partilere sandalye kaptırdılar.

İlk başlarda bu durum; milliyetçi olmayan sosyalistlerle "imparatorluğa sadık" Hristiyan Sosyaller, ulusların arasındaki çıkmaza bir çıkış yolu sunuyor gibi göründükleri için ümit ve cesaret verici olarak görülüyordu. Ancak sosyalistler, üyeleri otuz farklı partiye bölünmüş olan yeni parlamentoda çok uluslu temsile sahip tek partiydi. Hâliyle, parlamentoyu işler kılmak için son derece ustalıklı bir yönetim gerekiyordu. Max Vladimir Beck başbakan olarak bunu bir süre başarmış olsa da 1908'e gelindiğinde Bohemya ve Galiçya

krizleriyle Bosna'nın ilhakı hususlarında yenilenen krizler Beck'in görevini içinden çıkılamaz bir hâle getirdi ve Beck 1908 Kasım'ında istifa etti. Halefi Richard von Bienerth, ulusların arasındaki anlaşmazlıkları hafifletmeye çalışsa da Çek milletvekilleri engellemelere geri döndüler, bu durum da 14. Madde'ye yeniden başvurulmasına yol açtı. *Cisleithania*'nın siyasî problemlerine bir çare olarak demokrasi denemesi çoktan başarısızlıkla sonuçlanmıştı zaten.

Siyasi sistem çöküyor gibi görünüyorken Avusturya ekonomisi oldukça iyi işler çıkarıyor, Avusturya toplumu modernleşiyor ve bir bütün olarak Monarşi, ama bilhassa da Viyana, büyük bir entelektüel ve kültürel yenilik merkezi hâline geliyordu. Bu en başlarda çelişkili görünebilir ama o zamanki Fransız Üçüncü Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi istikrarsız siyasî sistemlerin istikrarlı ve hatta büyüyen ekonomiler ve toplumlarla eşleştirilebildiği birçok örnek vardır. Avusturya'da milliyet çatışmalarıyla ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler birbirini desteklemiş bile olabilirler.

Avusturya Macaristan ekonomisi 1900'lerde oldukça hızlı hatta İngiliz ekonomisinden daha hızlı büyüyordu. Avusturya-Macaristan'ın, Batı Avrupa'yla kıyaslandığında arayı kapaması gereken bazı şeyler olsa da büyüme oranları gerçekten etkileyiciydi ve Monarşi'nin batıdaki, özellikle Bohemya topraklarındaki ve Viyana çevresindeki gelişmiş bölgeleri Batı Avrupa seviyelerine yaklaşıyordu.

Alman ekonomik güç merkezine yakınlığın faydası olmuştu. Avusturya-Macaristan'da elektrikli makineler ve otomobillere gibi yeni sanayilere yatırım yapanlar genellikle Alman firmaları oldular. Monarşi'nin ekonomisi 1867 Uzlaşması'nın getirdiği gümrük birliğinin de büyük faydalarını gördü. Yaygın demiryolu ağıyla birlikte bu durum Tuna havzası ekonomisinin uzmanlaşmasına ve bütünleşmesine imkân tanıyarak Monarşi'nin geri kalmış bölgelerinde bir toplam büyümeyi arttırdı. Avusturya Macaristan ekonomisinin bölgesel eşitsizliği o zamanki Birleşik Devletleri'nkinden çok daha azdı.

Bu kısmî başarının kilit unsurlarından bir tanesi ulusların arasındaki çatışmalarla "Viyana" ve Macaristan arasındaki çatışma olmuş olabilir. Macaristan'ın ekonomik bağımsızlığına yönelik

milliyetçi çabalar, nispeten liberal bir sanayi politikasının yanı sıra büyük ölçüde Yahudi olan girişimci sınıfa karşı oldukça hoşgörülü bir politika ortaya çıkardı. *Cisleithania*'da hükümet ile ulusal bloklar arasında altyapı projelerine eğitim kurumlarının kurulmasına ve diğer teşviklere dair yapılan sert pazarlıklar Galiçya gibi çevre bölgelerde bile ekonomiyi canlandırıcı bir etki yarattı. Koerber'in "çarşı politikası" 1900'lerdeki patlamayı bir nebze tetikledi. İster göçler ister okuryazarlık ihtiyacının artması ve buna bağlı olarak dilin ve dolayısıyla milliyetin öneminin artması isterse de işgücünün ulusal çizgilerde farklılaşması olsun milliyetçiliğin yarattığı baskıların çoğu ekonomik modernleşme ve büyümeden neşet ediyordu.

Benzer bir diyalektik eğitim alanında da gelişmişti. 1900'e gelindiğinde Avusturya-Macaristan, Avrupa'daki en ayrıntılı ve kapsamlı eğitim sistemlerinden birine sahipti ve bu durum Avusturya-Macaristan'ın entelektüel başarılarıyla başarılı ekonomik karnesini kısmen açıklıyordu. Burada milliyetçilik de büyük bir rol oynadı. Macaristan'da okullara yapılan büyük yatırımlar doğrudan Macarlaştırmayla bağlantılıydı. *Cisleithania*'da hükümet politikası ve millî kaygılar eğitim fırsatlarını geliştirmek için bir araya geldi. Krakow ve Lemberg'te Polonyalı politikacıları yatıştırmak için Polak üniversiteleri kurulurken Czernowitz'de bir denge unsuru olarak Almanca eğitim veren bir üniversite kuruldu. Prag'da Charles Üniversitesi iki üniversiteye dönüştürüldü ve Çekçe eğitim veren teknik üniversitelerle İtalyanca eğitim veren hukuk fakültelerinin kurulma ihtimali hükümet tarafından pazarlık kozu olarak kullanıldı.

1895'te, Cili'de açılan bir Sloven sınıfı yüzünden hükümetin düşmesi, okulların ulusların arasındaki savaşın savaş meydanlarından biri olduğu düşünüldüğünde, o kadar da garip değildir. Milliyetçiler tarafından eğitim ulusal mücadelede güçlü bir silah olarak görülüyordu. Bilhassa Çekler, okulların ulusal dile göre finanse edilmesi sistemini işletmekte ustalaşmışlardı; Çekçe eğitim verilen özel orta okullar kurulmuş ve bu okullar, yasa gereği, belirli bir katılım düzeyine ulaştıktan sonra devlet tarafından finanse edilmeye hak kazanmıştır. Bu taktiğe bir karşılık olarak hem liberal hem

de milliyetçi Almanlar Bohemya topraklarındaki Alman okullarına kayıtları arttırmak için *Deutscher Schulverein*'a (Alman Okul Birliği) büyük yatırım yaptılar. Sonuç, beklenenden ve hatta gerekenden çok daha fazla sayıda iyi eğitimli bireyin katıldığı bir zirveye çıkma yarışı oldu. Yetkin bireylerin aşırı arzı devlet kadrolarına dair rekabeti arttırdı ve bu da ulusal çatışmayı şiddetlendirdi. Badeni Olayı'nın arkasında kadrolar için verilen kavga yatıyordu.

Ulusal mücadelelerin entelektüel ve kültürel hayat üzerinde genellikle olumlu bir etkisi vardı. Milliyetçi enerji, bir milletin kültürel prestijini arttırmaya adanmıştı ve bu durum, Habsburg yetkililerinin grupları yatıştırmaya yönelik politikalarıyla sık sık desteklenmiştir. Krakow, Almanya ve Rusya'da olanların aksine Polonya kültürü ve kimliğinin baskılanmadığı tek büyük Polonya şehri olduğu için Polonyalıların ulusal kültür başkenti olarak gelişti. Bu arada da Habsburg yetkilileri; yüksek kültürün, hatta modern yüksek kültürün milliyetçi ayrıştırıcılığa karşı bir güç olarak hareket edebileceği fikrine açıktılar. Böylece Viyana Sesesyonu[4], kendi sanatlarının ulusal bölünmelerin üstünde ve ötesinde duran bir Avusturya sanatı olduğu teziyle daha en başlardan itibaren devletin desteğini kazanmıştı.

Yüzyılın dönümündeki siyasî krizin kendisi de kültürel yaratıcılığı teşvik eden bir unsur olarak addedilmiştir. E. Schorske, liberalizmin Hristiyan Sosyallerin kitle siyaseti tarafından hezimete uğratılması olarak görülen Viyana'daki krizin, Viyana'nın liberal burjuvazisinin soyundan gelenler arasında siyasete yabancılaşmayı teşvik ettiğini, bunun da sanatın ve ruhun tapınağına çekilmeye ve dolayısıyla *fin de siècle*[5] *Viyanası*'nı bu kadar meşhur eden kültürel çiçeklenmeye yol açtığını iddia etmiştir.

Daha yakından incelendiğinde; kültürel yaratıcılığın ulusalların arasındaki çatışma ve liberalizmin siyasî krizinden kaynaklandığına dair bu tür açıklamalar, en iyi ihtimalle, kısmen cevap sunabilir ve çoğu zaman da bir sapmaya yol açar. Prag, Budapeşte ve Krakow

---

4 Avusturya'da ortaya çıkmış bir sanat ve mimarî akımı. (ç.n.)

5 "Yüzyılın sonu" anlamına gelen bu ifade bilhassa 19. yüzyılın sonu için kullanılır olmuştur. (ç.n.)

gibi şehirlerdeki ulusal azim bu şehirlerdeki kültürel gelişmeyi açıklamak için çok şey ifade eder ama uluslar-üstü bir imparatorluğun başkenti olarak Viyana için pek bir şey ifade etmez ki zaten bir "Avusturya" kültürü girişimi hiçbir zaman çok da ikna edici olamamıştır. Viyana'daki liberal orta sınıfların siyasetten uzaklaşmalarının çok önemli olup olmadığı do kadar aşikâr değildir. Birçok taşra merkezinde liberal partiler iktidarı ellerinde tutmaya devam ederken Viyana'da da Josephçi liberaller bürokraside öne çıkmaya devam ettiler. Avusturya'nın siyasî ve hukukî kurumları liberallerin kurduğu kurumlar olarak kaldı (bugün de aşağı yukarı bu böyledir). Aynı zamanda, Viyana'nın "liberal" orta sınıfları iktidardan uzaklaşmıyor ama liberal olmaktan vazgeçip liberallik karşıtı ama yine de burjuva olan Hristiyan Sosyallere kitleler hâlinde geçiyorlardı. Hâliyle liberalizmin siyasî krizi 1900 Viyana'sının yeşerip gelişmesinin ikna edici olmayan bir açıklamasıdır.

Peki o halde nasıl bir açıklama getirmeli? 1910 yılında iki milyonu aşan nüfusuyla Viyana Avrupa'nın en büyük şehir merkezlerinden biriydi, yüzyıllar boyunca da önemli bir siyasî güç ve kültürel himaye merkezi olmuştu. Dolayısıyla başta müzik olmak üzere tiyatro, opera ve tıp alanlarında Avrupa'nın önde gelen kültür merkezlerinden bir tanesiydi. Üstelik Viyana'nın modern kültürü başka bölgelerle kıyaslandığında pek de devrimci sayılmazdı. Gustav Klimt'in ve *Sesesyon*cuların, Oskar Kokoschka ve Egon Scihele gibi *Ekspresyonist*lerin sanatı bugün fazlasıyla takdir görmektedir ama Picasso ve Braque'in Kübizmi ve Kandisky'nin soyut sanatı gibi geçmişten radikal bir kopuş değillerdir. Otto Wagner'in mirası çığır açıcı olsa da yeniliklerinin çoğu Wagner'in Amerikalı mimarlarla olan bağlantılarından kaynaklanıyordu. Postsparkasse veya Steinhof Kilisesi gibi Wagner'in imzası niteliğinde olan binalardaki işlevsellik kadar çarpıcı olan bir başka şey ise Wagner'in klasik mimarî gelenekleri muhafaza etmesidir.

Fin de siècle Viyanası; Paris, Almanya ya da Amerika'nın aksine modernitenin en ileri ucu olarak görülmüyordu. Viyanalılar da dahil olmak üzere birçok çağdaş insan şehri geri kalmış bir yer olarak

görüyorlardır. 1900'lerin Viyana'sı, ancak geriye dönüp bakıldığında "yirminci yüzyılın başkenti" olarak addedilmeye başlanmıştır ve bu iddia için güçlü gerekçeler de bulmak mümkündür.

Açıklanması gereken şey, yukarıda bahsedilen sanatçı ve mimarların aksine, Batı kültür ve düşüncesini gerçekten radikal bir şekilde değiştiren bir dizi yenilikçi kültürel ve entelektüel hareket ile figürün ortaya çıkmasıdır. Çok uzun bu listenin başında iki entelektüel dev yer almaktadır: Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud ve modern çağın en etkili filozoflarından biri olan Ludwig Wittgenstein. Daha sonra; *atonal* ve on iki tonlu kompozisyon arayışları modern klasik müzikte devrim yaratan Arnold Schoenberg ya da mimarideki işlevselcilik teorileri Wagner'inkilerin aksine radikal olan Adolf Loos gibi simalar vardır.

Hans Kelsen hukuk teorisinde devrim yarattı, Avusturya Ekonomi Okulu'nun liberal ekonomik düşünce üzerinde büyük bir etkisi vardı, Viyana Halkası (*Vienna Circle*) filozofları mantıksal pozitivizmi geliştirdi ve Karl Popper bu hareketin önde gelen muhalifi rolüne büründü; Alfred Adler, Freudyen ortodoksluğa karşı kendi akımlarını kuran birçok isyancıdan ilki olarak bireysel psikolojiyi geliştirdi; Avusturya Marksizm'i sosyalist teorileri yenilikçi bir şekilde yeniden yorumladı. Aynı zamanda Viyana edebî yeniliklerin de merkezi oldu: Arthur Schnitzler, Hugo von Hofmannsthal, Karl Kraus, Hermann Broch, Robert Musil, Stefan Zweig ve Franz Werfel, daha sonra da Elias Canetti, çok sayıda yazarın en önde gelenleriydi sadece. Entelektüelliğin ve yeteneğin derinliği, 1900'ün Viyana'sının en etkileyici yanıydı belki de. Sadece Freud ve müritleri değil, Schoenberg'in yanı sıra Alban Berg ya da Alexander von Zemlinsky gibi onun grubunda ve çevresinde yer alan pek çok isyankâr ekol de dikkate değerdir. Entelektüel ve kültürel ortamın enerjisi ve doğurganlığı bireysel başarılardan neredeyse daha çarpıcıydı.

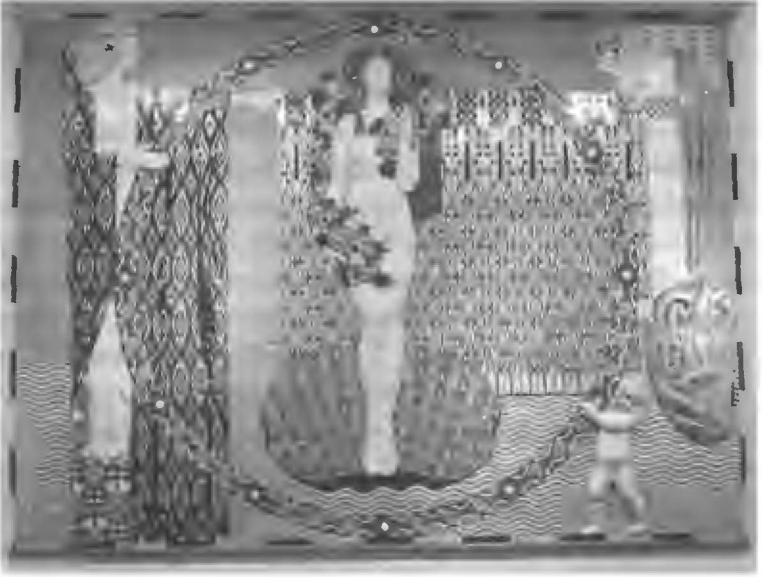
Bu çok yönlü yaratıcılık patlamasındaki pek çok sima bizim düşünce biçimimize göre ayrıksıdır; bu nedenle, dönenim düşünce hayatının merkezinde yer alsalar da, mevcut kategoriler altında anlaşılmaları çok zordur. Örneğin bugün Otto Weiniger Yahudi olmasına

rağmen kendinden nefret eden bir kadın düşmanı olarak kötülenirken vaktiyle Schoenberg, Kraus, Wittgenstein ve hatta Stefan Zweig'ın hayranlığını kazanmıştı. Viyana'nın modern kültüre katkısının kolay bir özeti olmasa da üç ana eğilimim tespit edebiliriz.

Çağdaş Avrupa'nın diğer yerlerinde olduğu gibi; şahsî irade ve rasyonaliteye odaklanmanın yerini yüzeysel tecrübe, estetik biçim ve irrasyonel ruha vurgunun aldığı bir estetikçilik ve izlenimcilik modası vardı. *Fin de siècle Viyanası*'nın bu "modernizminin" kökleri Fransız *dekadansında*[6], fizikçi Ernst Mach'ın "geri getirilemezlik" düşüncesinin olduğu pozitivizme ve Richard Wagner ile Friedrich Nietzsche'nin Alman kültürel irrasyonalizmine dayanıyordu. Joseph Popper-Lynkeus ve Ludwig Boltzmann (ve tabii ki de Mach) gibi simalar tarafından temsil edilen ve çok daha dobraca ilerici olan bir modernizm de vardı. Freud da; ruhun irrasyonel ve cinsel yönünü vurgulamaktaki tüm "Nietzscheci" eğilimlerine rağmen bu ilerici ve rasyonalist modernizmin içinde sağlam bir şekilde konumlanmıştı, görünüşteki tüm o estetizmine rağmen tıpkı Schnitzler'in olduğu gibi.

Yirminci yüzyılın ilk yıllarında Viyana'da ortaya çıkan modern kültürün en ilginç varyantı, Allan Janik'in "eleştirel modernizm" olarak adlandırdığı şeydi. Loos, Schoenberg, Kraus, Georg Trakl, Broch ve kendi tarzıyla birlikte Weininger gibi eleştirel modernistleri öne çıkaran şey hem yerleşik tarihselci kültürü hem de estetikçi modernizmin geleneksellığini reddetmeleriydi. Gelenekselcilerin yaptığı gibi moderniteyi dışarıdan değil yeni sanatın içerisinden eleştirdiler. Her şeyden önemlisi modern sanata etik yükümlülüğünü geri vermeye çalışmışlar, geleneklerin "ifadelerini" reddederek sanat eserinin sanatçının "düşüncesini" gerçekleştirmeye yönelik bir deneme olmasını sağlamışlardır. Schoenberg müziğe dair en özlü sözü söylemiştir: "Müzik; bir süs olmamalı, bir hakikat olmalıdır." Viyana'nın eleştirel modernistleri "ikon kırıcı"lardı ama hem geleneğin hem de tarihdışı (*ahistorical*) modernizmin sahte putlarını ve liberalizmin sonsuz ilerleme ideolojisi de dahil olmak üzere bunlara eşlik eden bütün ideolojileri reddetme anlamında ikon kırıcılardı. Modern dünyanın;

6 Fransa'da ahlak, sanat ve edebiyatta yaşandığı kabul edilen gerileme dönemi. (ç.n.)

30. Resim: Leopold Forstner, Wiesler Grand Hotel'in yemek salonundaki büyük mozaik, Graz

modern, bilimsel ve teknolojik dünya görüşünün limitlerinin farkına varılmasıyla başarıya ulaşabileceğini kabul ettiler. 1900'lerin Viyana'sı Loos'un *Haus am Michaelerplazt*'ı, Wittgenstein'ın *Tractatu Logico-Philosophic*'i ve Schoenberg'in operaya karşı operası olan *Moses und Aron* ile doruğa ulaşan müziği gibi eserler aracılığıyla eleştirel modernizme en hayatî katkısını yapmıştır.

1900'lerin Viyana'sı gerçekten de radikal olan kültürel ve entelektüel yeniliklerin canlı bir merkeziydi ve bunun sonuçları yirminci yüzyıl boyunca yankılanmaya devam etti. Gelgelelim ki Viyana'nın bir kültür merkezi olarak seçkinliği daha önce bu türden radikal yeniliklerle pek de ilişkilendirilmemişti. "Neden Viyana? neden 1900'ler?" gibi sorular hâlâ açıklanmayı bekliyor.

Birincisi, 1900'lerin Viyana'sının en göze çarpan olgusu onun büyük ölçüde kentsel bir olgu oluşuydu, hatta neredeyse sadece Viyanalılara hastı. "Avusturya" hinterlandından bazı katkılar yok değildi. Salzburg'dan Georg Trakl ve Klagenfurt'tan Robert Musil

geldiler, Innsbruck'tansa Ludwig Ficker *Der Brenner*'ı ile önemli bir katkı sağladı. Görsel sanatlarda; Viyana modernizmi dünyasında bir sembol olan, *Sesesyon*'un bir üyesi olup *Palais Stoclet* ile *Church am Steinhof*'a büyük katkıda bulunan ve Leonfelder'den gelen biri bile vardı: Leopold Forstner. Yine de kalıtsal toprakların taşra şehirleri kültürel açıdan muhafazakâr olma eğilimindeydi.

1900'lerin Viyana'sı muhitinin Prag ve Budapeşte ile çok daha fazla ortak noktası vardı ancak bu Çeklerin ya da Macarların milliyetçi modern kültürü değil Almanca konuşan (ya da iki dilli olan) liberal burjuvazilerin kültürüydü daha ziyade. Gayr-ı resmî bir Orta Avrupa Ağı bu şehirlerin yanı sıra Almanya'daki Berlin, Breslau, Frankfurt-am-Main ile Lemberg, Czernowitz ve Krakow gibi ileri karakolları ve hatta Rus Polonya'sındaki Łódź gibi benzer modern kültürel ortamları birbirine bağlıyordu. Orta Avrupa modernitesinin bu bağlantı noktasının arkasındaki itici güç Yahudi burjuvazisiydi.

Bilhassa Viyana'da Yahudilerin rolü baskındı. Adolf Loos ve Georg Trakl, Ernst Mach ve Ludwig Boltzmann gibi modern Viyana kültürünün yukarıda zikredilen bazı önemli simaları Yahudi değillerdi ama modern Viyana kültürünün simalarının büyük çoğunluğu Yahudiydi. Plastik sanatlardaki yaratıcı simalar arasında Yahudi varlığı o kadar fazla olmasa da Yahudiler; hami, sanat eleştirmenleri ve sanatı destekleyenler, en nihayetinde de sanat tarihçileri olarak öne çıkıyorlardı. Diğer modern kültürel alanların birçoğunda, bilhassa da adı yukarıda adı geçen psikanaliz, Viyana Çevresi, Avusturya-Marksizmi ve edebiyat alanında Genç Viyanalılar gibi hareketler ve halkalarda, yer alan kişilerin büyük çoğunluğu ya Yahudi'ydi ya da Yahudi kökenliydi. Avukatlar, doktorlar ve gazeteciler gibi liberal meslek gruplarında da Yahudiler çoğunluktaydı ve Viyana'nın modern kültürünü takip eden kitlenin de büyük ölçüde Yahudi olduğu sık sık iddia edilmiştir. Yahudilerin bu hakimiyeti sosyo-ekonomik temellere dayanıyordu zira Viyana modern kültürünün toplumsal kaynağı, şehrin burjuvazisinin liberal kanadının eğitimli kısmı büyük ölçüde Yahudilerdi.

Yahudiler Viyana nüfusunun sadece yüzde 10'unu, *Cisleithania*'nın yüzde 5'inden daha azını oluşturuyorlardı ve ilerideki Avusturya Cumhuriyeti topraklarının nüfusunun daha da azını, yaklaşık yüzde 3'ünü oluşturacaklardı. Yine de Yahudilerin, Viyana'nın "liberal" sosyo-ekonomik kesimlerinde hatırı sayılır bir mevcudiyetleri vardı ve Viyana'nın ticari serbest meslek sahiplerinin yüzde 30'unu oluşturuyorlardı. Viyana'daki *Gymnasien* (seçkin orta okullar) öğrencilerinin yaklaşık üçte biri Yahudi'ydi. Bu faktörler bir araya geldiğinde, modern Viyana kültüründeki Yahudi hakimiyeti sadece açıklanabilir değil, neredeyse öngörülebilir hale gelir: 1870-1910 yılları arasında Viyana'nın merkezî *Gymnasien*'inden mezun olup liberal burjuva geçmişine sahip tüm erkek çocukların yaklaşık üçte ikisi Yahudi'ydi. (Kızlar arasındaki eşdeğer oran daha da yüksekti).

Bu Yahudi hakimiyetinin temsil ettiği şey, girişimci bir azınlığın muazzam başarısı değildi yalnızca; Avusturya kültürüne, düşüncesine ve toplumuna yeni ve niteliksel olarak farklı bir katkıydı. 1900'lerin Viyana'sını bu kadar istisnai kılan şey, Orta Avrupa Yahudilerinin tarihin ana akımıyla bütünleşmesiydi.

Yahudiler yüzyıllardır Habsburg Monarşisinde yaşıyor olmuş olsalar da Yahudi olmayan daha geniş dünyayla bütünleşmeleri ancak on sekizinci yüzyılın sonlarında başladı. II. Joseph'in reformlarının baskısı ve Yahudi Aydınlanmasının (*Haskalah*) etkisiyle, Habsburg Yahudileri Yahudi değerlerini Aydınlanma, liberalizm ve Alman kültürüyle özdeşleştiren yeni ve modern bir Yahudi kimliği biçimini benimsediler yavaş yavaş. Yahudilerin özgürleşmesi ideolojisinde; dinî eğitim ve hayatın estetik yönünden ziyade etik yönüne vurgu yapma gibi geleneksel Yahudi değerleri seküler bir eğitim ve ahlakî gelişim stratejisine dönüştürüldü ve böylece benimsendi: Bu durum, Yahudilerin saf insanlığın modern dünyasına girmesine ve orada herkesin Yahudi değerlerinin "özünü" paylaşmasına yol açacaktı. Yahudi özgürleşmesinin alt kültürü, ana akım Alman liberalizmiyle çok şey paylaşıyordu ama farklı kökenleriyle farklı (Yahudi) değerleri vardı ve dolayısıyla farklı tepkiler üretti. Modern Viyana

kültürüne katkıda bulunan Yahudilerin hepsi bu özgürleştirici kültürün farklı bir parçasında yetişmiştir.

Orta Avrupa Yahudilerinin bu özgürleştirici tecrübeleri bilhassa Viyana'da dikkat çekiciydi. Yahudi değerlerini; Alman Aydınlanması, Protestanlığın *Kelâm*'a vurgusu ve Kantçı kategorik zorunluluk ile özdeşleştirmek Protestan Berlin'de entegrasyona yardımcı olabilirdi. İmaj, estetik ihtişam ve hiyerarşiye itaate vurgu yapan Katolik Barok mirasıyla Viyana'daki etki farklıydı. 1880'lerde ortaya çıkan Yahudi karşıtlığı gerçek bir kültür çatışmasından beslendi. Geleneksel Katolik zihniyetiyle yetişmiş, modern ekonomiyle kafası karışmış bir toplum, suçlunun "Yahudiler" olduğu şeklindeki yalancı suçlamayı benimsemeye çoktan teşneydiler zira çıkarlarını ve değerlerini yeni ve modern dünyayla tamamen özdeşleştiren tek grup özgürleşmiş Viyana Yahudileriydi. Yahudilerin pek çok eski siyasî, sosyal ve hatta ideolojik müttefiki de ister inançlarından ister kişisel çıkarlarından dolayı olsun, Yahudi karşıtı tarafa geçti. "Bilimsel" biyolojik ve ırksal düşüncenin yanı sıra etno-milliyetçilik fikirlerinin o dönemki prestiji, bir zamanlar liberal olan birçok ilerici kimse arasında bile Yahudilerin "ait olmayan" olarak tecrit edilmesini kolaylaştırdı.

Viyana'nın 18902larda siyasî antisemitizme yenik düşmesi Yahudileri toplumdan dışlanıp siyasetten uzaklaştırılma tehlikesiyle ve Viyana'nın Katolik Barok kültürünün modern bir kılıkta da olsa anavatanına dönüşüyle karşı karşıya bıraktı. Özgürleşen Viyana Yahudilerinin daha eğitimli ve açık sözlü olan üyelerinin birçoğu hem salt etnik köken ve siyasetin ötesinde hem de özgürleşme ve nihai iktidar için bir araç olarak, kendilerini yeni ortaya çıkan modern kültüre daha fazla adayarak bu duruma karşılık verdi. 1900'lerin Viyana'sında sonuç olarak ortaya çıkan şey ilerleme ve modernlik hakkındaki çağdaş varsayımların güçlü bir şekilde yeniden incelenmesiyle modern düşüncenin ve toplumun bizzat temellerine yönelik yakıcı bir eleştiriydi.

Yüzyılının dönümünde Viyana'daki bu "insanlık feveranının" en iyi tasvirlerinden biri 1908 yılında yazılmıştır. Schnitzler'in *The Road to the Open* adlı romanı, Viyana toplumunun sakin dış

görünüşünün altında var olan tehditkâr vaziyeti ve çoğunlukla Yahudi olan kahramanlarının denediği tüm muhtemel "özgürlük yollarını" ele alır: Psikoloji, sosyalizm, liberalizm, radikal asimilasyon, göç, edebi hiciv, hatta Siyonizm. Schnitzler'in romandaki sözcüsü olan Heinrich Bermann'ın başarı şansı olduğunu düşündüğü tek özgürlük yolu derunî bir murakabe, insanın kendi özünü yoklaması ve kendine karşı tamamen dürüst olmasıdır ki bu da nihayetinde etik bir duruştur: "*Evet, bu her namuslu insanın günlük duası olmalıdır: Kandırılmana asla izin verme.*"[7] 1900'lerin Viyana'sının kültürel başarısının özünü işte bu bağlılıktır.

Genç Adolf Hitler'in karakterini bozacak olan ve şehirde geçirdiği ilk tam bir yıllık süre olan 1908 yılı Monarşi'nin olağanüstü ulusal ve etnik çoğulculuğu ve bu çoğulculuğun varlığını sürdürme olgusunun kutlandığı Francis Joseph'in saltanatının 50. yıldönümüydü aynı zamanda. Hitler'in gelişi korkunç bir geleceğin habercisi olup Schnitzler'in varoluşsal bir kriz içinde ve çoğunlukla Yahudi olan kültürel elit tasvirini geriye dönük olarak doğrulasa da, Hitler'in o zamanlar iraptan mahallinin olmadığı ve Schnitzler'in sorunu abarttığı için sertçe eleştirildiği de doğrudur. 1908'de hâlâ iyimser olmak ve Yahudiler için krizin, tıpkı *Cisleithania* ve Macaristan siyasi krizlerinde olduğu gibi, vahim ama ciddi olmadığını düşünmek mümkündü: Haddinden fazla şiddetli olan herhangi bir şeyi önleyecek bir imparatorluk otoritesi mevcuttu ve bir şekilde, öyle ya da böyle bir şeyler vukuu bulacaktı. Gelecek on yıl bu iyimserliğin yanlış olduğunu kanıtlayacaktır.

PARÇALARA AYRILAN BİR İMPARATORLUK, 1908-1918

Habsburg Monarşisinin on dokuzuncu yüzyıl Avrupa diplomasisindeki en büyük avantajı, bir "Avrupa gerekliliği" olarak sahip olduğu statüydü. Kıtanın ortasında, diğer güçleri dengelemeye yardımcı olan ve bölgedeki milliyetler karmaşasını kontrol altında tutan bir

7 Arthur Schnitzler, *Der Weg ins Freie* (Frankfurt, 1978), s. 205.

31. Resim: Avusturya modernizmi: Adolf Loos, *Haus am Michaelerplatz* (1909-11), Viyana. "Kaşsız" bina, mimari modernizmde öncü ve oldukça tartışmalı bir başarıydı. Yahudi iş adamı Leopold Goldman tarafından yönetilen *Goldman und Salatsch* adlı terzilik firması için inşa edilmiştir.

güç bloğu sağlıyordu. Bu sebepledir ki Monarşi, başka yönetimlerin parçalanmasına yol açabilecek 1866 Felâketi gibi hadiselerden sağ çıkmıştı. Gelgelelim ki Monarşi'yi bir "Avrupa gerekliliği" haline getiren şey olan iç ve dış işleri arasındaki istisnaî ve girift ilişki, aynı zamanda dağılmasına da yol açan şey olacaktı.

1900'lü yıllarda Monarşi, ulusların arasındaki çatışmalardan yorgun düşmüştü. Bilhassa uzun süredir devam eden Çek ve Macar krizleri zayıflatıcı olsalar da Monarşi'nin yıkımına neden olmadı çünkü her ikisi de Monarşi'nin içinde yönetilebilirlerdi. Monarşi için ölümcül olan şey Monarşi'nin sınırlarının ötesine uzanan milliyet krizleriydi zira bunlar iç ve dış politikanın içinden çıkılmaz bir şekilde birbirine girmesine neden olmuştu. *İrredantizm*, yani ulusal halkların ve toprakların ulusal vatan için "kurtarılması" arzusu Habsburg Monarşisini yerle bir etti.

Görünüşte bu durum çok da büyük bir sorun teşkil etmemeliydi. Üç *irredenta*; Almanların, Romenlerin ve İtalyanların ulus devletleri vardı ve bu ulus devletler Avusturya-Macaristan'ın müttefikiydiler. Macarların Transilvanya'daki Romenleri baskı altında tutması gibi iç politikalar ilişkileri tehlikeye atabilse de bu ittifaklar Monarşi'yi milliyetçiliğin bütün sonuçlarından izole ediyordu. Rutenya meselesi, muhtemel bir Rus işgali ve baskısı öne sürülerek yatıştırılırken Galiçya'da yaşayan Polonyalılar Avusturya'yı, baskıcı Alman veya Rus yönetimine tercih ediyor ve 1914'ten önce ayrılıkçılığa pek de ilgi göstermiyorlardı. (Bir Polonya ulus-devleti kurulursa ne olacağı ayrı bir soruydu).

Monarşi için irredantizmden kaynaklı en kritik sorun Sırp, Hırvat ve Slovenlerden oluşan güney kanadındaydı. Monarşi dahilindeki bu gruplar arasındaki ilişkiler zaten yeterince çetrefilliyken Adriyatik kıyısındaki İtalyan varlığıyla daha da kızışmıştı. Monarşi'nin Güney Slav nüfusları, Avusturya ve Macaristan'ın yetki alanları arasında bölündüğü için İkili Yönetim de durumu kötüleştiriyordu. Karniyola, Istria ve (büyük ölçüde Sloven ve Hırvat) Dalmaçya; *Cisleithania*'nın bir parçasıydı ve (çoğunluğu Hırvat olsa da büyük bir Sırp azınlığa sahip olan) Hırvatistan-Slavonya ise Macar krallığının bir parçasıydı. 1878'den sonra işgal altındaki Bosna Hersek'in Sırpları, Hırvatları ve Müslüman Boşnakları tabloyu daha da karmaşıklaştırdı. Bu değişken millî ve idarî manzaradaki düşmanlıkları Monarşinin ölümcül Güney Slav Sorununa dönüştüren şey Güney Sırbistan'ın yani "Balkanların Piyemontesi"nin varlığıydı.

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan Sırbistan, Habsburglar için ciddi bir tehdit olarak algılanmamıştı. Varlığının büyük bölümünde Avusturya-Macaristan'ın bir uydusu olmuştu. Daha sonra; Sırp kralı Aleksandr 1900'lerin başında Avusturya'dan Rusya'ya yöneldi, 1903 yılında öldürülmesi ve Obrenović'lerin yerine daha milliyetçi Karageorgević aşiretinin geçmesi bu eğilimi daha da kuvvetlendirdi. Sırbistan artık bir sorundu.

Monarşi için Sırp sorunu hem dış hem de iç meseleydi. Dış politika açısından Sırbistan, Avusturya-Macaristan'ın son nüfuz

bölgesi olan Balkanların ortasındaydı ve bir Rus uydusu olarak Avusturya'nın bölgedeki nüfuzunu ve çıkarlarını engelleyebilirdi. Bosna-Hersek'te de büyük bir Sırp nüfusu vardı ve Avusturya-Macaristan işgali, burayı Sırp toprağı olarak gören Sırp hükümetiyle ilişkileri geri dönülemez bir şekilde zedelemişti.

Sınırda bulunan düşman bir Güney Slav gücünün ülke içindeki etkileri daha da tehditkârdı. Sırbistan, Monarşi'nin Güney Slavları için, tıpkı İtalya'da Piyemonte'nin olduğu gibi alternatif bir güç merkezi olarak addedilmeye başlandı. Aslında Monarşi'deki Güney Slavı nüfusu (2,1 milyonu Sırp olmak üzere 7 milyon) Sırbistan'dakinden (2,6 milyon) çok daha fazlaydı ve bu nedenle süreç tersine çevrilebilir; Sırbistan, Güney Slav vilayetlerine katılarak, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecini anımsatacak şekilde, yenilikçi bir Habsburg Monarşisinin üçüncü parçasını oluşturabilirdi. Monarşi'nin iç siyaseti bu süreci engelledi. Bunun yerine birçok Sırp, Hırvat ve hatta Sloven, Sırbistan'a Güney Slav yani *Yugoslav* davasının umudu olarak baktı. Dış ve iç meselelerin iç içe geçmesi Sırbistan'ın, Monarşi'nin varlığına yönelik bir tehdit olarak görünmesine neden oldu; en azından Habsburg siyasetinin karar vericileri tarafından.

Monarşi'nin bir iç sorunu olan Güney Slav sorunu, Macar hükümetinin *Nagodba*'yı yani 1868 Macar-Hırvat Uzlaşması'nı kötüye kullanması ekseninde şekilleniyordu. Budapeşte'nin Macar muhibbi valiler (ve banlar) dayatması, Macar yanlısı demiryolu politikaları ve Sırp azınlığın teşvik edilmesi Hırvat kamuoyunu öfkelendirdi. Macar Kralı olarak Francis Joseph'in geleneksel bir şekilde Habsburg'a sadık olan Hırvatları, Macar tacizlerine karşı koruyamaması da derin bir öfke yarattı. Dalmaçya ve Istria'daki Avusturyalı Hırvatlar 1903'te Francis Joseph'e resmen arzuhal gönderdiklerinde Avusturya imparatoru olarak Macar krallığının iç işlerine karışmanın kendi vazifesi olmadığı gerekçesiyle Macaristanlı Hırvatlar lehine müdahalede bulunmayı reddedecekti.

Dolayısıyla Hırvatlar, Macar politikaları nedeniyle Habsburg yetkililerini suçladılar. Bu durum 1905 yılında Monarşi'nin her iki yarısındaki Sırp ve Hırvat liderlerin Monarşi içinde Güney Slav özerkliğini

desteklemek için ittifak kurmasıyla Güney Slav siyasetinde bir devrime yol açtı. Bu Hırvat-Sırp ittifakı, Francis Joseph ile giriştikleri iktidar mücadelesinde Macar milliyetçilerini bile destekledi. Macar milliyetçileri kısa süre sonra anlaşmanın kendilerine düşen kısmından caysalar da Hırvatlar ve Sırplar arasındaki "Yugoslav" ittifakı devam etti ve Habsburg rejimini son derece rahatsız etti. Bosna'daki Sırplar, Müslüman toprak sahibi sınıfa ayrıcalıklı muamele yapılmasına içerlenip destek için yüzünü Sırbistan'a dönerken Viyana'daki rejim bölücü bir Yugoslavizmin çekirdeği olarak Sırbistan'dan korkmaya başladı.

1903 yılında, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı ve bir Polonyalı olan Kont Agenor Goluchowski, Balkanları Avusturya-Macaristan'ın dış ve iç durumuna zarar veren şemsiye bir Güney Slav devletine dönüştürme tehdidinde bulunan bir "Slav tufanı" hususunda uyarıda bulunmuştu. Bu sebeple, Sırbistan ve Bulgaristan 1905'in sonlarında bir gümrük birliği ilan edince Viyana da bir ticaret savaşı başlatarak Sırp ayaklanmacılara hadlerini bildirmek için harekete geçti. Sırbistan'ın canlı domuz ihracatına uygulanan ticari engeller nedeniyle "Domuz Savaşı" (1906-10) olarak adlandırılan bu savaş, Avusturya-Macaristan için diplomatik bir felaket oldu. Sırplar yeni pazarlar buldu, Avusturya-Macaristan'a olan kızgınlıkları arttı ve Viyana sözü dinlenir bir kabadayı bile olamadığı için prestij kaybetti. Gelgelelim ki bu durum daha büyük ve hayatî bir hatanın başlangıcıydı sadece: Bosna-Hersek'in ilhakı.

Bosna'nın ilhakı, 1906'dan itibaren Dışişleri Bakanı olan Baron Lexa von Aehrenthal tarafından, Monarşi'nin kasvetli iç durumunu iyileştirmek için dış politikayı kullanma stratejisinin bir parçası olarak tasarlanmıştı. Rusya'nın başka yerlerdeki meşguliyeti Balkanlar'da göreceli bir sükûnet yaratmıştı. Hatta 1905-6'daki Birinci Fas Krizi bile Avusturyalılar ve Rusların bölgesel bir yumuşamayı sürdürdüğünü göstermişti. Rusya dikkatini şimdi Balkanlar'a çeviriyordu ama Aehrenthal'in "enerjik" dış politikası için içeride bir gerekçesi vardı ve bunu takip etmeye kararlıydı.

Aehrenthal, Belvedere'de veliaht Prens Francis Ferdinand'ın etrafında toplanan "yeni adamlardan" biriydi ve bu grubun politikada

daha sert bir tutuma olan inancını paylaşıyordu. Agresif bir dış politikanın Monarşi'nin yurtdışındaki konumunu yeniden yükselteceğini ve aşırı güçlenen Almanya'ya olan bağımlılığı azaltacağını düşünüyordu; yurtiçindeyse Habsburg iktidarının sergilenmesi Monarşi'nin halkları için bir toplanma noktası olacak, Habsburg sadakatini ve kimliğini güçlendirecekti. Aehrenthal'in "sosyal emperyalizm" uygulamasındaki kilit varsayımlardan biri şuydu: İlhak; özerk bir Yugoslav krallığı da dahil olmak üzere Monarşinin *üçlü* doğrultuda kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılmasını mümkün kılacaktı. Macarların bu duruma kesinlikle muhalefet edecekleri göz önüne alındığında bu düşüncenin hiçbir şekilde gerçekçi olmadığı açıktı.

Bosna-Hersek'in statüsünü normalleştirmek için daha pragmatik sebepler de vardı. Jön Türklerin İstanbul'daki başarılarıyla bir Osmanlı anayasası ve meclisi kurma planları; Bosna'da, *Cisleithania* yahut Macaristan için değil ama bir Türk meclisi için seçim yapılması gibi utanç verici bir ihtimal doğurdu çünkü Bosnalıların Habsburg himayesi altında oy kullanabilmeleri için ilhakı mümkün kılacak anayasal düzenlemelere ihtiyaç vardı. Bunun yanı sıra Aehrenthal, Bosna sorununun halledilmesini Rusya ile bölgesel yumuşamayı güçlendirecek daha büyük bir anlaşmanın parçası olarak görüyordu. Dışa dönük politikaları iddialı bir imaj yaratsa da asıl hedefi mütevazıydı: Yenipazar (*Novibazar*) Sancağını lağvedip zaten gayr-ı resmi olarak Avusturya-Macaristan'a ait olan Bosna-Hersek'i resmen ilhak etmek.

Ruslar da işbirliğine ilgi gösteriyorlardı ve müzakereler 1908 yılının yazında Buchlau'da Aehrenthal ile Rus Dışişleri Bakanı Alexander Izvolsky arasında bir anlaşmayla sonuçlandı. Bunun üzerine Aehrenthal 5 Ekim'de, diğer büyük güçleri bilgilendirmeden ve İzvolsky'den izin almadan, sadece Bulgar Kralı Ferdinand'a haber vererek ilhakı ilan etti. Bu feci bir hataydı: Diğer güçler son derece rahatsızlık duymuşlardı ve daha da kötüsü İzvolsky, Rus hükümetini ve halkını, öfkeli Rus halkının Sırp "küçük kardeşlerine" bir saldırı olarak gördüğü bu duyuruya henüz hazırlamamıştı. Izvolsky,

ilhakı kabul ettiğini reddetti. Avusturya ve Rusya arasındaki yumuşamayı kuvvetlendirme girişimi, onu parçalayarak sona erdi.

Kısa vadede Avusturya-Macaristan; bu olayları takip eden krizi, büyük ölçüde Alman desteği sayesinde, oldukça iyi atlattı. Hatta Aehrenthal artık "*quantité négligeable*" (ihmal edilebilir bir miktar) olarak görülemeyeceğini söyleyerek övünüyordu. Uzun vadeli sonuçları ise felaket olacaktı. Monarşi Almanya'ya daha da bağımlı hale geldi, Ruslar öfkelendi ve Batılı güçlerle ilişkiler epey bir bozuldu. 1909'da Zagreb'deki ihanet davası ve ardından gelen *Friedjung* iftira davası, Habsburg rejiminin Güney Slav liderlerine sahte belgelerle kumpas kurduğunu ortaya çıkardığında ilişkiler daha da kötüleşti. Bu durum Avusturya-Macaristan'ın Batı'nın liberal kamuoyundaki imajına büyük zarar verdi. Davalar Avusturyalı Slav liderler için bir "*cause célèbre*" (kutlama/övünme sebebi) haline geldi ve imparator-kral ile Güney Slav tebaası arasındaki güvenin daha da sarsılmasına yol açtı. Bu arada, Domuz Savaşı'ndan sağ çıkan ve ekonomik bağımlılıktan kurtulan Sırbistan, Avusturya'ya giderek daha fazla öfkeleniyor ve ona karşı *irredantist* (bölücülük) kartını oynamaya hevesleniyordu.

1911'deki İkinci Fas Krizi sırasında Aehrenthal, "agresif" politikasının Avusturya-Macaristan'ın durumuna verdiği zararı fark etti. Avusturya'nın Almanya'yı destekleme konusundaki isteksizliğine dair alaycı açıklaması çok şey söylüyordu: "Daha ne yapabilirim? *Weltpolitik*'in peşinden koşamayız." Bir zamanlar V. Charles tarafından yönetilen bu hanedan imparatorluğunun dışişleri bakanının söylediği bu sözler Habsburgların gerilemiş konumunun gerçekliğinin keskin bir itirafıydı.

Balkanlar'da bile olaylar Avusturya'nın kontrolünden çıkmaya başlamıştı. Fas'taki olaylar ve Bosna-Hersek'in ilhakı, Balkanlar'da ve çevresinde bir dizi toprak gaspına yol açtı. İtalya 1911'de Trablusgarp'ı ele geçirmişti ve Balkan devletleri Türkiye'nin Avrupa'da kalan son topraklarına göz dikmişlerdi artık. Aehrenthal Şubat 1912'de öldü. Avusturya'nın Balkan politikasının çöküşünü görmek halefi Kont Leopold Berchtold'a "nasip oldu". Önce Balkan Birliği

kuruldu, ardından da 1912-13 kışında Avrupa Türkiye'sinin geçici olarak haritadan silindiği ve Balkan Birliği'nin tüm üyelerinin, ama özellikle de Sırbistan'ın büyük kazanımlar elde ettiği Birinci Balkan Savaşı patlak verdi. Daha sonraysa 1913 yazındaki İkinci Balkan Savaşı'nda Sırbistan ve ona katılan Yunanistan, Romanya ve Türkiye; Bulgaristan'ı topyekûn bir yenilgiye uğrattılar. Bu durum, daha büyük bir Sırbistan'ın (Habsburg Güney Slavları da dahil olmak üzere) Güney Slavları arasında prestijinin daha da artmasıyla sonuçlandı.

Francis Joseph ve danışmanları dış politikalarının gözlerinin önünde parçalanmasını izlediler. Conrad von Hotzendorf 1911'de İtalya'ya karşı önleyici bir savaş çağrısında bulunmuştu ama bu hem Aehrenthal'in hem de "barış imparatoru" Francis Joseph'in politikasına aykırıydı. Bütün bir Hıristiyan Balkan devletlerine karşı Türkiye ile ittifak yapmak da söz konusu değildi. Yapılabilecek tek şey; Francis Joseph'in asgari şartı olan, Sırpların denize çıkışını engelleyecek bağımsız bir Arnavutluk'un kurulması için iki büyük çaplı seferberliğe gitmek ve Rusya ile Sırbistan'a biraz gözdağı vermekti. Francis Joseph'in danışmanları ve hatta bizzat İmparator, Sırp yayılmasını sadece güç tehdidinin ve gerekirse güç kullanımının durdurabileceğine kanaat getirmişlerdi artık.

Habsburg'un Balkanlar'daki mevkisinin çöküşü, devam eden iç krizle daha da körüklendi. Hırvatistan'da anayasa 1912'de askıya alınmıştı; Bosna'da yeni meclis henüz iş yapabilecek bir çoğunluk oluşturamamıştı ve Sırp radikallerin terör eylemleri artıyordu. Parlamenter reform ve Viyana ile ilişkiler konusunda Macaristan'da oraya çıkan siyasî çatışma, István Tisza yönetiminde "parlamenter mutlakiyetçilik" anlamına gelen bir yönetimin kurulmasına yol açtı. *Cisleithania*'da ise Alman-Çek çatışması bir kez daha Bohemya Diyeti'nin ve ardından *Reichsrat*'ın tamamen engellenmesine yol açtı. Kasım 1911'den beri başbakan olan Kont Karl Stürgkh, 1913'te Bohemya diyetini ve Mart 1914'te Reichsrat'ı feshederek yanıt verdi, böylece *Cisleithania* "bürokratik mutlakiyetçiliğe" geri dönmüş oldu.

İç krizler kendi içlerinde yönetilebilirdi. Galiçya ve Hırvatistan'da uzlaşma yönünde ilerleme kaydedildiğine dair emareler bile vardı.

Gelgelelim ki Habsburg siyasî hayatının işlevsiz karakteri, kötüleşen ekonomik ve malî durum askeri zayıflık algısıyla da birleşince, Sırbistan'ın bölücü tehdidi daha da büyüdü.

Sırp tehdidi Habsburg'un sadece maddî çıkarlarını değil Habsburg hanedanının prestijine dair algıları da tehdit ediyordu aynı zamanda. Habsburg gücü Sırbistan'ı bile yerinde tutamıyorsa artık büyük bir güç olmayı hak etmiyor demekti. Oysa yüzyıllar boyunca tüm varoluş sebebi bu olmuştu. Ayrıca prestij kaybıyla ilgili endişeler tamamen mantıksız değildi, çünkü algıların da sonuçları oluyordu. Sırbistan'dan gelen ayrılıkçı tehdit gerçekti. Çifte zaferin coşkusunu yaşayan ve Rusya'dan yeniden destek alan Sırbistan, şimdi genişlemek için Monarşi'nin Sırp bölgelerini, özellikle de Bosna'yı hedefliyordu. Romanya, müttefik olmasına rağmen Macaristan'ın Transilvanya bölgesine göz dikmişti. İtalyan müttefikler bile Güney Tirol'ün *irredenta*sına[8] ve Adriyatik kıyı şeridine olan millî çıkarlarını bir kez daha izhar ediyorlardı. Balkan Savaşları'ndan sonra Monarşi'nin zayıf konumu bu tür ayrılıkçı düşünceleri teşvik etti.

Berchtold'un ilk tepkisi, Alman desteğinin her zamankinden daha önemli olduğu bir diplomatik taarruz oldu. Haziran'da Matscheko Memorandumu başladı: Amaç, Avusturya-Macaristan'ın diplomatik statüsünü yeniden kazanmasına yardım etmeye Almanya'yı ikna etmek bu Memorandumu bir araç olarak kullanmaktı. Lâkin Balkanlar'daki Habsburg prestijini arttırmaya yönelik başka bir girişim olan Francis Ferdinand ve eşinin 28 Haziran 1914'te Saraybosna'ya yaptıkları ziyaret, çiftin Bosnalı bir Sırp olan Gavrilo Princip tarafından öldürülmesiyle sonuçlanınca işlevi tamamen değişecekti

Bir ay sonra, 28 Temmuz'da Francis Joseph, Birinci Dünya Savaşı'nı başlatacak olan Sırbistan'a karşı savaş ilanını imzaladı. Savaşı gerçekten kimin başlattığı konusunda hararetli bir tartışma o zamandan beri sürüp gitmektedir. Savaşı başlatanın, bir dünya gücü olarak "güneşin altında bir yer" edinme güdüsünü taşıyan Almanya olduğu hâkim görüşü hâlâ yaygındır. Gerçek şu ki, aslında savaş

---

8 Tarihsel veya etnik olarak bir ülkeye aitken siyasî olarak başka bir ülkenin yönetiminde olan bölge. (ç.n.)

Habsburg Monarşisi tarafından Balkanlar'daki olaylara bir tepki olarak çok daha az ihtiraslı nedenlerle başlatılmıştır.

Bu "nedenler" arasında hanedanın onurunu ve prestijini, temel değerlerine yönelik böyle bir saldırıya karşı koruma ihtiyacı da vardı. Habsburg veliahdının suikastında Sırp hükümetinin doğrudan bir sorumluluğu olmadığı kanıtlansa bile Sırp küstahlığı cezalandırılmalıydı. Sırbistan'ın ezilmesi, Habsburg topraklarında gözü olan diğer ayrılıkçı milliyetçiler için caydırıcı bir unsur olacaktı. Alman müttefikinin güvenilmez olduğunu kanıtlayan daha önceki tecrübeleri de Monarşi'ye, II. William tarafından Saraybosna suikastından sonra sunulan Alman "açık çekini", Almanlar bir kez daha vazgeçmeden önce kullanmak için güçlü bir motivasyon sağladı. Yine de, bunun en azından bir Avrupa yangınına neden olacağını bile bile Sırbistan'a karşı savaş ilan etmek oldukça mantıksız bir hareketti.

Avusturya-Macaristan'ın iç (ve dış) kırılganlıkları göz önüne alındığında 1914'teki geniş çaplı savaş, bağımsız bir büyük güç olarak kendi kendini yok etme eylemiydi. Francis Ferdinand da dahil olmak üzere Habsburg iktidar çevrelerindeki pek çok kişi bunu görmüştü. Veliaht prens muhafazakârların önderi olmasına rağmen Monarşi'nin iç zayıflığının ve milliyet sorununun ıslah edilmesi gerektiğini kabul ediyor ve bunu da Macarların imtiyazlı konumlarını sınırlayarak yapmak istiyordu. Bunun yanı sıra Rusya ile de bir uzlaşma istiyordu ki zaten çarlık rejimi ideolojik bir müttefikti. Saraybosna Olayı, Habsburg'un Sırplara karşı düşmanlığını radikalleştirmekle kalmadı sadece, Habsburg rejimini barışın başlıca savunucularından birinden de mahrum bıraktı aynı zamanda. Böylece Habsburg politikası bir sokak sloganına indirgenmiş oldu: '*Serbien muss sterbien*' (Sırbistan ölmeli). Uzun süredir planlanan savaşı başlatmak için doğru zamanın geldiğine karar veren Almanya, Avusturyalıları ayartıp onları savaşa çekebilirdi artık; gerçi Viyana Berlin'in yardakçısı olacaksa bu gönüllü bir yardakçılık olacaktı.

Avusturya-Macaristan ne pahasına olursa olsun savaştan uzak durmalıydı çünkü vahim boyutlardaki iç sorunlarını çözmesi gerekiyordu. Francis Joseph, Monarşi'nin barışa ihtiyacı olduğuna

epeydir ikna olmuştu ve 1911'de Conrad'a dış politikasının bir "barış politikası" olduğunu açıkça ifade etmişti. Gelgelelim ki Francis Joseph bile Avusturya-Macaristan İkili Monarşisi'nin Sırbistan'a karşı harekete geçmesi gerektiğine ikna olmuştu zira ancak o zaman Habsburg Hanedanı'nın dünyanın büyük güçlerinden biri olarak statüsünü koruma amacını gerçekleştirebilirdi. Berchtold'un daha sonra ifade ettiği gibi, imparatorun savaş için temel nedeni "varisi olduğu patrimonyal mirasın devamı için duyduğu endişe" idi. "Halklarıma" hitabıyla yazılan 29 Temmuz tarihli imparatorluk-kraliyet Savaş Bildirgesi'nde o zaman belirtilen sebepler de benzer sebeplerdi: "Monarşimin" onuru korunmalıydı; büyük güçler arasındaki iyi ismiyle konumu da korunmalı ve toprakları da güvence altına alınmalıydı. Avusturya-Macaristan 1914'te hanedana dayalı bir kuvvetler politikası nedeniyle savaşa girdi, zira Berchtold'un yazdığı gibi, "kaderin dilediğini yapmasına çaresizce izin verirsek dünya tarihindeki rolümüz sona ererdi".[9]

Bu yanlış bir mantıktı. Monarşi'nin kaderini kendi ellerinde tutmanın tek yolu savaşa girmemekti. Ancak yine de Francis Joseph savaşa girdi çünkü kaderinde bu olduğunu düşünüyordu: Bildirge'de de belirtildiği gibi Saraybosna'daki olayların arkasında takdir-i ilahi vardı. Joseph en başlarda bu suikastı Francis Ferdinand'ın *morganatik* evliliği[10] nedeniyle ilahi bir ceza olarak addetmişti ve temmuz sonundaki tutumunda kaderci bir hava vardı. Savaş ilanını imzalarken Alexander von Krobatin'e "*Git, başka bir şey yapamam*" demişti. Birkaç gün önce Conrad'a şöyle demişti: "*Eğer Monarşi yok olacaksa, en azından namuslu bir şekilde yok olmalıdır.*" 1914'te söylenmeyen şey, Monarşi'nin namusunu korumak için, Monarşi ile birlikte imparatorun tebaasından kaç kişinin de yok olması gerektiğiydi.

Savaş en başından beri felaketlerle doluydu. 28 Temmuz'daki savaş ilanı Avrupa'nın büyük bir bölümünü ağustos ayının başındaki farklı tarihlerde silahlı çatışmaların içine çekse de bu Avusturyalılar

9 Leopold Berchtold, 'Der Herrscher wie ich ihn bekannt', in E. von Steinitz (ed.), *Erinnerungen an Franz Joseph I* (Berlin, 1931), s. 313–14.

10 Asil olduğu iddia edilen bir erkeğin alt sınıftan olduğu iddia edilen bir kadınla evlenmesi. (ç.n.)

32. Resim: Albin Egger-Lienz, "İsimsizlere 1914".

ve Almanlar için bir sürpriz değildi. Almanlar, İngiltere'nin İtilaf Devletleri'nin yanında yer almasından dolayı hayal kırıklığına uğradıklarını iddia ediyorlardı ancak hayal kırıklıkları yersizdi. Üçlü İttifak'ın üçüncü üyesi olan İtalya'nınsa savaşa hemen dahil olmaması tahmin edilebilir bir şeydi çünkü ittifak sadece savunma amaçlıydı ve Sırbistan'a saldıran taraf Avusturya-Macaristan'dı.

Monarşide halkın savaşa karşı ilk tepkisi, ulusların arasında daha önce cereyan eden ve bitmek bilmeyen çatışmaların deneyimine dayanıyor gibi görünüyordu. Savaşan diğer ulus-devletlerin halklarında görülen savaş coşkusunun aynısı çok uluslu Monarşi'de, hatta birçok Slav bölgesinde de görülüyordu. Ulusların arasındaki pek çok anlaşmazlığın sahnesi olan Habsburg ordusu da dikkate değer ölçüde bir arada hareket ediyordu. Özellikle Çek birliklerinden kaynaklanan bazı isyanlar oldu ama bunlar beklenenden çok daha azdı. Ordunun disiplini ve tutarlılığı, savaşa gönderilinceye kadar beklenmedik bir şekilde yüksek kalacaktı.

Avusturya-Macaristan'ın savaşma gayretinde ilk başlarda görülen feci kusurlar ordunun kötü hazırlanıp donatılmasından ve hepsinden önemlisi kötü yönetilmesinden kaynaklanıyordu. Milliyetçilik dolaylı olarak büyük zarar vermişti. Savaş öncesinde ulusların arasında cereyan çatışmalar, silahlı kuvvetlerin uzun yıllar boyunca çok yetersiz bir şekilde finanse edilmesine yol açmış ve Monarşi,

tüm büyük güçler arasında, İtalya da dahil olmak üzere, en kötü finanse edilen orduya sahip olmuştu. 1912 tarihli Askeri Yasa bu durumu kısmen düzeltse de 1914'e gelindiğinde bu kadar uzun bir ihmal döneminin bariz etkisi hâlâ dikkate değerdi. Habsburg birlikleri savaşa yetersiz eğitim ve teçhizatla girmişlerdi, haliyle sonuçları öngörülüyordu. Başkomutanlığın ve özellikle de komutanı Conrad'ın yaptığı fahiş hatalar bu maddî zayıflığı daha da katmerleştirmişti. Sırbistan ve Rusya'ya karşı iki cepheli bir savaşla karşı karşıya kalan Conrad, önce hangisiyle mücadele edeceği konusunda ölümcül bir kararsızlık yaşadı ve Jaroslav Hasek'in "*Aslan Asker Svayk*" adlı eserinde ölümsüzleştirilen karmakarışık bir seferberliğe sebep oldu.

Habsburg kuvvetleri ağustos ayında Sırbistan'ı ele geçirmeyi başaramadı ve akabinde Almanların söz verdikleri destekten caymalarıyla Habsburg ordusu Ruslar tarafından geri püskürtüldü, Eylül ayında Lemberg'i (Lviv) kaybetti ve Karpatlar'a doğru geri çekildi. Ruslar aralık ayında Limanowa-Łapanow savaşında ancak durdurulabildi, o da Almanların yardımı sayesinde. 1914'ün sonunda cephe istikrara kavuşsa da savaşın ilk aylarının Habsburg kuvvetlerine maliyeti çok yıkıcı olmuştu: Eğitimli piyadelerin beşte dördü ve ordunun asıl subay kadrosunun yarısı kaybedilmişti. Geleneksel Habsburg ordusu Galiçya'nın savaş meydanlarında kesin bir şekilde yok edildi ve Avusturya-Macaristan bir daha hiçbir zaman tam olarak toparlanamadı.

Ertesi yıl Monarşi için hem iyi hem de kötü talihin olduğu bir yıldı. Diplomatik cephede Francis Joseph'in (bir kez daha) İtalya'ya toprak vermeyi reddetmesi, eski müttefikinin mayıs ayında Avusturya-Macaristan'a savaş ilan etmesiyle sonuçlandı ama savaşın gerçek cephesinde, yani hem Galiçya hem de Balkanlar'da 1915 yılı askerî başarıların yaşandığı bir yıl oldu. Doğu cephesinde, Avusturya-Almanların ortaklaşa gerçekleştirdikleri Gorlice-Tarnow taarruzu büyük kazanımların yanı sıra haziran ayında Lemberg'in geri alınmasıyla sonuçlandı. Balkanlar'da ise başka bir müşterek Avusturya-Alman kuvveti, Bulgarların da yardımıyla Kasım ayında

Sırbistan'ı ele geçirdi. Gelgelelim ki bu başarılar ancak Almanların yardımıyla elde edilebilmişti. Conrad'ın başlattığı bağımsız bir operasyon olan Ağustos ve Eylül aylarındaki "siyah-sarı" Rovno saldırısı başarısızlıkla sonuçlandı. 1915'in sonunda Avusturyalılar kazanıyorlardı belki ama bunun bedeli Almanya'ya daha fazla boyun eğmekti.

İç cephede durum şöyleydi: Viyana'ya Macar tahılı tedariki gibi konular yüzünden içerideki siyasî ilişkiler yıpranıyordu; Avusturya-Macaristan altyapısı, özellikle büyük nüfus merkezlerine yiyecek ve yakıt sağlamak gibi modern savaşın taleplerinde yetersiz olduğunu ispatlamıştı. Çatışmanın başında yetkililer tarafından uygulanan sıkı sansür de savaşma azmine zarar verdi zira resmî olarak onaylanmış bilgilere karşı büyük bir güvensizliğe yol açıp söylentilerin yayılmasına imkân tanıdı. Kraus'un önce *Die Fackel*'da ve ardından da savaşa karşı yazdığı tenkidî eseri *İnsanlığın Son Günleri*'nde anlattığı gibi, medyanın yetkililerin güdümüne girmesi Habsburg rejiminin halk nezdindeki itibar kaybını daha da derinleştirdi. Çek Karel Kramář gibi milliyetçi liderlerin üzerine gidilmesi de benzer şekilde ulusları öfkelendirdi. Savaşma gayretini desteklemeye devam eden Avusturyalılar bile çatışmanın oldukça erken dönemlerinden itibaren neredeyse umursamaz bir tutum sergileyerek *Biedermeier* benzeri bir şekilde ailenin mahrem dünyasına çekildiler. Gazete başyazılarındaki hamaset, çok geçmeden giderek daha endişeli ve somurtkan olan halkta pek yankı bulmadı.

1916'da Conrad'ın İtalya'daki Mayıs taarruzu başarısızlıkla sonuçlandı. Haziran ayında Ruslar Brusilov saldırısını başlattı ve ilk günlerde Avusturya kuvvetlerini ezip geçti. Bir diğer eski müttefik Romanya'nın ağustos başında Ruslara katılması ve Transilvanya'yı ele geçirmesiyle durum daha da vahimleşti. Alman kuvvetleri tekrar müdahale etti: Eylül ayında Rus ilerleyişi durduruldu ve aralık ayında Alman birlikleri Bükreş'e girdi. Artık Avusturya-Macaristan bağımsız bir güç sayılmazdı. Almanlar tarafından yönetilen bir Avusturya-Alman Müşterek Yüksek Komutanlığı'nın kurulması, Avusturya'nın Almanya'ya olan askerî bağlılığını resmileştirmişti.

Alman ve Avusturyalı milletvekilleri arasında yapılan ve sadece Alman vekillerin katıldığı Salzburg Anlaşması, Monarşi'nin giderek bir Alman uydusuna dönüştüğünün bir başka göstergesiydi.

Avusturya-Macaristan'ın bağımsızlığının erozyona uğraması ve ekonomik koşulların giderek daha kasvetli ve kaotik bir hal alması, Monarşi'de barış için baskıların artmasına neden oldu. Schönbrunn'a kapanan Francis Joseph'in bizzat kendisi gelecek bahara kadar bir barış yapılmasını talep ediyor ve ekim ayına gelindiğinde Dışişleri Bakanı Kont Stefan Burian bile hızlı bir uzlaşmayı savunuyordu. Avusturya Başbakanı Stürgkh, 21 Ekim'de Friedrich Adler (Victor Adler'in oğlu) tarafından öldürüldüğünde giderek güçten düşen Francis Joseph, anayasal hükümete dönme ve en başarılı başbakanı Koerber'i yeniden göreve getirerek barış arama isteğinin sinyalini verdi. Ancak imparator birkaç hafta sonra, 21 Kasım 1916'da vefat etti.

Francis Joseph'in 30 Kasım'daki cenaze töreni Habsburg debdebesinin büyük bir gösterisi olsa da bu kaybın travmatik etkisini ortadan kaldıramadı. Bütün hatalarına rağmen Francis Joseph, uzun süren ömrü ve Monarşi'nin her yerinde imajının hazır ve nazır olması sayesinde bilinirlik ve geleneklere dayanan bir otorite kazanmıştı. Ancak bu otorite büyük ölçüde onun şahsına bağlıydı sadece. Halefi Charles aynı otoriteye sahip değildi. Ayrıca Monarşi'nin ciddi ve hayatî bir kriz içinde olduğu bir dönemde selefinin Monarşi'nin karmaşıklığına dair tecrübelerine de sahip değildi. Daha azimli ya da daha güçlü olsaydı bunun bir önemi olmayabilirdi lâkin sonraki olaylar bunun önemli olduğunu gösterdi.

Charles'ın ilk başlarda liberalleşmeyi sürdürmesi Habsburg davasının gençleşmesi olarak görülebilirdi. Charles, karısı Zita'nın (Bourbon-Parma hanedanından) etkisi ve dışişleri bakanı Kont Ottakar Czernin'in tavsiyesiyle dışarıda barış arayışına, içerideyse anayasal yönetime dönüş yoluna girdi. Kâğıt üzerinde iyi bir politika olsa da uygulamada felaketti. Mart 1917'de Habsburg rejimi, Zita'nın kardeşi Sixtus aracılığıyla gizlice Fransızların nabzını yoklasa da olumlu bir sonuç alamadı. İç cephede, Viyana ve eyaletlerde

artan huzursuzluk ve Rusya'dan gelen devrim haberleri üzerine Charles, Kramář gibi önde gelen siyasî tutukluları serbest bıraktı ve mayıs ayında *Reichsrat*'ı yeniden topladı, ancak meclis birçok milliyetçi milletvekilin bağımsız ulusal devletler için çağrılar yaptıkları bir forum haline gelmişti âdete. Charles haziran ayında inatçı Tisza'yı görevden almasına rağmen Tisza'nın halefleri ciddi reformlar yapmaya ya da Macaristan'ın diğer uluslarına taviz vermeye daha açık olmadıklarını kanıtladılar.

1917'de İttifak Devletleri bazı askerî başarılar yaşarken Almanya'nın Avusturya-Macaristan üzerindeki hakimiyeti de giderek artıyor, diplomatik durum giderek daha tehditkâr bir hâl alıyordu. Doğu cephesindeyse Şubat Devrimi Rusya'daki Çarlık rejimini yıkmıştı. Yeni ve anayasal hükümet Batılı müttefiklerinin emriyle Temmuz saldırısını başlattığında, Avusturya-Alman kuvvetleri saldırıyı püskürttü; bu durum Ekim Devrimi ve yeni Bolşevik rejimin Aralık 1917'de Brest-Litovsk'ta geçici olarak ve Mart 1918'de İttifak Devletleri'ne resmen ve fiilen teslim olmasıyla sonuçlandı. Almanya ve Avusturya-Macaristan Birinci Dünya Savaşı'nı kazanmış oldu, ancak doğu cephesinde.

Güneyde, Isonzo'daki İtalyan saldırısı o yaz sekteye uğrayıp ekim ayında Caporetto'da büyük bir Avusturya-Alman zaferiyle ve İtalyanların Piave'ye kadar geri çekilmesiyle sona erdi (Ernest Hemingway'in *A Farewell to Arms* [*Silahlara Veda*] kitabında anlatıldığı gibi). Ancak Avusturya-Macaristan kuvvetleri Alman desteği ve yönlendirmesi olmadan neredeyse hiçbir zaman hareket etmiyordu artık ve doğudaki barış görüşmeleri Avusturyalılara pek de kulak asmayan Almanlar tarafından yapılıyordu. Bu arada; savaşı domine eden Alman müttefiki Şubat 1917'de, Atlantik'te, ucu açık bir denizaltı savaşı başlatarak Nisan ayında Amerika Birleşik Devletleri'ni savaşa girmesi için kışkırtmış, kendisinin ve Avusturya-Macaristan'ın kaderini belirlemişti.

Yaklaşan felaket ve Alman hükümranlığıyla karşı karşıya kalan Charles ve Czernin, İngilizler ve Fransızlarla 1918'e kadar gizlice barış görüşmeleri yapmaya devam etti. Ancak görüşmelerin tıkanması

ve bütün Alman kaynaklarının Batı Cephesi'ndeki Mart taarruzuna aktarılması üzerine Czernin tutumunu değiştirmeye ve Habsburg'u Almanya'nın yanına çekmeye karar verdi. 2 Nisan 1918'de yaptığı bir konuşmada, Avusturya-Macaristan'ın Alsace-Lorraine konusunda bile Almanları sonuna kadar destekleyeceğini söyledi. Çılgına dönen Fransız lider Georges Clemenceau Charles'ın Mart 1917'deki barış teklifini ifşa etti.

Bunu takip eden Sixtus Olayı, Habsburg Monarşisi'nin büyük bir güç olarak itibarını yok etti. Avusturya'nın Almanya ile ilişkileri tamamen tehlikeye girdi. Almanlar, 12 Mayıs'ta Spa'da Avusturya-Macaristan'ın geriye kalan azıcık bağımsızlığını da teslim etmesi için ısrar ettiler ve Avusturya Canossa'sını aldı. Habsburg'un *Kohenzollern*'e bu şekilde teslim olması, Batılı Müttefiklerin Habsburg Monarşisi'ni bir "Avrupa gerekliliği" olarak görmekten vazgeçmelerine yol açtı; zira Habsburg, Almanya'nın kuklası bir devlet olacaksa bir "Avrupa gerekliliği" olamazdı. Bu sebepledir ki Spa'dan hemen sonra Monarşi'yi ulusal çizgiler doğrultusunda parçalama fikrini ciddiye almaya başladılar.

Mayıs ayına gelindiğinde savaşın bahtı da değişiyordu. Haziran ayında Piave'ye yapılan Avusturya saldırısı tam bir fiyaskoydu. Balkanlar'da Bulgaristan'ın çöküşü İttifak Devletleri'nin geniş çaplı bir şekilde geri çekilmesine yol açtı. Batı cephesinde bahar taarruzunun başarısızlığı bunun Almanya'nın son çırpınışları olduğunu gösteriyor ve İtilaf Devletleri, taze Amerikan takviyeleri ve yeni taktiklerle, savaşın başından beri görülmemiş ilerlemeler kaydetti.

Ülke içindeyse Monarşi parçalanıyordu. Savaşın yol açtığı gıda ve yakıt sevkiyatı sorunları, 1917/18 kışında bir grev dalgasıyla birlikte ciddi bir işçi huzursuzluğuna, sokaklarda ve artan ekmek kuyruklarındaysa halkın huzursuzluğuna yol açmıştı. Muhtelif milliyetler için özerklik talepleri yaz aylarında yaşanan olaylarla daha da radikalleşti. Bu taleplerin çoğunun odağında Başkan Woodrow Wilson'ın Ocak 1918'de açıkladığı ve Monarşi'nin ulusları için geniş özerklik talep eden "On Dört Madde" vardı. Charles bu milliyetçi baskıya sonbaharda Monarşi'nin geniş

kapsamlı bir şekilde federalleştirilmesini teklif ederek karşılık verdi. Ancak Charles'ın 16 Ekim tarihli Bildirge'si yayınlandığında olayların gerisinde kalmıştı bile.

18 Ekim'de Wilson Avusturya'nın barış çağrısını reddetti. Charles 26 Ekim'de Almanya ile ittifaktan çekildi ama 28 Ekim'de Prag'da Çekoslovakya'nın kuruluşu ilan edildi; 29 Ekim'de Zagreb'deki Hırvat parlamentosu Hırvatistan'ın Sırbistan ile birleştiğini ilan etti. Bildirge'nin bir etkisi de Macar önderliğinin 1867 Uzlaşması'nın yeniden işler kılınmasını protesto etmesine yol açması oldu. 1 Kasım Devrimi'nin bir parçası olarak İkili Monarşi'den çekilip İkili Monarşi'nin artık hükümsüz ve geçersiz olduğunu ilan ettiler: Diken üstündeki imparatorluğun sonu gelmişti!

3 Kasım'da Habsburg yetkilileri bir ateşkes imzalasa da Monarşi zaten tümüyle sona ermişti. Habsburg hanedanı Viyana'da bile hoş karşılanmıyordu. *Reichsrat*'taki Alman milletvekilleri tarafından 21 Ekim'de oluşturulan "Alman Avusturya Geçici Ulusal Meclisi" 30 Ekim'de geçici ve cumhuriyetçi bir anayasa kabul edip Alman Avusturya'yı Alman Cumhuriyeti'nin kurucu bir parçası ilan etti ve Babenberg renkleri olan kırmızı-beyaz-kırmızı Avusturya'nın yeni devlet bayrağı olarak kabul edildi. 1 Kasım'da, bir devrim atmosferinde, Sosyal Demokratlar cumhuriyet kurulmasını talep etti. Bunların hiçbirinde Habsburglara yer yoktu: 11 Kasım'da Charles imparatorluk yetkilerinden feragat etti. Charles ve ailesi 23 Mart 1919'da İsviçre'ye sürgüne gitmek üzere Avusturya'dan ayrıldı. Macaristan'daki bir restorasyon girişiminin ardından sağlık nedenleriyle Madeira'ya taşındı ve 1 Nisan 1922'de burada öldü. Charles'ın ayrılışıyla Avusturya'nın Habsburgların merkezi olarak geçirdiği altı yüzyıldan fazla süre ve Habsburg Monarşisi'nin modern çağla uzlaşma çabalarının yarım yüzyılı sona ermiş oldu.

Habsburg Monarşisi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sağ çıkamayan monarşiler arasında yalnız değildi. Almanya'da Hohenzollernler, Rusya'da Romanovlar yıkıldı; Osmanlı İmparatorluğu parçalandı. İtalya'da anayasal monarşi kısa süre sonra faşizm tarafından gasp edilecekti. Yine de söz konusu devletlerin hiçbiri Monarşi'nin fiilen

yok olma kaderini yaşamadı. Küçük Asya'da hatırı sayılır bir Türk devleti vardı hâlâ, Almanya hâlâ büyük bir ulus-devletti, Bolşevik Sovyetler Birliği hâlâ büyük bir bölgesel devletti. Buna karşılık Habsburg Monarşisi'nden geriye hiçbir şey kalmamış gibiydi.

Habsburg'un halefi iki devlet olan Çekoslovakya ve Macaristan, ulusal miraslarına ait olanları talep etmekle ilgileniyorlardı sadece. Macar rejimi nihayetinde bir naiplikti (*regency*), ancak Habsburg hükümdarı olmadan var olmaya kararlıydı. Monarşi'nin geri kalan topraklarının çoğu çevredeki "ulus-devletlere" entegre edildi: Yeniden tesis edilen Polonya'ya, Romanya'ya, İtalya'ya ve yeni kurulan Yugoslavya'ya. Eski Monarşi'nin ana halefi olarak görülen kısmı, Ekim 1918'in sonlarında kendilerini "Alman Avusturya'sı" olarak ilan eden Almanca konuşulan vilayetler topluluğuydu. Ancak bu oluşum bile başlangıçta kendisini, amacı yeni Alman Cumhuriyeti'ne katılmak olan başka bir ulusal grup olarak görüyordu. Bugün "Avusturyalılar" olarak bildiğimiz kesim bile 1918'de Habsburg Monarşisi'nin mirasıyla hiçbir ilgisi olsun istemiyordu.

Bir imparatorluğun böylesine topyekûn nasıl çökebildiği sıkça tartışılan bir soru olmuştur: Monarşi kendi kendine mi dağıldı, yoksa dış güçler tarafından mı parçalandı? Ulusal kurtuluş hareketlerinin lobiciliği İtilaf Devletleri'nin politikasını bir şekilde etkilemiş olabilir, lâkin Monarşi'nin etkin egemenliğini Almanya'ya devretmesi ve böylece bir "Avrupa gerekliliği" olarak görülme hakkından vazgeçmesi Monarşi'nin parçalanmasının tasdik edilmesine yol açtı. Monarşi *kendi kendini* yıkmıştı.

6 Temmuz 1914'te, Francis Ferdinand'ın Belvedere muhitiyle bağlantılı bir gazeteci olan Berthold Molden, Monarşi'nin Sırplarla ilişkilerinin nasıl geliştirilebileceği sorusunu üzerine eğildi. Daha önceki Habsburg tecrübesine atıfta bulunarak şunları yazmıştır: "Vaktizamanında Venedik, Avusturya'dan iyi bir yönetim beklemediklerini söylerlerdi; Avusturya'dan bekledikleri kendilerini hiç yönetmemesiydi".[11] Habsburg Monarşisinin temel problemi, impa-

11 Solomon Wank, 'Desperate Counsel in Vienna in July 1914', *Central European History*, 26 (3), s. 308; Beller, *Francis Joseph*, s. 158.

33. Resim: Cellat Lang ve Cesare Battisti: Orijinali bir kartpostal olarak yayınlanan bu resme Karl Kraus "Avusturya'nın Yüzü" ismini vermiştir.

ratorluk mirasını modernleşmenin getirdiği özyönetim(*muhtariyet*) taleplerine uyarlayamamasıydı. Eskiden, İmparatorluğun hakemlik rolü Kutsal Roma İmparatoru ve ardından Avusturya imparatoru

olarak Habsburglar için avantaj sağlıyordu, birçok veçhesi bulunan imparatorluklarındaki unsurlar arasında arabulucu ve hakem olarak hareket edebiliyordu.

Gelgelelim ki modernleşme; halk egemenliği kavramını, halkın kendi kendini yönetme hakkını gündeme getirmişti ve ister arabulucu olsun ister olmasın; federal bir çizgide, anayasal ve temsilî bir hükümet mantığına uyum sağlamadığı sürece Monarşi'nin bir imparatorluk olarak günleri sayılıydı artık. Monarşi ise hiçbir uyum sağlamayacaktı. Önemli düzenlemeler yapılsa da 1867 Uzlaşması gibi bazı düzenlemeler işleri muhtemelen daha da kötüleştirmişlerdi. Monarşi'nin yönetici kadrosu, özellikle de "yaşlı imparator", Monarşi'nin Habsburgların mirası olduğu fikrinden asla vazgeçemedi, ana hedefi hanedan gücünün ve statüsünün korunmasıydı. Bu, modernleşmenin kendi kaderini tayin etme ilkesiyle uzlaşması mümkün değildi.

Bu yüzdendir ki Monarşi, modern öncesi geçmişte sahip olduğu otorite ve meşruiyeti modern formda asla tesis edemedi ve bu böylelikle etkili bir etnik ve uluslar üstü "Avusturyalı" sadakati ve kimliği geliştirerek ulusal sadakatleri ustalıkla idare edemedi. Böyle bir kimlik mümkündü ve Monarşi'nin nüfusunun büyük bir kısmı arasında güçlü bir hanedan ve hatta kişisel sadakat kalıntısı mevcuttu (en azından Francis Joseph'e yönelik); ancak Avusturya-Macaristan bir yana, daha büyük bir Avusturya devletine bağlılık pek de gelişmemişti.

Monarşi; daha iyi bir alternatif olmadığı, göreceli refah, göreceli asayiş ve güvenlik ile göreceli hoşgörü sağlamaya devam ettiği sürece halkına kâfi gelmişti. Birinci Dünya Savaşı boyunca ve özellikle de 1918 yaz ve sonbaharında bu denklem kökten değişti. Savaşın yarattığı kaos ortamında Monarşi, gıda ve yakıt gibi temel konularda bile bir zamanlar sahip olduğu ekonomik, sosyal ve her şeyden önce siyasî faydaları sağlayamayacağını kanıtladı; aynı zamanda, Rus Devrimi'nin ardından gelen ideolojik açıdan radikal bir atmosferde, ister milliyetçi ister sosyalist çizgide olsun, zamanın "modern" ruhuna Monarşi'nin köhne kalıntısından çok daha

6. Harita: Orta Avrupa'nın Millîleştirilmesi, 1918-1921.

iyi uyan ve kendi kaderini tayin eden siyasî fırsatlar ortaya çıktı. En nihayetinde Monarşi işlevlerini yerine getirmekte başarısız oldu ve daha iyi bir şey için bir kenara atıldı.

Ulusal demokrasiler ya da sosyalist cumhuriyetlerden oluşan bir Orta Avrupa'nın geleceğine dair çoğu umut feci bir şekilde suya düştü. Pek çok kişi Monarşi'nin sona ermesinden pişmanlık duymaya başladı çünkü onun birleşik bir ekonomik alan olarak ve bölgenin küçük uluslarını Almanya ve Rusya'ya karşı koruyan olarak bir rolü vardı. Gelgelelim ki artık çok geçti.

5
Niteliksiz Bir Memleket

Robert Musil 1930 yılında *Niteliksiz Adam*'ın ilk cildini yayınladı. Bu romanın mekânı 1913 yılının Viyana'sıydı. Romanın kahramanı Ulrich, nitelikleri ya da özellikleri olmayan bir adamdır, çünkü işlevsiz Habsburg toplumu tarafından bir kalıba dökülmeyi reddeder. Bunun yerine kendi kendisinin adamı olmaya kararlıdır, tipik bir "Viyanalı" olarak görülebilir ki bu da onun cinsel ve psikolojik kimliğin araştırılmasına yol açar. *Niteliksiz Adam* sadece savaş öncesi Viyana hakkında tarihi bir roman değildir, yazıldığı dönem olan iki savaş arası yıllarda Avusturya (ve Almanya) üzerine bir tartışmadır aynı zamanda. Sadece niteliksiz bir adam hakkında değildir; niteliksiz bir ülke, 1918'de imparatorluk karakterinin elinden alınmasının travmasını asla atlatamamış, ciddi bir kimlik krizinin yanı sıra manevi, ekonomik ve siyasî kriz içinde olan bir ülke hakkındadır aynı zamanda.

Avusturya 1918'de kendi isteği hilafına niteliksiz bir ülke haline gelmişti. 1918'den 1945'e Avusturya tarihi, Habsburg Monarşisi'nin çöküşünün ortaya çıkardığı derin sorunları çözmek için mücadele eden ve başarısız olan insanların tarihidir. Bu; Avusturya Cumhuriyeti'nin yeni bir "Avusturyalı" kimliği yaratmadaki başarısızlığının değildir sadece, birincil siyasî yapı olarak "ulus" hususunda ısrar eden siyasî mantığın yıkıcı sonuçlarının da hikâyesidir. "Avusturyalılar" 1938'de kolayca "Alman" oldular çünkü kendilerini zaten Alman ulusunun bir parçası olarak görüyorlardı. Avusturya'da yaşayanları, her şeye rağmen ulusal olarak "Avusturyalı" olduklarına

ikna eden tek şey, Üçüncü *Reich*'ın bir parçası olarak yaşadıkları ikinci korkunç yenilgi tecrübesiydi.

Modern Avusturya tarihinin en kritik dönemi, Avusturya ulusal kimliğinin ilk şekillendiği dönem olan Avusturya'nın Nazi Almanyası'nın bir parçası olduğu dönemdir. Ancak 1945'ten sonra bu yeni Avusturya kimliğinin bir parçası, tam da bu Nazi dönemini Avusturya tarihinden dışlamak için yapılan sözsüz bir anlaşmaydı. İki savaş arasındaki yılların ve "Hitler Dönemi"nin travmaları modern Avusturya kimliğini derinden şekillendirmiştir; bu kimliğin Avusturyalılar ve Avusturya için böylesine ciddi bir kimlik krizinin yaşandığı bir dönemde oluşması, son dönem Avusturya siyasetinin şaşırtıcı derecede keskin sorunlarının arkasında yatan şeydir.

ÖKSÜZ BİR CUMHURİYET, 1918-1927

Kıtanın geri kalanıyla birlikte Orta Avrupa, 1918'den sonra bir kargaşa içine girmiştir. 1914'te başlayan kriz Kasım 1918'deki ateşkesle sona ermemiş, 1920'lere kadar uzanmıştı. Rus, Osmanlı ve Alman imparatorluklarının yenilgisi her üçünde de çöküşe ve devrime yol açtı. Bazı "galip" ülkelerde bile kriz radikal değişimlere, İtalya örneğinde olduğu gibi faşizme sebep oldu. Ancak hiçbir yerde değişim, eski Habsburg Orta Avrupası'nda olduğu kadar radikal olmadı. Weimar Cumhuriyeti Almanya olarak hayatına devam etti, Sovyetler Birliği ise 1920'lerin başında Rus imparatorluk topraklarının çoğunu çoktan geri almıştı. Osmanlı İmparatorluğu bile yerini büyük bir Türk ulus-devletine bıraktı. Sadece Habsburg Monarşisi buhar olup uçmuştu.

Onun yerini sözde "ulus-devletler" aldı. Bazı bölgeler komşu ulus-devletlere bağlandı: İtalya, Romanya ve Polonya. Monarşi'nin güney topraklarının büyük bir kısmı yeni Yugoslavya Krallığı'na geçti. Monarşi'nin kumaşından üç devlet üretildi: Macaristan, Çekoslovakya ve "Alman Avusturyası".

"Alman Avusturya" Cumhuriyeti, 12 Kasım 1918'de *Reichsrat*'ın Alman üyelerinden oluşan bir meclis tarafından kuruldu. Başından

beri Monarşi'nin arta kalan, öksüz ve kimsenin istemediği bir parçası olarak görülüyordu.

Savaşı sona erdiren Versay Barışı'nda galip İtilaf Devletleri olan İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri Avusturya-Macaristan'a karşı onların yanında yer alan ulusal liderleri ve devletleri ödüllendirdiler. Almanya ile yapılan Versay Antlaşması'nın Alman İmparatorluğu'nun halefini cezalandırması gibi, 10 Eylül 1919'da Alman Avusturya'sına dayatılan St. Germain Antlaşması ve 4 Haziran 1920'de Macaristan'a dayatılan Trianon Antlaşması da Habsburg İmparatorluğu'nun görünürdeki ikili varislerini cezalandırdı. Bu iki antlaşma, Alman Avusturya ve Macaristan'ın zararına olacak şekilde, İtilaf Devletleri'nin dostlarını hoyratça kayırmış ve birçok durumda barış anlaşmasının görünürde dayandığı Wilson'un ulusal kendi kaderini tayin ilkelerine aykırı düşmüştür. Macaristan, eski topraklarının üçte birine küçültülmüş ve sınırları dışında çok sayıda Macar bırakılmıştır. St. Germain, Alman Avusturya'sı için tam olarak bir felaket sayılmasa da yine de çok ağır ve ulusal açıdan çok adaletsiz koşullar dayatmıştır.

Çekoslovakya ile olan kuzey sınırı, Çeklerin "stratejik" ve "ulusal" yeniden düzenlemeleri talep ettiği ve aldığı yerler dışında, Bohemya ve Moravya'nın tarihi sınırlarını muhafaza etti. Bu durum; güney Bohemya'da, Moravya'nın "dil adalarında" ve kuzey Bohemya ve Moravya'nın "*Sudetenland*" bölgesinde Almanca konuşan pek çok "Avusturyalının" kendilerini ulusal sınırın yanlış tarafında bulması anlamına geliyordu.

Güneyde, Slovenlerin yoğun olarak yaşadığı Karniyola, Yugoslavya'nın bir parçası oldu; güney Steiermark'ın Yugoslavya'nın parçası olmasından daha ihtilaflı bir durumdu bu. Karintiya'nın büyük bir kısmı da edilip Yugoslavya tarafından talep edilse de bu hareket yerel geçici milis birlikleri olan *Heimwehr*'in direnişiyle karşılaştı ve sorun sonunda Ekim 1920'de halk oylamasıyla çözüldü. Büyük ölçüde Sloven nüfuslu A Bölgesi'nin Avusturya lehine oy kullanması Karintiya'daki toprak kayıplarının nispeten az olmasını sağladı.

Avusturyalılar için St. Germain'in en kötü "vukuatı", İtalya'nın eski Monarşi'nin sadece İtalyanca konuşulan bölgeleriyle değil aynı zamanda Karintiya Kanalı ve Brenner Geçidi'nin güneyindeki Tirol'ün Almanca konuşulan bölgesiyle de ödüllendirilmesiydi. "Güney Tirol'e tecavüz" ulusların kendi kaderini tayin hakkıyla alay ediyordu, sağlam bir stratejik temeli yoktu ve yaralı İtalyan ulusal gururunu okşamaktan başka bir şey değildi. İtalya önünde sonunda faşistleşti, Güney Tirol Avusturya-İtalya ilişkilerini bundan sonra bir hayli sarsacaktı.

Alman Avusturyası ve Macaristan İtilaf Devletleri tarafından düşman olarak görüldüğü için bu ikisine doğu sınırında da pek sıcak davranılmıyordu. Çeklerin kuzey-güney Slav koridoru önerisi fazla kibirli bulunarak reddedildikten sonra, ulusların kendi kaderini tayin ilkesi hemen hemen uygulandı. Böylece Alman Avusturya'sı, Batı Macaristan'da toprak kazanmış oldu. Ancak burada bile Burgenland eyaletinin katılımı 1921'de ancak kabul edilmiş ve Ödenburg (Sopron) bölgesi dışarıda tutulmuştu; bu bölgede Macaristan himayesi altında, muhtemelen hileli bir halk oylaması yapılacak ve Macaristan için beklenmedik bir oyla sonuçlanacaktı.

Viyana'daki hükümet tarafından hak iddia edilen yaklaşık on buçuk milyon "Alman Avusturya"lısının sadece altı buçuk milyondan biraz fazlası Alman Avusturya'sındaydı; diğer yaklaşık dört milyonu Alman olmayan devletlere gitmişlerdi.

Bazı "Alman Avusturyalıların" kendi özgür iradeleriyle devletten ayrılmak istedikleri görülmektedir. Mayıs 1919'da yapılan gayr-ı resmi bir halk oylamasında Vorarlberg seçmenlerinin yaklaşık %80'i İsviçre'ye katılmayı tercih etti. İsviçreliler buna yanaşmadı ve ne Viyana ne de İtilaf Devletleri bu kararı tanımadı, dolayısıyla konu tartışmalı bir hâl aldı. Gelgelelim ki bu durum, Habsburg Monarşisi'nin çöküşünden sonra geriye kalan düşük derecedeki "Avusturyalı" kimliğine işaret ediyordu.

1918-19'da "Avusturyalıların" çoğu bağımsız bir Avusturya Cumhuriyeti istemiyordu. "Alman Avusturya'sını", daha büyük olan Alman Cumhuriyeti ile bütünleşmek için bir basamak olarak görüyorlardı.

Kuzey Bohemya'daki iki milyondan fazla Alman'ın 1918-19'da "Alman Avusturya'sına" dahil edilmesi ancak "Alman Avusturya'sının" Almanya'ya katılması halinde anlamlıydı ve yeni seçilen kurucu ulusal meclis 12 Mart 1919'da açıkça "Alman Avusturya'sının" Alman Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğunu ilan etti. İtilaf Devletleri, özellikle de Fransa buna izin vermedi.

İtilaf Devletleri'nin 1919'da Alman Avusturya'sının Almanya'ya bağlanmasını (*Anschluss*) veto etmelerinin gerekçesi açıktı: Almanya'nın savaş suçu ve yenilgisi göz önüne alındığında, Almanya'nın 1914'te olduğundan daha büyük ve daha güçlü hale gelmesi saçma olurdu. Bununla birlikte, Avusturyalı Almanların Almanya ile birleşmesini yasaklamak, ulusların kendi kaderini tayin ilkesine aykırıydı ve Orta Avrupa siyaseti üzerinde feci bir etkisi olacaktı. *Anschluss* hedefi, iki savaş arası dönem boyunca, 1938'de gerçekleşene kadar Avusturya siyasetinde kanayan bir yara olmaya devam etti.

Daha doğrudan bir ifadeyle, Anschluss'un veto edilmesi devletin üzerine kurulduğu temeli altüst etti; hatta İtilaf Devletleri'nin buyruğuyla devletin adı bile değiştirilmek zorunda kalındı: "Alman Avusturya'sı", "Avusturya Cumhuriyeti" yapıldı. Bu değişikliği öngören 21 Ekim 1919 tarihli yasa, St.Germain'e rağmen, yeni Avusturya Cumhuriyeti'nin, Avusturya'nın (*Cisleithania*) yasal mirasçısı olduğunu da açıkça reddediyordu. Ancak artık yeni devletin ulusal ve Alman temeli reddedildiğine göre, mevcut tek kimlik Habsburg Avusturya'sından "geriye kalan"dı. İster kabul etsin ister etmesin, Avusturya Cumhuriyeti eski Avusturya'nın varisi olarak görülüyor ve öyle davranıyordu.

Bu durum, bilhassa muhafazakâr Katolik Sağ içerisinde, "Protestan" Almanya'dan farklı bir "Katolik Barok" Avusturya kimliği fikrini yeniden canlandırdı. İlk sezonu 1920'de gerçekleştirilen Salzburg Festivali'nin temel gerekçesi bu yeni kimliğin aşılanmasıydı. Ancak bu en "Avusturyalı" kültürel proje bile Avusturya kültürünü daha geniş bir *Alman* ulusal kültürü içinde açıkça konumlandırıyordu. Birçok muhafazakâr, Habsburg Avusturya'sının uluslararası gömleğini giymede isteksizlerdi ve bu da onları yeni bir Avusturya

kimliği için Babenberg Ortaçağı'na geri götürdü. Yeni cumhuriyetin nihai sınırlarının Babenberg Avusturya'sına ya da en azından erken Habsburg dönemine yakın olması bu durumu kolaylaştırdı. Ancak, Babenberglerin apaçık bir *Alman* hanedanı olması bu Ortaçağ "Avusturyalı" kimliğinin bir ironisiydi adeta. Dahası, yeni cumhuriyetin topraklarının birçoğu, en "Avusturyalı" eyaletler de dahil olmak üzere (Tirol ve Salzburg gibi), hiçbir zaman Babenberg Avusturya'sının bir parçası olmamıştı.

Diğer büyük siyasî grupların bağımsız bir Avusturya kimliği yaratma gibi en ufak bir kaygıları yoktu. Alman milliyetçi hizbi doğası gereği kayıtsız kalmıştı; daha enternasyonalist sosyalistlerse daha ileri olan Almanya'dan bağımsız bir Avusturya için nesnel bir neden görmüyorlardı. Aslında, Avusturya toplumunun hiçbir kesimi yeni cumhuriyetin ayakta kalabileceğine ya da kalması gerektiğine pek de inanmıyorlardı.

Bu arada Avrupa'da, Avusturya'nın sınırları da dahil olmak üzere, kaosa dönmesi muhtemel bir kriz havası vardı. Macaristan'daki devrim, Béla Kun yönetiminde Bolşevik bir rejime ve ardından Amiral Miklós Horthy liderliğinde intikamcı bir karşı devrime sebep oldu. 1919'da Bavyera'da radikal sol bir hükümet iş başında olsa da sağcı güçler tarafından acımasızca bastırıldı. Berlin'de *Spartakist* devrimi bastırıldı ama Almanya, Hitler'in 1923'te Münih'te başarısızlıkla sonuçlanan Birahane Darbesi'yle doruğa ulaşan çeşitli sağcı darbe girişimleriyle çepeçevre sarıldı. 1919'da, Leon Troçki'nin savunduğu "sürekli devrim"i gerçekten gerçekleşiyormuş gibi görünen anlar oldu; Avusturya da bu görünürdeki komünist gelgit dalgasından muaf değildi. İşçi sınıfının huzursuzluğu, özellikle Rus kamplarından dönen savaş esirleri tarafından körüklenince tehdit edici boyutlara ulaştı. 1918-19 kışında sık sık grevler, hatta isyanlar yaşandı ve bunlar genellikle Rusya'daki "sovyetler"e entegre olmuş işçi ve asker konseyleri tarafından yönetildi.

Bu büyük siyasî krizin altında yatan ciddi ve yer yer yıkıcı ekonomik, sosyal ve tıbbî kriz bütün bir Avrupa'yı sardı ve bilhassa Avusturya'da epey bir şiddetlendi. 1918-19 yıllarındaki İspanyol gribi

34. Resim. Aryanlaştırma 1: Gustav Klimt "*Amalie Zuckerkandl*", 1917-18. Amalie Zuckerkandl ve kızı Naziler tarafından muhtemelen Belzec'te öldürüldü. 1938'de portre "Aryanlaştırıldı". Portrenin mülkiyeti uzun bir süredir tartışma konusudur.

salgını Gustav Klimt, Otto Wagner ve Egon Schiele gibi isimlerin ölümüne neden oldu. Salgın, bazı bölgelerde açlıktan ölmek üzere olan nüfusun güçten düşmesiyle daha da kötüleşti. Savaşın getirdiği karışıklıklar Monarşi'nin ekonomik ve ulaşım altyapısını zorlamıştı zaten, İmparatorluğun parçalanması bu durumu daha da zorlaştırdı.

Monarşi'nin ulusal sınırlara bölünmesi bilhassa Viyana'yı çok sert vurdu. İmparatorluk başkenti ve Monarşi'nin serbest ticaret bölgesinin merkezi olan Viyana, gıda tedariki için Macaristan'a, sanayi malzemelerinin çoğu, özellikle de kömür için Bohemya topraklarına bağımlı hale gelmişti. Halihazırda Avusturya Cumhuriyeti'ne dahil

olan topraklarla olan ekonomik ilişkileri ise ikinci planda kalmıştı. Yeni ulusal sınırlar Viyana'nın ekonomik hayat damarlarını koparmıştı. Eski tedarikçi ülkelerin Viyana üzerindeki hakimiyetlerini, geçmişin intikamını almak ve gelecek için daha iyi koşullar temin etmek için kullanmaları durumu daha da kötüleştirdi. Macaristan'ın Viyana'ya gıda tedarik etmeyi reddetmesi savaş zamanında bir krizine neden olmuştu zaten ama Çekoslovakya'nın 1918-19'un sert kışında kömür tedarikine ambargo koyması çok ağır bir darbe oldu. Bu dönemde pek çok Avusturyalı ancak Herbert Hoover'ın yönetimindeki İtilaf Devletleri'nin gıda yardımı sayesinde hayatta kalabildi. Bir başka program da çocukları Avusturya denen yoksunluk cehenneminden kaçmaları için Hollanda gibi ülkelere gönderdi. Savaş zamanı tasarruf bonolarının değersizliği ve baş döndürücü enflasyon da birçok orta sınıf Avusturyalıyı eşi benzeri görülmemiş ekonomik sıkıntılara duçar etti. Savaş sırasında giderek daha büyük miktarlarda kâğıt para basılmasıyla başlayan enflasyon, savaş sonrası krizde daha da kötüleşmişti. Hiçbir zaman Weimar hiperenflasyonunun saçmalık derecesine ulaşmadı ama yine de derin sosyal çalkantılara neden oldu çünkü Avusturyalı orta sınıfların sermaye birikimlerini neredeyse yok etti ki bu birikimler gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturuyordu. Böylece; radikal işçi sınıfının huzursuzluğu, eski konumunu kaybetmiş bir burjuvazinin kızgınlığıyla örtüşmüştü.

Cumhuriyetin olağanüstü koşullar içerisinde kurulması sebebiyle siyasi partiler hatırı sayılır bir iş birliğine gittiler en başlarda. Cumhuriyetin 12 Kasım'daki ilanından önce, 31 Ekim'de, kurulan tüm partilerin yer aldığı koalisyon hükümetinde sosyalist Karl Renner başbakan oldu. Büyük ölçüde, Dışişleri bakanı ve sosyal demokratların lideri olan Otto Bauer'in becerisine atfedilebilecek olan bu ilk koalisyon hükümetinin en önemli başarılarından biri hem Budapeşte hem de Münih'te meydana gelen türden radikal bir devrimden kaçınmak oldu. Bauer, Friedrich Adler gibi radikal solun kahramanlarının da yardımıyla, parti içi disiplini koruyarak ve en önemlisi radikal sol bir ideolojik pozisyon benimseyerek komünistleri alt etmeyi ve işçi sınıfının demokratik cumhuriyete

35. Resim: Sol kesimde iki savaş arasından bir miras: Bruno Kreisky, Otto Bauer'in yüzüncü yılını kutluyor, 1981.

bağlılığını sağlamayı başardı. Ancak Bauer, bir yandan cumhuriyeti Bolşevizm'den korurken bir yandan da radikal ideolojik retoriği ile pragmatik, anayasal ve demokratik uygulamaları arasında büyük bir uçurum yarattığı için geleceği de tehlikeye atmıştı aslında.

İlk başlarda demokratik siyaset, öyle ya da böyle radikal sosyalist bir yöne doğru gidiyor gibi görünüyordu. 1918-20 krizinde, işletmeler için geniş bir işçi denetimi de dahil olmak üzere pek çok ilerici tedbir düşünüldü ve bunların hatırı sayılır bir kısmı uygulandı. Sekiz saatlik işgünü yasalaştı, işçilerin ücretli tatil hakkı tesis edildi. 16 Şubat 1919'daki Kurucu Millî Meclis seçimi, Avusturya tarihinde kadınların oy kullanma hakkına sahip olduğu ilk seçim oldu. Bu seçimden Sosyal Demokratlar en büyük parti olarak çıktı ve koalisyon hükümetinin büyük ortağı olmaya devam etti.

1 Ekim 1920'de yürürlüğe giren anayasa ilerici bir belge olmakla birlikte Hıristiyan Sosyallerin nüfuzu ve Sosyal Demokratlarla yapılan uzlaşma gereği Katolik Kilisesi'nin yasal ayrıcalıklarının hatırı sayılır bir kısmını muhafaza etmesinde ve Avusturya'nın müesses

kilisesi olarak etkin bir şekilde korunmasında etkili olmuştur. Büyük oranda Hans Kelsen tarafından kaleme alınan anayasa, Avusturya Cumhuriyeti'ni, eyaletlerin *Bundesrat*'ta (Federal Meclis) temsil edildiği ve milletvekillerinin ulusal seçimlerde oldukça sofistike bir nispî temsil sistemiyle seçildiği *Nationalrat*'a (Millî Meclis) ortak olduğu federal bir devlet olarak şekillendirmişti. Bu oldukça merkezî bir federal sistemdi ve *Bundesrat*, *Nationalrat*'ın yasama kararları üzerinde sadece geciktirici bir veto hakkına sahipti. Anayasa aynı zamanda devlet başkanı olarak bir cumhurbaşkanı atıyordu ama bu cumhurbaşkanının çoğunlukla sadece temsilî ve resmi görevleri vardı.[12] 1920'lerde Avusturya'da gerçek güç *Nationalrat*'ı kontrol eden kişideydi.

Bu açıdan bakıldığında 1919 seçimlerinde Sosyal Demokratlar en büyük parti olarak kalmaya devam etseler de Sol, "burjuva" partileri karşısında azınlıkta kaldığı için daha devrimci umutlarının sonunun geldiğini haber veriyordu. İlk başlarda Hıristiyan Sosyaller, Katolik-muhafazakâr-korporatist yaklaşımları nedeniyle, bazı ilerici sosyal ve ekonomik yasaların geçirilmesinde Sosyal Demokratlarla birlikte hareket ettiler. Hristiyan Sosyallerin, Leopold Kunschak liderliğindeki işçi kolları sosyalistlerle rekabet edebilmek için ilerici çalışma yasalarını destekledi. Ancak çoğu konuda "Sosyal Demokratların Marksizm'ine" kararlılıkla karşı çıkmaya devam ettiler. Cumhuriyetin kuruluşunu çepeçevre kuşatan krizin en kötüsü geride kaldığında Hıristiyan Sosyaller, Sosyal Demokratların daha ilerici politikalarında (örneğin eğitim alanında) geri adım atılmasını talep etmeye başladılar.

Daha 1920 Anayasası kabul edilmeden önce, iki parti hükümette birlikte çalışmayı bırakmıştı. Sosyal Demokratlar, 17 Ekim 1920 Seçimlerinde Hıristiyan Sosyaller en büyük parti olunca muhalefete çekildiler. Kaçınılmaz toplumsal değişimin yakında kendilerine çoğunluk sağlayacağını ve demokratik yollarla "devrimlerini"

12 1929'da yapılan "reform" cumhurbaşkanının yetkilerini kısmen arttırıp cumhurbaşkanlığını halk tarafından seçilen bir makam hâline getirdi. Bu şekilde değiştirilen 1920 Anayasası, 1945'ten sonra yeniden kabul edilip Avusturya'nın mevcut anayasası olarak kalmaya devam etti.

ve Avusturya toplumunda 1919-20'de hüsrana mahkûm edilen radikal reformları başlatabileceklerini düşünüyorlardı. Tıpkı 1879'un ilerici Alman Liberalleri gibi, Sosyal Demokratlar da tarihin kendilerinden yana olduğunu düşünerek yanıldılar; Sosyal Demokratlar 1945'e kadar iktidarı yeniden ele geçiremeyeceklerdi.

Millî iktidardan dışlanan Sosyal Demokratlar yeni kaleleri Viyana'da ilerici ve sosyalist bir gelecek için planlarını geliştirmeye devam ettiler. 1920 Anayasası Viyana'yı Aşağı Avusturya'dan bağımsız, kendi başına bir federal eyalet haline getirmişti. Genel oy hakkı, Viyana'daki siyasi iktidarın Hıristiyan Sosyallerden Sosyal Demokratların tekeline geçmesi anlamına geliyordu. Belediye başkanı Karl Seitz tarafından yönetilen "Kızıl Viyana" böylece iki savaş arasında uygulanmak üzere sosyalizminin siyasî reçeteleri için bir vitrin haline geldi. Julius Tandler çok ilerici bir hıfzıssıhha ve sağlık hizmetleri sistemi kurdu; Otto Glockel, federal eğitim reformu planlarından vazgeçmek zorunda kaldıktan sonra, Viyana'da daha açık ve eşitlikçi bir okul sistemi için kampanyasını devam ettirdi. Max Adler gibi Avusturya-Marksist entelektüellerden ve Alman (ve Yahudi) liberalizminin ilerici mirasından etkilenen sosyalist liderlik de işçilerin eğitim programları için büyük çaba sarf etti. Joseph Luitpold Stern ve David Josef Bach gibi aktivistler yeni ve hümanist, Viyana'da yeni yeni gelişmekte olan sosyalist dünyaya uygun, sosyalist bir insan yaratmaya çalıştırlar.

Bu yeni dünyanın en muazzam tezahürü kentsel inşaat programıydı. Hristiyan Sosyaller döneminde vahim bir konut sıkıntısı yaşanmıştı. Bu durum savaş öncesi Viyana'nın hızlı nüfus artışının bir sonucuydu kısmen ama aynı zamanda ev sahiplerinin yeni konut birimleri inşa etmek için yatırım yapmak yerine kiraları yükseltmeyi yarı tekelci bir şekilde tercih etmelerinden de kaynaklanıyordu. Ev sahiplerini önemli bir seçmen grubu olarak gören Hıristiyan Sosyaller, çok açık bir ihtiyaç olmasına rağmen yeni konutları teşvik etmek için pek fazla bir şey yapmadılar. Binlerce Galiçyalı mültecinin akını da dahil olmak üzere savaşın getirdiği zorunluluklar, kötü olan durumu daha da kötüleştirmişti.

Piyasa çökünce Sosyal Demokratlar konut sıkıntısını çözmek için hükümet tarafından yürütülen kendi inşaat programlarını başlattılar. Kentin mali işler müdürü Hugo Breitner, bu programın büyük bir bölümünü finanse etmek için oranı gittikçe artan bir konut vergisini ve lüks vergileri uygulamaya koydu. Aralarında Heiligenstadt'taki Karl-Marx Hof gibi sosyalist yaşam tapınaklarının da bulunduğu, baraka benzeri apartmanların geniş avlularında konferans salonları, çamaşırhaneler ve kreşlerin yer aldığı 60.000'den fazla konut 1919 ile 1934 yılları arasında inşa edildi.

Projelerin kale benzeri tasarımlarını, bu projeleri tasarlayanlar ve pek çok sakini tarafından koruyucu olarak addediliyorlardı; konut programı sosyalistlerin gurur kaynağıydı. Projeleri eleştirenlerse onları sosyalist egemenliğin kaleleri olarak görüyor, Breitner'in vergilerinin aşırı bir yük getirdiğini, konut programınım konut piyasasını bozduğunu düşünüyorlardı. Kuşkusuz, 1934 yılına gelindiğinde evsizlerin sayısı 80.000'e yükselmişti, yeni konutlardaki imkânlarsa oldukça iptidaiydi. Evsizlikteki artış büyük ölçüde iki savaş arası Avusturya'sında süregelen ekonomik krizin bir sonucuydu ve sağlanan imkânlar önceki koşullara göre çok daha iyiydi yine de. Kızıl Viyana'nın konut programı da genel olarak büyük bir başarıydı, tıpkı kent sosyalizmleri gibi.

Lâkin bu çok kırılgan bir başarıydı. Kızıl Viyana, tüm kahramanca imajına rağmen, "burjuva" denizinde sosyalist bir adaydı, hatta durumu daha da kötüydü. Federal eyaletin yetkilerinin sınırları gözden geçirilmişti ama ulusal Avusturya siyasetinin fırtınalarını Viyana'nın sosyalist cennetinden uzak tutamadı.

Avusturya, 1920'den itibaren ulusal düzeyde bir dizi muhafazakâr "burjuva" koalisyonu tarafından yönetildi ve bu koalisyonların ilk amacı "normalliği" yeniden tesis etmekti. Böylesine travmatik bir değişimin ardından bunun zor olduğu anlaşıldı. Almanya'da olduğu gibi Avusturya'da da sağlam bir para birimi elde etmek için yapılacak basit bir restorasyon bile malî kaynak gerektiriyordu ki böyle bir kaynak yoktu. 1920'lerin başında Avusturya siyasetine enflasyonu yenme ve devletin kredisini geri kazanma mücadelesi

hâkimdi. Avusturya çifte finansman sorunu yaşıyordu. Malî açıdan, enflasyonu durdurmak için yeterince sert bir para birimi yaratacak kaynak veya krediden yoksundu; siyasî açıdansa Avusturya içinde veya dışında çok az kişi devletin veya ekonominin yaşayabilir olduğuna inanıyordu. *Anschluss* için büyük bir baskı vardı ve 1921 baharında Tirol ve Salzburg'da yapılan gayri resmi halk oylamalarında Almanya ile birleşme yönünde neredeyse oybirliği ile oy çıkmıştı.

Fransa'nın kâbusu olan Büyük Almanya'nın oluşumunun önüne geçilmesindeki öneminden dolayı bağımsız Avusturya'nın maliyesi kurtarılmıştır. Müttefikler, Ekim 1922 tarihli Cenevre Protokolü'nde, para reformunu finanse etmek için Avusturya hükümetine büyük miktarlarda bir kredi verdiklerinde ana koşullardan biri Avusturya dahil tüm imzacıların Avusturya'nın bağımsız kalmasını ve Almanya'ya katılmamasını taahhüt etmesiydi.

Cenevre Protokolü bile Avusturya'nın malî sorunları sona erdirememişti. Enflasyon 1924 sonbaharında en yüksek noktasına ulaşacaktı. Protokol, Avusturya devlet maliyesini Milletler Cemiyeti'nin bir temsilcisi olan Alfred Zimmermann'ın nezaretine vererek Avusturya'yı fiilen bir "Milletler Cemiyeti sömürgesi" haline getirdi. Avusturya'nın mali ve finansal politikası son derece deflasyonistti; bunun sonuncunda 1925 yılında, kronun yerinin güçlü bir para birimi olan şilin alacaktı (oran 1:10.000 idi). 1930'lara gelindiğinde Avusturyalılar şilinden "*Alpendollar*" (Alplerin Doları) diye bahsederek övünüyorlardı. Ancak Avusturya'nın Cemiyet vesayeti altında izlediği muhafazakâr politikalar, 1920'lerin ortalarındaki nispeten müreffeh yıllarda bile, talep üzerindeki deflasyonist etkinin eşlik ettiği işsizlik krizinin üstesinden bir türlü gelinememesine neden oldu. Weimar Almanya'sının aksine Avusturya ekonomisinin iki savaş arasında gerçekten "müreffeh yılları" hiçbir zaman olmayacaktı.

Diğer alanlarda da "normalliği" yeniden tesis etme girişimi ancak kısmen başarılı olup beraberinden de birçok sorun getirdi. Güvenlik alanındaki başarısızlık en bariz olanlarından bir tanesiydi. St. Germain, Avusturya ordusunun büyüklüğüne ve karakterine ciddi kısıtlamalar getirmişti. Savaşın akabinde, bir Sosyal Demokrat olan

Julius Deutsch cumhuriyete ve anayasaya sadık, küçük ve profesyonel bir ordu kurmayı başardı. Ancak halefi Carl Vaugoin orduyu siyasallaştırdı ve böylece 1920'de sol eğilimli olan ordu, cumhuriyetten çok bir partiye, Hıristiyan Sosyallere sadık ve sağcı bir kurum haline geldi.

Daha da önemlisi devlet, güç tekelini hiçbir zaman eline geçiremedi. Devlet ve sınırları güvence altına alındıktan sonra bile özel ordular varlığını sürdürdü. Solda, Sosyal Demokratların, Eski Ordu Bakanı Julius Deutsch tarafından yönetilen *Republikanische Schutzbund* (Cumhuriyetçi Savunma Birliği) adlı kendi askeri güçleri vardı. Sağda ise ilk başlarda "*Frontkämpfer*" (Cephe Savaşçıları) grubu mevcut olsa da bunların yerini *Heimwehr* (Yurt Savunması) grubu alacaktır.

Bu milisler köklerini, savaş sonrası dönemin hemen ardından oluşan öz savunma güçlerinden aldıklarını iddia etseler de cumhuriyeti yabancı ordulardan korumaktan ziyade "Avusturya"yı Marksist devrim güçlerinden korumayı amaçlayan, sağcı yerel gruplara dayanan yeni bir örgütlenmeydi aslında. *Heimwehr* kimi zaman doğrudan siyasi bir aktör olurken kimi zaman da "*anti-Marksist*" siyasî sağ için askerî bir destek işlevi gördü. Devletin ordusuyla, gayr-i resmî de olsa güçlü bağlara her daim sahip olmasına rağmen bağımsız ve çoğu zaman öngörülemez bir siyasî faktör olmaya devam etti.

Nasyonal Sosyalistler, *Heimwehr* ile karşılaştırıldığında ilk başlarda pek de önemli değillerdi. Ayrıca, siyasî çekişmeler ve mezhepçilikle malul farklı farklı *Heimwehr* birimlerinin birçoğu Nazi düşüncesine sempati duyuyordu. Nazilere karşı olsalar bile, Heimwehr'in birçok grubu parlamenter demokrasiye de düşmandı: *Heimwehr*'in 1930 tarihli Korneuburg Yemini'nin, ideolojik olarak faşist olduğu çok açıktı. Birçok *Heimwehr* üyesi için cumhuriyet, korunması gereken bir davadan çok bir düşmandı.

Özel ordular, iki savaş arası Avusturya'sının en merkezî olgusunun keskin uçlarıydılar: Ülke, Sosyal Demokratlar ve Hıristiyan Sosyaller olarak iki kampa bölünürken Alman milliyetçileri de kendi küçük ileri karakollarını oluşturuyordu. Sosyal Demokratlar, proleter karşı-kültürlerini desteklemek için spor, sanat ve eğlence

gibi alanlara uzanan geniş bir yardım zinciri oluşturdular. Sosyalist işçiler hayatlarını tamamen bu dünyanın içinde yaşayabiliyorlardı. Sağ tarafta ise Katolik Kilisesi'nin Hıristiyan Sosyal dünyası içindeki önemli yeri ve buna eşlik eden tüm sosyal ve kültürel etkinlikleri; burjuva ve muhafazakâr Katoliklere kendi kendilerine yetebilecekleri bir hayatı mümkün kılıyordu.

Bu iki grup arasında normal bir "sivil toplum" için pek bir uzlaşma zemini yoktu ve geriye kalanlar da parçalanmıştı. Bilhassa Viyana'da liberal bir burjuvazi hâlâ mevcut olsa da bu burjuvazi büyük oranda Yahudi'ydi ve savaşın son dönemlerinde Yahudi karşıtı duyguların muazzam artışıyla karşı karşıyaydı. Yahudiler ya da "Yahudi"; Bolşevizm'den "sırttan bıçaklamaya", ekonomik yozlaşmadan modernitenin kendisine kadar her şeyden sorumlu tutuluyordu. Savaş zamanı Viyana'sında çok sayıda Galiçyalı Yahudi mültecinin bulunması bu durumu daha da kötüleştirmişti, ancak mültecilerin çoğu 1918'den sonra ülkeyi terk ettiğinde bile neredeyse herkes, hatta zaman zaman Sosyal Demokratlar bile, Avusturya'nın hastalıklarından "Yahudileri" sorumlu tutmaya devam etti.

Çok daha büyük olan Alman Millî Kampı da Avusturya liberal gömleğini kuşanmaya hazırdı. Orta sınıf seçmenlerin birçoğu liberal Avusturya'nın mirasçıları olmuş olsalar da iki savaş arası dönemde ruhban karşıtlığı ve serbest ticaret ekonomisi gibi liberal ilkeleri Yahudi karşıtlığıyla harmanlayan (Alman) milliyetçi bir ideolojiye dönüştü; Alman milliyetçiliğinin ideologları Yahudi karşıtı suçlamaların öncüsü olacaklardı.

Avusturya siyasetindeki "liberal" kampın başına gelen şey antisemitizm tarafından bölünmek oldu böylelikle; Viyanalı Yahudiler pek fazla ayrımcılık yapmayan Sosyal Demokratlara oy verirken Alman Millî kampı büyük bir kısmı "Yahudi" modernitesine ve "Yahudi" Marksizmine karşı olan Hıristiyan Sosyallerin yanında yer aldı. Avusturya'nın iki savaş arası siyasetinde uzlaşma yolunda yürüyen ya çok azdı ya da hiç yoktu.

"Anti-Marksist" Sağ ile sosyalist Avusturya Solu arasında ortaya çıkan çatışma her iki tarafın ama özellikle de Sağ'ın aldığı aşırı

pozisyonlar nedeniyle Avusturya'da yeni bir ulusal siyasî uzlaşının oluşmasını büyük ölçüde engelledi. Bauer'in pragmatik eylemleri devrimci söylemlerini yalanladıktan çok sonra bile radikal bir Marksist ideolojiyi (1926 Linz Programı'nda açıkça görüldüğü üzere) sürdürdüğü için eleştirilebilir olsa da cumhuriyetçi demokrasi süreçlerini de açıktan desteklemiştir. Katolik bir rahip ve Hristiyan Sosyallerin lideri olan rakibi Ignaz Seipel de en az onun kadar radikaldi ama radikalliği "anti-Marksizm" hususundaydı ve bunun yanı sıra, 1929'da Tübingen'de yaptığı bir konuşmada açıkça ortaya koyduğu üzere, eğer Katolik korporatizminin muhalefeti onların yerini alacaksa, "parlamentarizmi" ve demokrasiyi feda edilebilir olarak görmekteydi. Birinci Cumhuriyet'in "burjuva" demokrasisini gerçekten destekleyen tek siyasi kamp, devrimin "burjuva karşıtı" Sosyal Demokrat partisiydi.

Bu siyasi bölünmelerin arka planında ekonomik durumun fecaati yatmaktaydı hâlâ. Savaş öncesi bazı ekonomik bağlar yeniden kurulmuş olsa da ulusal düşmanlıklar bölge ekonomisinin ciddi şekilde parçalanmış halde kalmasına sebep oluyordu. Hem gelişmiş bir sanayî temeline hem de gerekli kaynaklara sahip olan Çekoslovakya bu yeni ve millileştirilmiş ortamda başarılı olmuş olsa da eski ekonomik hinterlandından koparılan Avusturya için gerekli yeniden yapılanma hem sancılıydı hem de henüz tamamlanmamıştı. Hidroelektrik enerji Çekoslovakya'dan azalan kömür tedarikini bir nebze telafi etti etmesine ama sermaye yatırımının eksikliği nedeniyle gelişimi sekteye uğradı. Para biriminin 1925'te istikrara kavuşmasına rağmen ekonomi ciddi bir kredi sıkıntısı çekmeye devam etti.

İşçiler ve iş dünyası arasındaki sınıf savaşı işleri daha da kötüleştirdi, ancak hatanın hangi tarafta olduğu açık değildir. Friedrich von Hayek, Viyana'daki konut krizinin emlak vergileri ve kira kontrolünden kaynaklandığına işaret ederek Avusturya'nın ekonomik sıkıntılarını sosyalizm ve aşırı regülasyonlara bağladı. Halbuki bu tedbirler, yukarıda da belirtildiği gibi, piyasanın başarısızlığından kaynaklanan ve önceden var olan bir krize sosyalistlerin verdikleri cevabın bir parçasıydı. Sermaye yatırımı eksikliği, sosyalizmin ve

sendikal gücün caydırıcılığından çok girişimci iradenin yokluğundan kaynaklanıyordu ki bu da Avusturya'nın geleceğine duyulan güvensizliğin bir sonucuydu.

Sonuç ekonomik durgunluk oldu. Avusturya ekonomisi 1925'ten 1929'a kadar olan ve çok çok kısa süren göreceli "refah" döneminde büyüdü ama 1929'da savaş öncesi seviyeye, 1913 seviyesine geri döndü. Ayrıca bu toparlanma çok kırılgandı ve Almanya'dakinden daha zayıftı. Bankacılık sistemi hiçbir zaman tam olarak kendine gelemedi, Avusturya uluslararası kredi konusunda Milletler Cemiyeti'ne bağımlı olmaya devam etti. Bu durum Avusturya'nın hem dış politikasını hem de iç siyasetini Cemiyet'teki alacaklılarının, özellikle de Fransa'nın emirlerine bağlı kıldı.

Bu çerçevede, birbirini izleyen "burjuva bloğu" koalisyon hükümetleri Avusturya'yı oldukça muhafazakâr bir şekilde yönetti. Katolik Kilisesi'nin Seipel'de kişileşen siyasî etkisinin devam etmesi önemli bir anlaşmazlık kaynağıydı. Katolik bir rahip olan Seipel birkaç kez şansölye oldu ve bu dönemde, şansölye olmadığı zamanlarda bile hükümetin önde gelen simasıydı. Buna karşılık Kızıl Viyana, ulusal siyasetteki hegemonyalarına meydan okudukları için muhafazakârların hışmına uğramıştı. Breitner ve Tandler sınıf düşmanı olarak ilan edildi ve yazar Hugo Bettauer gibi bazı sol figürler, orta sınıf hakimlerin hemen hemen cezasız bıraktığı sağcı fanatikler tarafından öldürüldü. Başta polis şefi Johannes Schober olmak üzere Viyana'da federal olarak atanan yetkililer, sosyalist belediye hükümetine karşı güçlerini giderek daha fazla ortaya koydular. Ekonomi 1922'den sonra bir ölçüde düzeldiğinde bile, işçi-işveren ilişkileri hâlâ kötüydü, ideolojik gerilimler ortadaydı, solun ve sağın özel orduları hâlâ karşı karşıyaydı. Cumhuriyet için sonun başlangıcını işaret eden de böyle bir çatışmaydı.

Ocak 1927'de Schattendorf Burgenland'da, *Schutzbund* ve *Frontkampfer* birlikleri arasında çıkan çatışma, bir kişi ve bir çocuğun ölümüne yol açtı. Cinayetle suçlanan *Frontkampfer*'lerin yargılandığı davada hâkim, Viyanalı işçi sınıfını çileden çıkaran bir adalet garabetine imza atarak onları beraat ettirdi. Bu durum,

15 Temmuz'da Sosyal Demokratların kontrolünden çıkan kitlesel bir gösteriye yol açtı ve Adalet Bakanlığı ateşe verildi. Polis düzeni sağlamakta başarısız olunca Schober ordu birliklerini çağırdı. *Ringstrasse*'de iç savaşı andıran sahneler yaşandı; gün sonunda 89 gösterici ölmüş, 600'ü ağır yaralanmıştı. Protesto amacıyla Sosyal Demokratlar 16 Temmuz'da ulusal bir genel grev çağrısında bulunsalar da tepkiler yetersiz kaldı ve hükümet *Heimwehrunits*'in de yardımıyla grevi bastırdı. Sosyal Demokratlar ülke içinde yenilgiye uğratıldı; hükümet de *Heimwehr* gibi güçlendi. Cumhuriyet bir daha asla tam olarak toparlanamayacağı bir darbe almıştı.

KÜLTÜR SAVAŞLARI, 1927-1938

Aynı yılda, yani 1927'de Ludwig Hirschfeld'in "*Was nicht im Baedeker steht: Wien und Budapest*" isimli eseri yayınlandı. Bu esprili seyahat rehberinde Viyana hakkında "Alışılması Gereken Tuhaflıklar" adıyla bir bölüm bulunmaktadır. Bu tuhaflıklardan biri de "*Ist er ein Jud?*" (O bir Yahudi mi?) sorusudur. Hirschfeld'e göre Viyana'da tanınmış bir kişi hakkında ilk sorulan şey Yahudi olup olmadığıdır. İnsanlar ancak bundan sonra onun hakkında ne düşündüklerine karar verirler. Hirschfeld, bu sorunun gücünün kanıtı olarak, "en büyük bilginimiz" dediği Sigmund Freud'un hâlâ üniversitede tam zamanlı profesör olamamasını gösteriyor. Hatta daha da ileri giderek Viyana'ya gitmeyi düşünenleri "çok ilginç ya da orijinal" olmamaları hususunda uyarıyor ve "aksi takdirde Viyana'dan ayrılınca bir bakmışsınız Yahudi olup çıkmışsınız," diye de ekliyor.[13]

1900'lerin Viyana'sının "Yahudi" modern kültürü ile Avusturya toplumunun geri kalanının muhafazakâr kültürü arasındaki kültür çatışması, savaş ve ardından gelen krizle daha da şiddetlenmişti. Avusturya kültürünün içindeki Yahudi unsuru, çoğu Avusturyalı tarafından hâlâ aşağılayıcı bir şekilde, "Avusturyalı"ya yabancı addediliyordu. Halbuki sadece yüksek "modern" kültür değil, "Avusturyalı"

---

13 Ludwig Hirschfeld, *Was nicht im Baedeker steht: Wien und Budapest* (Münih, 1927), s. 57.

kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan popüler kültür de büyük ölçüde Yahudiler tarafından üretilmiş ve teşvik edilmişti.

1900'lerin Viyana'sını ünlü yapan şeylerin çoğu aslında iki savaş arası dönemin ürünüydü ve Yahudiler o dönemde yüksek kültür hayatında savaş öncesine kıyasla çok daha büyük bir varlık gösteriyordu. Freudyen psiko-analizdeki birçok önemli gelişme 1918'den sonra meydana geldi ve bu aynı zamanda Alfred Adler'in *Bireysel Psikoloji*'sinin de en parlak dönemiydi. Viyana'da iki savaş arasındaki edebiyat âlemi Alman edebiyatının güç merkeziydi. Eski yazarlar, Schnitzler'in enfes iç monoloğu "*Fräulein Else*" ya da Hofmannsthal'ın "*Der Schwierige*" örneklerinde olduğu gibi önemli eserler üretmeye devam ederken Karl Kraus *Die Fackel*'de toplumu azarlamaya devam edip ve savaş karşıtı başyapıtı *The Last Days of Mankind*'ı yayınladı. Aralarında Musil'in de bulunduğu Joseph Roth, Hermann Broch, Stefan Zweig, Elias Canetti, Alfred Polgar ve Anton Kuh, Egon Friedell, Friedrich Torberg ve Hilde Spiel gibi isimlerin de bulunduğu genç bir kuşak da ortaya çıktı. Musil burada adı geçenler arasında Yahudi ya da Yahudi kökenli olmayan tek kişiydi.

Müzik dünyasında Arnold Schoenberg, (Yahudi olmayan) öğrencileri Alban Berg ve Anton von Webern ile on iki tonlu kompozisyon sistemini bu dönemde mükemmelleştirdi. Savaş yılları ve onu izleyen yıllar, Wittgenstein'ın *Tractatus Logico-Philosophicus*'u ve Viyana Halkası'nın mantıksal pozitivizmi ile Viyana felsefesinin en büyük başarılarına sahne oldu. Halka'nın, Alman Moritz Schlick ve Rudolf Carnap gibi Yahudi olmayan önde gelen üyeleri olsa da aralarında Otto Neurath, Philipp Frank, Hans Hahn ve Friedrich Waismann'ın da bulunduğu çoğunluk, halkanın en önde gelen eleştirmeni Karl Popper gibi Yahudi kökenliydi. Ludwig von Mises'in verdiği seminerler, daha sonra (Yahudi olmayan) öğrencisi Friedrich von Hayek tarafından temsil edilen ekonomik liberalizm için bir forum niteliğindeydi. Seminer üyelerinin çoğunluğu Yahudi kökenliydi. Eugenia Schwarzwald'ın pedagojik başarıları iki savaş arası yıllarda zirveye ulaştı. Hans Kelsen Avusturya anayasasının ana yazarıydı.

İki savaş arası Avusturya'sının içinde bulunduğu kötü durum nedeniyle birçok önde gelen düşünür yurtdışında daha zengin fırsatlar sunan yerlere gittiler. Schoenberg, Berlin'deki Prusya Akademisi'nin bir üyesi oldu; Josef Schumpeter Amerika'ya, Hayek İngiltere'ye gitti. Viyanalı kültürel ve entelektüel figürler için Weimar Berlin'inin çekim gücü aşikârdır. Yine de iki savaş arasında Viyana, kısmen Viyana modern kültürünün Yahudi burjuvazisindeki sosyal rezervuarının varlığını sürdürmesi nedeniyle, dikkate değer bir kültürel ve entelektüel yenilik merkezi olmaya devam etti.

Avusturya-Marksizmi'nin teorisyenleri de çoğunlukla Yahudi kökenliydi; aralarında Bauer, Max Adler, Rudolf Hilferding ve Gustav Ehrlich de vardı. Dönemin totaliter eğilimlerine karşı daha cazip bir teorik alternatif sunan Marksist teorinin bireyci, neo-Kantçı bir yorumunu öne sürdüler. Kızıl Viyana'nın kültürel ve entelektüel ortamında Otto Glockel, Adolf Loos ve Karl Buhler gibi Yahudi olmayanlar da olsa da Käthe ve Otto Leichter, Paul Lazarsfeld, Hans Tietze, David Josef Bach, Otto Neurath, Josef Frank ve Charlotte Bühler gibi Yahudiler çoğunluktaydılar.

Muhafazakâr Avusturya sağının kültürel politikalarında bile Yahudi kökenli bireyler öne çıkıyordu. Habsburg mitini iki savaş arasında ele alan önemli eserlerinden bir tanesi, inceden eleştirel de olsa, Joseph Roth'un 1932 tarihli *Radetzky Yürüyüşü*'ydü. Muhafazakâr Avusturya siyasetine en önemli "Yahudi" katkısıysa Salzburg Festivali'ydi. Festivalin kuruluşundaki iki önemli figür olan Hugo von Hofmannsthal ve Leopold von Andrian önde gelen Yahudi ailelerin torunlarıydı; Andrian, Richard Wagner'in "müzikteki Yahudi" arketipi olan Giacomo Meyerbeer'in torunuydu. Yahudi olmayan Richard Strauss, festivalin önde gelen figürüyken tiyatro şefiyse Max Reinhardt'tı. Sanat yönetmeni Oskar Strnad gibi festivalle iş birliği yapan diğer pek çok kişi de Yahudi'ydi.

Yahudiler Avusturya'nın popüler kitle kültüründe de önemli bir rol oynadılar; gerçekten de Avusturya'nın gösteri dünyasında çoğunluktaydılar. Film dünyasında Yahudiler; yönetmen, yapımcı ve sinema sahibi olarak çok ön plandaydı: Hem Erich von Stroheim

36. Resim. İki Savaş Arasında Avusturya Kimliği: Josef Danilowatz'ın "*Şair Prensler*"i. İki savaş arası döneme ait bu karikatür, Yahudi opera yazarları olan Julius Brammer ve Alfred Grunwald'ı bir kaide üzerinde göstermektedir; altında Grillparzer'in Radetzky'ye selamının uyarlanmış bir versiyonu yer almaktadır: "Sizin Yeriniz Avusturya'dır!"

hem de Billy Wilder kariyerlerine bu sinemalarda başladılar. Başta Hermann Leopoldi olmak üzere Yahudiler, Adolf Pick'in *Fiakerlied*'i de dahil olmak üzere, en ünlü Viyana *Lieder*'lerinden yani Viyana popüler şarkılarından bazılarını yazdılar.

Yahudiler Viyana'nın opera dünyasında bilhassa baskınlardı; opera/orkestra şefi (impresarios), aracılar, yapımcılar, finansörler, aynı zamanda sanatçılar, besteciler ve hepsinden önemlisi metin yazarları (*librettist*) olarak öne çıkıyorlardı. *Radetzky March*, *Blue Danube Waltz* ve *Die Fledermaus*'un bestecileri olan Strauss hanedanı bile kısmen Yahudi kökenliydi (Nazilerin 1938'de örtbas etmeye çalıştığı bir gerçektir bu). Savaştan önce başlayan ve iki savaş arası döneme kadar uzanan operanın "gümüş çağında" Yahudiler özellikle öne çıkmıştır. Franz Lehar başta olmak üzere Yahudi olmayan pek çok besteci de vardı ama dönemin en büyük operetlerinin çoğu Imre Kalman, Oscar Straus ve Leo Fall gibi Yahudiler tarafından yazıldı. Ayrıca, Julius Brammer ve Alfred Grunwald ekibi de dahil olmak üzere, en tanınmış metin yazarlarının çoğu Yahudi'ydi ve onların bu popülerlikleri iki savaş arası Avusturya kimliğinin ilginç bir imgesel yorumunu meydana getirdi.

Hollywood'da olduğu gibi operada da Yahudilerin varlığı pek dile getirilmezdi. Ancak ara sıra, açıkça Yahudi bir sima ortaya çıkıyordu, uygun şartlar altında tabii ki. *Frühling am Rhein* (1914) adlı opera oyununda Yahudi bir kahraman bile vardı: Moritz Frühling (Yahudi) zekâsıyla bir Alman baronunun ahlaksızlığının üstesinden geliyor ve Lessing'in *Bilge Nathan*'ının yeniden işlendiği kısımda, Hıristiyan ama Yahudi olarak yetiştirilmiş üvey kızının sevdiği adamla evlenmesini sağlıyordu.

Bazı opera oyunlarında, yazarların kökeni özgürlükçü bir mesajla verildi. Brammer ve Grunwald'ın savaş zamanı operalarından ikisi olan *The Rose of Stamboul* (1916) ve *Bruder Leichtsinn* (Brother Frivolity) (1917/18) dönemin sosyal meselelerini, kadın haklarını ve ırk ilişkilerini ele alır, her ikisinde de liberal ve ilerici bir bakış açısı vardır. *Bruder Leichtsinn* özellikle dikkat çekicidir; operanın "anlamsızlığının" ideolojik bir savunusudur ve kahramanı yarı siyah bir Amerikalı olan Jimmy Wells'tir. *Libretto*, Belçikalı kadın kahraman Musotte'nin Wells ile evlenmeye yönelik "*anlamsız*" kararının doğru bir karar olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bundan daha açık bir ders olamazdı: Önemli olan derinin rengi (ya da burnun

şekli) değildir, önemli olan insan olmaktır. Bu tür konularda operanın (ve karnaval modernitesinin) ciddiyetsizliği, ayrıştırıcı sosyal konformizmden daha net bir şekilde görülebilirdi.

Yahudiler, iki savaş arası dönemde Avusturya için *Heimatoperette* (memleket operası) türünde yeni ve turist dostu bir Alp kimliği geliştirme girişimlerinde de yoğun bir şekilde yer aldılar. Bunların en ünlüsü 1930 tarihli *Im weissen Rossl* (Beyaz At Hanı) idi ve Avusturya Alplerinin güzelliklerinin hayasızca bir reklamının Habsburg nostaljisi ve ekonomik açıdan zor geçen zamanların eleştirisi ile birleştiriyordu: bizzat Francis Joseph 1920'lerde geçen bir operette rol almıştır. Baş besteci Ralph Benatzky, Yahudi olmadığı gibi operanın ağır topu olan besteci Robert Stolz da Yahudi değildi. Diğer besteciler Bruno Granichstaedten ve Robert Gilbert ile metin yazarı Hans Muller ve yönetmen Karl Farkas Yahudi'ydi. Karakterler arasında da bir Yahudi vardı: Berlinli bir iç çamaşırı üreticisinin peltek oğlu olan "Sigi Sulzheimer", Viyana prömiyerinde dönemin en ünlü Yahudi komedyenlerinden biri olan Farkas tarafından canlandırıldı. Aşkın mucizeleriyle yeni tanışan Sulzheimer, olay örgüsünü yeni bir icatla çözer: "Fermuarlı bir gelinlik". Viyanalı "Yahudi" modernitesi; *Heimatoperette*'in Alpler'deki masal diyarında bile görülebilen teknolojik ilerlemeyle Freudyen psikolojiyi bir şaka biçiminde bir araya getirmeyi başarmıştır.

Yahudiler; Avusturya'nın sadece yüksek modern kültürünün değil, iki savaş arası Avusturya kimliğinin ve hatta günümüz Avusturya kimliğinin büyük kısmının dayandığı kitlesel popüler kültürün de merkeziydiler aynı zamanda. Tüm bunlara rağmen, Yahudiler diğer Avusturyalılar tarafından *bodenständig*, yani bu topraklara ait olarak kabul görmüyorlardı. Avusturyalıların ulusal kimliklerini anlama biçimleri ile ülkedeki siyasî ve ideolojik bölünmelere karşı tutumları arasında trajik bir çelişki vardı. İki savaş arası dönemde Avusturya ulusal kimliği denilen şeye Hıristiyan Sosyallerin muhafazakâr ve Katolik tanımı hâkim olmuştur. Avusturya popüler opera kültürünün ötesinde daha köklü ve geleneksel bir başka popüler kültür, *Heimat*'ın gerçek kültürü vardı. Bu kültür; güzelliğin, arkada Alp

manzarası ve önde *dirndl*[14] giyen kızlarla tanımlandığı, Yahudilerin yabancı ve dolayısıyla davetsiz misafir olarak görüldüğü bir dünyaydı. Bu dünyada, bu tanım altında, hem "Avusturyalı" hem de Yahudi olmak mümkün değildi.

Yahudiler, Alp ve Barok Avusturya'nın turistik imajını desteklemeye yardımcı olmuş olabilirler, ancak bu dünyadan değillerdi. *The White Horse Inn*'deki Yahudi figür Berlinli bir sanayiciydi; Salzburg Festivali "kozmopolit" bir proje olabilirdi ama bu bilinçli olarak Yahudilerle ilişkilendirilen "Batı enternasyonalizmi" değil hem Alman kültürüne hem de Katolik dinine bağlı bir kozmopolitlikti. Festival gericiydi ve modernlik karşıtıydı; hem ortaçağ hem de Barok Katolik kültürünün totaliter etkisini, Yahudileri dışlayan ya da onları tamamen tâbi kılan bir totaliterliği yeniden yaratmaya çalışıyordu.

Turizmi teşvik etmenin kendisi de muhafazakâr bir stratejiydi. Avusturya'nın "Alp" eyaletlerindeki yerel liderler, 1914'ten önce bile, sanayileşmeye gerek kalmadan ekonomik kalkınmayı sağlamanın bir yolu olarak turizme sarılmış ve bağımsız bir işçi sınıfı gibi modernleşmenin tüm etkilerinden kaçınmışlardı. Turizm de Alp toplumunun muhafazakârlığını pekiştirmiş, ataerkil sosyal ve ailevi kalıpları muhafaza etmiştir. Oteller ve tatil köyleri, fabrikalarda ve ofislerde sendikal gücün modern işyerini dönüştürdüğü bir dönemde hiyerarşik çizgide çalışmaya devam etti. Taşralı Avusturya, modern dünyadan gelen yabancıları, bu dünyayı dışarıda tutmak için davet etti. "Zengin" Viyanalı turistlere karşı taşradaki kızgınlık bilindik bir kıskançlıktan kaynaklansa da kısmen, beraberlerinde getirebilecekleri yeni ve modern fikir ve alışkanlıklardan duyulan korkunun da bir sonucuydu aynı zamanda. "Turistik" Avusturya'nın geçimini Viyana'dan ve yabancı modern dünyadan gelen bu tür konuklara dayandırması işleri daha da kötüleştiriyordu.

Modern ve ilerici "Yahudi" Kızıl Viyana ile muhafazakâr ve taşralı Avusturya *Heimat*'ı arasındaki kutupsal ayrımın ötesinde, birbiriyle bağlantılı ve daha da yıkıcı bir bölünme yatıyordu: Sosyalist,

---

14 Avusturyalı ve Bavyeralı kadınların giydiği yerel bir kıyafet. (ç.n.)

Hıristiyan Sosyal ve Alman milliyetçi siyasî kültürleri arasındaki üçlü bir savaştı bu.

Sosyal Demokrat kamp sadece sosyalizmi ve işçi sınıfının çıkarlarını değil, aynı zamanda Avusturya'nın eski liberal güçlerinin ilerici, özgürlükçü, modernist ve ruhban karşıtı gündemini de temsil eder hale geldi. Bu durum Avusturya'daki Yahudilerin iki savaş arası Avusturya ve Viyana siyasetinde neredeyse tamamen Sosyal Demokratlara oy vermesine yol açtı. Sosyal Demokratlar zaman zaman Yahudi karşıtı söylemler kullanabilir ve Yahudi dinine karşı olabilirlerdi, ancak Yahudi bireyleri eşit olarak kabul ediyorlardı. Viyanalı Yahudiler için, çoğunlukla "burjuva" statüsünde olmalarına ve maddî çıkarlarının sosyalist politika tarafından tehdit edilmesine rağmen, bu yeterliydi.

Yahudilerin makul bir alternatifi olmadığını kabul etmek gerekir. Diğer kampların her ikisi de ideoloji ve politika olarak açıkça ve oldukça güçlü bir şekilde Yahudi karşıtıydı. Hıristiyan Sosyaller, Avusturya toplumunun muhafazakâr "burjuva" ve kapitalist kesimini temsil ediyorlardı ve haliyle, tam bir sosyal eşitlikten ziyade sosyal düzeni ve mülkiyeti korumakla ilgilenen bazı Yahudiler onları destekledi. Ancak Seipel'in partisi, Kilise'den büyük ölçüde etkilenen, sosyal açıdan oldukça muhafazakâr bir konumdan faaliyet gösteriyordu. Kapitalizme karşı tutumunu, en azından söylemde, yoğun bir dinî kaygılar ve "sıradan insan" söylemiyle vasıflandırıyordu. Mülk sahiplerinin çıkarlarını savunmasına rağmen "Yahudi" piyasa güçlerine karşı vaazlar vermiştir çoğu zaman. Ekonomik ve sosyal ideali kapitalist değil korporatistti.

"Ulusal" (Alman) kampta eski Alman liberallerinin kalıntıları da vardı; "liberal" serbest piyasa ekonomisine verdiği destek ve ruhban karşıtlığıyla eski ilerici gündemin unsurlarını muhafaza ediyordu. İki savaş arası dönemde Alman milliyetçisi kesim baskındı da ayrıca; "ulusal" kamp sert bir şekilde Yahudi karşıtıydı, bu karşıtlık genellikle ırksal kriterlere dayanıyordu. "Ulusal" kamp üçü arasında en zayıf ve aynı zamanda en çeşitli olanı olmasına rağmen Avusturya entelijansiyasının Yahudi olmayan kesiminde çok etkiliydi. Dışlayıcı

milliyetçi ideolojisi, destekçilerini Nasyonal Sosyalizmin gerekçelerine karşı son derece duyarlı hâle getirecekti.

Burjuvanın iki siyasî kampı olan Hıristiyan Sosyaller ve Alman milliyetçileri, 1920'den sonra kendilerini şehre, Kızıl Viyana'ya karşı konumlandırdılar. Böylece iki savaş arası dönemin siyasî mücadeleleri, modern "Yahudi" Viyana ile "gerici" Alp eyaletleri arasındaki ikili kültürel bölünmeyi yansıtıyordu. Bir tarafta, Sosyal Demokratlar da dahil olmak üzere, "İlerleme" taraftarları, Viyana merkezli "kozmopolit" (büyük ölçüde Yahudi) liberal burjuvazi ve ulusal (Alman) kamptan birkaç ilerici kaçak vardı; diğer tarafta ise Avusturya toplumuna dair muhafazakâr bir vizyonu olan gelenekçiler vardı. Bu vizyon özünde Hıristiyan Sosyal olsa da Alman vatandaşlarının birçoğu onu benimsemişti. Alman Ulusçuları prensipte ruhban karşıtıydı belki ama "Yahudi" modernizmi ve "Yahudi-Bolşevik" Marksizm tarafından temsil edilen Batı "medeniyetinde" Alman ulusal "kültürüne" karşı gördükleri tehdit, iki savaş arası dönemin çoğunda ruhbanlığı destekleyen Hıristiyan Sosyallerin yanında yer almaları anlamına geliyordu.

Sağcı düşünürler Avusturya sağının iki kanadını daha sıkı bir şekilde birbirine bağlamaya çalıştılar. Richard von Kralik, Katolikliğin Alman bir tarzını teklif etti; Othmar Spann ise yeni-orta çağ korporatizminin yarı-faşist bir tarzını savundu. Salzburg Festivali'nin organizatörleri festivalin; devrim karşıtı, Katolik sosyal düşünceyi (*Jedermann* ve *Salzburger grosse Welttheater*'da olduğu gibi) kendi kozmopolit, Barok ve Katolik-Güney/Alman-Avusturya tipi Alman milliyetçiliği tarzıyla birleştiren muhafazakâr bir ideoloji için bir araç olmasını istediler. Bu düşünce, Avusturya'nın anti-Marksist sağına yeni bir tutarlılığı kolayca sağlamak için Katolik gelenekçiliğiyle Alman milliyetçiliği arasındaki sınırları bulanıklaştırdı. Antisemitizm, kalan tüm dikişlerin üzerini sıvayla kapayacaktı.

1920'lerin "anti-Marksist" siyasî koalisyonuna rağmen muhafazakâr bir senteze yönelik bu tür çabalar hiçbir zaman tam anlamıyla başarılı olamadı çünkü ruhban sınıfı ve ulusal dünya görüşlerinin kaynaşması o kadar da kolay değildi. *Üçe bölünmüş* bir siyasî kültür

ortamı vardı ve Avusturya "burjuva" siyasetindeki bölünmeden kaynaklanan bu durum, 1930'larda cumhuriyetin hayatta kalmasına yönelik herhangi bir stratejiyi son derece karmaşıklaştıran şeydi doğal olarak.

Adalet Sarayı yangını ve ardından gelen 1927 Katliamı, ekonomik krizinden sonra *Schutzbund* ve *Heimwehr* birlikleri arasındaki çatışmaların giderek sıklaşması siyasî ortamı zaten germişti. Birkaç ay sonra yaşanacak olan dünyadaki ekonomik çöküşün, kırılgan Avusturya ekonomisi ve malî sistemi üzerinde özellikle sert bir etkisi oldu ve birçok banka iflas etti. Ekim 1929'da hükümetin *Credit-Anstalt* Bankası'na *Bodenkreditanstalt* Bankası'nı zorla devretmesi anlık bir istikrar sağlasa da ekonomi kötüleşmeye devam etti ve işsizlik 1930'da yüzde 15'e kadar çıktı.

Ekonomik krizin yanı sıra, faşist saflarda bağımsız bir siyasî güç olma potansiyeline sahip *Heimwehr* anayasal hükümete karşı bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu nedenle 1930'ların başında Avusturya'nın "burjuva" hükümetlerinin gündemine ekonomik iyileşmeyi sağlama, Sosyal Demokratları uzak tutma ve aynı zamanda *Heimwehr*'i, özellikle de önde gelen siması Ernst Rudiger Starhemberg'i "ehlileştirme" ihtiyacı hâkim oldu.

1930'da Johannes Schober hükümeti hem faşist İtalya hem de demokratik Almanya ile ilişkileri sıkılaştırarak olayların kontrolünü yeniden ele geçirmeye çalıştı ve Nisan 1930'da Almanya ile bir ticaret anlaşması imzalandı. Bu arada Hıristiyan Sosyaller *Heimwehr* tehdidine önce Eylül ayında Starhemberg'i hükümete getirerek, bu başarısız olunca da aralık ayında kendi paramiliter örgütlerini kurarak cevap verdiler. Kasım 1930'da muhalefetteki Sosyal Demokratlar ulusal seçimlerde oyların yüzde 41'ini alarak bir kez daha parlamentodaki en büyük parti oldular. Açıkça görülüyordu ki, burjuva düzen güçleri için durumu güvence altına alacak daha fazla şeye ihtiyaç vardı.

Mart 1931'de, artık Dışişleri Bakanı olan Schober, Almanya ve Avusturya arasında gizlice bir gümrük birliği görüşmesi yaparak hükümetin konumunu iyileştirmeye çalıştı. Bunun ekonomik faydaları

olacak; Schober'in, Alman milliyetçisi destekçilerinin ve diğer pek çok Avusturyalının arzuladığı *Anschluss*'un bir kısmı gerçekleşecekti. Bu hayatî bir hataydı: Fransız hükümeti bu gizli birliği başka yollarla veto etti ve istediğini elde etmek için malî baskı uyguladı. Bu durumun dolaylı bir sonucu olarak Mayıs 1931'de *Credit-Anstalt*'a bir saldırı gerçekleştirildi; bu bankanın, Avusturya'daki mali düzenin büyük bir kısmının ve büyük bankalarının Avusturyalı muadillerinde muazzam yatırımları olan Almanya'nın da iflasına yol açtı. *Credit-Anstalt*, acil dış kredilerin yardımıyla Avusturya hükümeti tarafından devralınsa da ancak bankanın devrinden önceki ilk çöküşü Avusturya ekonomisine az da olsa kalan bütün güveni yok edip Almanya'daki ekonomik toparlanmayı da feci bir şekilde çökertti. *Anschluss* Sorunu, Versailles sonrası Avrupa'ya musallat olmak üzere geri dönmüştü böylelikle.

Credit-Anstalt felaketi zaten ciddi olan bir krizi daha da kötüleştirdi. Özel orduların savaşları devam etti. Eylül ayında *Heimwehr* lideri Walter Pfrimer tarafından bir darbe girişiminde bulunuldu. İşsizlik fırladı: 1931'de yüzde 20'yi aştı ve ancak 1934'te yüzde 40'ın biraz altında dengelendi, birçok işsiz artık yardım alamıyordu. Hâlâ fiilen Hıristiyan Sosyallerin lideri olan Seipel, bütün partilerin bulunduğu koalisyon hükümeti kurulması için bir başka acil çağrıya gönülsüzce de olsa katkı sağladı; Sosyal Demokratlarsa demokratik bir seçim çoğunluğu arayışında oldukları için bu koalisyon hükümetine katılmayı reddettiler. Böylece Haziran 1931'deki Buresch Hükümeti, *Heimwehr*'in *Heimatblock*'u da dahil olmak üzere tüm "burjuva" partilerinin; İtalya ve Macaristan'daki faşist rejimleri ihsas ettirecek bir şekilde, "sosyalist tehdide" karşı birleştiğini şahit oldu.

Kriz daha da derinleşmişti. Ocak 1932'de Alman milliyetçileri hükümetten ayrıldılar, zaten her halükârda güç kaybeden bir unsurdular. Nisan 1932'de Nasyonal Sosyalistler, büyük ölçüde Alman milliyetçilerinin zararına olmak üzere, eyalet seçimlerinde ilerleme kaydetmeye başladı. Mayıs ayında, *Heimatblock* ve tarımsal üretim öncelikli bir parti olan *Landbund*'a bağlı Engelbert Dollfuss'un Hıristiyan-Sosyal liderliğindeki hükümeti kuruldu. Daha fazla finansman için çaresiz kalan Dollfuss, Temmuz 1932'deki Lozan

Antlaşması'nda, Almanya ile gümrük birliği de dahil olmak üzere tüm birlik fikirlerinden vazgeçme pahasına büyük bir Milletler Cemiyeti kredisi elde etti. Bunun malî açıdan faydası olmuş olsa da siyasî açıdan ülkedeki bölünmeleri daha da alevlendirdi; Sosyal Demokratlar, Alman Milliyetçileri ve Nasyonal Sosyalistler Batılı güçlere bu "teslimiyeti" protesto ettiler.

Anlaşma parlamento tarafından kıl payı onaylansa da hükümete ne ekonomik iyileşme ne de siyasî güç getirdi. Sosyal Demokratlar bir sonraki seçimlere bakarken Nasyonal Sosyalistler propagandalarını ve halka yönelik saldırılarını arttırdı; bu arada Hıristiyan Sosyaller de seçimdeki geleceklerinden endişe ediyordu. Naziler, *Schutzbund*'ler, *Heimwehr* birlikleri ve Hıristiyan Sosyallerin kendi paramiliter grupları bombalama, silahlı saldırı ve genel kargaşa gibi parlamento dışı politikaları uygulamak için sokaklara döküldü.

Nasyonal Sosyalistler, kısmen *Heimwehr*'le olan rekabetten dolayı, Avusturya'daki seçimlerde henüz pek başarılı olamıyorlardı ama zaten Almanya'daki Nazi başarısı Avusturya siyasetini gölgede bırakmıştı. Avusturya'nın ekonomik sefaleti ülkenin sürdürülebilirliğine dair şüpheleri kuvvetlendirdi ve bu durum da sermaye kaçışını hızlandırdı. Aynı zamanda *Anschluss*'u daha da çekici hale getirdi ve dolayısıyla Hitler'in yükselişi Avusturya'daki Hıristiyan Sosyal hakimiyetine karşı daha büyük bir tehdit oluşturmaya başladı.

Dollfuss, Hıristiyan Sosyal politikalarının radikalleştirilmesi gerektiğine karar verdi. Seipel, şüpheci olmasına rağmen parlamenter hükümetle birlikte hareket etmişti; Seipel'in Ağustos 1932'de ölümüyle Dollfuss parlamenter bağlardan kurtulmaya başladı. Bunu, gerçek bir tehdit olan Nazi tehdidini göğüslemek için açıkça gerçekleştirdi. Hitler 30 Ocak 1933'te Almanya Şansölyesi oldu, Naziler ve müttefikleri 5 Mart seçimlerinde Alman *Reichstag*'ında çoğunluğu elde etti. Dollfuss'un buna yanıtı, 4 Mart'ta Avusturya parlamentosunda üç meclis başkanının da istifa ettiği bir anayasal kazadan yararlanarak parlamentonun feshedildiğini ilan etmek oldu. Almanya'da Nazilerin iktidarı ele geçirmesine karşı Hıristiyan Sosyallerin tepkisi, halkın ilkelerini savunmak bir yana, parlamenter

siyaseti terk etmek ve kendi otoriter, yarı-faşist hükümet biçimlerini kurmak oldu: bu, "Avusturya faşizmi"ydi.

Dollfuss, Hıristiyan Sosyallerin bütün bir muhafazakâr programını ülkesine dayattı. Avusturya, papalık destekli korporatist bir devlete benzemeye başlayacaktı. "Hükümete sadık" oldukları sürece toplumun her kesiminden bireylerin katılmaya çağrıldığı partiler üstü bir örgüt olan *Vaterlands* cephesi 20 Mayıs'ta kuruldu. Nisan ayında Innsbruck'ta yapılan belediye seçimlerinde Nasyonal Sosyalistlerin oyların %40'ını almasının ardından tüm yerel seçimler ertelendi. Hitler, Dollfuss'un Nazi karşıtı önlemlerine mayıs ayı sonunda Avusturya'ya giriş yapan tüm Almanlara 1.000 Mark turist vergisi uygulayarak karşılık verdi.

Dollfuss bu zorbalığa boyun eğmedi. Kendisine, sevecen bir ifade olan "*Millimetternich*" (*Küçük metternich*) denilen Dollfuss'da kısa boylu bir liderin kavgacılığı vardı ve Hitler'e karşı koyarak, Karl Kraus da dahil olmak üzere, Avusturya'daki pek çok kişinin saygısını kazanmıştı. Ancak Avusturya için trajik olan şey Dollfuss'un cesaretinin, siyasî bilgelik ya da basiretle birleşmemesiydi. Hıristiyan Sosyal kökenlerinin dar ideolojisine hapsolmuştu. Hitler ve Naziler Avusturya'nın bağımsızlığına yönelik artık en büyük tehdit olmasına rağmen o, Sosyal Demokratların "tehdidiyle" mücadele etmeyi seçti.

Mart ayında gerçekleşen parlamento darbesinden günler sonra Dollfuss hükümeti, "anti-Marksist" çizgiyi radikalleştirmeye karar verip *Schutzbund*'u yasadışı ilan etti. Bu, Alman tehditlerine karşı Dollfuss'un sözde "koruyucusu" olan Mussolini'yi memnun etmek içindi kısmen; ancak Dollfuss'un sosyalizme karşı açtığı haçlı seferinin asıl nedeni, Avusturya'yı bu beladan kurtarmak gerektiğine kendisinin de inanmasıydı.

Hâlâ demokratik olan sosyalistlerle açıkça anti-demokratik olan Hıristiyan Sosyal hükümet arasındaki garip çekişme neredeyse bir yıl boyunca devam etti ve bu süre zarfında Avusturya muhafazakâr ve Katolik bir imajla yeniden şekillendirildi. Haziran 1933'te Papa ile bir *Konkordato* imzalanarak Kilise'nin ülke içindeki etkisi büyük ölçüde arttırıldı. Eylül ayında Dollfuss yeni bir "*Ständestaat*"

kurulduğunu ilan etti ve *Kruckenkreuz* (gamalı haça Avusturya'nın dinci-faşist bir karşılığıydı) rejimin yeni sembolü olarak tanıtıldı. Aynı ay içinde Wollersdorf'ta siyasî tutuklular için bir toplama kampı kuruldu. 1933'ün sonunda, Şubat 1934'ten çok önce Avusturya ne Nasyonal Sosyalist ne de Sosyal Demokrat muhalefete tahammül eden otoriter ve korporatist bir devlet olmuştu bile.

Sosyal Demokratlarla hesaplaşma nihayet 12 Şubat 1934'te, artık otoriter rejimin coşkulu destekçileri haline gelen hükümet güçleri ve *Heimwehr*'in Linz'de sosyalist bir ayaklanmayı kışkırtması ve buna karşılık Viyana'daki sosyalist liderliğin genel grev çağrısında bulunmasıyla gerçekleşti. Hükümet ve *Heimwehr*, "Avusturya-Bolşevik" tehdidini nihayet bastırmak için bu fırsatı bekliyordu ve sonraki birkaç gün boyunca bunu acımasızca gerçekleştirdiler. Kızıl Viyana'nın konut başarısının bir anlamda simgesi olan Karl-Marx Hof ağır topçu ateşine maruz kaldı. Birkaç yıl öncesine kadar duvarlarındaki şarapnel hasarı hâlâ görülebiliyordu. 15 Şubat'ta çatışmalar sona erdi ve sosyalist liderler Çekoslovakya'ya kaçtı; 16 Şubat'ta Sosyal Demokrat Parti lağvedildi ve varlıklarına el konuldu. Yüzden fazla hükümet askeri öldürülmüştü, sosyalistlerin kayıplarıysa o dönem için korkunçtu; sadece Viyana'da binden fazla *Schutzbundler* öldürülmüştü. Avusturya'daki iç savaş birkaç gün içinde sona erdi ama beraberinde taşralı ve kentli Avusturya arasındaki kültür savaşını da başlatmış oldu. *Heimat*, Kızıl Viyana'yı fethetmişti. Avusturya Cumhuriyeti yeni bir şeye, *Ständestaat*'a, sosyal tabakalar devletine dönüşecekti.

Dollfuss'un *Ständestaat*'ı 1918 sonrası Avusturya'sını iki savaş arasındaki muhafazakâr taşralılıkla gelenekçi Habsburg meşruiyeti arasında bir yere döndürme girişimiydi. 1 Mayıs 1934 tarihli anayasa, merkezî iktidarın korporatist bir hiyerarşiyle örgütlendiği bir Avusturya devleti yarattı. Sorunlu *demos* yerine, özünde işlevsel olan meclisler hep birlikte merkezî bir parlamento seçiyordu. Cumhurbaşkanı, Avusturya'nın belediye başkanları tarafından seçilecekti. Devletin temelleri açıkça "Hıristiyan ve kiliseye bağlı" idi ve bu durum Kilise'nin yeniden önem kazandığını teyit ediyordu. Devletin yeni hanedan sembolü bir kez daha Habsburg'un çift başlı

kartalıydı, ancak Babenber'in gri-beyaz-kırmızı kalkanıyla ona eşlik edecekti. Bu sembolizm, 1935'ten itibaren hakları ve mülkiyeti büyük ölçüde iade edilen Habsburg ailesine dair geliştirilen daha uyumlu bir yaklaşıma da uygundu. Bu, taşra perspektifinden bakıldığında olması gerektiği gibi bir Avusturya'ydı.

Devlet, resmi olarak kendinden olmayanlara karşı oldukça hoşgörülüydü: Mayıs Anayasası; dini eşitlik vaat ediyordu, Yahudilerin dinî kurumlarına dokunulmadı ve bazı Yahudilerin *Vaterlandsfront*'a katılmasına izin verildi. Avusturya *Ständestaat*'ı Yahudiler için Nazi Almanya'sından tartışmasız daha iyiydi. Yine de resmî hoşgörü, büyük ölçüde var olan gayr-i resmî bir antisemitizmi maskeliyordu. Yahudilerin sosyalist entelijansiyada öne çıkması, Şubat 1934'ten sonra birçok Yahudi'nin neden işlerini kaybettiğini ya da terfi ettirilmediğini açıklamaktadır. Ancak bu; sosyalizm yanlısı Yahudi doktorların, sosyalizm yanlısı Yahudi olmayan doktorlardan çok daha yüksek oranda terfi ettirilmediğini açıklamamaktadır. Yahudiler yine "*unerwunscht*" yani istenmeyen kişilerdi; yeni-eski devlet nihayetinde sadece "*Heimat*"ın "*bodenständig*" (*yerli*) Avusturyalıları içindi. Yeni siyasi kültür, Freud'un "sıkıştırılmış çoğunluk" olarak adlandırdığı, dışarıdan gelenlere yani sosyalistlere ve Yahudilere karşı kültürel bir dışlama kültürüydü.

Ständestaat, diğer bir düşman siyasî kültür olan Nasyonal Sosyalizme karşı da bir savunmaydı aynı zamanda. Dollfuss ve *Heimwehr* Avusturya solunun kökünü kururturken Avusturya'nın istikrarını bozan terörist saldırıların çoğunu Nazili eşkıyalar gerçekleştiriyordu. Avusturya faşisti bir hükümet bariz bir Nazi tehdidine karşı önlemler alsa da Nazi karşıtı stratejisi, derin bir kararsızlığın eşlik ettiği büyük bir çıkmaza girdi. Dollfuss ve daha da önemlisi Kurt Schuschnigg; Nazizm'e doğrudan karşı mı çıkmalı yoksa Avusturya'nın faşist ve Alman milliyetçisi unsurlarının sadakati için Hitler'le rekabet ederken Üçüncü *Reich*'la bir tür "*modus vivendi*"-ye[15] mi ulaşmalı, hiçbir zaman tam olarak emin olamadılar.

15 İki grup yahut devlet arasında, aralarındaki anlaşmazlık ve uzlaşmalara tam bir çözüm bulmadan gerçekleştirilen geçici antlaşma yahut iş birliği. (ç.n.)

Sorun; artık her ikisi de anti-demokratik olan iki "burjuva" kültürünün, sosyalist siyasî kültürden ya da "Yahudi" modern kültüründen olduğu kadar birbirinden de ayırt edilebilir olmamasıydı. *Heimwehr*'in faşist kültürü *Sturmabteilung*'un (SA) kültürüne oldukça yakındı ve onları ayıran tek şey nihaî sadakatleriydi. Ancak bu, sanıldığı kadar büyük bir fark değildi. Aralarında Schuschnigg'in de bulunduğu Avusturya faşistleri bile Avusturya'yı bir Alman devleti olarak görüyorlardı, elbette daha iyi bir Alman devleti olarak. Salzburg Festivali, 1933'teki turist vergisinin Alman katılımcıları büyük oranda kaçırmasından sonra gerçek anlamda daha uluslararası olsa da daha iyi ve daha kozmopolit bir Alman kültürünün sembolüydü hâlâ. Okul kitaplarında hâlâ meşeler Alman ve dolayısıyla Avusturya'nın ulusal ağaçları olarak yer alıyordu. Avusturya-faşist-Nasyonal Sosyalist tartışması Alman ailesi içinde bir tartışma olarak kaldı.

Nazilerin Avusturya için ölümcül bir tehdit olduğu aşikâr olmalıydı, ancak 25 Temmuz'da Dollfuss'un *Ballhausplatz*'daki ofisinde Avusturyalı Naziler tarafından darbe girişimine uğraması ve başarılı bir suikasta kurban gitmesi bu öngörüyü mutlaklaştırdı. Dollfuss'un ölümünün yarattığı uluslararası öfke, halefi Schuschnigg'e Avusturya'nın bağımsızlığını koruma mücadelesinde biraz nefes aldırdı. Ayrıca Mussolini'nin İtalya'sından aldığı yardım sözü de Hitler'in müdahaleden caydırılmasında rol oynadı. Ancak Avusturya'nın Nazizm karşısındaki durumu giderek kötüleşti.

Avusturya'nın ulusal kararsızlığı, Hitler Almanya'sının olağanüstü ekonomik başarısının sıradan Avusturyalıların düşünceleri ve sadakatleri üzerinde güçlü bir etki yaratmasına izin verdi. Psikolojik ve manevi açıdan Hitler'in Üçüncü Reich'ı, Schuschnigg'in kırsal *Ständestaat*'ından çok daha etkileyici ve "moral verici" bir manzaraydı. Avusturya hükümeti güçlü Şilin'le övünebilirdi ancak uygulanan sert malî ve finansal politikaların ekonomik büyüme ya da yeni istihdam yaratma konusunda pek bir faydası olmadı. Almanya'da işsizlik hızla düşerken Avusturya'da yüzde 20'ye yakın seyretmekteydi.

Avusturya'nın uluslararası konumu da kötüleşmişti. Nisan 1935'te Fransa, İngiltere ve İtalya'dan oluşan "*Stresa Cephesi*",

Hitler'in antlaşma revizyonizmine karşı duruşunun bir parçası olarak Avusturya'nın bağımsızlığını garanti altına almıştı. Ancak iki demokrasi de yani İngiltere ve Fransa da, Avusturya'nın faşist *Ständestaat*'ını korumak için fazla bir şey yapmaya pek hazır değildi. Komşu ve ideolojik olarak çok daha yakın olan faşist İtalya, Alman planlarına karşı Avusturya'nın başlıca koruyucusuydu.

Mart 1934 tarihli Roma Protokolleri'nden bu yana Avusturya fiilen bir İtalyan müstemlekesiydi. İtalya Ekim 1935'te Habeşistan'ı işgal ettiğinde Avusturya müttefikini kınamayı reddetti. Ancak itaatin uluslararası politikada pek bir önemi yoktu: Batılı güçlerin tepkisini çeken İtalya, Almanya ile yakınlaşmaya başladı. Stresa Cephesi'nin çöküşü Hitler'i Versay'ın hükümlerinden vazgeçmeye devam etmekte daha serbest davranmasına yol açtı ve Mussolini Almanya ile 25 Ekim 1936'da Roma-Berlin Mihveri'ni kuracak ittifaka doğru ilerliyordu artık. Avusturya iyice köşeye sıkışmıştı. İtalya, Avusturya ve Macaristan Mart 1936'da ek Roma Protokolleri ile ittifaklarını sıkılaştırırken Mussolini de Schuschnigg'e Nazi Almanya'sı ile bir uzlaşmaya varması için baskı yapıyordu. Schuschnigg'in buna uymaktan başka çaresi yoktu.

11 Temmuz 1936 tarihli anlaşma, kâğıt üzerinde, Almanya'nın Avusturya'nın egemenliğini tanıdığı ve Avusturya'nın iç siyasî gelişmelerinin Avusturya'yı ilgilendirdiği makul bir uzlaşmaydı. 1.000 marklık turist vergisi kaldırıldı. Ancak Alman hükümeti hiçbir zaman müdahalede bulunmama sözünü yerine getirme niyetinde değildi ve Avusturya'nın verdiği tavizler Avusturya'nın bağımsızlığının sonunun başlangıcı oldu. Avusturya bir Alman devleti gibi hareket edeceğine, Nazi karşıtı propagandayı durduracağına ve yaklaşık 17.000 Nazi siyasî mahkûmunu affedeceğine söz verdi. Schuschnigg ayrıca, görünüşte "Alman" çıkarlarını korumak için "ulusal" kampın iki temsilcisinin kabineye girmesine izin verdi: Edmund Glaise-Horstenau ve Guido Schmidt. Radikal Avusturyalı Nazi "illegalleri" bu uzlaşmadan hoşlanmamış olabilirler ama bu uzlaşma Hitler'e istediğini verdi: Artık Almanya'nın Avusturya hükümetinde iki Truva atı ve "ulusal" çıkarları "korumak" hususunda müdahale etmek için bolca fırsatı vardı.

Temmuz Anlaşması'nın bir sonucu da *Heimwehr*'in etkisinin "Alman yolu" lehine azalması, Alman milliyetçilerinin ve ılımlı Nazilerin Avusturya faşist çevrelerine katılmasıydı. *Heimwehr* ilk günlerinde *Ständestaat* için çok yararlı olmuştu ancak birimleri arasındaki bölünmüşlük ve liderlerinin, özellikle de Starhemberg ve Fey'in dengesiz davranışları, bu kadar fazla soruna değmeyeceği anlamına geliyordu artık.

Starhemberg; şansölye yardımcısı, ulusal güvenlikten sorumlu ve *Vaterlandsfront*'un lideriydi ama rejime ideolojik olarak uymuyordu. Schuschnigg bir faşistten ziyade otoriter biriydi. Muhafazakâr bir Katolik'ti ve özünde meşruiyetçi ve monarşistti. Starhemberg ise siyasî Katolikliği bir düşman olarak görüyor ve Avusturya'yı gerçek bir faşist devlete dönüştürmek istiyordu. İtalya'nın Almanya'ya doğru kaymasıyla birlikte Starhemberg'in Avusturya'daki konumu ciddi şekilde tehlikeye girdi. Mayıs 1936'da İtalya'nın Habeşistan'ı fethini "Yaşasın Faşist Düşünce" sözleriyle selamlayınca Schuschnigg onu görevden aldı. Görünüşte Fransa ve İngiltere'nin protestolarına yanıt olarak yapılan bu hareket, aslında ideolojik bir düşmandan kurtulmak ve en azından vatansever özel orduları kontrol altına almaya başlamak içindi.

"Alman yoluna" dönüş, *Heimwehr*'in ehlileştirilmesini hızlandırdı. Kabinenin iki "ulusal" üyesi *Heimwehr* üyelerinin yerini aldı. Ekim ayında *Heimwehr* de dahil olmak üzere tüm milisler feshedildi. Kasım ayında yapılan kabine değişikliğinde Schuschnigg kalan *Heimwehr* unsurlarını tasfiye etti ve Glaise-Horstenau'nun İçişleri Bakanı, Schmidt'in de fiilen Dışişleri Bakanı olmasıyla "ulusal" cephenin mevcudiyeti güçlendirildi.

Schuschnigg 1936'nın sonunda yönünü, İtalya ve Avusturyalı faşistlerle ittifak yapmaktan Almanya'yı yatıştırmaya çevirmişti. Pek bir alternatifi de yoktu gerçekten. Habeşistan, *Ständestaat*'a duyulan hoşnutsuzluk ve İngiltere'nin Hitler'i yatıştırması nedeniyle Avusturya, Fransa ve İngiltere'den hâlâ çok az şey bekleyebilirdi. İtalya, Ekim ayındaki Mihver Anlaşması'ndan sonra Avusturya'nın bağımsızlığını koruma konusunda artık pek de endişe etmiyordu.

Mussolini'nin ağustos ayında Avusturyalıları Almanların niyetleri konusunda uyarması ve Avusturya'nın "yirmi ayı kaldığını" demesi pek hayra alamet değildi. Almanya'nın Avusturya'nın yönetimini devralmasına İtalya'nın razı olması, Almanya'nın Güney Tirol'ü İtalya'ya bırakma sözü verdiği 1937 Nisan'ı gibi erken bir tarihte kesinleşmişti.

Güvenilir bir dış destekten yoksun olan Schuschnigg, "ulusal" gruplar ve Nazi grupları bir araya getirerek artan Alman baskısını hafifletmeye çalıştı. Şubat 1937'de çetin ceviz Nazi "illegallerini" da içeren bir Yediler Komitesi kuruldu. Haziran ayında "ulusal" çıkarlar için bir *Volkspolitisches Referat* (Kamu Politikası Kurulu) kuruldu. Sözde "ulusal" ve ılımlı biri olan Arthur Seyss-Inquart, *Staatsrat*'ın bir üyesi oldu. Yine de kimin kimi seçtiği belli değildi. Schuschnigg, "ulusal" kampı *Ständestaat*'a dahil ederek gönüllerini almaya çalışırken "ulusal" kamp Alman sadakatini koruyor ve Alman hükümeti Avusturya'yı tamamen "kooperatifleştirmeye" hazırlanıyordu. Nisan ayında Glaise-Horstenau talimat almak üzere "gayri resmi görüşmeler" için Berlin'deydi. Haziran ayında Schuschnigg "ulusal" kampı sahiplenirken Alman genelkurmayı *Anschluss* planının ilk taslağı olan "Otto Özel Senaryosu"nu geliştirdi.

Ekonomik ve malî açıdan Avusturya'daki koşullar 1937'nin sonunda belirgin bir şekilde iyileşmiş, işsizlik 233.000'e düşmüştü. Grossglockner-Hohenalpenstrasse, Viyana'daki Reichsbrucke ve Wiener Hohenstrasse gibi kalkınma projeleri etkili olmuştu; döviz rezervleri tüm zamanların en yüksek seviyesindeydi. Ancak ekonomik iyileşme, 1927'den bu yana süre gelip Schuschnigg rejimini çaresiz bir durumda bırakan siyasî felaketler zincirini (ve tercihlerini) ortadan kaldıramadı.

Solun 1934'te ezilmesi, yabancılaşmış ve dışlanmış kesimleri, komünistler de dahil olmak üzere, ya solun daha aşırı unsurlarını desteklemeye ya da Avusturya konformizminin geriye kalan diğer odağı olan "ulusal" kampa ve Nazilere destek vermeye yöneltti. 1937'deki göreceli ekonomik başarı, muhtemelen Avusturyalıların çoğunluğunun otoriter Katolik Sağ'ın iktidarı tekeline almasına

duyduğu kitlesel kızgınlığı pek de yatıştıramadı. Büyük altın rezervlerine sahip olmak Avusturya'yı Üçüncü Reich için daha da cazip bir hedef haline getiriyordu.

Yurtdışında yalnız bırakılmış, yurtiçinde bölünmüş ve başıboş olan Avusturya *Ständestaat*'ı 1938'in başında Nazi Almanyası'nın insafına kalmıştı. Eylül 1937'de Mussolini, Hitler'in Avusturya üzerinde istediği gibi at koşturmasına izin vermişti. Kasım ayı başlarında Hitler hem Avusturya'yı hem de Çekoslovakya'yı işgal etme planlarını generallerine anlatmıştı ve Almanya'nın Viyana Büyükelçisi Franz von Papen de Nazi işgalinin planlanmasına yardımcı oluyordu. "Tavs Planı"nın ayrıntıları 1938 Ocak'ının sonlarında ortaya çıksa da Naziler 1934'te olduğu gibi geri çekilmeyi düşünmüyorlardı artık. Bunun yerine Hitler kapının önüne koyma taktiğini benimsedi: 5 Şubat'ta Hitler, Papen'e Schuschnigg'i Salzburg sınırının hemen ötesindeki Berchtesgaden'in yukarısındaki Kartal Yuvası'na davet ettirerek "havayı yumuşatmak" için görüşmeler yaptırdı. Schuschnigg daveti kabul etti ve Guido Schmidt eşliğinde 12 Şubat'ta oraya vardı.

Sabah yapılan bire bir görüşmede Hitler, Schuschnigg'i çok korkuttu ve öğleden sonra yapılan daha halka açık bir toplantıda Avusturya'yı Almanya'nın yarı Nazi uydusu haline getiren müzakere edilemez bir ültimatom verdi. Seyss-Inquart içişleri bakanı olacak, hapisteki tüm Avusturyalı Naziler serbest bırakılacak, Avusturya'da Nasyonal Sosyalizm yasallaştırılacak ve tüm Naziler devletteki görevlerine geri dönecekti. Hitler'in verdiği tek taviz, Schuschnigg'e Avusturya Cumhurbaşkanı Wilhelm Miklas'ın bu değişiklikleri onaylaması için üç gün süre tanımak oldu.

Schuschnigg, Berchtesgaden'den yılgın ve korkmuş bir şekilde ayrıldı. 14 Şubat'ta Miklas'ı Hitler'in talep ettiği değişiklikleri onaylamaya ikna etti ve 16 Şubat'ta bu değişiklikler yerine getirildi: Schmidt resmi dışişleri bakanı, Seyss-Inquart içişleri ve güvenlik bakanı oldu, Glaise-Horstenau da kabinede yer aldı. Siyasi suçlar için af ilan edildi ve Avusturyalı Naziler artık neredeyse hiç rahatsız edilmeden faaliyet gösteriyordu.

Bağımsızlık taraftarları toparlanmaya çalıştı. 17 Şubat'ta eski İmparator Charles'ın oğlu Otto Habsburg, hükümeti devralmayı teklif etti (Schuschnigg 2 Mart'ta reddetti). 24 Şubat'ta Schuschnigg, Hitler'in 20 Şubat'taki Avusturya-Almanya Birliği talebine Avusturya'nın bağımsızlığından asla vazgeçmeyeceğini ilan ederek yanıt verdi ve sözlerini şöyle bitirdi "Kırmızı-beyaz-kırmızı, ben ölene kadar." Bu söylem, eyaletlerde Nazilerin daha da huzursuz olmasına yol açtı ve pek de inandırıcı olmadı. Hitler'e karşı çıkmaya istekli olan sosyalist hareketin kalıntılarına ulaşmak için son dakika girişimleri oldu. Ancak Otto Bauer'in sürgündeyken; Solun Hitler'e karşı iş birliği yapacağını ama Schuschnigg için yapmayacağını ilan etmesinde 1934'ün hatırasın kasvetli havası hâlâ etkisini sürdürüyordu. Nazilere karşı birleşik bir sosyalist-muhafazakâr cephe örgütleme çabaları sonuçsuz kalmıştı.

Schuschnigg 6 Mart'ta bağımsızlık konusunda ulusal bir referandum düzenleyerek Nazi dalgasına bir kez daha meydan okumaya karar verdi ve 9 Mart'ta, referandumun ayın 13'ünde yapılacağını ilan etti. Bu referandum hiçbir zaman gerçekleşmedi. 10 Mart'ta birçok il merkezinde kitlesel Nazi gösterileri yapıldı ve Nazi karşıtı gösteriler de olmasına rağmen Naziler üstünlüğü birçok yerde ele geçirdi. Alman sınırı 10 Mart'ta kapatıldı ve 11 Mart'ta Hitler Avusturya'nın işgali demek olan Otto Operasyonu'nun başlatılması emrini verdi.

11 Mart sabahı Seyss-Inquart ve Glaise-Horstenau, Schuschnigg'e referandumdan vazgeçmesi ya da istifa etmesi için Hitler'in ültimatomunu verdi. Schuschnigg saat 16.00'da hem referandumdan vazgeçti hem de istifa etti. Miklas ilk başta Seyss-Inquart'ı şansölye olarak atamayı reddetse de Avusturya'nın bağımsız bir devlet olarak fiilen sonu gelmişti. Saat 19.50'de Schuschnigg istifasını bir radyo konuşmasıyla kamuoyuna duyurdu ve yaklaşmakta olan Alman işgaline karşı direniş gösterilmemesini, böylece (Alman ya da Avusturyalı) "Alman kanı" dökülmemesini istedi. İki savaş arası Avusturya kimliğinin Alman ulusal karakteri konusundaki vahim kararsızlığı son sözlerine kadar devam etti. Schuschnigg

konuşmasını "Almanca bir kelime ve yürekten bir dilek" ile bitirdi: Tanrı Avusturya'yı korusun!

Miklas hala direnirken, Göring Avusturya'nın işgalinin devam etmesini ve Seyss-Inquart'ın iktidarı ele geçirmesini emretti. Saat 11.14'te radyo Miklas'ın Seyss-Inquart'ı şansölye olarak atadığını duyurdu ve gece yarısı Miklas Nazi egemenliğindeki yeni kabineyi onayladı. Bir Alman askeri bile sınırı geçemeden Avusturya Nazilerin eline geçmişti.

Alman işgali 12 Mart sabahı saat 5.30'da başladığında, neredeyse hiç muhalefet olmadı ve işgal bir zafer geçidine dönüştü. Aceleyle organize edilen işgalin tek ciddi sorunu lojistikti, tankların benzini tükenmek üzereydi ancak hevesli Avusturyalılar kısa sürede vatansever bir davranış olarak Alman tanklarını doldurdular. Hitler, 12 Mart akşamı Linz belediye binasının balkonuna çıkmış ve kendisine hayranlık duyan kalabalığa hitaben bir konuşma yapmıştı bile. Ertesi gün, coşkulu karşılamadan cesaret alan Hitler, Almanya ve Avusturya'nın tam birleşmesi için bir yasa tasarısı hazırladı ve yasalaşması için Viyana'ya gönderdi. Miklas bu tasarıyı imzalamayı reddederek istifa etti ve kabine tasarıyı kanunlaştırdı. Avusturya'nın varlığı "yasal olarak" sona ermişti.

11-13 Mart olaylarında gerçekten de çok az "Alman kanı" dökülmüştü. Naziler çok sayıda siyasî muhalifi derhal tutukladı ve bunlardan bazıları "intihar etti". Yine de genel olarak çok az fizikî şiddet yaşandı – Avusturya'daki Yahudiler hariç. Anschluss'a Viyana'da ve başka yerlerde, hem Yahudilerin hem de Avusturyalıların tarih tasavvurlarına kazınmış olan korkunç zulüm sahneleri eşlik etti. Yahudiler, Nazi haydutları tarafından kaldırımları fırçalamaya zorlanırken mutlu seyirciler etrafta toplanıyordu. Yahudi işyerleri ve evleri yağmalandı ve Yahudiler dövüldü. *Anschluss*-pogromunun coşkulu *Judenhatz*'ında (Yahudi avında) birçok Yahudi öldürüldü.

Mart 1938'de Avusturyalılar sokaklarda *Anschluss*'u sevinçle karşılarken Yahudiler dünyalarının çöktüğünü görmüşlerdi. 1927'de "*Ist er ein Jud?*" sorusu, Yahudilerin tam anlamıyla Avusturyalı olarak kabul edilmediğinin can sıkıcı bir işaretiydi. 13 Mart'tan sonra bu bir ölüm kalım meselesi haline gelecekti.

HİTLER DEVRİ, 1938-1945

13 Mart 1938'de Avusturya'nın bu statüsü sona erdi. Mayıs ayında Hitler, yeniden adlandırılan Ostmark'ın yedi *Gau*'ya (Nazi Almanyası idarî birimi) bölünerek Alman İmparatorluğu'na tamamen entegre edilmesini emretti. 1942'de Ostmark, geriye kalan her türlü ayrı kimliğinin ortadan kaldırılması için "*Donau- und Alpengaue*" oldu. Böylece "Avusturya" tarihi Nazi yönetimi altında resmen askıya alınmış oldu ve bu durum yakın zamana kadar, 1938-45 dönemini Avusturya tarihinin bir parçası olarak görmeyen 1945-sonrası Avusturya tarihyazımına da yansıdı. 1980'lerin ortalarının sancılı günlerinden sonra yayınlanan Avusturya tarihleri bu dönemi daha kapsamlı bir şekilde ele alsa da "Hitler Dönemi"ni Avusturya deneyiminin bir parçası olarak görme konusunda hâlâ, anlaşılabilir olsa da, büyük bir suskunluk mevcuttur.

Avusturya ve Ostmark arasındaki süreklilik, 1945-sonrasındaki birçok Avusturyalının kabul etmek istemeyeceği kadar fazladır. Birçok açıdan hayat, Mart 1938'den sonra da daha önce olduğu gibi devam etti ve birçok Avusturya devlet kurumu yeni yöneticiler tarafından kendi maksatlarına göre dönüştürüldüler sadece. Belvedere'deki Avusturya Galerisi'nde müdür olan Franz Martin Haberditzl'in yerine Nazi yardımcısı Bruno Grimschitz getirildi (diğer Yahudi yardımcısı Heinrich Schwarz ise kaçtı), ancak bunun dışında galerinin yönetimine büyük ölçüde dokunulmadı ve savaş boyunca aynı antetli kağıdı, başında "Avusturya Galerisi" ibaresiyle kullandı. Birçok açıdan (gayr-ı resmî, kültürel ve yapısal) "Avusturya" devam etti.

Avusturya Nazi haritasından kazınmış olsa bile, bölge hâlâ oradaydı ve sakinleri, bir zamanların ve geleceğin Avusturyalıları, büyük ölçüde orada yaşamaya devam etti. Aslında bir zamanların ve geleceğin Avusturya ekonomisi ve toplumu, Nazi yönetimi altında "Avusturya" tarihindeki en büyük dönüşümlerden birini yaşayacaktı.

Alman birlikleri Avusturya'yı işgal ettiğinde ve Hitler, *Anschluss* emrini verdiğinde Avusturyalıların birçoğu coşku içerisindeydi. Hitler'in 15 Mart'ta Viyana'daki Heldenplatz'da yaptığı ve "vatanının Alman İmparatorluğu'na katıldığını" ilan ettiği konuşmasında kitlesel

37. Resim. Hitler Leonfelden'de, 20 Ekim 1938, Krumau'dan gelirken.

dalkavukluk sahneleri vardı. Bu tür sahneler tüm Avusturyalıların *Anschluss*'u desteklediği anlamına gelmez (Viyanalılar Napolyon'un ordusuna da sevgi gösterilerinde bulunmuştu) ancak bunların neyi temsil ettiği belirsizliğini koruyor. Sıkıntılı bir siyasî krizin sonunda yaşanan rahatlama mı? *Ständestaat*'ın otoriter Katolikliğinden kurtulmanın sevinci mi? Alman Avusturya'sının Alman anavatanına, mücbir sebeplerle bile olsa, "dönüşünün" tarihsel "kaçınılmazlığının" kabulü mü?

Tüm bu hususlar ve daha fazlası *Anschluss*'un kabul görmesine katkı sağladı. Naziler, işgal ve darbenin durdurulamaz bir oldubitti olduğu hissini ustalıkla yaratarak kaderci Avusturyalıların kendilerini kaçınılmaz olana teslim olmuş gibi görmelerini sağladılar. Avusturya'nın Katolik piskoposlarının Nazilerin yönetimi ele geçirmesini desteklemeleri, vaktiyle çok saygı duyulan Avusturyalıların büyük güçlere boyun eğdiğinin bir göstergesidir. Gerçi başka seçenekleri de yoktu.

Ständestaat'ın kötü sicili Avusturya halkını, özellikle de ruhban faşizmi ile Nasyonal Sosyalizm arasında pek fark göremeyen işçi sınıfının geniş kesimlerini kayıtsızlaştırmıştı.

Nazizm'i onaylamadan da Avusturya'nın Almanya ile uzun zamandır arzulanan birliğini onaylamak mümkündü. Sadece Avusturyalı Alman milliyetçileri arasında değil, ilerici liberaller ve sosyalistler arasında da güçlü bir pan-Alman gelenek vardı ve bunların çoğu Hitler'den nefret etmekle *Anschluss* gerçeğini memnuniyetle karşılamak arasında kalmıştı. Renner, *Anschluss*'u onayladı ve Heinrich Gomperz gibi sürgündeki liberal bir Yahudi bile Avusturya'nın Almanya ile "yeniden birleşmesi" gerçeğinden duyduğu memnuniyeti ifade edebildi.

Anschluss'a verilen tepki karmaşık olsa da Avusturyalıların çoğunluğunun onu desteklemiş olması muhtemeldir. 10 Nisan'daki halk oylamasında; yüzde 99,75 gibi tuhaf bir oranla "yeniden birleşme" yönünde oy çıktı (bu tür durumlarda konformizm dürtüsü hakkında çok şey söylenebilir) ve bu; Katolik Kilisesi ve hâlâ mevcut olabilen sosyalist liderlerin hepsinin "Evet" çağrısı yapması, Nazi işgalinin kabulünün çok kesin bir göstergesiydi muhtemelen. (Gizli) Nazi desteğinin büyük ölçüde arttığı 1930'lu yıllarda Avusturya'daki halkın hissiyatı göz önüne alındığında pek çok Avusturyalı, muhtemelen çoğunluğu, 1938'de *Anschluss*'u bilfiil talep etti ve geri kalanların çoğu kaçınılmaz olana razı oldu.

Anschluss'un kaybedenleri de vardı. Siyasî muhalifler toplandı: Birçoğu Dachau toplama kampına götürüldü ve orada öldüler. Emil Fey gibi daha açık sözlü muhaliflerden bazıları intihara zorlandı. Gelgelelim ki 13 Mart'ın hemen ardından tutuklanan yaklaşık 20.000 kişinin yaklaşık dörtte üçü birkaç hafta sonra serbest bırakıldı; çoğu Avusturyalı için Mart 1938'den sonra pek bir şey değişmedi ve hatta kesinlikle daha kötüye gitmediği bile söylenebilir. Nazi liderliği ülkede derhal büyük bir ekonomik yatırım programı başlattı: 13 Mayıs gibi erken bir tarihte Linz'de Hermann Göring Çelik Fabrikası'nın temeli atıldı.

Mart 1938'in asıl kaybedenleri Avusturya Yahudileriydi. Naziler ve onların fırsatçı yandaşlarından oluşan çetelerin; "kanunu" kendi ellerine aldığı, Yahudilerin ev ve işyerlerini zorla kamulaştırdığı "vahşi Aryanlaştırma" süreci daha *Anschluss* tamamlanmadan 12 Mart'ta başlamıştı. Birkaç hafta sonra Nazi yetkilileri durumu istikrara kavuşturmak için katı düzenlemeler getirince "vahşi Aryanlaştırma" organize ve devlet onaylı bir soygun sistemine dönüştü. 12 Mart'tan sonra birçok Yahudi firmasına Nazi "komiserleri" tarafından el koyulması daha sonra yasal olarak onaylandı; geriye kalan Yahudi firmalarıysa ya orta sınıf refahının bir biçimi olarak Nazi üyelerine devredildi ya da Yahudi olmayan çalışanların Nazi yönetimindeki kooperatiflerine dönüştürüldü.

Binlerce Yahudi işini kaybetti, mülklerini saçma sapan düşük fiyatlarla "satmaya" zorlandı ya da çeşitli düzmece suçlamalarla mülklerine el konuldu. Yahudi çocuklar "Aryan" okullarından kovuldular ve Yahudilerin yüksek öğrenim kurumlarına katılımına büyük bir sınırlama getirildi. Yahudiler Viyana'da açıkça istenmiyorlardı artık ve birçoğu zor ama hayat kurtarıcı bir kararla anavatanları Avusturya'yı terk etti. Nazi yetkilileri de, olabilecek en ağır bedeli ödeterek, Yahudilerin ülkeyi terk etmesine çalışıyorlardı. 1938 Ağustosu'nda Viyana'daki Yahudi Göçü Merkezi Ofisi'nin başına Linz'de büyümüş biri olan Adolf Eichmann getirildi; mülteci adaylarının göç etmelerine izin verilmeden önce nakit paralarının ve eşyalarının büyük bir kısmının çalınmasına yönelik bir prosedürü geliştirdi. Böylece Naziler, büyük miktarda para karşılığında çok sayıda Yahudi'den kurtulmuş oldu: 1939 Kasım'ına kadar 125.000'den fazla Avusturyalı Yahudi "Ostmark"tan kaçmıştı.

Gidenler arasında Avusturya'nın en büyük sanatçı ve düşünürlerinin yanı sıra (Sigmund Freud da onlardan biridir), Orta Avrupa (Viyana) entelektüelini Batı kültürünün bir demirbaşı haline getirecek olan birçok gelecek vaat eden kişi de vardı. Ancak gidenlerin hepsi kabul edildikleri Batı ülkelerinde başarılı olamadı. İngiltere, Amerika ve İngiliz kontrolündeki Filistin'de mültecilere yönelik kısıtlamalar katı bir şekilde devam ettiğinden birçok Viyanalı Yahudi

kendilerine vize verip bir çıkış yolu temin edebilecek herhangi bir ülkeyi çaresizce aramak zorunda kaldı. Bir grup Yahudi soluğu Hint Okyanusu'ndaki Mauritius Adası'nda aldı. Bir başka büyük grup ise Japon işgali altında olmasına rağmen Şangay'a sığındı. Viyana'dan kaçanların çoğu diğer kıta ülkelerine; Çekoslovakya, Hollanda veya Fransa'ya kaçtı ve bu yüzden savaş sırasında tekrar Nazi ağına yakalandılar. Güvenli limanlara ulaşanlar için bile sürgün travması bazen çok ağır olmaktaydı. 1938 Mart'ından sonra Viyana'daki Yahudiler arasında intihar oranı son derece yüksekti; gerçi mülteciler arasında da bu oran yüksekti, umutsuzluk ve zorluğun daha sıradan biçimleri de çok büyük zararlar vermekteydi. Bütün mültecilerin belki de üçte biri bu savaştan sağ çıkamayacaklardı.

Viyana'da kalanlar için durum giderek daha da vahim bir hâl alıyordu. Viyana'da Yahudilere karşı gelişen toplum baskısı ve hevesli yerel Nazilerin faaliyetleri, Avusturya'nın itibarını sarsacak bir şekilde, Üçüncü *Reich*'ın "Nihaî Çözüm" politikalarına ilham olmaktaydı. *Reichskristallnacht*, yani 9 Kasım 1938'deki Kırık Camlar Gecesi, Üçüncü *Reich*'ın her yerindeki Yahudiler için dehşet verici bir olaydı; lâkin radyo spikerinin Leopoldstadt Sinagogu'nun yakılmasını Guy Fawkes Gecesi'nin[16] neşeli bir Nazi versiyonuymuş gibi anlattığı Viyana'da özellikle dehşet vericiydi. O gece kırk iki sinagog ve ibadethane tahrip edilmiş, en az yirmi yedi Yahudi öldürülmüş ve seksen sekiz kişi de ağır yaralanmıştır. İdeolojilerinin sözde yasaklamasına rağmen Yahudi kadınlara da tecavüz edilmişti.

Viyana'da kalan Yahudiler kobay; yerel Nazi liderliği ise Avrupa Yahudilerini ortadan kaldırma ve ardından öldürme planının öncüleri oldular. Viyana'daki uzun süreli konut sıkıntısını gidermek için Yahudiler evlerinden atıldı ve başta Leopoldstadt olmak üzere yarı gettolarda yaşamaya zorlandı. 1939 Temmuz'u gibi erken bir tarihte, yerel Naziler halkın Yahudilerin yakınında yaşamak zorunda kalmaktan rahatsız olmalarını bahane ederek Yahudileri Viyana yakınlarındaki toplama kamplarına sürme planları hazırladı. Gelgelelim

16 Geceleri havaî fişekler atılıp meşale alaylarının yakıldığı bir kutlama. Britanya'da bilhassa popülerdir. (ç.n.)

ki Polonya'da kazanılan zafer, Yahudileri oraya gönderme ihtimalini ortaya çıkardığında bu planlardan vazgeçildi; yine de Viyana'daki bu girişim, Yahudilerin "Doğu'ya" toplu olarak sürülmesi ve nihaî olarak yok edilmesi politikasına katkıda bulunmuş olabilir.

Ekim 1939'da dinî hesaplamaya göre 66.000 Yahudi ve "ırkî hesaplamaya" göre 39.000 Yahudi hâlâ Viyana'daydı. Eylül 1939'da savaşın başlaması ve dış yardımın kesilmesiyle canavarlaştırılmaları, marjinalleştirilmeleri ve aşağılanmaları hız kazandı. Nazilerin Viyana Yahudilerine yönelik niyetleri sefilliğin çok ötesine geçmişti artık. Haziran 1940 gibi erken bir tarihte Hitler, Viyanalı yetkililere Viyana'da kalan tüm Yahudilerin Polonya'ya sürülmesini emretmiştir; 1941'in başlarında sürgünler başladığında yetkililer, Yahudi Cemaati'nin yöneticilerine sürgün listeleri hazırlamalarını ve listedekileri nakletmek üzere "şefler" atamalarını emretti. Cemaat 1942 Kasım'ında feshedildiğinde onun işlevini üstlenen İhtiyarlar Heyeti, kimin gönderileceğini belirlemekle mesuldü. Böylece Naziler, Viyana'daki Yahudiler arasında kimin yaşayıp kimin öleceğine karar vermiş oldu.

Sovyetler Birliği'ne karşı savaş hazırlıkları ve Polonya'ya sürülen Yahudilerle ilgili politika kararları, 1941 baharında sürgünlerin duraklamasına yol açtı. Lâkin; bir önceki yaz Rus cephesinde elde edilen büyük kazanımlar ve 1942 Ocak'ında Wannsee Konferansı'nda Yahudi sorununun "Nihai Çözümü" için kapsamlı bir plan üzerinde karar kılınması Viyana Yahudilerinin tehcirinin 1942'nin başlarında daha ölümcül ve etkin bir şekilde yeniden başlayabileceği anlamına geliyordu. Çoğu artık doğrudan imha kamplarına yapılan nakiller Viyana'nın Yahudi nüfusunu her ay 5.000 kadar azaltıyordu: 1943 Nisan'ında Viyana'da 8.000'den az Yahudi vardı ve o yılın geri kalanında ve 1944'te daha fazla Yahudi ölüme gönderilecekti. *Anschluss*'tan önce Viyana'da dinlerine göre 170.000, "ırklarına" göre ise 200.000'den fazla Yahudi yaşıyordu. Savaşın sona erdiği 1945 yılında Viyana'da 5.700 Yahudi vardı ve ölüm kamplarında 2.142 Viyanalı Yahudi hâlâ hayattaydı. Holokost sırasında 65.000'den fazla Viyanalı Yahudi öldürülmüştür. Viyana'daki yaklaşık 1.500 Yahudi,

Yahudi olmayanlar tarafından saklanarak kurtarılmıştır. Simon Wiesenthal, SS ve toplama kampı personeli arasındaki Avusturyalılar üzerine yaptığı çalışmaya dayanarak Üçüncü *Reich*'ın hizmetindeki Avusturyalıların yaklaşık üç milyon Yahudi'nin ölümünden sorumlu olduğunu tahmin etmektedir.[17]

Son zamanlarda tarihçiler bu tahmini sorguluyorlar. Yine de Holokost'un ölüm makinesinde Avusturyalıların aşırı temsili dikkat çekici olmaya devam etmektedir. Avusturyalılar Yahudi karşıtı önlemlerin alınmasında ve formüle edilmesinde çok aktif bir rol oynamıştır; Viyana'daki politikalar Üçüncü *Reich*'ın politikaları için bir model olmuştur genellikle. Avusturya devleti artık var olmadığından devletin sorumluluğu meselesi tartışmalıdır. Ancak ulusal sorumluluk meselesi bu kadar kolayca göz ardı edilemez.

Nazi döneminde Avusturyalılar Üçüncü *Reich*'ın nüfusunun yüzde 10'unu bile oluşturmamalarına rağmen Avusturyalılar Holokost'un komuta kademesinde birçok kilit pozisyonda yer aldılar; Nazilerin Yahudi karşıtı politikası Avusturyalıların öncülüğünde şekillenmiş gibi gözükmektedir. "Almanya" ve "Almanlar" geleneksel olarak Holokost'un tek sorumlusu hatta çoğu zaman suçlusu olarak görülseler de Avusturyalıların Holokost'un sorumluluğundaki payı, sayıları göz önüne alındığında, Almanlardan oransal olarak çok daha büyüktür. "Avusturyalı" Hitler, 1938'den çok önce Alman vatandaşı olmuştu; ancak Yahudilerin yok edilmesindeki diğer faillerin çoğu 1938'te Avusturyalıydı zaten. O zamanki Avusturyalılar -ve şimdiki Avusturyalılar- insanlık tarihindeki en kötü soykırımın sorumluluğunu taşımaktadırlar.

Hitler dönemindeki Avusturya tarihinin temel ve acı verici sorunu, dönemin büyük bölümünde Avusturyalıların ve Avusturya ekonomisinin Nazi yönetiminden büyük faydalar sağlaması ve çoğu Avusturyalının aktif veya pasif olarak rejimi, özellikle de Führer'i desteklemesidir. Avusturyalılar, genel anlamda, işgal altındaki bir ulus gibi davranmadılar ve öyle muamele görmediler.

---

17 Alıntı için bkz. Gerhard Botz, '*The Jews of Vienna from the Anschluss to the Holocaust*', içinde I. Oxaal, M. Pollak ve G. Botz (ed.), Jews, Antisemitism and Culture in Vienna (Londra, 1987), s. 202.

Nazilerin Avusturya ekonomisine ve toplumuna büyük bir modernleştirici etkisi oldu. Bireylerin başına Yahudi mülklerinin "Aryanlaştırılmasından" büyük "talih kuşları" konmuş ve kazançlar elde edilmiş olabilir ancak Almanya'nın savaş ihtiyaçları için yapılan sermaye yatırımlarından dolayı çok daha büyük bir ekonomik destek vardı. Almanya'nın askerî altyapısının büyük bir kısmı Avusturya topraklarında kurulmuştu zira Almanya'nın büyük bir kısmının aksine Avusturya, Müttefik bombardıman uçaklarının menzili dışındaydı (1943'e kadar). Hitler'in memleketi Linz, hem son teknoloji ürünü Hermann Göring Çelik Fabrikası hem de nitrojen üretimi için büyük bir kimya fabrikası ile en büyük yatırımlardan bazılarının yapıldığı yerdi. Wiener Neustadt, Üçüncü *Reich*'ın en büyük uçak fabrikasına ev sahipliği yaptı. Kaprun da dahil olmak üzere, 1938'den önce planlanan ancak maddî kaynak yetersizliği nedeniyle gerçekleştirilemeyen hidroelektrik projelerinin birçoğu hayata geçirildi. Demiryolu ağının büyük bir bölümü elektrikli hale getirildi; Nazi ekonomik mucizesinin alametifarikası olan "Otobanlar" Salzburg'dan Viyana'ya kadar inşa edildi. *Anschluss*'tan sonraki birkaç ay içerisinde Avusturya'nın işsizlik sorunu neredeyse ortadan kalkmış ve Avusturya ekonomisi çok daha modern bir temele oturmuştu.

Ekonomik değişimler beraberinde büyük bir sosyal değişimi de getirdi. Nazi yatırımlarının yarattığı işgücü talebi, birçok çiftlik işçisinin ve ev hizmetlisinin şehirlere ve sanayi merkezlerine kaçmasını sağladı. Dolayısıyla Nazi dönemi birçokları için Avusturya kırsalının yarı-feodal dünyasından kurtuluş dönemiydi. Nazi sosyal politikasının bizzat kendisi, savaş arası Avusturya düzeninden, özellikle de *Ständestaat*'tan çok daha "modern"di.

Katolik Kilisesi'nin gücü azaltılmıştı: Boşanmış Katolikler artık sivil bir törenle de olsa yeniden evlenebiliyordu. Nisan 1939'da Kilise Vergisi'nin yürürlüğe konması, Kilise'nin inananlar üzerindeki gücünü artırıyor gibi görünse de amacı Kilise'den ayrılmak ve kendini sadece "*gottesgläubig*" (Tanrı'ya inanan) ilan etmek için malî bir teşvik yaratmaktı. Bu tür tedbirler, Nazi rejiminin Avusturya'daki liberal ve Alman milliyetçisi ruhban karşıtlığının hedeflerini devam

ettirdiğini göstermektedir. Nazi rejiminin Kardinal Innitzer ve Kilise hiyerarşisine gösterdiği düşmanlık, birçok Avusturyalı tarafından ruhban sınıfının '*pfäffisch*' (mutaassıp) kontrolünden kurtuluşun (ki bazıları için bu dört asır geç kalınmış bir kurtulmaydı) bir parçası olarak algılanmıştır.

Nazi dönemi, modern Avusturya'nın en değerli kültürel kurumlarından bazılarının da başlangıcına tanıklık etmiş bir dönemdir. Viyana Filarmoni Orkestrası'nın ünlü yeni yıl konserlerinin kökeni 1939-40 kışında (elbette ki yılbaşı gecesinde) gerçekleşen bir konsere dayanır.

Bu modernleşme süreci bütün bir Avusturya halkı tarafından olumlu karşılanmadı (her ne kadar yeni ve iyi ücretli işler, iyileştirilmiş kamu altyapısı ve Aryanlaştırmanın meyveleri olsa da). Kiliseye yapılan saldırıları çoğu Avusturyalı tepkiyle karşıladı ve halkın açık karşı çıkmasına bir cevap olarak iyileştirilmeler yapıldı. Ekonomik ve sosyal değişimler muhafazakâr sosyal kurumlarda tepkiyle karşılandı. Yahudiler artık mevcut olmadığından hoşnutsuzluğun hedefi '*Piefkes*' oldu; -yani Kuzey Almanları, ama sonunda herhangi bir *Reich* Almanı.

Kızgınlık için bazı gerekçeler yok değildi. Alman rejimi *Anschluss*'a siyasî ve maddî kazanç açısından bakmıştır her zaman. İlhakın ana hedeflerinden biri Avusturya'nın altın ve döviz rezervlerini ele geçirmekti. Mart 1938'den sonraki "entegrasyon" sürecinde, Avusturya'da yetişen Naziler kendilerini aldatılmış hissetmişlerdir. Avusturya'nın önde gelen bazı "milliyetçileri" devir teslim sürecindeki sadakat(sizlik)leri nedeniyle başka yerlerdeki kârlı işlerle ödüllendirildi. Seyss Inquart 1940'ta Hollanda'dan sorumlu *Reich* Komiseri oldu; Glaise-Horstenau ise Hırvatistan'ın başına getirildi. 1938 Mart'ından sonraysa Avusturya'dan bir *Reich* Almanı olan Josef Burckel sorumlu olacaktı. Bürckel 1939'un başlarında Viyanalı bir kimse olan Odilo Globocnik'in yerine *Gauleiter* oldu (Globocnik ise Lublin'de toplu katliam kariyerine başlayacaktı) ve 1940 Nisan'ında Viyana'da *Reichsstatthalter* (vali) oldu, ardından da Ağustos 1940'ta yerine bir başka *Reich* Almanı olan Baldur von Schirach geçti.

Burckel ve Schirach yönetiminde, üniversitedeki akademik pozisyonlar da dahil olmak üzere kilit işlerin çoğunu Reich Almanları doldurdu. Holokost'un komuta kademesinde Avusturyalı Nazilerin yoğun olarak yer almasının bir nedeni de Avusturya'daki "yaşam alanlarının" *Reich* Almanlarınca doldurulmasıdır.

Bu Nazi yağması, Avusturyalı Naziler ve genel olarak Avusturyalılar arasında huzursuzluğa sebep oldu. Nazi rejimi yükselen beklentiler yasasıyla yüzlemek zorunda kalmıştı; büyük maddî kazanımlar daha fazla talep yaratmıştı ve daha başarılı olanların kıskanılmasına yol açmıştı. Bu sendrom 1962 yılında Helmut Qualtinger tarafından "*Herr Karl*" (Bay Karl) olarak kısa ve öz bir şekilde tanımlanmıştır. Mart 1938'de kendisinin sadece bir Yahudi'yi kaldırım temizlemeye zorladığını, diğerlerinin ise çok sayıda Yahudi'nin zulme uğramasına yardım ederek büyük servetler kazandığını anlatan Herr Karl şöyle diyor: "*I nur an Juden g'führt. I war ein Opfer*" (Sadece bir Yahudi'yi yakaladım; ben bir kurbandım).[18]

Yeni gelen *Reich* Almanı Nazilerin birçoğu, Avusturya antisemitizminin şiddeti karşısında şaşırıp kalmış ve yerel Avusturyalı meslektaşlarının coşkusunu dizginlemeye çalışmıştır. Eşkıyalık yerine düzene yapılan bu vurgu, nefretlerinin meyvelerini *Reich* Almanı memurların topladığını göre Avusturyalı Nazileri çok kızdırmış. Bu sebepledir ki yeni rejimin en çok hayal kırıklığına uğrattığı Avusturyalı Naziler olmuştur.

Yerel halkın hoşnutsuzluğu, Bürckel'in yerine Baldur von Schirach'ın getirilmesindeki etkenlerden biriydi. Viyana'yı Üçüncü *Reich* hiyerarşisi içinde kendini güç merkezi olarak gören Schirach, "Viyana" geleneklerini canlandırarak ve Josef Weinheber gibi *Heimat* yazarlarını teşvik ederek Viyanalı yerel vatanseverliği benimsetmeye çalıştı. Schirach büyük bir sanat hamisi rolüne soyundu; onun emriyle *Kunstlerhaus*'ta, o büyük "Alman" sanatçısı Gustav Klimt'in o zamana kadar düzenlenmiş en kapsamlı sergisini açılmış ve Adele Bloch Bauer'in "Altınlar İçinde Bir Kadın Portresi"ni de sergilenmiştir. (Bu portre 1945'ten sonra uzun yıllar boyunca "etnik

---

18 Helmut Qualtinger ve Carl Merz, *Der Herr Karl* (Reinbek, 1964), s. 16.

olarak temizlenmiş" başlığıyla sergilenecektir.) Schirach yönetimindeki Viyana, Üçüncü *Reich*'ın diğer bölgelerinden farklı olan kendi kimliğini yeniden ortaya koymaya başlamıştır.

Bu durum Weinheber gibi yazarların, Nazi rejimi tarafından takdir edilmelerine rağmen, Alman emperyalizmine karşı yerel bir kimlik ilan eden gizli "Avusturyalılar" olarak görünmelerine neden oldu. Yerel bağlılıklar yoluyla gösterilen bu iç direniş, genel olarak Avusturyalılar arasında kripto-Avusturyalı vatanseverliğinin bir işareti olarak kabul edilmiştir. Ancak görünüş aldatıcı olabilir. Hayal kırıklığına uğramış ve gittikçe yükselen beklentiler, fırsatçı "Piefke"ler ve hem küstah hem de talepkâr "Piefke" turistlere dair tecrübeler *Reich* Almanlarına karşı hoşnutsuzluğu körüklemesine rağmen Avusturyalıların çoğu hala Führer'e, Hitler'e ve onun Üçüncü *Reich*'ına karşı Almanya'dakinden bile büyük bir inanç besliyorlardı. Weinheber gibi yazarların *Heimat* edebiyatı, doğayı ve yerel gelenekleri daha büyük bir ulus olan "kan ve toprak" ile birleştirerek aslında Nazi ideolojisine çok iyi uyum sağlamışlardı. Weinheber Viyana'yı, büyük bir Alman şehrini öven bir Alman yazar olarak selamlıyordu: Yerel, ulusal ve Nasyonal Sosyalist olanı destekleyen bir şehirdi Viyana. Salzburg Festivali hâlâ yapılıyordu ama bu sefer birleşmiş Almanya'yı kutlamak için.

Genel olarak Avusturya halkı, Nazilerin savaş kaynaklı yatırımlardan büyük ekonomik faydalar elde etti. İşsizlik ortadan kalktı ve hatta yerini istihdam açığına bıraktı. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Avusturya'nın modernleşmesine büyük katkı sağlayan önemli altyapı projelerinin çoğu zorla çalıştırılan yabancı işçilerle inşa edildi. Üçüncü *Reich*'ın Çekoslovakya'ya doğru genişlemesi ve güneydoğu Avrupa'daki hâkim ekonomik rolü de Avusturya ekonomisine büyük ölçüde yardımcı oldu. Avusturya'nın ekonomik hinterlandı ile 1918'den sonra yıpranan ve kopan bağlar şimdi tam olarak yeniden kurulmuştu.

Yerel düzeyde Leonfelden'in, Hohenfurth (Vyšší Brod) ve Krumau (Český Krumlov) gibi kasabalarla olan bağlantıları, artık bir Çek müdahalesi olmadığı için 1918 öncesine göre daha da iyiydi.

38. Resim. NSDAP Toplantısı, Leonfelden, 1940. Tabelada şu yazıyor: "Adolf Hitler'e teşekkür ederiz."

Hitler 1938 Ekim'inde Krumau'dan dönerken Leonfelden'den geçmişti aslında. Yeni ve müreffeh Güney "Alman" Bohemyası ile yeniden birleşme ve savaşın ilk yıllarında Üçüncü *Reich*'taki büyük iyimserlik göz önüne alındığında Leonfelden'in Nazi Partisi üyelerinin (köyün ileri gelenlerinin çoğu) 1940'taki bir parti toplantısında "Adolf Hitler'e teşekkür ederiz" yazılı büyük bir pankartın altında fotoğraf çektirmekten gurur duymaları anlaşılabilir.

1940'taki kutlamaların en büyük nedeni; Hitler'in, Alman halkının ırksal ve kültürel üstünlüğüne ilişkin tüm iddialarını kanıtlar gibi görünen, Almanya'nın savaştaki çarpıcı başarısıydı. *Wehrmacht*, Polonya'yı ve ardından Batı Avrupa kıtasını fethederek önüne çıkan her şeyi silip süpürmüş, yenilikçi "Blitzkrieg" taktikleriyle düşmanlarını dehşete düşürmüştü. 1941'e gelindiğinde Üçüncü *Reich*, Batı ve Orta Avrupa'ya hâkim olmuş ve Mihver orduları Güneydoğu Avrupa'yı da silip süpürmüştü. Britanya beklenenden daha çetin bir ceviz olduğunu kanıtlamış olsa da Kuzey Afrika'da bile zaferler kazanan Hitler'in ordularının kanıtlanmış muktedirliğiyle karşılaştırıldığında izole ve cılız bir güçtü.

Alman orduları, 22 Haziran'da başlayan sürpriz işgalle 1941 yazında Sovyet ileri savunmasını paramparça ettikten sonra Moskova'ya doğru ilerlerken Alman zaferini hiçbir şey durduramayacak gibi görünüyordu. Savaşın bu noktasında Hitler son derece popülerdi çünkü hiçbir şey askerî başarı kadar başarılı olamazdı; Almanların çoğu "kendi çocuklarının" başarılarını yansıtan zaferin tadını çıkarıyor ve Avrupa'ya ve belki de dünyaya hükmetmeyi dört gözle bekliyorlardı. Avusturyalılar Almanların bu zafer gösterilerini enikonu benimseyebiliyorlardı zira bu "Alman" kuvvetlerinin içerisinde birçok Avusturyalı olduğu gibi Avusturyalılardan oluşan birlikler de yok değildi.

Genç Kurt Waldheim, *Wehrmacht*'ta görev alarak "görevini yerine getirmiş" ve bunu daha önce Avusturya ordusunda yüksek rütbeli bir subay olan General Alexander Löhr'un komuta ettiği bir birlikte yapmıştı. Avusturyalılar Nazi rejimi tarafından tamamen Alman ve tamamen güvenilir olarak görülüyordu ve Alman silahlı kuvvetlerine tamamen entegre edilmişlerdi. Hizmete çağrılan Avusturyalılar bunu diğer "Almanlar" kadar isteyerek yapıyorlardı çünkü "görevlerini yerine getiriyorlardı sadece". Eğer *Wehrmacht*'taki Avusturyalılar yaptıklarını meşru bir otoriteye karşı bir görevi yerine getirmek olarak görüyorlarsa o zaman *Anschluss*'u kabul etmişler ve kendilerini Üçüncü *Reich*'ın tam üyeleri olarak görmüşlerdir. Bunu yaparak, Üçüncü *Reich*'ın işlediği suçların sorumluluğunu zımnen kabul etmiş oluyorlardı.

Avusturyalı kimliğine sadık kalan Avusturyalılar da vardı ve başka yerlerde de olduğu üzere çoğunlukla komünistlerce temsil edilen binlercesi Nazi dönemi boyunca çeşitli direniş biçimlerini benimsemişlerdir, lâkin bu direnişler çoğunlukla savaşın sonuna doğru gerçekleşmiştir. İki bin yedi yüz Avusturyalı direnişle ilgili faaliyetleri nedeniyle idam edildi; Yahudi olmayan yaklaşık 32.000 Avusturyalı hapishanede veya toplama kampında öldü (65.000 Yahudi Avusturyalıya kıyasla); yaklaşık 100.000 Avusturyalı siyasi gerekçelerle tutuklandı. Nazi ötenazi programında öldürülen 20.000'den fazla kişi de eklendiğinde ve Avusturya nüfusunun

sadece yedi milyon civarında olduğu düşünüldüğünde Avusturyalı muhaliflerin veya Nazilerin kurbanlarının sayısı oldukça yüksektir. Yine de bu direniş rakamları, Üçüncü *Reich*'ın savaş makinesinde görev yapan ve Führer için hayatlarını ortaya koyan Avusturyalıların sayısı yanında cüce kalır.

Avusturyalı dağ birlikleri Nisan 1940'ta Norveç'te kilit bir rol oynamıştır. Avusturyalılar 1941 baharındaki geniş kapsamlı Balkan harekâtına ve Yugoslav direniş hareketlerine karşı yürütülen müteakip harekâtlara yoğun bir şekilde katılmışlardır. Birçok Avusturyalı birlik de Haziran 1941'den itibaren Rusya seferine katılmıştır. Dördüncü *Hoch-und-Deutschmeister* Piyade Alayı gibi Birinci Dünya Savaşı'ndaki Avusturya alaylarının doğrudan halefleri olan alaylar, kendilerini şimdi Alman üniformaları içinde bir kez daha Balkanlar'da ve Doğu Cephesi'nde savaşırken buldular. Birçok Avusturyalı için İkinci Dünya Savaşı, Alman savaş makinesine daha fazla entegre olarak Birinci Dünya Savaşı'nın devamı niteliğindeydi. Bu savaş makinesi ters gitmeye başladığında, Avusturyalı birlikler ilk acı çekenler arasındaydı. Stalingrad'da 1943 kışında, Alman Altıncı Ordusu'ndaki yaklaşık 50.000 Avusturyalı asker Sovyet güçleri tarafından kuşatıldı. Bunlardan sadece 1.200 kadarı evlerine dönebildi. Bu ulusal trajedi Avusturya'da uzun süre tabu olarak kaldı zira Avusturya'nın Alman savaş çabalarına katılımının boyutlarının açık bir göstergesiydi.

Toplamda 247.000 Avusturyalı *Wehrmacht*'ta asker olarak ölmüştür ki bu rakam toplam Alman nüfusu içindeki oranlarıyla eşit orantılıdır. Avusturyalılar Nihai Çözüm'de orantısız bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndaki Alman askerî harekatları sadece Alman tarihinin değil, aynı zamanda Avusturya tarihinin de bir parçasıdır: Stalingrad sadece bir Alman ulusal felaketi değil, aynı zamanda bir Avusturya felaketiydi.

Sadece Üçüncü *Reich*'ın askerî talihinin değil Avusturya halkının kimlik duygusunun da dönüm noktası olan Stalingrad'dadır. 1941'de çok görkemli görünen bu durum 1943'te korkunç bir şekilde bozulmuştu ve Avusturyalılar ancak o noktada Almanlıklarından

pişmanlık duymaya ve Avusturyalı benliklerini yeniden keşfetmeye başladılar. Lâkin, Üçüncü *Reich* ile ilgili hayal kırıklığına ve *Piefke* karşıtı kızgınlığa rağmen birçok Avusturyalı lider Adolf Hitler'e sonuna kadar sadık kaldı. Ne de olsa o da kendilerinden biriydi ve birçoğu felaketin sorumlusunun *Führer* değil, onun yozlaşmış danışmanları ve Yahudiler olduğuna kendilerini ikna etmişlerdi.

Bir direniş hareketi vardı ve onun üyelerinin cesareti istisnaî ve övgüye değerdi. Gerçi Avusturyalıların sadece küçük bir azınlığı Nazi rejimine aktif olarak direnmiş; büyük çoğunluk, bazıları gönülsüzce ama birçoğu coşkuyla Hitler'in politikalarına tabi olmuşlardır. Müttefikler yaklaşırken bile durum böyleydi. 1943 Ağustos'unda Müttefiklerin İtalya'ya ilerleyişiyle Avusturya, ilk kez Amerikan bombardımana maruz kaldı. Wiener Neustadt 13 Ağustos 1943'te bombalandı. Doğuda Ruslar Alman kuvvetlerini geri püskürtmeye devam etti; batıda ise 6 Haziran 1944'te D-Day Saldırısı başladı. İç cephede ise savaşın getirdiği yoksunluklar giderek ağırlaşıyordu. Hitler 20 Temmuz 1944'teki suikast girişiminden kurtuldu; haliyle savaş devam etti ama Almanların başarı ihtimali giderek azalıyordu.

1944 Eylül'ünde Viyana'ya yönelik ilk ciddi Amerikan bombardımanı başladı ve yenilgiyi kabul etme duygusu yaygınlaştı. Viyana'nın askerden arındırılmış bir "açık şehir" haline getirilmesi için Schirach'a ricada bulunulmuş, Schirach da bu talebi Hitler'e götürmüş, ancak Hitler Ekim ayı sonlarında bunu kesin bir dille reddederek Viyana'nın "son taşına kadar" savunulmasını emretmiştir. Almanlar ve Avusturyalılar için yenilginin eli kulağında olmasına rağmen daha etkili bir Avusturya direnişi ortaya çıkacak ve aralık ayında "O5" kod adıyla resmî bir nitelik bile kazanacaktı. Ruslar giderek yaklaşıyorlardı (Budapeşte 1945 Şubat'ında onların eline geçti) ve bombardıman yoğunlaşarak 12 Mart 1945'te Viyana'ya yapılan ve birçok sembolik tarihî binanın ağır hasar gördüğü baskında doruk noktasına ulaştı. Yenilgi ve Nazilere karşı -başarısız oldukları için- duyulan kızgınlık artmıştı.

Buna rağmen, bilhassa düşmanın Kızıl Ordu olduğu doğuda, Nazi rejimine bağlılık derecesi oldukça yüksek kalmaya devam etti.

Nazi propagandasının sebep olduğu paranoya, Doğu Cephesi'nde Almanların aşırılıkları bilindiği için duyulan suçluluk ve Sovyet askeri uygulamalarının katı gerçekleri bir araya gelerek Nazi direnişini sertleştirdi. 2 Şubat gibi geç bir tarihte, Leonfelden'den yaklaşık 30 mil uzaklıktaki Mühlviertel'de bulunan Mauthausen toplama kampında hapsedilen yaklaşık 500 Sovyet subayı kaçmaya çalıştığında ve yaklaşık 150'si bunda başarılı olduğunda, Nazi yetkilileri yerel halkın yardımına güvenebilirdi. "*Mühlviertler Hasenjagd*"da (Mühlviertel Tavşan Avı) Ruslar haşarat gibi avlandı; sadece 11'i hayatta kalabildi.

Avusturya'nın doğudaki direnişi çok etkisizdi. Viyana'daki Alman askeri komutanlığı içinde şehri Sovyetlere teslim etmeyi amaçlayan bir komplo ortaya çıkarıldı ve komplocular acımasızca idam edildi. Alman kuvvetleri emirlere itaat etti ve böylece 6-13 Nisan tarihleri arasında bir hafta süren Viyana Savaşı kanlı ve yıkıcı oldu. Bundan sonra bile Alman kuvvetleri (pek çok Avusturyalı da dahil olmak üzere) *Marchfeld*'de son bir direniş gösterdi. 8 Mayıs'ta Amerikan ve Rus birlikleri Enns'te buluştuğunda Avusturya'nın doğusundaki çatışmaların çoğu sona ermişti ama küçük çaplı çarpışmalar devam ediyordu. Hitler 30 Nisan'da Berlin'deki sığınağında intihar etmiş, Amiral Dönitz de 7 Mayıs'ta Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim oluşunu imzalamıştı.

Avusturya'nın direnişi ancak savaşın son aşamalarında etkili olmaya başlamıştı. Batı Avusturya'da Karl Gruber liderliğindeki direnişçiler, Viyana'nın düşmesinden sonra 13 Nisan'da isyan planlarına son şeklini verip ancak 1 Mayıs'ta isyanı başlatmaya karar verdiler. Plan ertesi gün tam olarak uygulanabildi ama Batı Avusturya'daki Alman kuvvetleri teslim olmuşlardı bile. Amerikan birlikleri 5 Mayıs'ta Innsbruck'a girdiğinde Gruber, şehri ele geçirmişti ve kurtarıcılar kırmızı-beyaz-kırmızı bayrak sallayan Avusturyalı vatanseverlerden oluşan bir kalabalık tarafından karşılanmıştı. Nazilerin Batı Avusturya'yı zaptedilemez bir "Alp kalesi" haline getirme planları; malzeme, insan gücü ve yerel destek eksikliği nedeniyle suya düşmüştü. Ancak bu planlar, önde gelen pek çok Nazi'nin

Almanya'da değil Avusturya'da yakalanması anlamına geliyordu. Ernst Kaltenbrunner, 1900'ler Viyana'sının (Yahudi) edebiyat yıldızlarıyla olan bağlantılarıyla tanınan bir Alp beldesi Alt Aussee'deki bir kulübede yakalanacaktı.

Batı Avusturya'daki direnişin kısmî başarısı, Avusturya vatanseverliğinin gücünden ziyade Rus işgali yerine Amerikan işgalinin tercih edilmesinin bir göstergesiydi. Böylece Ruslar Avusturya topraklarının her santimi için savaşmak zorunda kalırken Amerikalılar çok az bir direnişle karşılaşacaklardı; hatta bütün bir "Avusturyalılar" Ruslardan önce Amerikalıların kendilerine ulaşmasını istiyorlardı artık.

Şimdi, Hitler döneminin pan-Alman kimliği iflas ettiğine göre eskiden Avusturyalı olan bu Alman grubunun yeni kimliği ne olabilirdi? Alman olarak mı kalacaklardı yoksa bir şekilde Alman olmayan Avusturyalılara dönüşmek gibi yeni bir şey mi deneyeceklerdi? Müttefik işgalcilerin elinde hazır bir çözüm vardı.

Savaş zamanı propagandası ve diplomasisinin mecburiyetleriyle bazı Avusturyalı göçmenlerin etkisi, Müttefikleri Avusturya sorununu yeniden değerlendirmeye yöneltmişti. Bilhassa Winston Churchill, kısmen kendi kaderini tayin etme ilkelerine dayanarak ancak büyük ölçüde Avusturya'ya ayrı muamele yapma ihtimalinin Avusturyalıların yeni bir Alman sadakatini zayıflatmaya yardımcı olabileceğini düşündüğü için bağımsız bir Avusturya fikrini yeniden vurgulamak istiyordu. Bu sebeple, Churchill'in Kasım 1940'ta Mansion House'da yaptığı konuşmada Avusturya'nın "kurtuluşu" için mücadele edeceğine dair verdiği söz göçmenlerin ricalarını hoş karşılamak için değildi sadece, aynı zamanda bir "*Realpolitik*" uygulamasıydı.

Avusturya'nın restorasyonu 1941 Aralık'ında Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesinden sonra kabul edilen bir savaş hedefi haline geldi. 1942 Şubat'ında Churchill'in Avusturya'nın "Nazi saldırganlığının ilk kurbanı" olduğunu iddia etmesi bir hüsnüzan olsa da Avusturyalıların Hitler'e desteğini zayıflatmak için bir havuç ve sopa yaklaşımıydı aslında. Bunun en iyi

39. Resim. Gerhart Frankl, "Gözetleme Kulesi", 1964. *Hatıra* serisi içerisinde

bilinen ve Avusturya'nın geleceği açısından kilit önem taşıyan formülasyonu, Moskova Konferansı'nın 30 Ekim tarihli beyanatıydı. Beyanatta Avusturya'nın "Alman egemenliğinden" kurtulacağı vaat ediliyor, ancak oldukça katı bir ikaz da yapılıyordu: "Avusturya'nın Hitler Almanya'sı yanında savaşa girmesinden dolayı bir hesap vermek zorunda olacağı ve nihaî çözüm vakti geldiğinde kendi kurtuluşu için kendi çabasını kaçınılmaz bir şekilde göstermek zorunda olacağı Avusturya'ya hatırlatılır."

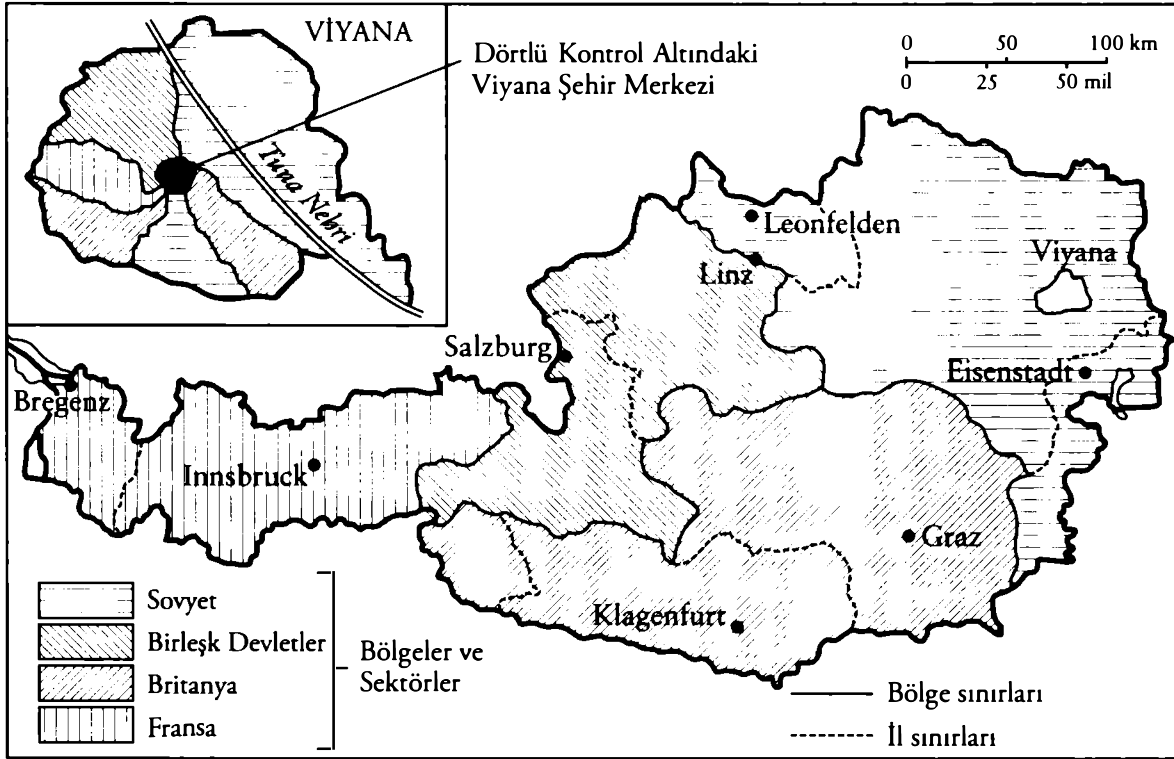
Başlangıçta İngiliz tasarısı "Avusturya"dan değil "Avusturya halkından" bahsediyordu, ancak Sovyetler gelecekteki bir Avusturya devletine karşı yasal hakları kolaylaştırmak için "Avusturya"da ısrar etmişti.

İngilizler ve Amerikalılar Avusturyalı göçmenlerin Avusturya'nın özgürlüğü için savaşmak üzere silahlı kuvvetlerde gönüllü olmalarına imkân tanıdılar. 1944'ün sonlarında Avusturyalı savaş esirleri ve asker kaçakları Slovenya direnişinin yanında savaşmak

üzere örgütleniyorlardı. Müttefikler Avusturya'ya güvenmediklerini açıkça belirtiyorlardı: Mart 1945 Mart'ında Avusturyalılar, Nazilerin Alpleri son kaleleri haline getirmelerine izin vermemeleri konusunda uyarıldı ve 1945 Şubat'ında Yalta Konferansı'nda Avusturya, işgal bölgelerine bölünme açısından küçük Almanya'ya olarak muamele gördü. Buna rağmen Müttefiklerin resmî duruşları "Avusturya'yı Alman boyunduruğundan kurtarmak için geldikleri" olmaya devam etti. Viyana'daki Sovyet kuvvetlerinin komutanı General Tolbuchin'in 1945 Mart'ının sonlarında açıkladığı gibi: "Avusturya'nın barış yanlısı halkının hiçbir şeyden korkmasına gerek yok."

Savaş sona erdiğinde, Avusturya'nın iki savaş arası siyasî sınıfından geriye kalanların birçoğu Müttefiklerin pazarlığını kabul etmekten çok mutluydu. Alman Millî Kampı tamamen boyun eğmişlerdi ve Avusturya siyasetinde bir faktör değillerdi artık. Buna karşın Katolik muhafazakârlar, Avusturya'nın "Protestan" Alman Cumhuriyeti'nden bir tür bağımsızlığını her zaman savundukları için gerçek anlamda bağımsız bir Avusturya'yı benimsemeleri nispeten kolay oldu. Kilit grup Avusturya'nın sosyalistleriydi. İki savaş arası dönemde *Anschluss*, 1933'e kadar sosyalist politika olarak kalmıştı ve pek çoğu daha sonra da bunu desteklemeye devam etti. Nazi yönetimi deneyimi bunu değiştirdi. Savaş sonrası önde gelen Avusturyalı politikacı Adolf Scharf'ın, 1943 başlarında bir Alman Sosyal Demokrat'a "*Anschluss* öldü," dediği iddia edilir. Yoldaşlarının birçoğu o zamanlar onunla aynı fikirde değillerdi belki ama sadece birkaç yıl sonra, yıkılmış bir Üçüncü *Reich*, Müttefiklerin şiddetli cezalandırmasıyla karşı karşıya kaldığında Scharf'ın görüşü Avusturyalı sosyalistler arasında neredeyse genelgeçer olacaktı. Almanya'nın kaderinden ayrılma ve bağımsız bir Avusturya devletine dönüş arzusunda, Avusturya siyasetinin iki canlı kampı, Katolik muhafazakârlar ve sosyalistler, şimdi kendilerini yeni bir anlaşma içinde buldular.

Böylece, 1914 öncesi Avusturyalı Marksistlerden olan, Avusturya Cumhuriyeti'nin ilk şansölyesi, 1938'de *Anschluss*'u onaylayan, ancak uzun süredir kamu hayatından çekilmiş Renner, 2 Nisan

7. Harita: Müttefiklerin işgal ettiği bölgeler ve Viyana'daki paylaşımı, 1945-1955.

1945'te Hochwolkersdorf'taki işgalci Rus güçlerine yalvarmak için yattığı yerden kalktı ve kısa bir süre sonra kendisini 27 Nisan 1945'te Sovyet işgalci yetkililer tarafından tanınan bağımsız bir Avusturya için geçici bir ulusal hükümet kurmayı kabul ederken buldu.

Avusturya, bağımsız bir ulus-devlet olarak, sadece işleyen bir yönetim kurmak için değil, aynı zamanda tutarlı bir kimlik oluşturmak için de ikinci bir şansa sahip olacaktı. Hitler dönemi Avusturyalılar için bir kez daha Alman olma seçeneğini yok etmişti. Şimdi Avusturyalılar, biraz tarihyazıcılığı ve biraz da Müttefiklerin yardımıyla -Avusturyalı- olabilecekler miydi?

6

Avusturya Anonim Şirketi, 1945'ten beri

Avusturya Cumhuriyeti'nin 27 Nisan 1945'te yeniden kurulduğu ilan edildiğinde, ülke ve halk tam bir felaket ve ahlakî çöküntü içindeydi. Avusturya'nın Üçüncü *Reich*'a katılmasının ödülü sadece fizikî, ekonomik, ahlakî ve siyasî yıkım olmuştu. Altmış yıl sonra Avusturya, dünyanın en müreffeh ve güvenli ülkelerinden biri oldu. 2006 yılında (yeniden) Avrupa Birliği başkanlığını üstlendi. Avusturya İkinci Cumhuriyeti'nin 1945'in küllerinden Anka Kuşu misali doğuşu, savaş sonrası Avrupa'nın en dikkate değer başarı öykülerinden biri olmuştur.

Bu dönüşümün aksaklıkları ve bazı ciddi potansiyel kusurları da olmadı değil. Birinci Cumhuriyet'te pek de görülmeyen, İkinci Cumhuriyet'in ekonomik refahı ve siyasi uyumu kısmen siyasî durgunluğa yol açan sosyo-politik bir anlaşma ve kısmen de Avusturya geçmişinin komplocu bir şekilde manipüle edilmesiyle mümkün oldu. Avusturya'nın kendini anlaması pahasına tarihin bu şekilde istismar edilmesi, Avusturya millî kimliğinin pekiştirilmesine yardımcı oldu. Avusturyalılar bugün hâlâ bunun sarsıcı sonuçlarını yaşamaktadır.

ÖZGÜRLEŞMEK, 1945-1955

1945 Mayıs'ının kargaşa dolu günlerinde, Amerikan birlikleri Yukarı Avusturya'yı işgal ederken Leonfelden'de bir genç kız ön kapıda bir tıkırtı duydu. Kapıyı açmaya gitti ama karşısında Afrikalı-Amerikalı

bir asker görünce o kadar şaşırdı ki kapıyı çarparak kapattı ve üst kata kaçtı. Nazi telkinleri ve kültürel önyargılar bu tepkiyi neredeyse kaçınılmaz kılıyordu. Gelgelelim ki insanlar değişir ve işgalin yeni gerçekliğinden kaçış yoktur.

Müttefiklere göre Avusturya, Nazi işgalinden resmen kurtarılmış bir ülkeydi. Müttefik kuvvetler işgalci olarak hareket ederken teorik olarak kurtarıcıydılar. Bu ikircikli durum 1945'ten sonra Avusturyalıların çok işine yaradı çünkü özgürlüğüne kavuşmuş bir Avusturya, 1945'ten önceki Alman eylemlerinden, fethedilmiş bir Alman eyaletine kıyasla çok daha az sorumluydu. Böylece çok kullanışlı bir ikili Avusturya bilinci gelişti: Bu bilince göre 1945'ten 1955 Devlet Antlaşması'na kadar olan dönem "işgal dönemi"; 1955 ise Avusturya'nın özgürleştiği yıl olarak adlandırılmakta, İkinci Avusturya Cumhuriyeti'nin kuruluş efsanesi olarak da 1945 yılı, "Nazi saldırganlığının ilk kurbanı" olan Avusturya'nın kurtuluşu olarak kabul edilmekteydi.

Batılı Müttefikler bu mitin doğruluğuna ikna edilebilirdi zira Avusturyalıları Almanya'dan uzaklaştırmak ve gelişmekte olan Soğuk Savaş'a dahil etmek için bu miti yaratmışlardı. Avusturyalıların yanlışlarının sonuçlarından kaçınma isteğiyle Batılı Müttefiklerin Avrupa haritasını yeniden şekillendirme isteği arasındaki bu mantık evliliğinden, savaş sonrası Avusturya tarihinin merkezinde yer alan Lebenslüge (Hayat yalanı) doğdu.

Müttefikler, 4 Temmuz 1945 tarihli Birinci Kontrol Anlaşması ile Avusturya'yı dört askerî komiserden oluşan bir Müttefik Konseyi'nin kontrolü altına soktu. Ayrı ayrı işgal bölgeleri 9 Temmuz tarihli anlaşma ile belirlenmiştir. Bu durum bazı birliklerin yeniden konumlanmasına neden oldu; Amerikalılar, Sovyetlere yol açmak için *Mühlviertel*'i boşalttı ki bu durum Leonfeldenerlıları dehşete düşürmüştü. Fransızlara Vorarlberg ve Tirol; Amerikalılara Salzburg ve Tuna'nın güneyindeki Yukarı Avusturya; İngilizlere Karintiya, Steiermark ve Doğu Tirol (bu süreçte Tito'nun Yugoslavları püskürtülmüştü); Sovyetlere ise Tuna'nın kuzeyindeki Yukarı Avusturya, Burgenland ve Aşağı Avusturya verildi. Viyana, dört işgalci güç

40. Resim. 2. Aryanlaştırma. Prater'deki Riesenrad. 1897'de Yahudi girişimci Gabor Steiner tarafından işletilen "Venice in Vienna" adlı eğlence parkı için inşa edilen Riesenrad, 1938'de *"Aryanlaştırıldı"* ve 1944'te Auschwitz'de ölen Yahudi sahibinden gasp edildi. Üçüncü Adam (1949) filminde Harry Lime'ın (Orson Welles) Holly Martin'e (Joseph Cotten) Borgias'ı ve guguklu saati anlattığı sahnenin geçtiği yer olarak ünlüdür.

arasında bölge blokları halinde bölündü ve şehrin iç işleri ortaklaşa yürütüldü. Bu durum, Üçüncü Adam filmindeki tasvirleriyle ünlenen dört kişilik devriyelerin ortaya çıkmasına neden oldu. Her ne kadar "kurtarılmış" olsa da Avusturya, harita üzerinde işgal altındaki "suçlu" Almanya'nın daha küçük bir versiyonu gibi görünüyordu.

Müttefiklerden biri olan Sovyetler Birliği ise Avusturya'ya fethedilmiş bir ülke muamelesi yapıyordu. Sovyet askeri liderliği, birliklerinin Avusturya halkına yönelik tecavüz ve yağmalarını engellemek için pek fazla bir şey yapmadılar; sadece Viyana'da 100.000'e yakın kadının tecavüze uğradığı tahmin ediliyor. Temmuz ayında vahşet azaldı ama "Rus bölgesi" yönetiminin hem gaddarlığı ve acımasızlığı hem de yıkıcı ekonomik politikalarıyla kötü bir şöhreti vardı. General Kurasov'un Potsdam Konferansı anlaşmalarındaki bir boşluktan yararlanan 27 Haziran 1946 tarihli "17 No'lu Emri", Aşağı Avusturya'nın petrol yatakları da dahil olmak üzere Doğu Avusturya ekonomisinin büyük bölümüne "eski Alman varlıkları" olmaları hasebiyle el koydu. Avusturya'dan 1955 yılına kadar başka yollarla 2-2,5 milyar dolar tutarında tazminat talep edildi. Büyük miktarda makine Rusya'ya götürüldü ve USIA (Doğu Avusturya'daki Sovyet Varlıklarının İdari Otoritesi) Rus işgalinin nefret edilip boykot edilen bir sembolü haline geldi.

Diğer işgal bölgelerindeki tecrübe oldukça farklıydı. Uzak batı eyaletlerindeki Fransız işgali epey yardımseverdi ve bu nedenle iyi karşılandı. Güneydeki İngilizler de Yugoslavların toprak kazanma hırslarına karşı koruma sağladıkları müddetçe takdir görüyorlardı. İngiliz bölgesi, İngilizlerin Kazak mültecileri Sovyetlerin ellerinde kesin bir ölüme teslim ettiği utanç verici bir olaya sahne olsa da bu durum Avusturya'yı ilgilendirmiyordu. Bunun dışında İngilizler insanî yardım ve Avusturya ekonomisinin yeniden canlandırılması için ellerinden geleni yaptılar.

En olumlu destek Amerikalılardan geldi. Başlangıçta "kurtarılmış" Avusturyalılara şüpheyle yaklaşsalar da, kısa süre sonra İngiltere ve Fransa'nın olumlu yaklaşımını benimsediler ve Truman yönetimi Avusturya'nın en önde gelen yardımcısı oldu. 1945 Ağustos'undan

itibaren Amerikalılar "kurtarılmış" Avusturya'ya acil insanî yardım yapılmasını savunmuşlardı ve Herbert Hoover yardım teşebbüslerini organize etmek üzere 1946 Nisan'ında (bir kez daha) Viyana'daydı. UNRRA'nın gıda yardımı, Avusturya ekonomisinin neredeyse durma noktasına geldiği 1946'da ve 1946-47'nin acımasız kışında Avusturya halkının bunun üstesinden gelmesi için hayatî önem taşıyordu.

İlk kez Haziran 1947'de dile getirilen Marshall Planı'nın, Avusturya'nın gelecekteki refahı için merkezî bir önemi vardı. Gelecek birkaç yıl içinde Avusturya, Avrupa Kurtarma Programı'ndan yaklaşık 1 milyar dolar aldı (kişi başına 137 dolar, Batı Almanya'da kişi başına 19 dolar). Bu fonların yarısından fazlası Kaprun Barajı gibi sanayi ve altyapı projelerine yatırıldı. Bu, Avusturya'nın olağanüstü ekonomik yükselişinin malî temelini oluşturuyordu. 1947 yılının yazındaysa Amerikalılar işgal masraflarının ödenmesinden de vazgeçerek Avusturya hükümetine 300 milyon dolardan fazla bir geri ödeme yaptılar.

41. Resim. İşgal güçleri, Eylül 1955.
"Cipte Dört Adam" savaş sonrası işgalin sembolü haline gelmiştir.

Batı'nın Avusturya'ya yönelik yardımseverliğini Soğuk Savaş'ın başlaması ve Avusturya'nın "Doğu" ile "Batı" arasındaki önemli konumu büyük ölçüde etkilemiştir. 1947-8 arasındaki kritik dönemde Sovyetler Birliği'nin Avusturya'nın doğusunu batısından kalıcı olarak ayırmasından korkuluyordu. Neyse ki Amerikalılar, kendi bölgelerin sermaye pompalarken Sovyetler Birliği kendi sektörünü kurutmakla yetinmişti. Amerika'nın komünizm tehdidi altındaki İtalyan hükümetine gösterdiği ilgi, Avusturya'nın 1946'da Güney Tirol'ü geri alamamasına katkıda bulunmuş olabilir ancak komünizmin engellenmesi Avusturya'nın savaş sonrası başarısını hazırlayan ekonomik desteğin de ana temeliydi aynı zamanda.

Avusturyalı liderler Soğuk Savaş'ın yarattığı cömert koşullardan en iyi şekilde yararlandılar. 1945 Eylül'ü gibi erken bir tarihte, Batı bölgelerindeki yeni eyalet liderleri, Renner tarafından Viyana'da kurulan "ulusal" hükümetle birleşmeyi ve böylece işgalci güçlere karşı birleşik bir Avusturya cephesi sunmayı kabul etti. Ulusal seçimlerin 25 Kasım'da başarıyla sonuçlanması yeni hükümetin meşruiyetini pekiştirdi ve Müttefiklerin Avusturyalılara büyük ölçüde özerklik verilmesi konusunda ikna edilmesine yardımcı oldu. Müttefik Konseyi, 28 Haziran 1946 tarihli İkinci Kontrol Anlaşması ile büyük ölçüde denetleyici bir rol üstlendi. Konsey, Avusturya yasalarını veto etme yetkisini elinde tutuyordu, ancak bunu dört gücün de kabul etmesi gerekiyordu ve bu da Rusya'nın engelleme tehdidini büyük ölçüde azaltıyordu. Dolayısıyla, Temmuz 1946'da Avusturya Parlamentosu, Sovyetlerin "eski Alman varlıklarına" el koymasına, büyük bankaları ve ağır sanayinin büyük bir kısmını kamulaştırarak karşılık verdiğinde Ruslar sadece protesto edebilir ve kendi bölgelerinde yasayı görmezden gelebilirdi.

Birleşik Avusturya Cephesi bölgeler arasında mevcut değildi sadece, aynı zamanda sosyalistler ve muhafazakârlar arasında da birleşik bir cephe vardı. Her ikisi de bazı değişikliklerle yeniden kuruldular. Sosyalistler isimlerini Sosyal Demokrat Parti'den Avusturya Sosyalist Partisi'ne (SPÖ) çevirerek 1934'ten sonra "yasadışı" olarak varlığını sürdüren Devrimci Sosyalistlere bir jest yaptılar. Hıristiyan

Sosyaller için 1945'teki değişiklikler çok daha radikaldi. Muhafazakâr ve kapitalist güçlerin bir araya gelmesini kolaylaştırmak için eskinin sıkı fıkı Kilise bağlarından vazgeçen Hıristiyan Sosyallerin halefleri, kendilerini Avusturya için yeni bir şey olarak, Batı çizgisinde laik muhafazakâr bir parti olan Avusturya Halk Partisi (ÖVP) olarak yeniden inşa ettiler.

Renner'in Nisan 1945'teki geçici hükümetinden itibaren bu iki parti Avusturya'nın çekirdek liderliğini üstlendiler. İlk başta koşullar (yani Rus güçleri), iktidarı komünistlerle (KPÖ) paylaşmalarını gerektirse de 1945 sonbaharında Batılı eyalet liderleri hükümete katıldı ve KPÖ'nün oyların sadece yüzde 5'ini aldığı Kasım seçimleri, komünistlere sadece göstermelik bir hükümet üyeliği bıraktı. Nasyonal Sosyalistlerin seçimlere katılmasının yasaklanmasıyla ÖVP'ye yüzde 50, SPÖ'ye ise yüzde 45 oy çıkmıştı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi bu iki parti, 20 Aralık'ta ÖVP'den Leopold Figl'in şansölye ve Adolf Scharf'ın şansölye yardımcısı olduğu bir millî birlik hükümeti kurdu; ancak bu kez Büyük Koalisyon çok daha başarılı ve önemli olduğunu kanıtlamıştı.

Her iki partinin de Avusturya için herhangi bir Alman kimliğini tamamen reddetmesi çok doğaldı. Renner de dahil olmak üzere pek çok Avusturyalının *Anschluss*'a verdikleri coşkulu destek, bir siyasî hafıza kaybı dalgası hâlinde ortak hafızadan kesilip atılmıştır. Her iki kamp da iki savaş arası bölücü siyaseti reddetmişti. Parti liderlerine iş birliğinin faziletlerini öğreten efsanevi "Toplama Kampı Ruhu", Nazi toplama kamplarının mahkumları olmanın müşterek deneyimi olsun ya da olmasın, 1945'ten sonra Avusturya siyasetini gerçekten de yeni ve işbirlikçi bir anlayış içerisinde yeniden şekillendirdi.

Her iki parti de gücünü muhafaza ediyordu. Parti üyelikleri hızla artıyordu, 1955 yılına gelindiğinde her iki partide de üye sayısı 500.000'i aşmıştı ve yine her iki parti de karmaşık örgüt yapılarına sahip olup önemli bir güce erişti. Her iki parti de bir diğerine pek güvenmiyordu ancak bu durum, 1945 Kasım'ındaki seçimlerinden sonra komünistleri herhangi bir iktidar gücünden mahrum etmek için iki parti arasında yapılan karmaşık (ve gizli) anlaşmayla zekice

halledilmiş oldu. Bu anlaşma; merkezde, illerde ve belediyelerde, partilerin gücünü yansıtan orantılılık ilkesi olan *Proporz*'a göre iktidarı son derece detaylı bir şekilde paylaştırdı. Örnek vermek gerekirse her bakanın diğer partiden bir müsteşar tarafından denetlendiği bir denge ve denetleme sistemi vardı ve ayrıca herhangi bir anlaşmazlık, tıpkı yasa tasarıları gibi, parlamentoya taşınmadan önce bir koalisyon komitesine havale ediliyordu. Her iki taraftaki dik başlı realistler iş birliğine ihtiyaç olduğunu gördüklerinde *Proporz* sistemi karşılıklı olarak güvence altına alınmış bir iktidar biçimi temin etmişti. "Avusturya usulü" böylece doğmuş oldu.

Proporz sadece siyasetin değil, aynı zamanda Avusturya ekonomisinin de temeli haline geldi. İki parti etrafında karmaşık bir neo-korporatist sistem gelişti. Tarım ve iş dünyası ÖVP kampında dernekler hâlinde örgütlenirken emek, büyük ölçüde SPÖ kampında sendikalar hâlinde örgütlendi. Önemli ekonomik politikaların çoğu kapalı kapılar ardında ilgili çıkar gruplarınca kararlaştırılıyor ve ardından parlamento tarafından onaylanıyordu. Başlangıçta, Eylül 1950'deki genel grev girişimi gibi bazı aksaklıklar olsa da genel olarak bu işbirlikçi korporatist yaklaşım kayda değer düzeyde bir endüstriyel barış sağlamış ve refaha büyük bir katkı sağlamıştır. Sermaye ve emeğin bu "sosyal ortaklığı" Büyük Siyasî Koalisyon'un ekonomik bir tamamlayıcısı oldu ve bu durum parlamenter sistemi biraz da ikinci bir konuma itmiş oldu. İkinci Cumhuriyet; parlamenter demokrasiden çok bir şirkete, Avusturya A.Ş.'ye benziyordu.

Bu siyasi neo-korporatizmin sonucunda Avusturya kimliği daraldı ve etnikleşti. Alman kimliğinin reddi; Monarşi'nin uluslar üstü, kozmopolit ve çoğulcu "eski" Avusturya kimliğine dönüşle sonuçlanmadı. Bu kimlik Avusturya'nın Batılı Müttefikler nezdindeki imajını düzeltmek için zaman zaman kullanıldı ve Avusturya Birleşmiş Milletler üyeliğini minnetle kabul etti. Ancak uluslarüstü bir kimlik, yeni ulusal Avusturya'nın pek de istediği bir şey değildi.

1945'ten sonra saflar sıklaştı. Avusturyalılar farklılıklarını "kendi aralarında" çözmek için rahat bırakılmak istiyorlardı. Anlaşılan o ki ulusal bir neo-korporatizm; dar ve dışlayıcı, yarı etnik

bir kimlik biçiminin temin edebileceği bütün bir ulusal tutarlılığı gerektiriyordu.

Kimlik, savaş sonrası Avusturya'sında binlerce kişinin geçiş yaşadığı karmaşık bir konuydu. Avusturya'da sadece işgal kuvvetleri yoktu; 1938'den sonra gelen ve şimdi "Almanya'ya" dönmek zorunda olan (birçoğunun kalmasına izin verilse de) ve Avusturyalı olmayan birçok Alman, esir alınan Alman askerleri ve yerinden edilmiş çok çeşitli insanlar (DP'ler) vardı ki bu kişiler Nazi'sinden Leon Zelman gibi *Shoah*'taki kitlesel katliamdan zor bela kurtulan Yahudilere kadar mülevven bir görüntü oluşturuyorlardı. Müttefik kuvvetler, o zamanki karmaşa yüzünden savaş suçlularını ve Holokost'tan kurtulanları bazen aynı kampa koyuyorlardı.

Bir de köklerinden koparılmış ya da esir alınmış Avusturyalılar vardı. Avusturyalı savaş esirleri genellikle Alman olmadıkları için Alman silah arkadaşlarından daha erken serbest bırakılıyorlardı. Batılı Müttefikler 1947 ortalarında tüm Avusturyalı savaş esirlerini ülkelerine geri göndermişti. Ruslar bu hususta daha yavaştılar ve esir kamplarındaki şartlar çoğu zaman çok kötüydü ama yine de Rusların elindeki Avusturyalı savaş esirleri Almanlardan daha önce serbest bırakıldı; yarısı 1948'de, geri kalanı ise 1956'nın sonlarında geri döndü.

Yeni Avusturya ulusu, Orta Avrupa'nın doğusundan ve Güneydoğu Avrupa'dan sökülüp atılan çok sayıda Almanı da içeriyordu. Yüzyıllardır aşağı Tuna vadisinde yaşayan *Donauschwaben* (Tuna Swabianları) zorla göç ettirilmiş ve bazıları Avusturya'ya kabul edilmişti; benzer şekilde Çekoslovakya'daki Almanlar da topluca sınır dışı edilmiş ve birçoğunun Avusturya'ya yerleşmesine izin verilmişti. Krumlov'dan bir aile Leonfelden'e yerleşti ve anlayışlı bir ailenin yanında iş buldu. Bu "Bohemyalı Almanlar", "eski" Avusturyalılarken artık yeni Avusturyalılar olmuşlardı. Bazı istisnalar olsa da, Yahudi göçmenlere ve eski Nazilere yönelik farklı yaklaşımların da açıkça ortaya koyduğu gibi, yeni Avusturya'ya kimlerin ait olduğuna dair kriterlerin açık bir şekilde etnik Alman (ve antisemitik) bir tonu vardı.

Yeni Avusturya, Avusturya'da vuku bulan Yahudi sürgünlerine karşı birleşik bir cephe oluşturmuştu. Birçok Yahudi göçmenin; sadece zulüm, nefret ve terörle ilişkilendirebilecekleri bir Avusturya'ya geri dönmeye niyetleri olmadığı doğrudur; Yahudilerin geri döndüğü ve kabul edildiği istisnalar olduğu da doğrudur, ancak genellikle sadece masumiyet ve mağduriyet mitleriyle yeni Avusturya düzenini kabul etmeye hazır oldukları takdirde. Buna rağmen geri dönenlerin sayısı çok azdı, sadece birkaç bindi ve bu geri dönüşün yaşanmamasının Avusturya hükümeti tarafından aktif bir şekilde teşvik edildiği artık aşikardır.

1948 Kasım'ındaki bir kabine toplantısında; Amerika'nın, Yahudi göçmenlerin geri dönüşünün finansmanını kolaylaştırma talebiyle ilgili bir tartışmada sosyalist içişleri bakanı Oskar Helmer şöyle dedi: "*Ich bin dafur die Sache in die Lange zu ziehen*" (Ben meselenin sürüncemede kalmasından yanayım).[1] Bu, Avusturyalı Yahudilere yönelik (gizli de olsa) resmî hükümet politikası hâline geldi. Jestler yapıldı, Avusturya hükümeti tazminat ve eski hâle iade işlemlerini gerçekleştirdi, ancak genellikle Yahudi kurbanlar tazminat için Alman hükümetine yönlendirildi zira mali durumu iyi olmayan Avusturya, Alman saldırganlığının kurbanı olarak sorumlu olmadığı eylemler için insanlara tazminat ödeyemezdi. Bir devlet olarak "Avusturya" 1938 ile 1945 arasında var olmamıştı bile, o halde başka bir devletin eylemlerinden nasıl sorumlu tutulabilirdi? Ve böylece Avusturyalı Yahudileri başlarından savmış oldular.

Birçok "normal" Avusturyalı, savaşı yurtdışında geçirdikleri ve Avusturyalılar savaşın acısını çekmek zorunda kalırken geri döndüklerinde özel muamele bekledikleri için Yahudi göçmenlere kızgındı. Aynı "normal" Avusturyalılar, en azından kağıt üstünde, Üçüncü *Reich* ile aralarına mesafe koydular (1948'de yapılan anketler Viyana'nın üçte birinden fazlasının, Salzburg'un ise yüzde 40'tan fazlasının hâlâ Nasyonal Sosyalizmi desteklediğini gösteriyor).[2] Üçüncü

1 Hella Pick, *Guilty Victim: Austria from the Holocaust to Haider* (Londra, 2000), s. 206–7.

2 Ernst Hanisch, *Der lange Schatten des Staates: Österreichische Geschichte, 1890-1990* (Viyana, 1994), s. 422.

Reich'ın Avusturya'ya getirdiği pek çok maddi faydayı memnuniyetle kabul ettiler zaten; bunlardan biri de Yahudilerin yokluğu ve pek çok Yahudi mülkünün "Aryanlara" ("normal" Avusturyalılara) devredilmesiydi. Hükümetin Yahudilerin taleplerine karşı direnişi geniş bir halk desteğine dayanıyordu bu sebeple.

Avusturya devleti 1945'ten sonra, büyük ölçüde savaş zamanı Nazi yatırımları olan "eski Alman varlıklarını" kamulaştırmakta hızlı davranmıştı. Belvedere'deki Avusturya Galerisi, birçoğu Yahudi sahiplerinden çalınmış olsa bile, Nazi döneminin birçok "kazanımını" memnuniyetle yasal olarak kabul etmiştir. Avusturya devleti Nazi mirasını reddetmiş ve aynı zamanda maddî mirasını da kabul etmiştir.

Avusturya'nın eski Nazilere yönelik muamelesi, Yahudi göçmenlere yönelik muameleyle tam bir tezat oluşturuyordu. Nazilerden arındırma ve savaş suçlularını cezalandırmaya yönelik ilk girişimler oldukça sert, ancak dağınık ve etkisizdi. Kasım 1945'te Geçici Hükümet tarafından kabul edilen iki yasa, Nasyonal Sosyalizmin Yasaklanması Yasası (Mayıs 1945) ve Savaş Suçluları Yasası (Haziran 1945) uyarınca daha düzenli prosedürler oluşturuldu ve Avusturya hükümeti Müttefiklerin gözetimi altında Nazilerden arındırma işinden sorumlu kılındı. 1946 yılı boyunca 537.000 Nazi Partisi üyesi kayıt altına alındı; bunların arasında yaklaşık 100.000 "illegaller" de vardı ki onlar 1938 Mart'ından önce partiye üye olan ve partiye daha sonradan katılan konformist ve oportünistlerin aksine gerçek hainler olarak görülüyorlardı. Halk mahkemeleri kuruldu, 136.000'den fazla soruşturma başlatılarak 28.148 kişi hakkında iddianame hazırlandı ve 13.607 kişi mahkûm edildi. Bunlardan 43'ü ölüm cezasına çarptırıldı.

Avusturya'daki Müttefik askeri mahkemeleri çok daha fazla sayıda savaş suçlusunu idama mahkûm ettikten sonra Avusturya'nın Nazilerden arınma çabaları kısa sürede yavaşladı. Partiye kaydolmuş eski Nazilerin çokluğu ve neredeyse yüzde 90'ının istisnaî statü için başvurması sistemi tıkadı. 1947 Şubat'ında yeni bir Nasyonal Sosyalistler Yasası kabul edildi, bu yasa partideki kademeye göre

cezalandırma öngörüyordu; iki ana kategori vardı: "suç işlemiş olanlar" ve "daha az suç işlemiş olanlar"; ilk grupta sadece 42.000 kişi vardı. Bu yasada mevcut olan sertlikler, Müttefiklerin ısrarı sonucunda yasaya koyulmuştur. 1948'de "daha az suç işleyenler" için çıkarılan af, kitlesel Nazilikten arındırılmayı fiilen sona erdirdi. Savaş suçlularının yargılanmasına devam edildi, "suç işlemiş olanlar" grubu tam anlamıyla rahatlamak için 1957 Nasyonal Sosyalist Af Yasası'na kadar beklemek zorunda kalsalar da 1948'den sonra açılan davalarda kesin bir düşüş yaşandı. Halk mahkemeleri 1955 yılında kapatıldı, savaş suçluları jüri tarafından yargılandıktan sonra sadece otuz dokuz davada on sekiz mahkûmiyet kararı çıktı.

Davalardaki sert düşüş Avusturya'nın değişen koşullarının bir sonucuydu. Soğuk Savaş, işgalci güçlerin dikkatini eski düşmandan uzaklaştırmış ve yeni düşmana karşı potansiyel müttefiklerini yargılamaktan caydırmıştı. Benzer şekilde 1948 Affı da Avusturya'nın iki ana partisini ideolojik saflığı korumaktan ziyade 480.000 affedilmiş Nazi'nin bağlılığını kazanmaya teşvik etti. Büyük ölçüde eski Nazilerden ve milliyetçi "liberallerden" oluşan Bağımsızlar Birliği'nin (VdU) 1949 başlarında ortaya çıkması, bu etkili oy bloğu için rekabet etme baskısı yarattı.

Avusturyalıların çoğu eski Nazileri mağdur edilmiş olarak görmeye başladı. Kamuoyundaki algıya göre, Nazilerin çoğu konformist ve kariyerist bir şekilde partiye üye olmuş ya da sadece partinin "davetine" (fiilî bir emir) uyarak partiye katılmışlardı. Parti üyeliğinin avantajlarından yararlanmaya *mecbur edilmişlerdi*, tıpkı Avusturya'nın Üçüncü *Reich*'ın maddî avantajlarından yararlanmaya *mecbur edildiği* gibi. Eğer Avusturya, Alman Nazizmi'nin kurbanıysa o zaman Avusturyalı Naziler de Avusturyalı olarak Almanların kurbanı sayılırlardı. Dolayısıyla Müttefikler, sadece Nazi Partisi üyesi olan namuslu Avusturyalılara zulmediyorlar demekti. Ayrıca, Heimito von Doderer gibi birçok nüfuzlu eski Nazi, yeni keşfettikleri Avusturyalı sadakatlerini kanıtlamak için kendilerini paralıyorlardı. Yahudiler "kurtarıcıların" himayesinde oldukları için yadırganırken eski Naziler kısa sürede yeni Avusturya ulusunun bir parçası

olarak kabul edildi: Eski bir Nazi, toplama kampından kurtulan bir Yahudi'nin olmadığı şekilde "bizden biriydi".

Avusturyalılar kendilerini geçmişlerinden ve "kurtarıcılarından" kurtarmak için mağduriyet mitine bel bağlamaya başladılar. Avusturya liderliği, Dışişleri Bakanı Karl Gruber'in SS ve *Wehrmacht*'taki Avusturyalıların gerçekten de korkunç askeri eylemlere katıldığı Yugoslavya, Polonya ve Yunanistan gibi ülkelerden gelen tazminat taleplerine, Avusturya'nın masumiyetini ve mağduriyetini ileri sürerek cevap verme politikasının arkasında birleşti. Gruber, Avusturya'nın "Nazi saldırganlığının ilk kurbanı" olma durumuna oynayıp Avusturyalıların bireysel olarak gösterdikleri kahramanca direnişini vurguladı. Avusturya toplumunun genel olarak Hitler'i ve rejimini *desteklediği* yönündeki küçük ayrıntı bir kenara bırakıldı. Mağduriyet stratejisi işe yaradı: Tazminat talepleri geri çekilmişti.

Müttefikleri işgali sona erdirmeye ikna etmek çok daha uzun sürdü. Müzakereler 1947 başlarında başladı ancak Devlet Antlaşması'nın imzalanması için sekiz yıl geçmesi gerekti. Sovyetler, Doğu Avusturya'yı ekonomik olarak sömürmeye devam ettikleri için meseleyi geciktirme hususunda özel bir motivasyonları vardı ancak asıl engel ne Batılı Müttefiklerin ne de Sovyetlerin stratejik bir konumda olan Avusturya'nın diğer tarafa geçmesi riskini almaya hazır olmadığı Soğuk Savaş açmazıydı. Çekoslovakya ve Berlin'de 1948 yılında meydana gelen olaylar, Batı'nın Avusturya'nın komünist bir darbeye yatkınlığı konusundaki korkularını daha da arttırdı. Sovyet uzlaşmazlığı 1949'da bir anlaşma yapılmasını engelledi ve 1953'te Stalin'in ölümüne kadar Avusturya'nın diplomatik durumu düzelme göstermedi.

1953'ten itibaren Avusturya Şansölyesi olan Julius Raab, Doğu-Batı çatışmasını çözmek için Avusturya'nın İsviçre modelinde bağlantısız veya tarafsız bir ülke olması fikrini araştırmaya başladı. Avusturya'yı Soğuk Savaş'ın diplomatik bataklıklarından, özellikle de Alman sorunundan kurtarmak için hâlâ ustaca manevralar ve şans gerekirken bu formül tıkanıklığı aştı en nihayetinde. Nikita

42. Resim. "Avusturya Özgürdür": Devlet Antlaşması, 15 Mayıs 1955.
Yukarı Belvedere'nin balkonu. Savaş sonrası Avusturya tarihinin en ünlü sahnesi. Bu görüntüde Harold Macmillan (İngiltere Dışişleri Bakanı) kalabalığın alkışlarını kabul ediyor. Solunda, sırayla: Llewellyn Thompson (ABD Büyükelçisi);
John Foster Dulles (ABD Dışişleri Bakanı); Antoine Pinay (Fransa Dışişleri Bakanı);
Leopold Figl (Avusturya Dışişleri Bakanı); Adolf Scharf (Avusturya Şansölye Yardımcısı);
Vyacheslav Molotov (Sovyet Dışişleri Bakanı); Julius Raab (Avusturya Şansölyesi).

Khrushchev'in 1955'te Sovyet lideri olarak ortaya çıkması ve Batı ile ilişkileri geliştirmeye başlaması Avusturya'ya büyük ölçüde yardımcı oldu. Batı'nın tavsiyelerine rağmen Raab, Nisan ayında Moskova'ya gitti ve kısa bir süre sonra Avusturya'nın kendisini (Devlet Antlaşması'ndan ayrı olarak) tarafsız bir ülke olarak ilan etme sözü üzerine inşa edilen karşılıklı kabul edilebilir bir anlaşmayla çıkageldi. Devlet Antlaşması 15 Mayıs 1955 tarihinde Yukarı Belvedere Sarayı'nda dört gücün ve Avusturya'nın dışişleri bakanları tarafından resmen imzalandı.

Devlet Antlaşması'nın imzalanmasından üç ay sonra işgal birlikleri ülkeyi terk etti. 26 Ekim 1955'te Avusturya Parlamentosu, söz verdiği gibi, daimî (silahlı) tarafsızlık yasasını kabul etti. Devlet Antlaşması'nda, Sovyetler Birliği'ne, "iade edilen" Alman varlıkları

için 150 milyon dolar tazminat ödenmesi hükmü de yer alıyordu ve bu tazminatın büyük bir kısmı yıllar sonra petrol sevkiyatı şeklinde ödenecekti.

Devlet Antlaşması Avusturya'nın işgalcilerden kurtulmasını sağladı ve tarafsızlık, şartların Avusturya'yı mecbur etmesiyle beraber, Avusturya'nın Almanya'ya yeniden katılma arzusundan kurtulmasına yardımcı oldu. Tarafsızlığın dezavantajları da olabilirdi belki ama, ki Avusturya ekonomik alanda bu dezavantajların farkına varacaktı, ilk kez gerçek anlamda bir bağımsızlığı tarafsızlık temin etti. Ayrıca bu Devlet Anlaşması; Avusturya'yı, en yakın geçmişinden bile hem de uluslararası hukuk çerçevesinde kurtarmayı başardı. Müttefikler, geçmişi geçmişte bırakma ruhuyla, adeta son anda düşünülmüş bir fikir olarak, 1943'ten beri savunulan "Avusturya'nın İkinci Dünya Savaşı'na katılmasından dolayı alması gereken mesuliyet" ile ilgili maddenin çıkarılmasına izin vermeyi kabul ettiler.

Avusturya işgali; gelecekteki sosyal uyumu, siyasi birliği, ekonomik refahı ve yeni Avusturya ulusal kimliği uğruna geçmişindeki dehşeti unutturma prensibiyle sona erdirildi. Avusturya'nın tarafsızlığı demek Soğuk Savaş'ı elinin tersiyle itmesi demekti; bu durum Avusturya'yı Batı'nın hazıra konucusu yapacaktı. Hem siyasî hafıza kaybına hem de uluslararası pasifliğe işgalcilerce göz yumuldu, hatta böyle olması talep edildi; çoğu Avusturyalı bunu içtenlikle benimsedi. Birey olarak Avusturyalılar, geçmişle uzlaşma dayatmasına karşı koymayı deneyebilirlerdi belki ama Müttefiklerin onayladığı yeni düzene uyum sağlamaktan mutlu olanların sayısı çok daha fazlaydı; gerçekten yaşanan ve Avusturya kolektif kimliğinin derinlerinde yer edinen şeyleri pek fazla unutan da yoktu zaten.

ZENGİNLEŞMEK, 1955-1970

Geriye dönüp Avusturya'nın 1955 yılına baktığımızda, diğer ülkelerin örnek alacağı bir refah ve iç barış modelini 1970'lere kadar kurmak üzere örgütlendiğini anlayabiliriz. Gerçi o zamanlar pek de böyle görülmüyordu.

1950 yılında VdU üyeleri tarafından kışkırtılan ve Viyana'daki komünistler tarafından Ekim ayında genel greve dönüştürülen büyük bir endüstriyel kriz yaşanmış, ancak grev başarısız olmuştu. 1952'de ekonominin başı yine enflasyonla derde girmişti ancak Raab-Kamitz'in sert ekonomik reformları ve "sosyal piyasa ekonomisi"nin uygulamaya konulmasıyla sürekli bir ekonomik canlanma yaşandı. 1956'da komşu Macaristan'da devrim oldu, Sovyet baskısı sürse de tarafsız Avusturya işgal edilmedi ve çoğu Neusiedler Gölü üzerinden kaçan 180.000 Macar mülteci buraya sığındı. Avusturya'nın Batı'daki imajı bu durumdan istifade etti. Kruşçev ve Kennedy'nin 1961'de Viyana'da gerçekleştirdikleri Doğu-Batı zirvesi Avusturya'nın iki ideolojik kamp arasında bir köprü olma imajını daha da güçlendirdi. (Viyana Soğuk Savaş'ın casusluk dünyasında önemli bir antrepo görevi de görecekti aynı zamanda).

1957 yılında Şansölye Raab bir kalp krizi geçirse de iyileşti ve aynı yıl Adolf Scharf, Theodor Korner'in yerine başkan seçildi. Ticaret politikasında, 1957-58'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulması, Avusturya'nın tarafsızlığı nedeniyle pazarlarından dışlanacağı endişelerine yol açtı. Bu endişeye rağmen Avusturya AET olmasa da 1960'ta Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'ne (EFTA) katıldı.

1962'de ve 1967'de yaşanan ekonomik durgunluk, Avusturya'nın ekonomik yükselişinin sonu geldiğine dair bir korku yarattı ama ekonomi yeniden yapılandırıldı ve büyüme yeniden başladı.

Yol boyunca "*Proporz demokrasisi*"nin "*Packelei*"sıyla (arka çıkmasıyla) yolsuzlukla ilgili pek çok yaygara koptu ve Büyük Koalisyon içinde büyük ortak olarak ÖVP ile küçük ortak olarak SPÖ arasında tartışmalar daha sık gerçekleşmeye başladı. Her iki parti de VdU'nun halefi olan ve dolayısıyla büyük ölçüde eski Nazilerin çıkarlarını temsil eden diğer tek önemli parti Özgürlük Partisi (FPÖ) ile "küçük bir koalisyon" fikrine oynadı. Ancak ne ÖVP'nin eski muhafızları ne de sosyalist liderlik bu yemi yuttu. Böylece uzlaşma siyaseti sürdü ve yaşamaya devam etti.

SPÖ bir konuda FPÖ ile iş birliği yaptı: Habsburglar. Otto Habsburg'un Avusturya egemenliği üzerindeki iddialarından vazgeçmesi

ve tarihî vatanını ziyaret etme talebi karşılık İdare Mahkemesi 1963 yılında Otto'nun girişine izin verilmesi gerektiğine karar verdiğinde sosyalistlerin öfkesine yol açtı. FPÖ (o dönemde Habsburg karşıtı) tarafından desteklenen bu partiler Avusturya demokrasisinin yargı yoluyla gasp edildiğini iddia ederken ÖVP bunun hukukun üstünlüğü ilkesinin bir uygulaması olduğunu savundu. Sonunda Otto Avusturya'ya gelmemeye ikna edildi.

1963'ten sonra her iki parti içinde de ÖVP'nin lehine sonuçlanan büyük güç mücadeleleri yaşandı. Josef Klaus'un 1966 seçimlerindeki zaferi tek parti hükümetini doğursa da *Proporz* ve sosyal ortaklığı bundan pek etkilenmedi. Müteahhitlerin, üniversitedeki bazı eski Nazi profesörlerin ve giderek daha huzursuz ve solcu bir öğrenci kitlesinin karıştığı çeşitli skandallar vardı. Bu dönemde Avusturya siyasetinde olabilecek en heyecan verici şey buydu.

Karşılıklı olarak kabul edilen yeniden düzenlemelerle üstesinden gelinemeyecek ciddi ve uzun süreli krizler yoktu. Yüksek ekonomik büyüme ve Büyük Koalisyon'un siyasî istikrarı birbirini destekleyerek Avusturya'nın üretkenliğinde ve Avusturyalıların yaşam standartlarında olağanüstü iyileşmeler sağladı. Sadece 1955 yılında ekonomi yüzde 11,5 oranında büyüdü ve 1959 yılına gelindiğinde kişi başına düşen GSYİH 1937 yılının iki katına çıktı. Bu tarihten sonra genişleme hız kesmesine rağmen 1953'ten 1962'ye kadar GSYİH'nin yıllık ortalama büyüme oranı hala %6,4'tü.

Avusturya'nın, Batı Almanya'daki daha da büyük büyümeye sırtını dayadığına şüphe yoktur ancak Avusturya'nın refahının birçok iç nedeni de vardı. Bunların başında, özellikle Üçüncü *Reich* dönemindeki gelişimlerden en çok yararlananların başında olan teknolojik yenilikler (bilhassa sanayi alanında) geliyordu. Yüksek kaliteli çelik üretimi için 1949 yılında "Linz-Donawitz Süreci"nin başlatılması, Linz'deki VOEST çelik fabrikasını (bir zamanlar Göring Werke) dünyanın en iyi üretimini yapan çelik fabrikası hâline getirdi. 1950'lerin ekonomik patlamasına öncülük eden temel şey, kamulaştırılmış endüstrilerdi. Bunun bir kısmı Marshall Planı tarafından teşvik edilen büyük altyapı yatırımlarının bir sonucuydu.

Yine de yatırımların çoğu ülke içinde üretildi: 1950'lerde yüzde 17, 1960'larda yüzde 23 olan yatırım oranı, çoğu Avrupa devletininkini aştı. Kamulaştırılan endüstrilerin kendileri, iş kollarına göre örgütlenmiş, yüksek düzeyde girişimcilik ortaya koymuştur.

İngiltere'dekinin aksine, kamulaştırılmış kesimlerde ekonomi ve siyasetin etkileşimi fayda sağlamıştı. Sosyal ortaklık, gayr- resmî ve anayasa dışı olsa da, 1957'den itibaren Denklik Komisyonu ve 1963'ten itibaren Ekonomik ve Sosyal Sorunlar Kurulu gibi yarı resmi ve gölge kurumlarda siyasetin yerleşik bir parçası oldu. Sendikalar, iş dünyası ve siyasî partiler arasındaki anlaşma neticesinde artan hayat standartları ve giderek daha sofistike bir refah devleti zuhur etti. 1955'te kapsamlı bir sosyal sigorta yasası kabul edildi, 1959'da haftalık çalışma saati 45 saat olarak belirlendi, 1964'te üç haftalık tatil uygulaması başladı. Avusturya'nın tarafsızlığı bu konuda işe yaradı çünkü düşük savunma harcamaları sosyal hizmetler ve yeniden yatırım için daha fazla kaynak sağlıyordu.

Avusturya'nın ekonomik başarısı öncelikle sanayi sektörüne bağlı olsa da olağanüstü büyümenin diğer önemli alanı Avusturya'nın yurtdışındaki imajı üzerinde daha fazla etkiye sahip olan turizmdi. Bilhassa Alplerin batısındaki eyaletlerde turizm, büyümenin ana motorlarından biriydi. Avusturya'da 1951 yılında 17 milyon konaklama yapılırken, 1966 yılında bu sayı 64 milyona ulaşmıştır.

Avusturya'nın turizm endüstrisi, yeniden refaha kavuşan Alman ziyaretçilerden ziyadesiyle faydalandı ama turizmin gelişmesi; turizmin, büyümenin motoru olarak bilinçli bir şekilde siyaseten teşvik edilmesinin bir sonucuydu. İki savaş arasında muhafazakârlar, sosyal ve kültürel modernlik olmadan refah vaat ettiği için turizme ilgi duymuşlardı ve şimdi, 1950'lerde bu durum; Avusturyalıların barışsever, düzenli kiliseye giden, mutlu-mesut insanlar olarak yeni ve muhafazakâr öz-imajına uyuyordu. Bu husus, son derece sert ve sınıf temelli sosyal ortaklık için ironik ama garip bir şekilde etkili bir tamamlayıcı oldu. Avusturya'nın turistik imajı hem ekonomik açıdan verimliydi hem de yeni ulusal kimliğin önemli bir parçasıydı.

Bu kimliğin bir parçası olarak Avusturya'nın vaktiyle bir kültür, özellikle de müzik kültürü ülkesi olma imajına yeniden kulak verildi ve bu da Avusturyalıların savaş sonrası yabancılara kendilerini sevdirmelerine oldukça yardımcı oldu. Viyana Filarmoni Orkestrası ve Viyana Operası'nın 1947'deki İngiltere turnesi sadece sanatsal bir zafer değil, aynı zamanda kültürel Avusturya'nın yeniden doğuşunu ima eden diplomatik bir başarıydı. Filarmoni'nin Nazi Partisi üyesi olan elli üyesinden sadece beşinin görevden alınması ve eski Yahudi üyelerin çoğunlukla geri davet edilmemesi dikkatlerden kaçmadı.

Avusturya'nın kültürel mirası silkinip kendine geldi ve Heimito von Doderer gibi simalarda somutlaşan Habsburg Avusturya'sına yönelik bir nostalji teşvik edildi. Çok radikal olan herhangi bir şey ise teşvik edilmemekteydi. Fritz Wotruba, Ingeborg Bachmann ve Ilse Aichinger gibi sanatçılar savaş sonrası "muhafazakâr paradigmaya" meydan okumuş olsalar da 1900 Viyana'sının mirasının daha radikal unsurları ve bu kültürün kasıtlı olarak yok edilmesinin hatırası çoğu zaman görmezden gelindi. 1945 Ekim'inde Yukarı Avusturya'daki okullara 1938-45 dönemine ait okul kayıtlarını yok etmeleri ve yeniden yazmaları talimatı verildi.

Yüksek kültür Avusturya kimliği için önemli olmaya devam etti ama daha muhafazakâr ve güvenli bir biçimiyle. Yahudi göçmeni Friedrich Torberg, 1954'te CIA parasıyla edebiyat dergisi "*Forum*"u kurduğunda bile, Avusturya'nın oyununu oynamaya devam etti, yenilik karşıtı (*anti-avant garde*) bir "kültür" modelini vurguladı ve Nazi geçmişi konusunda kendine keskin sınırlar koydu. Viyana Devlet Operası 5 Kasım 1955'te Fidelio ile yeniden açıldı (opera binasının o zamanki ve Nazi dönemindeki müdürü Karl Böhm tarafından yönetildi), Burgtheater'ın 15 Ekim'deki yeniden açılışı için seçilen oyunsa daha anlamlı bir seçimdi: Franz Grillparzer'in "*König Ottokars Glück und Ende*" adlı oyunu, Biedermeier döneminin bir ürünüdür, fevkalade güzel manzaralarıyla bir turizm ülkesi olarak Avusturya'ya dair vatansever ilahisi oyunun en ünlü olduğu şeydir. Yeni Avusturya yüksek kültürünü somutlaştıracak simaysa, Salzburg Festivali'nin maestrosu Herbert von Karajan olacaktı.

Böhm'un Viyana Devlet Operası müdürü olarak halefi ve bir başka eski Nazi olan Karajan, Nazi geçmişinden oldukça kolay bir şekilde kurtuldu ve kendisini yüksek kültürlü, medya meraklısı bir süperstar, Salzburg Festivali'ni de klasik külliyatın zararsız, ancak teknik olarak parlak bir şekilde yorumlandığı bir forum haline getirmeye başladı: Beidermeier itici güç olmuştu.

Salzburg, uluslararası yüksek kültür sahnesinde Viyana'yı gölgede bırakıyordu artık. Doğu Avusturya, Sovyet işgali nedeniyle geri kalmıştı. Soğuk Savaş'ın Viyana'nın Orta Avrupa hinterlandını kapatması da ivmeyi Avusturya'nın batı eyaletlerine kaydırdı. Avusturya'da yüksek kültürün bağlamı değişti. 1900 Viyana'sının kentsel, nispeten sofistike ve modern bağlamı yerine Avusturyalılar, kendilerini dış dünyaya kırsal ve Alp Dağları'ndan gelme bir halk olarak sunuyorlardı artık. Avusturya yüksek kültürü banal bir popüler kültüre tabii kılındı ve bu popüler kültür, Avusturya yüksek kültürünü büyük ölçüde yerinden etti.

"Avusturya", kış sporları için bir harikalar diyarına dönüştü ve 1964 Innsbruck Kış Olimpiyatları'nın bu imaja epey bir katkısı oldu. Avusturya kimliğinin iki savaş arası dönemde başlayan kırsallaşması; halk kıyafetleri, *Trachten*, *Lederhosen* ve *Dirndl*'ın[3] Avusturya modasının özü olarak gururla pazarlanmasıyla hızlı bir ilerleme kaydetti. Turistler, *yodeling*[4] ve *Schuhplattlerdance*[5] gibi Alp eğlencelerinin sergilendiği sergileri gezdiler ve Avusturya kültürünün bu olduğunu düşünerek ayrıldılar. Sanki Mozart'ın *Sihirli Flüt*'teki kahramanı gerçekten *Papageno*'ydu.

Avusturya'nın turistik imajını Broadway ve Hollywood da pekiştirdi. 1959'da Rodgers ve Hammerstein'ın *The Sound of Music*'i Broadway'de büyük bir hit oldu. *Maria von Trapp*'ın rahibe çıraklığından siyasi göçmenliğe uzanan yolculuğunun son derece duygusal hikayesini anlatıyordu. 1965 yılında film versiyonu gösterime girdi ve daha da büyük bir hit oldu. Film, Salzburg ve çevresindeki

3 Avusturya'ya özgü yöresel kıyafetler (ç.n.)
4 Avusturya'ya özgü bir halk türküsü söyleme tarzı (ç.n.)
5 Avusturya'ya özgü bir dans türü (ç.n.)

43. Resim. "*Der Herr Karl*". Helmut Qualtinger'in Avusturya'nın savaş sonrasındaki uzlaşmasının içini boşaltan en ünlü ve parlak performansı, 15 Kasım 1961'de Avusturya televizyonunda yayınlandı.

Avusturya Alpleri'ne sinematografik bir övgü niteliğindeydi. "Cesur küçük Avusturya'nın" Alman Nazilerine karşı verdiği mücadelenin kişiselleştirilmiş bir versiyonunu anlatıyor ve Batı'daki olumlu Avusturya imajını somutlaştırıyordu.

Hikâyenin Katolik ve muhafazakar bakış açısı, özellikle Viyana'daki sosyalist ve Kilise karşıtı çevrelerin ilgisini çekmeyebilirdi ve yabancılar filmi Avusturya'nın Hitler'e karşı direnişine bir övgü olarak görebilirlerdi ama Avusturyalılar filmdeki Nazilerin Avusturyalı olduğunu; erkek ve kadın kahramanın 1938'de Avusturya'yı *terk ettiklerini* fark etmiş olmalılardır.

Film, tüm duygusallığına rağmen, Avusturya halkının son derece hassas olduğu bir geçmişin hoş karşılanmayan bir hatırlatıcısı olarak kabul edilebilir. 1961'de kabare ikilisi Carl Merz ve Helmut Qualtinger, Qualtinger'in *Der Herr Karl* rolünde oynadığı ve Avusturya televizyonunda yayınlanan hiciv dolu bir monolog yazdılar. Bu, Avusturyalı Nazi işbirlikçilerinin eylemlerini rasyonalize

etmek için kullandıkları sapkın mantıksızlık üzerine acı bir hicivdi; öfkeli izleyici kitlesi bunu kendilerine yönelik bir saldırı olarak gördü ve ulusal mağduriyet efsanesini çarpıttığı için tepkileri onları haklı çıkaracaktı.

Neşeli Günler (*The Sound of Music*) filminin çekimleri, savaş sonrası Avusturya'sının ikili bilincinin ortaya koyulmasına vesile oldu. Alman birliklerinin *Residenzplatz*'a girişini filme almak için izin istendi ama yetkililer; koyu Nazi karşıtı olan Salzburgluların, Nazi gereçlerinin sahnelendiğini gördüklerinde öfkeleneceklerini ileri sürerek bunu reddettiler. Film yapımcıları bunun yerine 1938 yılına ait, Alman birliklerini Hitler selamıyla karşılayan Salzburglu kalabalığı gösteren bir haber makarası kullanmayı teklif edince yetkililer, tezahürat yapan kalabalıkların gösterilmemesi şartıyla razı oldular.

Avusturyalılar, Batılı ziyaretçilere karşı mutlu ve misafirperver yüzlerini gösterirken Batı düşüncesi ve kültüründeki daha radikal ve ilerici eğilimlere karşı temkinli davranmaya devam ettiler. Bu arada aynı düşüncenin Avusturyalı göçmenler arasında da şekillendiğini belirtmeliyiz.

Felsefe, Ludwig Wittgenstein ve Viyana Mantıksal Pozitivizm Çevresi'nin göçmen üyeleri ve Karl Popper tarafından radikal bir şekilde yeniden şekillendirilmişti. Arnold Schoenberg, Los Angeles'ta modern müzik teorisine öncülük ederken Avusturyalı arkadaşı Billy Wilder Hollywood'un en büyük yönetmenlerinden biri olmuştu. Psikoloji, Anna Freud da dahil olmak üzere Avusturyalı göçmenlerden büyük ölçüde etkilenmeye devam etti. Berkeley'deki Hans Kelsen hukuk teorisinde etkili oldu; Friedrich Hayek ve Joseph Schumpeter de dahil olmak üzere birçok etkili ekonomist vardı. İngiltere'de özellikle Ernst Gombrich ve George Weidenfeld gibi Avusturyalı ve "Orta Avrupalı" göçmenler, modern İngiliz kültürünün gelişiminde kilit bir rol oynamıştır.

Göçmen gök kubbesinin yıldızları böylesine büyük bir etki yaratanlar değildi sadece; film, televizyon, tiyatro, müzik, iş dünyasında, çeşitli üniversiteler ve yüksek öğrenim merkezlerinde ve ayrıca doktorlar, araştırmacı bilim adamları, gazeteciler, Jan ve Herta

Palme gibi ortaokullarda Almanca öğretmenleri olarak öğrencilerine sadece Alman dilini değil, aynı zamanda içinde yetiştikleri ilerici Orta Avrupa kültürünün büyük değerlerini de aktaran daha az bilinen tüm simalar da vardı. Hampstead sadece entelektüel gelişmişlikle değil, aynı zamanda göçmen yaşamının kozmopolitliğiyle de eşanlamlı hale gelmişti ve bu dünyada Avusturyalılar önemli bir rol oynuyorlardı.

Geriye dönüp Avusturya'ya baktığımızda 1938'deki Avusturyalıların bu hareketli göçmen toplumunu ve kültürünü kucaklamak için pek de fazla bir şey yapmadıklarınız görürüz. Batı ile yeni Avusturya arasında daha yakın entelektüel ve kültürel bağlar kurma girişimleri olmuştur. Savaştan hemen sonra göçmen Clemens Heller tarafından kurulan Salzburg Semineri (Max Reinhardt'ın evi olan ve *The Sound of Music*'in ana film seti olarak kullanılan Leopoldskron Sarayı'nda), uluslararası tartışmaların yapıldığı prestijli bir forum haline geldi ve Avusturyalı ileri gelenlerle yabancı meslektaşları arasındaki ilişkilerin gelişmesine yardımcı oldu. Ancak Avusturyalıların birçoğu bu forumun varlığından habersizlerdi. Alpbach Avrupa Forumu da karşılıklı anlayışı kolaylaştırmasına rağmen elit bir kuruluş olarak kaldı. Salzburg Festivali Avusturyalılar için bir muhafazakâr bir kozmopolitzm limanı yaratsa da 1930'larda kesilen Avusturya kültür ve düşünce damarları yeterince tamir edilemedi.

Friedrich Heer'in ısrarla vurguladığı gibi bazı ferasetli Avusturyalılar, Yahudilerin çok merkezî bir konumda olduğu ve artık göçmenlerce temsil edilen Avusturya mirasının ilerici kısmının bu şekilde ihmal edilmesini kabul edemediler. Birçok Avusturyalı sorun çıkaranların yokluğundan memnundular, sorun çıkaranlar yerine turistleri ağırlamaktan daha mutluydular.

Leonfelden, turizmin küçük bir Avusturya köyünün kaderini nasıl değiştirebileceğine dair iyi bir örnek sunuyor. Uzak Mühlviertel'de sıkışıp kalmış, 1955'e kadar Sovyetler tarafından işgal edilmiş, kuzeydeki hinterlandıyla bağlantısı kesilmiş, muhteşem bir Alp manzarası olmayan Leonfelden'in Avusturya'nın yeni keşfedilen refahından pay alması pek mümkün görünmüyordu. Ancak 1960 yılında köyün

beş iş adamı oldukça başarılı bir çözüm buldu. On sekizinci yüzyılda Leonfelden, Bründlkirche'deki suyun mucizevi iyileştirici özellikleriyle tanınmıştı ve 1880'lerde yeni yeni gelişmeye başlayan bir kaplıca işletmesi kurulmuştu. Birinci Dünya Savaşı bunun sonunu getirmişti ama peki ya Leonfelden, kaplıcayı modern bir tarzda yeniden inşa edebilirse? Avusturya'nın hızla büyüyen ağır sanayi merkezi Linz oldukça yakındı ve hem Avusturya'da hem de Batı Almanya'da kaplıca temelli su tedavilerine olan talep giderek artıyordu.

İş adamları bir şirket kurdu ve eyalet hükümetinden yardım istedi; hükümet de Leonfelden'e sübvansiyon sağlayıp kaplıca statüsü verdi, böylece 1962'de Bad Leonfelden kurulmuş oldu. Ormanın kenarında modern Bauhaus tarzında inşa edilen yeni *Kurhaus* (Kaplıca Evi) aynı yıl açıldı. Kaplıcada Alman Sebastian Kneipp'in balneolojik uygulamaları takip edildi ve hızlıca başarı sağlandı, bilhassa da Almanlar arasında. 1990 yılına gelindiğinde Kurhaus'un müşteri kitlesi 1962'den bu yana on kat artmıştı.

Kurhaus'un başarısı köyün geri kalanını da canlandırmış ve burayı başlı başına bir tatil mekânı haline getirmiştir. *Kastner's Cafe Konditorei*, mükemmel hamur işleri ve zencefilli ekmeğiyle bölgede ün kazandı ve Linz'den gelen ailelerin Pazar gezintileri için favori adresi oldu. 1970 yılına gelindiğinde Leonfeldenliler, ekonomik başarıları devlet destekli sağlık yardımlarından yararlanan Alman ve Avusturyalı sağlık turistlerine, Linz'in kamulaştırılan endüstrilerinden günübirlik gelenlere ve önemli ekonomik devlet yardımlarına dayanıyor olsa da asırlık girişimcilik yeteneklerinden dem vurmaya başlamışlardı bile.

Bad Leonfelden'in başarısının da gösterdiği gibi, Avusturya'nın neo-korporatist sistemi çok girişimci olabiliyordu, ülkedeki hayat standardıyla hayat kalitesinde sürekli ve keskin bir yükseliş vardı. Otomobil sahipliğinde büyük bir artış oldu: 1949'da binde 6, 1969'da binde 151. Konut patlaması da yaşanmıştı: 1960'larda yüzde 25'lik bir artışla 450.000 konut inşa edildi. Söz konusu araba sadece küçük bir *Steyr-Daimler-Puch* idi belki ama bir otomobildi en nihayetinde; daire çirkin bir beton binanın içinde olabilirdi ama kişinin kendisine aitti. Çok geçmeden daha iyi bir arabaya ve

yenilenmiş bir daireye sahip oldular. 1960'ların ortalarına gelindiğinde hayat gerçekten güzelleşmeye başlamıştı.

Ancak o sıralarda sistem de tavsamaya başlamıştı. Demokratik olmayan korporatizmi, modern Avusturya için gittikçe elverişsiz bir hâl alıyordu. Büyük Koalisyon, 1962'deki Okul Reformu Yasası gibi önemli uzlaşmaları hâlâ sağlayabiliyordu ama bu tür başarılar sinir bozucu bir şekilde nadir görülür olmuştu. Avusturya'nın savaş sonrası başarısının motorunun artık "sağlıklı" bir siyasi gelişmeyi engellediği düşünülüyordu.

Siyasetin eski muhafızlarının gidişi, 1945'ten sonra kurulan bağları da gevşetti. Raab, 1961'de şansölye olarak emekli oldu ve her iki partide de daha yüksek ve teknik eğitimli yeni nesil yetkililer kendilerini göstermeye başladı. Neo-korporatizmden "tekno-korporatizme" kadar modernleşme Avusturya siyasetinin hedefi haline geldi. Asıl soru, hangi partinin bu hedefe daha önce ulaşacağı ve parlamenter tek parti hükümetinin keşfedilmemiş sularına atlayacağıydı.

Franz Olah'ın 1964'te SPÖ liderliği için oynadığı başarısız oyun ve ardından partiden ayrılması partiyi 1966'daki millî seçim hazırlıklarında gafil avladı. Bu nedenle ÖVP, 1964'ten beri şansölye olan yeni ve modernleştirici lideri Josef Klaus ile 1966 seçimlerini büyük bir farkla kazandı (Avusturya'nın nispî temsil sistemi içerisinde): Halk oylarının yüzde 48'i ve parlamentoda 5 millet vekili farkla çoğunluğu elde ederek (ÖVP: 85; SPÖ:76; FPÖ: 4).

ÖVP, savaştan bu yana ilk kez tek başına iktidar olmayı seçti. Bu, göründüğü kadar radikal bir tercih değildi zira *Proporz*, Avusturya yönetiminin dokusuna o kadar işlemişti ki merkezî bakanlık pozisyonları dışında aşağı yukarı hiç bozulmadan devam etti. Klaus'un teknokratik yaklaşımı, politika kararlarını politikacılardan ziyade uzmanların ellerine bırakması, demokratik siyasette Avusturya'ya özgü tipik bir "yukarıdan aydınlanma" anlamına geliyordu.

Klaus'un hükümeti modernleşme konusunda gayet ciddiydi. Yeni konutlara kaynak akıttı. Avusturya'nın üniversite sistemi, Salzburg ve Linz'deki yeni üniversiteler de dahil olmak üzere büyük ölçüde genişletildi. Avusturya'da 1955 yılında 20.000 olan öğrenci sayısı 1985

yılında 175.000'e ulaşacaktı. Avusturya'nın modern, teknolojik ve entelektüel açıdan gelişmiş bir ülke olarak profilini parlatmak için akademik araştırma vakıfları ve kurumları da oluşturuldu.

Buna rağmen Klaus hükümeti siyasî bir başarı elde edemedi. Hükümet 1970 Seçimlerini kaybetti ve yeniden canlanan SPÖ 81 sandalye ile en büyük parti oldu. Klaus'un rejimi, *Heathci*lerin akıbetine uğramıştı: yeterince modern olamamak. Bunun sorumlusu kısmen 1967'deki ekonomik durgunluktu: Maliye Bakanı Stephan Koren tarafından uygulamaya konulan kemer sıkma paketi modernizasyon programını sınırlandırdı ve son derece başarılı olmasına rağmen bir başka uzun süreli patlamaya yol açarak Klaus'un değil, halefinin işine yaradı. Daha büyük bir sorun ise Klaus'un ulusa verdiği "*Oberlehrer*" imajıydı; Josephçi, ahlakçı ve medyadan çekinen bir profesör imajı olan bu imaj hızla değişen zamana uymuyordu artık. Yeni nesil üniversite öğrencileri 1950'lerin uysal ÖVP destekçileri değillerdi, Batılı akranlarının sol eğilimlerini paylaşıyorlardı.

İkinci Vatikan Konsili'nin (1962-65) ardından Katolik Kilisesi bile ilerici bir değişim içindeydi. Avusturyalı bir din adamı, 1956'dan itibaren Viyana başpiskoposu ve 1958'den itibaren kardinal olan Franz Konig, Konsil'in kararlarında kilit bir rol oynayıp değişime ve siyasi sola alan açtı; bu Avusturya Kilisesi için yeni bir şeydi. Hiyerarşinin sola kayması Avusturya toplumunun genelini yansıtıyordu. Batı'nın yeni tüketimciliğini ve müsamahakârlığını benimseyen pek çok Avusturyalı, ahlakçı modernleştiricilerden ders almaya artık tahammül edemiyordu. Klaus'un yeni modern Avusturya siyasetinin ancak habercisi olabileceği ortaya çıkmıştı; Avusturya siyasetinin gerçek efendisi Bruno Kreisky olacaktı.

KUTLU ADA, 1970-85

1971 Kasım'ında Avusturya Cumhurbaşkanı Franz Jonas, bir Avusturya devlet başkanının İtalya'ya yaptığı ilk devlet ziyaretini gerçekleştirdi. Bu, Güney Tirol sorununun çözülmesinin ardından Avusturya'nın savaş sonrası pozisyonunda önemli bir değişime

işaret ediyordu. Güney Tirollüler ve Avusturyalılar, 1946 Gruber-De Gasperi Anlaşması'ndan kısa bir süre sonra İtalya'nın Güney Tirol'ü İtalyan Trentino ile idari olarak birleştirerek (Almanca konuşan) Güney Tirol'ün taahhüt edilen özerkliğinin altını oymasından bu yana İtalyanlar tarafından "kandırıldıklarını" düşünüyorlardı. İtalya'ya karşı duyulan kızgınlık terörist saldırılara bile yol açmıştı. Ancak 1969'da imzalanan bir anlaşmayla Güney Tirollülere, İtalya içinde kalacak şekilde gerçek bir özerklik verildi. Kısa bir süre sonra İtalya, Avusturya'nın AET ile müzakereleri üzerindeki vetosunu kaldırdı ve devlet ziyaretinden sadece birkaç ay sonra, 1972 Temmuz'unda Avusturya, AET ile kendisini gayr-i resmî bir ekonomik üye haline getiren bir serbest ticaret anlaşması imzalayacaktı.

İtalya'ya yapılan devlet ziyaretini Vatikan'a yapılan devlet ziyareti takip etti. Papa 6. Paul, Jonas ile yaptığı görüşmede Avusturya'dan "kutlu bir ada" olarak bahsetti.

Papa'nın Avusturya'ya yönelik bu övgüsü anlaşılabilirdi. Koyu Katolik Avusturya toplumu nispeten hâlâ muhafazakârdı ve Kilise ulusal yaşamda hâlâ önemli bir faktördü. Neo-korporatist sosyal ortaklık, ekonomik örgütlenmeye ilişkin Katolik öğretileri örnek alıyordu ve imrenilecek derecede bir sosyal barış sağlamıştı. Batı'daki 1968 çalkantılarından ya da komşu Çekoslovakya'daki Prag Baharı'nın Sovyetler tarafından bastırılmasından pek de etkilenmeyen Avusturya, 96.000 Çek mültecinin durumunda olduğu gibi, Soğuk Savaş'ın fırtınalarına karşı gerçek bir sığınak olmuştu.

Bununla birlikte; Papa'nın mevcut durumu övmesi, bir ay önce parlamentoda mutlak çoğunluğu elde eden SPÖ'nun zaten çok iyi işleyen sistemi çok radikal bir şekilde değiştirmemesi gerektiğini de gösteriyordu. Yeni hükümet, tüm sol söylemine rağmen, bunu memnuniyetle yerine getirdi. Sosyalistlerin sosyal liberalleşme ve demokratikleşme gündemi muhafazakârları endişelendirse de genel olarak değişiklikler ılımlıydı. SPÖ, sosyal ortaklık ve *Proporz*, iş birliği ve uzlaşıdan oluşan "Avusturya yolunu", lideri Bruno Kreisky'nin hâkim olduğu ve Kreisky Dönemi olarak bilinen on yılı aşkın bir refah ve barış döneminde de sürdürdü.

Avusturya tarihinin bir ironisi olarak Kreisky, 1938'den sonra yok edilen Viyana Yahudi burjuvazisinden geliyordu. 1911 yılında Viyana'da doğan Kreisky, 1926 yılında Sosyal Demokrat Parti'ye katılmış ve 1935-36 yıllarında Schuschnigg rejimi tarafından hapse atılmıştı. 1938'den 1945'e kadar İsveç'te mülteci olarak yaşadı. Savaştan sonra Kreisky koalisyon hükümetinin önde gelen dış politika yapıcılarından biri oldu ve 1959'dan 1966'ya kadar dışişleri bakanlığı yaptı. Kreisky, Avusturya'nın tarafsızlığının son derece başarılı bir şekilde detaylandırılmasında merkezî bir rol oynamıştır. Ayrıca 1956'dan itibaren parlamentoda milletvekiliydi. Bununla birlikte, bir diplomat olarak geçmişi ve Yahudi bir burjuva ailenin çocuğu olması onu sosyalist saflarda bir yabancı haline getirdi. Kreisky'ye kendisini sosyalistleri kurtaracak "modern" aday olarak sunma fırsatını veren 1966'taki seçim kampanyasının fiyaskoyla sonuçlanması oldu. Siyasetten anlayan Kreisky bu fırsatı değerlendirdi ve her şeye rağmen SPÖ'nun lideri, ardından da 1970'te şansölye oldu.

ÖVP, birçok Avusturyalının Kreisky'ye karşı Yahudi karşıtı önyargılarını istismar etmeye çalıştı. Josef Klaus 1970 seçim kampanyasında *"Ein echter Osterreicher"*, yani gerçek bir Avusturyalı olarak sunuldu; bu, Kreisky'nin Yahudi kökenleri üzerine dolaylı da olsa bariz bir oyundu. Ancak Kreisky, bu tür saldırılar için fazla kurnaz olduğunu kanıtladı: Yahudi meselesini bir kenara bırakarak kendisini Yeni Avusturya'nın modernleştirici lideri olarak, (neredeyse altmış yaşında olmasına rağmen) gençlerin yanında yer alan ve zorunlu askerlik hizmetini dokuz aydan altı aya indirmeyi vaat ederek doğrudan gençlere hitap eden biri olarak gösterdi. Mart ayında yapılan seçimlerde SPÖ savaş sonrası Avusturya'da ilk kez en büyük parti olmasına rağmen mutlak çoğunluğu elde edemedi. Kreisky, FPÖ'nun hoşgörüsüne dayanarak bir azınlık hükümeti kurdu. Bu anlaşma 1971 bütçesi nedeniyle bozulunca Kreisky yeni bir seçim çağrısında bulundu ve 10 Ekim'de Avusturya tarihinde ilk kez SPÖ mutlak çoğunluğu elde etti. Kreisky, 1975 ve 1979 seçimlerinde de SPÖ'yü mutlak çoğunluğa taşıdı. Avusturya on iki yıldan fazla bir süre sosyalist yönetim altında kaldı. "Kutlu Ada", sosyalistlerin

yönettiği son derece başarılı bir karma ekonomi ve refah devletinin kısaltması haline geldi.

Ekonomik refah SPÖ'nün gücünün belkemiğiydi. Maliye bakanı olduğunda henüz otuz dört yaşında olan Hannes Androsch, dönemin en usta ekonomi yöneticilerinden biri olduğunu kanıtladı. Koren'in yarattığı yükselişi, 1973 petrol krizine ve bunun sonucunda dünya çapında yaşanan durgunluğa rağmen devam ettirmeyi başardı. Alışılmışın dışında bir ekonomi politikası izleyerek sabit para biriminin korunmasını (Şilin'in Mark'a sabitlenmesi) büyük ölçekli kamu yatırımları ve büyük bütçe açıkları ile birleştirdi. Avusturya ekonomisi 1970'lerdeki trendin tersine, Batı Almanya'dan daha hızlı ve sağlıklı bir oranda büyümeye devam etti. Zaman zaman 1975 ve 1981'de aksaklıklar yaşansa da genel olarak Avusturya, ekonomistler tarafından Androsch'un parlak "Avusturya-Keynesçiliği"ne atfedilen bir ekonomi harikası haline geldi.

Avusturya'nın 1970'lerin ekonomik fırtınalarından etkilenmemesinin pek çok nedeni vardı, ancak bunların başında endüstriyel çekişmelerin olmaması geliyordu. Haftada üç gün çalışan İngiltere'nin aksine, Avusturya'da grevler neredeyse hiç duyulmamıştı. Bu durum yüksek yatırımcı güvenine, bol miktarda yabancı yatırıma ve dolayısıyla altyapı yatırımlarının ve bütçe açığının kolay ve ucuz finansmanına yol açtı. Endüstriyel sükûnet, sosyal ortaklığın ve 1945 sonrası "Avusturya tarzının" devam etmesinin bir sonucuydu.

SPÖ tek başına iktidar olabilirdi ancak Kreisky, *Proporz* sistemini korumaya ve ÖVP ile iş dünyasının pazarlık masasında yer almasını sağlamaya dikkat etti. Kreisky, ÖVP'li Koren'i Merkez Bankası'nın başına getirdi. Androsch'un ekonomi politikası altında, Parite Komisyonu'nda müzakere edilen ücret artışlarındaki kısıtlama nedeniyle, işletmeler mezkûr yükselişten işçilerden daha fazla faydalandı; ama sorun edecek bir şey yoktu çünkü herkes daha iyi durumda olduğu için herkes mutluydu ve Avusturya A.Ş. usulca işlemeye devam etti. 1980'lerin başında Avusturya dünyanın en müreffeh ülkelerinden biri olmuştu.

SPÖ, sosyalist reformlar yapmaktan çok kapitalist bir ekonomiyi sosyal açıdan mesuliyetle yönetmekle ilgileniyordu. Avusturya, ekonominin üçte birinden fazlasıyla Batı ülkeleri arasında en büyük devlet sektörlerinden birine sahipti ama bankaların birçoğu da dahil olmak üzere ilgili şirketler kamu kurumları olarak değil ticarî işletmeler olarak yönetiliyordu. SPÖ sendikaların yasal yetkilerini genişletmesine rağmen girişimciliği teşvik etmeyi ve fırsat eşitliğini artırmayı kamu kontrolünü dayatmaya tercih etti. Mühlviertel gibi Avusturya'nın daha az müreffeh bölgelerinde küçük işletmelerin büyümesini teşvik etmek için vergi indirimleri ve malî teşvikler verdi ve *Bad Leonfelden*'deki iş adamları bundan büyük fayda sağladı. Genişletilmiş emeklilik ve sağlık yardımları gibi daha cömert refah önlemlerine ve kırk saatlik haftalık çalışmayla dört haftalık tatil gibi daha fazla işçi haklarına yapılan vurgu, Avusturya ekonomisinin ve toplumunun tüm tarafları daha iyi bir duruma getiren, karşılıklı olarak kabul edilebilir, aşamalı bir yeniden yapılandırmanın diğer yüzüydü.

Kreisky rejiminin sosyal reform gündemi de benzer şekilde kademeli ve uzlaşmacı bir yaklaşımla belirlendi. Sonuçlar mütevazı olsa da Avusturya'yı Batı normlarına yaklaştırmaya başladı. Ceza Kanunu'nda 1971 ve 1975 yıllarında yapılan reformların arkasındaki en önemli sima ilerici Adalet Bakanı Christian Broda'ydı. Ancak Broda'nın radikalizmi, gözünü seçim siyasetine dikmişti, Kardinal Konig ve Kilise ile iyi ilişkilerini korumak isteyen pragmatik Kreisky'nin sürekli kısıtlaması altındaydı. Kreisky özellikle kürtajın yasallaştırılması konusunda tereddütlüydü, ancak bu reform bile kamuoyunda kabul gördü. Kardinal Konig yasaya karşı çıksa da bunu çok fazla sorun yapmadı. Reformlar ayrıca yasayı yeni sosyal gerçekliğe uydurmak için birçok liberalleştirici önlem de içeriyordu. Zina suç olmaktan çıkarıldı ve eşcinsellik üzerindeki o zamana kadarki mutlak yasak kaldırdı ama bu yeni yasa Avusturyalı eşcinsel erkeklerinin cinsel tercihlerini sır gibi saklamalarını gerektiren bir yapıya da sahipti.

Aile Hukuku da elden geçirildi. Şimdiye kadarki ataerkil evlilik tanımı eşit ortaklık tanımına dönüştü. Boşanma yasaları liberalleştirildi ve cinsiyetler arasında daha eşitlikçi bir bakış açısı benimsendi.

1979'da çıkarılan Eşit Muamele Yasası, prensip olarak cinsiyete bakılmaksızın eşit işe eşit ücret ödenmesini öngörüyordu ve bu dönem, bilim ve araştırma bakanı Hertha Firnberg gibi kadın öncülerle Avusturyalı kadınlar için bir ilerleme dönemiydi.

Firnberg'in yeni bakanlığı, üniversitelerdeki nispeten tartışmalı reformun merkezinde yer aldı. Eğitim politikası, SPÖ'nün Avusturya'da gerçek bir fırsat eşitliği ve dolayısıyla "sınıfsız bir toplum" yaratma çabalarının merkezinde yer alıyordu. Kitaplar öğrencilere ücretsiz dağıtıldı ve okula giderken ulaşımın ücretsiz olması garanti edildi. ÖVP'nin muhalefeti ilk ve orta öğretimde daha fazla reform yapılmasını engellediği için SPÖ yüksek öğretime müdahale etmeyi seçti. Daha sonraları üniversitelerin muhafazakârlığın kaleleri olması olağan bir durum olacaktı, birçok eski Nazi profesörü görevlerini koruyabilmiş ya da yeniden kazanabilmişti. 1960'ların sonlarındaki değişikliklere rağmen, üniversite kurumu hâlâ çok hiyerarşik ve muhafazakârdı. Firnberg'in bakanlığının kurulması üniversiteleri Eğitim Bakanlığı bürokrasisinden kopardı ve ciddi bir reforma tabi tuttu. 1975'teki Üniversite Teşkilat Yasası (ÜTY) Avusturya yükseköğretimini liberalleşme ve demokratikleşme yönüne sevk etti; daha genç ve daha ilerici akademisyenlerin katılımıyla Avusturya'nın akademisi daha şeffaf bir karaktere büründü.

ÜTY gibi, devlete ait yayın kuruluşu ORF'nin 1974 Reformu da sert bir muhalefetle karşılaşmasına rağmen daha fazla özerkliğe doğru ilerlemesi (ve ORF yönetim kurulu üyelerinin seçimi) Avusturya yayıncılığını daha modern (ve sol eğilimli) bir rotaya oturttu.

Kreisky'nin hükümeti Avusturya için büyük ölçüde tedrici iknaya dayalı daha ilerici bir kimlik oluşturmayı başardı. Kreisky'nin seçmenlerin "burjuva" ama sosyal liberal olan yaklaşık yüzde 5'lik kesiminden aldığı destek, SPÖ'nun yeni "sosyal-liberal mutabakatı"nın kök salmasına yetecek kadar uzun süre iktidarda kalmasını sağladı ve bu mutabakat bugüne kadar Avusturya'nın konsensüsü olarak kaldı.

Ülke içindeki tüm başarılarına rağmen Kreisky en çok dış politikada yaptığı atılımlarla tanınıyordu. Kreisky 1950'lerden beri Avusturya dış politikasını etkin bir şekilde yönetiyordu. Hatta

1966'dan sonra Klaus hükümetinin dışişleri bakanı olan Kurt Waldheim bile Kreisky'nin genel çizgisini takip etmişti. Kreisky artık tüm yetkileri elinde toplayarak "küçük Avusturya"yı önemli bir uluslararası oyuncu haline getirdi. Aktif tarafsızlık politikasına sıkı sıkıya bağlıydı: Avusturya'nın tarafsızlığının en büyük garantisi komünist Doğu ile kapitalist Batı arasındaki iyi ilişkileri aktif bir şekilde teşvik etmekti. Kreisky güvenilir bir savunma gücüne duyulan ihtiyacı kabul etti ve 1975 savunma politikası İsviçre çizgisinde bir ulusal direniş sistemini destekledi. Yine de Avusturya'nın savunma bütçesi Batı Avrupa (ve Doğu Avrupa) normlarının çok altındaydı ve Avusturya'nın muhteşem ekonomik performansı kısmen tarafsızlığının askerî olarak asla test edilmemesine bağlıydı. Bu nedenle Doğu-Batı ilişkilerinin iyi olmasında Avusturya'nın hayatî bir çıkarı vardı.

Bazen, özellikle 1956'da Macaristan'da ve 1968'de Çekoslovakya'da olduğu gibi komşu komünist ülkelerde krizler meydana geldiğinde, bir sınır bölgesi olarak Avusturya'nın tarafsız kalması çok zor olmuştur. Her iki durumda da Avusturya binlerce mülteciye sığınma hakkı tanıyarak iyi bir rol oynamıştır. 1968'de Avusturya'nın "bağımsız bir tarafsız" olarak itibarını kurtaran şeyin Prag'daki Avusturya Büyükelçisi Rudolf Kirchschläger'in Viyana'dan gelen (Waldheim'dan geldiği iddia edilen) ve vize vermeyi askıya almasını isteyen isimsiz bir talimatı görmezden gelmesi olduğuna dair karineler var. Kirchschläger, Kreisky'nin dışişleri bakanı ve 1974'te Avusturya cumhurbaşkanı oldu ve dürüstlüğü Avusturya'nın Soğuk Savaş'ın karmaşık ortamında güvenilirliğini arttırdı.

Bu arada Kreisky, Avusturya'nın tarafsızlık statüsünü iki yönlü olarak kullanmıştır. Tarafsızlığı Avusturya'nın komünist komşularıyla iyi ilişkiler geliştirmek için kullandı, mümkün olan yerlerde sınırları açmaya ve karşılıklı yarar sağlayacak ekonomik bağlantılar kurmaya çalıştı. Bunun tersine olarak da Avusturya'nın AET'ye katılma girişimlerine yönelik Sovyetlerin bariz hoşnutsuzluğunu, 1972'de çok faydalı bir serbest ticaret anlaşması elde etmek için kullanırken Avusturya'nın siyasî bağımsızlığını koruyarak, aslında Avusturya'nın hem NATO hem de AET'de bir hazıra konucu olmasına izin verdi.

Kreisky, 1970 yılında Batılı güçlerin Sovyetlerden gelen bu teklife şüpheyle yaklaştığı bir dönemde Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı'nın (AGİK) düzenlenmesinin önde gelen ve en güçlü savunucularından biriydi. İstikrarlı bir Avrupa tabii ki Avusturya'nın çıkarınaydı, ancak Kreisky 1975 Helsinki Anlaşmalarına giden bu sürecin komünist gücü güvence altına almaktan çok zayıflatacağını öngörmüştü. Yerel vatanseverliğin bir unsuru da işin içindeydi: AGİT'in müteakip müzakereleri Viyana'daki Hofburg'da gerçekleşti. AGİT'in varisi olan AGİT'in merkezi halen Avusturya'nın başkentindedir.

Kreisky'nin Avusturya'nın aktif tarafsızlığı konusundaki hırsı Orta Avrupa'nın ötesine geçti. En gurur duyduğu anlardan biri, Haziran 1979'da Viyana'da SALT II'nin imzalanması sırasında iki süper gücün liderleri Jimmy Carter ve Leonid Brejnev'e ev sahipliği yapmaktı. Ancak Kreisky, Viyana'yı sadece iki süper güç için bir antrepo olarak değil uluslararası toplumun başkentlerinden biri olarak tasavvur etti ve 23 Ağustos 1979'da Viyana'nın kuzeydoğu banliyölerinde geniş bir kompleks olan UNO City'nin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a törenle teslim edilmesiyle Viyana Birleşmiş Milletler'in üçüncü merkezi oldu.

UNO Şehri'nin inşası Kreisky'nin Viyana'yı (ve kendisini) dünya siyasetinin merkezine yerleştirme hedefinin doruk noktasıydı. Viyana uzun zamandır uluslararası ilişkilerdeki gayr-ı resmî aktörlerin, yani casusların, buluşma yeri olarak ün salmıştı. Bunun yanı sıra 1965 yılında merkezini burada kuran OPEC gibi uluslararası örgütlerin de ilgisini çekmişti. Ancak Kreisky'ye en cazip gelen BM'ye ev sahipliği yapmaktı.

Avusturya uzun zamandır BM'nin gayretkeş bir üyesiydi ve Avusturyalı askerler sık sık mavi kasklı barış gücü olarak görev yapıyordu. Kreisky şimdi Avusturya'nın örgütteki rolünü Üçüncü Dünya ülkeleriyle bağlantı kurmak için bir platform olarak kullanıyordu. Olof Palme, Willy Brandt ve daha sonra Helmut Schmidt ile Sosyalist Enternasyonal'e hevesle üye olması ve bağlantısız devletler hareketini desteklemesi, Avusturya'yı Kuzey ile Güney ve Doğu ile Batı arasında bir köprü olarak öne çıkardı. Bu bağlamda

Viyana'ya üçüncü BM şehri olma statüsü verildi ve Avusturya'nın BM Büyükelçisi Waldheim 1971 yılında BM Genel Sekreteri oldu. Avusturya çok uzun zamandır olmadığı bir şekilde dünyanın ilgi odağı haline gelmişti.

Tüm bunlar genel olarak aktif tarafsızlık politikasının bir parçası olarak görülebilirse de, Kreisky'nin Orta Doğu sorunlarına olan aşırı ilgisi bunun çok ötesindeydi. OPEC'in Viyana'daki varlığı ve 1970'lerdeki petrol krizlerinde elde ettiği avantajlar Kreisky'inin bu ilgisini kısmen açıklamaktadır, Sosyalist Enternosyanel'e olan ilgisini açıkladığı gibi. Bununla birlikte Kreisky'nin Yahudi geçmişi kesinlikle önemli bir etken olmalıydı zira Ortadoğu diplomasisindeki ana hedefi İsrail ile Filistinliler de dahil olmak üzere Arap komşuları arasında barışın tesisiydi. Kreisky böyle bir barışın ancak doğrudan müzakere temelinde mümkün olabileceğininde ısrar ediyordu. Bu sebeple 1974'te Yaser Arafat'la buluştu ve Arapların İsrail'i tanımasıyla Batı'nın FKÖ'yü tanımasının "birlikteliğini" savundu. 1980 yılında bu örgütü resmen tanıyan Avusturya bu konuda örnek teşkil ederek öncü de olmuştur. Kreisky bu tür eylemlerle kendisini ve Avusturya'yı petrol zengini Arap devletlerine ve Üçüncü Dünya'nın büyük bir kısmına sevdirse de Batı kamuoyunu kendisine düşman etmekte ve İsrail ile dünyadaki pek çok Yahudi'yi çileden çıkartmaktaydı.

Kreisky'nin Yahudiler ve Yahudi devletiyle ilişkilerinin son derece ikircikli olduğunda şüphe yoktur. İsrailliler Kreisky'yi Araplarla iyi ilişkiler uğruna Yahudi çıkarlarını feda etmeye istekli biri olarak görüyorlardı. Kreisky'inin, 1973 Eylül'ünde SSCB'den İsrail'e giden Yahudilere Schönau transit kampını kapatmayı taahhüt ederek Arap teröristlere "teslim olması" İsrail hükümetini öfkelendirmişti. Kreisky'nin 1975 Aralık'ında OPEC toplantısına yapılan bir saldırıyı ele alış biçimi İsrail'de ve başka yerlerde daha namert bir teslimiyet olarak addedilmiştir.

Pek çok Yahudi de Kreisky'yi Avusturya'nın geçmişi konusundaki ikircikli tutumu nedeniyle suçluyordu. Adolf Eichmann'ın izini süren Viyana merkezli ünlü Nazi avcısı Simon Wiesenthal, 1970 ve 1975'te Kreisky'nin kabine üyelerinin (örneğin Hans Ollinger)

ve muhtemel koalisyon ortaklarının (örneğin Friedrich Peter) SS üyesi olduğunu ortaya çıkararak Kreisky'nin düşmanlığını kazandı. Kreisky bu durumu Avusturya'nın geçmişini tartışmaya açmak için bir fırsat olarak kabul etmek yerine, siyaseten ÖVP'ye bağlı olan Wiesenthal'in SPÖ'nün altını oyma girişimi olarak algıladı.

Kreisky en başından beri Avusturya'nın Nazizmin ilk kurbanı (*Lebenslüge*) olduğunu kabul etmiş ve kendisini Yahudi olarak değil de siyasî bir mülteci olarak görmüştü. Agnostik bir sosyalist olarak, Yahudiliğini Avusturya sosyal demokrasisi ve küresel barış ve adalet davasının yanında önemsiz görüyordu. Daha iyi bir geleceğin tahakkuku için geçmişi unutmaya hazırdı, ona göre (ve onu politikaları sayesinde) Avusturyalılar gerçekten daha aydınlanmış insanlardı artık. Wiesenthal ile olan kan davasında kendisini, geçmişe saplanıp kalmış bir gericiye galip gelen ilerici olarak addediyordu.

Kreisky'nin 1975'teki "Peter Olayı" sırasındaki bazı davranışları, tıpkı şu sözlerinde olduğu gibi, hiç de makul değildi: "Eğer Yahudiler bir halksa, sefil bir halktır."[6] Kreisky bu ifadesini, bir sosyalist olarak Yahudi diye bir halkın varlığını hiçbir zaman kabul etmediğini, dolayısıyla bu halkın karakterinin sadece varsayımsal olduğunu söyleyerek savundu. Peki bu varsayımsal karakteri neden bu kadar olumsuz görüyordu? Bunun kısmî bir cevabı, onun kurtarıcı ve asimilasyoncu Viyana Yahudi burjuvazisi içindeki kökenlerinden gelmektedir. 1973'te Golda Meir'e "Sen ve ben farklı dünyalara aitiz," dediğinde, İsrail ve Meir'in temsil ettiği Yahudi kimliğine olan mesafesini teyit ediyordu bir ölçüde.

Yine de Kreisky, Yahudi meselesine ve İsrail'in çıkarlarına büyük sempati duyuyordu. Avusturya'nın Sovyet Yahudi göçmenleri için bir geçiş ülkesi hâline gelmesinde etkili oldu, Arap teröristlerinin tehditleri Hollanda ve Norveç'i böyle bir rol üstlenmekten caydırmıştı. Aslında Schönau'nun kapatılmasının Avusturya'nın transit ülke rolü üzerinde ya çok az etkisi olmuş ya da hiç olmamıştı. Wöllersdorf'ta Avusturya idaresi altında yeni bir kamp açılmış ve Schönau olayından sonra Avusturya'dan eskisinden daha fazla

6 Pick, *Guilty Victim*, s. 107.

Sovyet Yahudisi geçer olmuştu. Ayrıca, İsrail'in var olma ve güvende olma hakkı konusunda da ısrarcıydı (zira artık İsrail diye bir devlet vardı). Avusturya 1975 yılında Siyonizm'i ırkçılıkla eş tutan BM kararını kınadı. Kreisky, İsrail'in bu macerasına dair sert eleştirileri nedeniyle İsrail kamuoyundaki saygınlığını yitirmesine rağmen 1982'de Lübnan'ın işgali sırasında esir alınan İsrail askerlerinin serbest bırakılmasına gizlice yardım etmiştir.

Kreisky aynı zamanda Mısır lideri Enver Sedat'ın İsrail ile barış sürecine girmeye ikna edilmesinde de önemli bir rol oynamış, Salzburg'daki Klessheim Sarayı 1975 ve 1978 başlarında iki önemli toplantıya ev sahipliği yapmıştır. Ancak Eylül 1978'de Camp David'de İsrail-Mısır barışı imzalandığında Kreisky, Filistinlilerin kötü durumunu göz ardı ettiği için bu barıştan memnun olmayan az sayıdaki Batılı liderden biriydi. Kreisky'nin "Yahudi sorunu"na dair her zamanki söylemleri olarak kabul edilip o zamanlar görmezden gelinen eleştirileri bugün kehanet gibi gelmektedir.

Avusturyalıların çoğu bu tür dış politika maceralarını "İmparator Bruno"nun' kabahatleri olarak umarsızca görmezden geliyorlardı. "Kutlu Ada"sında olmanın bir tarafı da siyasetle fazla ilgilenmemekti. Sosyal ortaklık, işlerin eskisi gibi, ne olursa olsun, daha fazla refahla devam etmesi anlamına geliyordu. Avusturya'nın gelişmekte olan eğlence sektörlerinin birçoğu kendi ülkelerinin tüketim ihtiyaçlarını karşılıyordu artık. Bad Leonfelden, şehir dışından gelenlerin (çoğunlukla Linz'den) yazlık evlerinin bir zamanlar patates tarlası olan yerleri yutmasıyla hızla genişledi. Rusya'dan Batı'ya uzanan doğal gaz boru hattının yakınlarda inşa edilmesiyle eski köy barları şık diskolara dönüştü; Kreisky'nin Avusturya'nın komünist komşularıyla dostluğu Aralık 1978'de Çekoslovakya sınır kapısının açılmasıyla neticelendi. Kapalı yüzme havuzlu oteller inşa edildi; Kastnerler şehrin dışında büyük bir fabrika açtı. Leonfeldenlılar kalite kaybından sızlanıp dursalar da 1980'lere gelindiğinde Kastner ürünleri Avusturya'nın her yerinde ve yurtdışındaki mağazalarda bulunabiliyordu.

Viyana'da, daha müreffeh olan batı Avusturya'ya yetişmek için bilinçli bir çaba vardı. Şehrin yeniden canlanmasının önemli bir unsuru

44. Resim: Leonfelden; a) 1950'lerde, güneyden bakış
b) 1990'larda güneydoğudan bakış

ileri görüşlü bir ulaşım politikasıydı. Sosyalistlerin egemenliğindeki Viyana, toplu taşımaya ağırlık vermeye devam ederek otomobillere yönelik eğilimi tersine çevirdi. Bir yeraltı raylı sistemine sahip olmak modern bir başkent için kısmen bir prestij meselesiydi, ancak U-Bahn (ilk kısmı 1976'da açıldı), şehir içinde yayalaştırma ve Viyana'nın kapsamlı tramvay sisteminin yeniden doğuşu ile çok daha büyük bir plana entegre edildi. O zamanlar alışılmadık olan bu uygulama, şimdilerde şehir içi ulaşım tasarımında bir model hâline gelmiştir.

Avusturya'nın ekonomik kalkınmada görece geç kalması, gelişmiş bir ekonomik altyapı oluşturmak için konjonktür karşıtı kamu yatırımlarına dayanan "Avusturya-Keynesyen" stratejiyle çok doğru bir şekilde birleştirilmiştir. Avusturya 1970'te bile ekonomik olarak İngiltere'nin gerisindeydi; 1980'lere ise sosyal homojenlik ve siyasî uzlaşı duygusunu koruyarak ileriye sıçramıştı. Tarafsızlığı artık ayrıcalıklı konumunun değerli bir sembolüydü: Batı'ya refah içinde bağlıyken komünist Doğu Avrupa'ya açılan bir kapı görevi görüyordu.

Turizm, kış ve yaz aylarında genişlemeye devam etti. Müzik ve kültür festivalleri serpilip gelişmeye devam etti; ancak ortalama bir Avusturyalı en çok Annemarie Moser-Proll gibi kayakçıların ve parlak yarış pilotları Jochen Rindt ve Niki Lauda'nın başarılarından heyecan duyuyordu. İki spor etkinliği ulusal kimliğin bir parçası haline gelecekti: Franz Klammer'in 1976 Innsbruck Olimpiyatları'nda etkileyici bir şekilde altın madalya kazanması ve Avusturya futbol takımının Arjantin'deki 1978 Dünya Kupası'nda Batı Almanya'ya karşı kazandığı zafer. *Kayzer Bruno* mutlu, gelişen ve genel olarak memnun bir ülkeyi yönetiyordu.

Kültürel ve entelektüel hayat da ilginç gelişmelere sahne oluyordu. Sanatta; Fantastik Gerçekçilik Okulu Ernst Fuchs, Arik Brauer ve Friedensreich Hundertwasser gibi ressamlarla adından söz ettirdi. Hermann Nitsch gibi sanatçıların Aksiyonizm'i daha öncü ve sansasyoneldi. Peter Handke, Thomas Bernhard ve Elfriede Jelinek gibi Avusturyalı yazarlar Alman ve dünya edebiyatının öncüleri arasına katıldılar. "Rock me Amadeus" (1985) ile Falco gibi uluslararası şöhrete kavuşan Avusturyalı pop yıldızları bile vardı.

1900'ün Viyanası'nın yeniden keşfi de 1970'lerde kök salmaya başladı. Sezesyonizm sanatı ve Avusturya Ekspresyonizm'i giderek popülerleşti. Mahler'in müziğine olan ilgi de, kısmen Luchino Visconti'nin *Venedik'te Ölüm* (1971) filminde kullanılmasının bir sonucu olarak arttı. 1900'ün Viyana'sına olan bu ilgiye güçlü bir entelektüel çerçeve kazandırılması ilginin artmasına epey bir yardımcı olmuştur. Bir Amerikalı olan Carl Schorske 1960'larda, liberalizmin siyasi başarısızlığının modernizmin öznel kültürünü nasıl doğurduğuna dair 1900'ler Viyana'sını bir model olarak tasvir eden makaleler yayınlamaya başlamıştı. 1970'lerin başında, 1900'ler Viyana'sının yirminci yüzyılın erken döneminde modern kültürün en önde gelen merkezi olup olmadığı tartışılıyordu. Bu durum turizmin işine yaramıyordu sadece, çağdaş Viyana'nın prestijine katkı sağlıyor ve dikkatlerin yeniden SPÖ'nün kalesi olan Viyana'ya kaymasını meşrulaştırıyordu.

Bütün bu başarıların 1980'lerin başında nasıl bu kadar çabuk ters yüz olacağını anlamak ilk bakışta biraz zor olabilir. Gelgelim ki sosyalist hakimiyetin sırtını dayadığı seçim zaferleri sadece birkaç puan farkla kazanılmıştı. Kreisky rejiminin iktidarda kalabilmesi için disiplin, beceri ve hatırı sayılır bir şansa ihtiyacı vardı. İlk başlardaki dinamik reform dönemi 1975 civarında sona erdikten sonra uzun ömürlü tüm rejimlerin başına bela olan türden sorunlar ortaya çıkacaktı.

En büyük zorluklardan bir tanesi Kreisky ve Androsch arasındaki anlaşmazlıktı. Kreisky'nin tam istihdamı vurgulaması, Androsch'un ise sabit kur politikasında ısrar etmesi ve bütçe açığı harcamalarına direnmesi nedeniyle bu anlaşmazlık kısmen politika temelli olmuştur. Asıl nedense Kreisky'nin 1974'ten itibaren Androsch'u bir gaspçı olarak görmesiydi. Androsch'un finans dünyasında artan ünü Kreisky'nin güvensizliğini daha da arttırmıştı. En sonunda Androsch'u çıkarları için mücadele etmekle suçladı ve 1981'de görevden aldı. Bu ciddi bir siyasî hataydı. Dümende Androsch olmayınca bütçe açığı harcamaları arttı ve uluslararası finansörler Avusturya'ya olan güvenlerini kaybetti. Ekonomi durgunlaştı: Ocak 1983'te işsizlik oranı yüzde 5'e yaklaşarak 1960'tan

45. Resim: *Zwentendorf*'taki nükleer santral.

bu yana en yüksek seviyeye ulaştı. Parasalcılık ve neo-liberalizme giderek daha fazla ilgi duyan bir dünyada Avusturya-Keynesçiliği iflas ediyor gibi görünüyordu.

Reagancı Amerika dış politikada Kreisky'nin kurnazlıklarıyla ilgilenmiyordu ve Sosyalist Enternasyonal artık önemli bir forum değildi. Waldheim 1981'de BM genel sekreterliğine yeniden seçilemedi, Albay Muammer Kaddafi'nin Mart 1982'de Viyana'ya yaptığı resmî ziyaret utanç verici bir başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada Kreisky'nin sözde Arap yanlısı politikaları Avusturyalıları, özellikle de Avusturyalı Yahudileri 1981 ve 1982'deki bir dizi terörist saldırıdan koruyamadı. Kreisky'nin politikaları ileri görüşlüydü belki ama kimse onları dinlemiyordu.

Kreisky rejimi o kadar çok şey başarmıştı ki seçmenler, hiçbir şeyden hoşlanmayan kimseler olmuşlardı ve memnun edilmeleri de zorlaşmıştı. 1983 başlarında Avusturya ekonomisi diğer Batı ekonomilerinden hâlâ çok daha iyi durumda olmasına rağmen

Avusturyalılar için yeterince iyi durumda değildi. Rejimin Avusturya toplumunu liberalleştirmedeki başarısı da aleyhine işledi. Devletten, kiliseden ya da parti otoritesinden bağımsız bir Avusturya sivil toplumu ortaya çıktı ve konuşmaya, hatta rejime geri adım attırmaya başladı. Halkın inisiyatif aldığı önemli alanlardan biri de çevreydi. Kreisky hükümeti, ÖVP'nin de onayıyla, 1976 yılında Zwentendorf'ta Avusturya'nın ilk nükleer enerji santralini inşa etti. Bu santral hiçbir zaman faaliyete geçmedi çünkü protestolar ve halk girişimi 1978'de bir referandumla sonuçlandı ve az bir farkla nükleer enerjiye karşı oy kullanıldı. Kreisky karara uydu ve 1979 seçimlerini kazandı. Ancak çevreciler hükümet teknokrasisinden memnun kalmadılar. Etraflarında ekolojik krizin başladığını görerek Yeşil hareketi kurdular ve en nihayetinde Avusturya siyasetinde dördüncü güç haline geldiler; bu durum bilhassa sosyalistlerin aleyhine oldu.

Başarının doğurduğu tehlikelerin başka bir alâmeti de rejimi tüketen bir dizi yolsuzluk skandalıydı; bunlardan en önemlisi Viyana'daki yeni tam teşekküllü hastanenin inşasıyla alâkalıydı. Uluslararası olarak yeniden üst sıralara çıkma ve toplum için birinci sınıf bir sağlık hizmeti sunma gibi iddialı hedefler yeni elitlerin ne kadar yozlaşmış ve çıkarcı olduklarını ortaya çıkardı; Androsch bile 1981'deki davalarda töhmet altındaydı. On yılın sonunda sosyalist liderlik artık bir "devlet partisi" olarak görülüyordu; şimdi daha zengin ve eğitimli olan Avusturya kamuoyunu popüler basın sosyalist skandallarla besleniyor ve Avusturya halkı Kreisky'yi artık bir kahraman olarak değil, öfkeli bir yaşlı adam olarak addediyorlardı. Derken 1983'ün Ocak'ında, kışın en derin günlerinde, Mayorka'daki villasında tatil yapan Kreisky son malî krize cevap vermek için bir ekonomik kemer sıkma paketini kabul ediyordu.

1983 Nisan'ında gerçekleşen ulusal seçimlerde SPÖ 1971'den beri ilk kez parlamentodaki mutlak çoğunluğunu kaybetti. Kreisky istifa etti ve yerine Fred Sinowatz geçti. SPÖ teamülleri çiğneyerek FPÖ ile koalisyon kurmayı tercih etti. Bu parti eski Nazilerin partisiydi ancak 1983'te, FPÖ'yü merkez liberal bir partiye dönüştürmek isteyen ve ılımlı bir isim olan Norbert Steger parti lideri olmuştu.

Koalisyon için problem, FPÖ'nun milliyetçi sağ kanadının Steger karşısında çok güçlü olması ve bunun sonucunda ortaya çıkan parti içi dalgalanmanın Avusturya siyasetinde serseri bir mayın gibi hareket etmesiydi.

Ekonomi durgunlaştı ve işsizlik arttı. Bütçe açığı büyüdü, devlete ait olup kadroları şişmiş olan sektörlerdeki geniş bütçe açıkları durumu daha da kötüleştirdi ve daha fazla vergilendirmeye ihtiyaç duyuldu. Çevreciler, Tuna Nehri üzerinde bulunan Hainburg'da devasa bir hidroelektrik santralinin inşasını protesto ettiler. Sosyalist "*Schickeria*"nın karıştığı yolsuzluk skandalları artmaya başladı. Udo Proksch'la ilgili "Lucona Operasyonu" 1984'ün sonlarında başladı. Androsch hakkında tekrar soruşturma açıldı. Avusturya dünyanın en müreffeh, en iyi yönetilen ülkelerinden biri olmaya devam etti ama nafile. Gayr-ı memnun Avusturya halkı Sinowatz'ı beceriksiz biri olarak görüyordu.

Sinowatz'ın bahtsızlığı 1985'in Ocak'ında zirveye ulaştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Dünya Yahudi Kongresi'nin (DYK) yürütme kurulu ilk kez Viyana'da toplanıyordu. Bu, Sinowatz için bir zafer olmalıydı aslında ama bir halkla ilişkiler felaketi oldu, çıktı zira 24 Ocak'ta, DYK toplantısından iki gün önce, Avusturya Savunma Bakanı, FPÖ'lu Friedhelm Frischenschlager, bir savaş suçlusu olan Walter Reder'i İtalya'daki hapishaneden dönüşünde şahsen karşılamış ve elini sıkmıştı. Bu olay üzerine Frischenschlager yarım ağızla özür dilemiş, ancak DYK'nin ve uluslararası kamuoyunun öfkesine rağmen istifa etmemişti. Bu, Avusturyalıların dünyayla, geçmişleriyle ve kendileriyle olan ilişkilerinde hala çözülememiş bir altüst oluşun sadece başlangıcı olacaktı.

GELECEĞE DÖNÜŞ, 1985 SONRASI

15 Mayıs 1985'te Avusturyalılar dönüp geriye baktıklarında gurur duyulacak bir otuz yıllık bağımsızlık dönemi görüyorlardı. Sonraki birkaç on yıl boyuncaysa geriye bakmak çok daha az keyifli oldu. Avusturya'nın geçmişi, Orta Avrupa'nın kalbinde yer alan bir ülke

için muazzam fırsatlarla dolu olması gereken bir döneme gölge düşürecek şekilde yeniden su yüzüne çıktı. Yirmi birinci yüzyıla girerken Avusturya şiddetli duygu değişimlerinin yaşandığı dönüştürücü tecrübeler yaşayacak ve eski masumluğunu kaybedecekti. Bu durumun Avusturyalıları daha bilge mi yoksa daha iyi mi kıldığı hâlâ belirsiz.

Reder Olayı, Avusturya'nın kutlu bir ada olduğu imajını sarsan bir dizi krizin başlangıcıydı. Burgenland şarap skandalı Nisan ayında, bazı şarap üreticilerinin en iyi tatlı şaraplarına daha yüksek bir derecelendirme notu ve hâliyle daha yüksek fiyat vermek için potansiyel olarak ölümcül bir antifriz olan *dietilenglikol* eklediklerinin ortaya çıkmasıyla başladı. Bu durum Avusturya'nın gelişmekte olan şarapçılık sektörüne zarar vermiş ve Avusturya'nın uluslararası güvenilirliğini zedelemiştir.

Tirol'de, 1985 yazında, Rinnli Anderl'in cesetinin kalıntılarının akıbeti, Avusturya'nın geçmişindeki, hatta uzak geçmişindeki sorunların hâlâ devam ettiğini ortaya koydu. Anderl'in Ortaçağ'da bir Yahudi ayininde kurban edildiği düşünülüyordu ve 1985 yılında Anderl'in kalıntıları Judenstein'da bir hac objesi olarak sergilenmeye devam ediyordu. Kriz, kutsal emanetleri kaldırma planlarına muhafazakârların karşı çıkmasıyla ortaya çıktı (ki bu muhafazakârların *kan iftirasını*[7] sürdürme niyeti taşımadıkları anlaşılıyor). Avusturya'ya özgü bir uzlaşmayla Anderl'in kalıntıları yüksek sunaktan çıkarıldı, bir tabuta kondu ve ardından kilisenin duvarına sıvanarak kapatıldı. Kelimenin tam anlamıyla geçmişin üzerini sıvamak; Avusturya'nın, geçmişini inkâr eden antisemitik bir ulus olarak imajını düzeltmede pek işe yaramayacaktı.

Gelgelelim ki Avusturya kamuoyu başka bir geçmişin bu tür hatırlatıcılarından pek fazla rahatsız olmadı. FPÖ içinde Steger, sağcı ve sözde Alman milliyetçisi Karintiya Partisi lideri Jorg Haider tarafından saldırıya uğruyordu ama Haider henüz küçük bir can

---

7 Kan iftirası veya kan suçlaması; Yahudilerin, çocuk kanını dinî ayinlerde ve bayramlarda kullandıkları yönündeki suçlamalardır. Yahudilerin Hıristiyan çocuklarını kaçırarak bu tür dinî ayinlerde kullandıkları iddiası Yahudilere karşı girişilen katliamlara bir bahane olarak kullanılmıştır. (ç.n.)

sıkıntısından ibaretti. "Avusturya tarzı" hâlâ işler bir vaziyetteydi, tıpkı Avusturya'nın tarafsızlığına olan güven gibi. 1985 yılında Avusturya dış politikası hangi ikinci el savaş uçaklarının satın alınacağı, Doğu Avrupalı komşularla ilişkiler ve Güney Afrika'ya karşı yaptırımlar gibi konulara odaklanmıştı. 1985'in sonlarında "Orta Avrupa" konusunda kıpırdanmalar olsa da bunları ciddiye alan çok az kişi vardı. Bununla birlikte Avusturyalı ve yabancı akademisyenler Avusturya'nın yakın tarihini daha derinlemesine yeniden inceleme hususunda bir çaba içerisindeydiler. Ancak bütün bu çalkantılar Avusturya'nın savaş sonrasında özenle inşa edilmiş ve görünüşte kaya gibi sağlam olan imajını pek etkilemedi.

Waldheim Olayı bütün bunları değiştirecekti.

Kurt Waldheim Kasım 1985'te ÖVP'nin Avusturya Cumhurbaşkanı adayı olduğunda bunu tartışmaya açacak bir durum yoktu. Waldheim, Avusturya Dışişleri Bakanı ve BM Genel Sekreteri olarak görev yapmıştı ve herhangi bir partiye bağlı değildi. Kreisky ile iyi çalışmış, 1985'in başlarında SPÖ/ÖVP'in Waldheim ortak adaylığı gündeme gelmişti. Kurt Steyrer SPÖ'nün adayı oldu ama Waldheim açık ara favoriydi. Waldheim, Sovyetlere ve Araplara olan yakınlığı nedeniyle Amerikan sağı ve İsrail yanlısı Yahudi gruplar tarafından sevilmiyordu, lâkin Avusturya siyasetinde bunun pek bir önemi yoktu. "Dünyanın güvendiği adam" olarak sicili ve "Alman işgali" dönemi için göze batmayan biyografisi ile ideal bir Avusturya cumhurbaşkanı olacak biri gibi görünüyordu.

Aday gösterilmesinden kısa bir süre sonra bu tablo değişti. 1986 Ocak'ında, hüküm giymiş ve idam edilmiş bir savaş suçlusu olan General Alexander Löhr'un anıldığı bir törende, birisi Waldheim'ın Lohr'un kamp yardımcısı olduğundan bahsetti. Sosyalist stratejistlerin Waldheim'ın "gri geçmişini" en azından 1985 yazından beri bildikleri iddia ediliyordu ancak gazeteciler ciddi araştırmalara daha yeni başlamışlardı (Profil Gazetesi'nden Hubertus Czernin bunların başında geliyordu). Bunun sonucunda mart ayında Waldheim'ın savaş zamanı gerçek sicilini ortaya koyan ve resmi versiyonuyla taban tabana zıt olan büyük bir ifşaat yayınlandı. Waldheim'ın geçmişi

hakkında yalan söylediği ve Almanya'nın savaş çabalarına şimdiye kadar gösterdiğinden çok daha fazla dahil olduğu ortaya çıktı.

Bu durum Waldheim'ı ve Avusturyalıları geçmişi çarpıtma ve inkâr etme hususunda dürüst olmaya zorlamalıydı. Bunun yerine, birçok Batılı medya kuruluşu ve özellikle de mart ayı sonlarında Dünya Yahudi Kongresi, delillerin ön incelemesinin ardından, Waldheim'ın bir "savaş suçlusu" olduğunu iddia ederek aşırıya kaçtı. Oysa belgelerin kesin ve hukukî olarak kanıtladığı bir şey bu değildi. Çoğu Avusturyalı, Waldheim'ın bariz sahtekârlığını büyük ölçüde görmezden gelerek ve bunun yerine "savaş suçlusu" iddialarına odaklanarak tepki verdi. Wiesenthal ve Kreisky bile bu "alçakça" saldırıyı protesto etmek üzere birleştiler. (Kreisky daha sonra fikrini değiştirmiştir.)

Aldatma ve sahtecilik suçlamaları havada uçuştu, Waldheim geri adım atmadı ve Başkan Kirchschläger, Waldheim'ı savaş suçlarından aklayan bir komisyon atadı. Waldheim, o dönemde kendisinin de her Avusturyalının yaptığı şeyi yaptığını, yani "görevini yaptığını" söyleyerek kendisini savundu. Böylelikle savaş zamanındaki bütün bir nesli kendi siciline ortak etti; o neslin savaş zamanındaki eylemlerinin basitçe "görevlerini" yapmak olduğu için affedilmiş olarak görülmesini sağladı. Bu "görevin" kime ya da neye karşı yapıldığını pek bir kimse sorgulamadı (ama birçok kişi bunu fark etti.).

Waldheim kampı Avusturyalı demagogların en büyük kozunu oynayacaklardı: antisemitizm. Daha başka birçok muhalif varken onlar, Dünya Yahudi Kongresi'nin saldırılarına odaklandılar. Amerikan medyasının eleştirileri, Amerikan "Ostküste"sinden, yani doğu yakasından geldiği gerekçesiyle ciddiye alınmadı; bu ifade Amerikan medyasını kötü niyetli ama zekice, eskiden hor görülen "*Ostjuden*"la, yani Doğu Avrupa Yahudileri ile ilişkilendiriyordu. Biçare Waldheim'a yönelik saldırılar, kendi ifadesiyle, "Yahudi yalanlarından" başka bir şey değildi. "Yahudilerin saldırılarına" verilen cevap, kötü şöhretli bir afişte ifade edildiği üzere şöyleydi: "Biz Avusturyalılar kimi istiyorsak onu seçeriz. Waldheim'ı şimdi her zamankinden daha fazla [destekliyoruz]!"4 Avusturyalılar, yanlış yönlendirilmiş bir ulusal özgüvenle Waldheim'ı göreve getirdi.

46. Resim: Manfred Deix, "1990'lara doğru yol alan Avusturya".
Üzerinde ağır bir yük taşıyan Avusturya atını Cumhurbaşkanı Kurt Waldheim,
muhafazakâr başpiskopos Hermann Groer ve arası dönük hâlde
piposuyla oynayıp Nazi selamı veren Jorg Haider sürüyor.

Waldheim 4 Mayıs'taki ilk turda mutlak çoğunluğu elde edemedi ama 8 Haziran'da cumhurbaşkanı seçildi. 9 Haziran'da Sinowatz başbakanlıktan istifa etti.

Avusturya'da 1986 yazında sağa doğru bir kayma yaşandı. Waldheim'ın temmuz ayında cumhurbaşkanı olarak atanmasını, bir hafta sonra muhafazakâr Hermann Groer'in Viyana başpiskoposu olarak Franz König'in halefi olarak atanması izledi. Belki de en önemli gelişme 13 Eylül'de FPÖ'nun Haider'in destekçileri tarafından Steger'in etrafındaki ılımlılardan devralınması oldu. Avusturya atı on yıllardır görülmemiş bir yöne doğru sürülüyordu sanki.

Ancak Avusturya siyaseti, eski maliye bakanı ve yeni şansölye Franz Vranitzky gibi bir sürprizle karşılaşacaktı. Haider'in FPÖ'deki darbesinden sonra Vranitzky'nin kararlı ve etkili ilk hamlesi koalisyon hükümetini sona erdirmek ve seçim çağrısı yapmak oldu. Kasım ayında yapılan seçimlerin sonucu şok etkisi yarattı. SPÖ en büyük parti olmaya devam etse de büyük kayıplar yaşadı; ÖVP de kazanmaktan uzaktı, ayrıca zemin kaybetmişti. En büyük kazanan 1983'teki performansını iki katına çıkarak oyların neredeyse %10'unu alan Haider'in demagojik ve sağcı FPÖ'sü oldu. 1987'nin başlarında her iki büyük partinin de şok geçiren liderleri gerisin geriye dönerek Büyük Koalisyon'a yeniden katıldılar.

Bu durum ÖVP için kısmî bir başarı anlamına gelse de koalisyonun küçük ortağı oldukları için, sosyalist ortaklarının hâlâ son sözü söylediği politikaların sorumluluğunu kabul etmek zorunda kalmak gibi nahoş bir durumla karşı karşıyaydılar. SPÖ, bir yandan siyaseten ezelî düşmanlarını hükümet ortağı olarak sindirmek zorunda kalırken bir yandan da ekonomik reformları uygulayıp bunları "kapitalist" ÖVP'ye yükleyebiliyordu. Bu suçlama oyunu kaçınılmaz olarak seçmen oylarını erozyona uğratacaktı, ancak iki koalisyon ortağı oyların yüzde 80'inden fazlasına sahip olduğu için bu durum başlangıçta ivedi bir problem teşkil etmeyecekti. Böylece 1987 yılı, ekonomi ve Avusturya'nın dış politikası ile ilgili bazı önemli ve çok ihtiyaç duyulan kararların alındığı bir yıl oldu. Mart ayında Avrupa Topluluğu ile daha yakın ilişkiler için görüşmeler başladı; Nisan ayında, kamulaştırılan sektörlerin rasyonalizasyonu ve kısmen özelleştirilmesi konusunda anlaşma yapıldı. Eylül ayında 1988 yılı için bir kemer sıkma bütçesi üzerinde anlaşmaya varıldı ve

bu yıl diğer Batı Avrupa ülkelerinin çok üzerinde yüksek bir büyüme oranına geri dönüldü.

Ancak Waldheim Meselesi çekip gitmemekte kararlıydı, Avusturyalılar iç politika kararlarının dış politikada sonuçları olduğunu kabul etmek zorunda kalacaklardı. Batılı hükümetler Waldheim ile görüşmek hususunda gayr-i resmî bir yasak koydular ve altı yıllık görev süresi boyunca devlet başkanı olarak ziyaret ettiği ülkeler Vatikan, Kıbrıs ve birkaç Arap ülkesi oldu yalnızca. 27 Nisan 1987'de Waldheim ABD'nin şüpheli savaş suçluları listesine alındı ve dolayısıyla ABD'ye girişi yasaklandı. Wiesenthal, her zamanki uzlaşmaz tavrının aksine (ki politik olarak makul bir tavırdı), Waldheim'ın İzleme Listesi'ne alınmasını kınadı; Avusturya'nın küçük ve savunmasız Yahudi cemaatinin liderleriyse Dünya Yahudi Kongresi'ne bu tarz saldırılarının antisemitizmi kışkırttığı konusunda boşu boşuna yalvarıp durdular. Dış ve iç baskıların bir araya gelmesi, 19 Mayıs'ta Waldheim'ın kendisine yöneltilen suçlamaları kötü idare ettiğini kısmen kabul etmesine ve Waldheim'ın savaş hizmeti konusunu çözmek üzere uluslararası bir tarihçiler komisyonunun toplanacağının duyurulmasına yol açtı.

Komisyon ilk olarak Eylül ayında toplandı ve Şubat 1988'e gelindiğinde raporunu hazırlamıştı. Rapor, Waldheim'ın savaş suçlusu olduğunun kanıtlanamadığını teyit ediyordu. Ancak Balkanlar'da ve Selanik'te, ağır savaş zulümleri gerçekleştiren Wehrmacht birliklerinde subay olarak bulunmuştu. Bunlara katılmış olduğu kanıtlanamamış olsa da bunlarla ilgili çeşitli emirleri imzalamış olması nedeniyle onlardan haberdar olduğu açıktı ve bunları önlemek için hiçbir şey yapmamıştı. Komisyon üyelerinden Gerald Fleming'in yazdığı gibi, Waldheim "bu olayları meydana getiren askeri makinenin bir parçasıydı". Waldheim savaş suçlarından aklandığını iddia ederek istifa etmedi, ancak yine de bu, kendisinin ve Avusturya'nın imajı için yıkıcı bir darbe oldu. Waldheim"n ve savaş sonrası Avusturya'nın hayat hikâyesinin yalanlar üzerine kurulu olduğu ortaya çıkmıştı. *Anschluss*'un ellinci yıldönümü olan 11 Mart'ta "tefekkür etmek" için bir yeterince zamanları olmuştu ama Waldheim Olayı elli yıl

önceki hadiseleri birçok Avusturyalı için güncelle çok fazla ilişkilendirmişti.

Avusturya'da hayat devam ediyordu. Tauern otoyolunun açılmasıyla Avrupa'nın kuzey-güney otoyol ekseni tamamlandı; Avusturyalı kayakçılar birçok zafere imza attı. Oscar Bronner'in yeni ve ilerici gazetesi *Der Standard* Ekim ayında yayın hayatına başladı. Ekonomi yeniden canlandı ve yılda yüzde 4'ten fazla büyüdü. Ancak Avusturya'nın geçmişine dair skandalların ardı arkası kesilmedi, Waldheim Olayı bütün bunları ifşa etmişti. Ağustos ayında, hâlâ bir *Alman* milliyetçisi olan Haider, Avusturya'yı "ideolojik bir deformasyon" olarak adlandırdı. Thomas Bernhard'ın *Heldenplatz* adlı oyunu Burgtheater'da 6 Kasım'da, yani Kristallnacht'ın yıldönümünde prömiyerini yaptı. Bernhard'ın Avusturyalıların geçmişlerine bakışlarındaki ikiyüzlülükleri teşrih ettiği oyun, kitlesel yuhalamalarla birlikte büyük bir başarı elde etti. Bernhard Şubat 1989'da öldüğünde, vasiyeti üzerine eserlerinin Avusturya'da sahnelenmesi yasaklandı. Hrdlicka'nın *Savaş ve Faşizme Karşı Anıt* adlı eseri de kitlesel protestolara maruz kalıp Avusturya'nın geçmişine dair sapkın çarpıtmaları sürdürmekle eleştirildi. Eski İmparatoriçe Zita 1 Nisan 1989'da Capuchin Mezar Odası'na gömüldüğünde, Monarşi'nin "daha güzel günler" olduğuna dair bir nostalji vardı. "Kutlu ada"nın kutsanmış günleri geçmiş gibi görünüyordu.

Bu arada uluslararası gelişmeler savaş sonrası Avusturya'nın dış ilişkilerdeki durumunu kökten değiştiriyordu. Mikhail Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'ni revize etmesi ve Doğu Avrupa devletlerine müdahale etmeme politikasını ilan etmesiyle birlikte "Orta Avrupa" daha önce bilinmeyen bir pratiklik kazanmaya başladı. 1988 Mayıs'ında 95 yılındaki yapılacak olan Viyana-Budapeşte Ortak Dünya Fuarı için planlar açıklandı ve Avusturya'nın Habsburg Monarşisi'nin diğer halef devletleriyle kültürel ve tarihi bağlarını yeniden kurması konuşulmaya başlandı; bu "proje" 1989 Nisan'ında Erhard Busek'in bilim bakanı olarak atanmasıyla hız kazandı. Gelgelelim ki 1989'da Doğu ve Orta Avrupa'da meydana gelen köklü değişimi öngören çok az kişi vardı.

Nisan ayında Polonya hükümetinin *Dayanışma*'yı görüşmelere davet etmesi, sonbaharda teslimiyete dönüşecek olan sürecin başlangıcını işaret ediyordu. Mayıs ayında kısmen liberalleşen Macaristan, Avusturya sınırındaki "Demir Perde"yi sökmeye başladı, ancak bunun gerçek sonuçları ağustos ayına kadar görülemedi. Avusturya-Macaristan sınırının her iki tarafında düzenlenen (Otto Habsburg başkanlığındaki) Pan-Avrupa Birliği "Pikniği"nde, iki ülkeyi ayıran dikenli teller törenle kesildi ve Macar yetkililer Doğu Almanya'dan gelen "turistlerin" sınırı vizesiz geçmesine izin vermeye ikna edildi. Doğu Almanlar Batı'ya kaçmak için Macaristan'a akın etti ve komünist Doğu Avrupa çöktü: Berlin Duvarı Kasım ayında yıkıldı, Prag'da Kadife Devrim zafer kazandı, Romanya'da devrim oldu. Yıl bitmeden Doğu Avrupa dönüşüm geçirmişti bile.

Bu olaylar Avusturya için sevinç verici olaylardı. Aralık ayı başında eski Habsburg başkentinin Noel öncesi ihtişamının tadını çıkarmak için Viyana'ya akın eden binlerce Çek sıcak bir şekilde karşılandı, çünkü bu aynı zamanda Avusturyalılar için de özgürlük anlamına geliyordu. Viyana'da; *Ring* üzerinde bulunan ve Prag, Brno, Bratislava ve Budapeşte'ye giden yolu gösteren sokak tabelaları, onlarca yıldır olmadığı kadar anlamlıydı. Viyana Orta Avrupa'daki ihtişamının bir kısmını yeniden kazanabilirdi. Budapeşte ile ortak bir Expo planına onay verildi; ortaya çıkan yeni Avrupa'yı tartışmak üzere bir Avrupa Yuvarlak Masası toplandı. Çek Cumhurbaşkanı Vaclav Havel ve Alman Cumhurbaşkanı Richard von Weizsacker, 1990 Temmuz'unda Salzburg Festivali'ne birlikte katıldılar (Waldheim'ın davetlisi olarak).

Ancak olayların bu şekilde gelişmesinden duyulan memnuniyet uzun sürmedi. Doğu'nun, özgürlüğüne yeni kavuşan halklarına karşı duyulan memnuniyet kısa süre sonra yerini sınırların ucuz yabancı işgücü ve Avusturya devletinin sırtından geçinmek isteyen sahte sığınmacılar tarafından doldurulacağı korkusuna bıraktı. Avusturya'daki yabancı düşmanlığı, başta Haider olmak üzere müstehzi politikacılar tarafından körüklendi. 1990 Eylül'ü gibi erken

bir tarihte Avusturya ordusuna yasadışı göçmenlere karşı sınır korumasını güçlendirme emri verildi.

Avusturya'nın Orta Avrupa siyasetindeki rolü de yakında birleşecek olan Almanya gölgesinde kalacaktı tamamen. Avusturya, 1989"a stratejik olarak çok kötü bir durumdaydı ve daha önce hiç olmadığı kadar dünyadaki olayların etkisine açıktı. Artık dünya olaylarının akışından kaçınmak için tarafsızlığına güvenemezdi; Kreisky'nin çok iyi yaptığı gibi Batı'yı Doğu'ya karşı koz olarak kullanamazdı. Aksine, bir kenara atılma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu yıl Avusturyalılara kendilerini yeniden düşünmeleri için büyük bir fırsat sundu ama onları bunu yapmaya da mecbur etmişti aslında.

Hükûmet Avusturya'yı, tarih ve kültürle yoğrulmuş Habsburg sonrası bir kimlik içerisinde diğer Orta Avrupa devletlerinin dostane, tehditkâr olmayan ve eşit oranda bir sorumluluğa sahip akıl hocaları olarak yeniden konumlandırmak için bazı çabalarda bulundu. Bunun için yüzyılın dönüm noktasındaki Viyana'ya ve Orta Avrupa'ya olan ilginin yeniden canlanması teşvik edildi. Kültürel ve ekonomik bağlantılar karşılıklı olarak güçlendirdi. Yine de "Orta Avrupa" lobisinin beslediği büyük umutlara Avusturya'nın çekingenliği ket vuracaktı. 1991 Mayıs'ında Viyanalılar, 1995 Expo'suna Budapeşte ile birlikte ev sahipliği yapma planını reddettiler, Avusturyalılarsa komünizm sonrası komşularını yakından kucaklamakta isteksiz davrandılar.

1989'dan itibaren Avusturya dış politikasının en büyük hamlesi batıya, Avrupa Topluluğu'na yönelikti. Avusturya'da Ortak Pazar'a katılmak için güçlü bir lobi vardı (bu lobi Ortak Pazar'ın kurulduğu 1950'lerden beri vardı). Innsbruck'un güneyinde 1963 yılında inşa edilen Avrupa Köprüsü, Avusturya'daki Avrupa hayranlığının bir göstergesiydi. "Avrupa'nın" bir parçası olmak demek ekonomik bir anlam ifade ediyordu, Avusturya Batı Almanya ekonomisine giderek daha fazla bağlanıyordu, Avrupa Topluluğu'na giriş, Avusturya'nın Batı'ya daha sağlam bir şekilde demir atması anlamına geliyordu.

Lâkin Avusturya'nın "Avrupa"ya katılmasına karşı çıkan büyük güçler de vardı. 1980'lere kadar etkili bir Sovyet vetosu mevcuttu

ama Gorbaçov'un yükselişiyle bu engel ortadan kalktı ve Avusturya 1987'de AT ile daha yakın ilişkiler için müzakerelere başlattı. Sovyet Doğu Avrupa imparatorluğu dağılırken ve Avusturya için Doğu Avrupa'daki kaderinden kurtulma fırsatı doğarken Avusturya'nın 17 Temmuz 1989'da AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunması pek de tesadüfî değildi.

AT'ye katılmaya karşı iç politikada da çekinceler vardı. Tarafsızlık Avusturya kimliğinin bir parçası olmuştu ve AT'ye giriş kaçınılmaz olarak politika yapımında daha az bağımsızlık anlamına gelecekti. Sol kesimden bazıları AT'ye katılımı Avusturya'nın son derece ayrıntılı refah devleti için bir tehdit olarak görüyordu. AT'ye katılım, Avusturyalıların zar zor kazandıkları *ulusal* kimliklerini tehdit ediyordu: Avusturyalılar sadece ekonomik olarak değil, kültürel ve dilsel olarak da Almanya tarafından yutulacaktı.

Hükümet bu konuların oldukça farkındaydı. 1995'teki katılım anlaşmasının en tuhaf maddelerinden biri, kayısı gibi belirli ürünlerin Avusturya'da Alman *Aprikosen* adıyla değil, sadece Avusturya'daki *Marillen* adıyla satılabileceğine dair bir listeydi. 1989'un yankıları her iki partinin liderlerini de AT üyeliğinden başka bir alternatif olmadığına ikna etmişti. 1991'de Yugoslavya'nın dağılmasıyla Avusturya topraklarında silah ve bomba sesleri duyulmaya başlayınca bu kanaat daha da güçlendi. Bunun yanı sıra AT'nin artık daha bütünleşmiş ve daha güçlü bir kurum olduğunu anlamışlardı ve AT dışında olmanın pazarlıktaki konumlarını zayıflatacağını da görmüşlerdi ki transit geçiş hakkına dair uzun zamandır sürüncemede kalan tartışmalar da bunu ortaya koyuyordu.

AT'ye katılmak, AT hukukunun tüm müktesebatını kabul etmeyi ve Avusturya hukukunun modernleştirici ve liberalleştirici bir şekilde elden geçirilmesini gerektirdiği için de ülke içinde çekinceler vardı. Avrupa normlarının benimsenmesinin liberalleştirici etkisinin çarpıcı bir örneği, erkek eşcinselliğinin suç olmaktan çıkarılması ve Avusturyalıların lezbiyen ve gey vatandaşlarına karşı çok daha kabullenici bir tutum sergilemeleriydi. AIDS krizinin patlak vermesi bu yaklaşım değişikliğini özellikle uygun hâle getirmiştir.

Avusturya'nın üyeliğine giden yıllar "Avusturya'yı Avrupa'ya hazırlamak" için de kullanıldı aynı zamanda; bu da kamulaştırılmış sektörlerin özelleştirilmesi ve rasyonelleştirilmesiyle geniş kapsamlı bir emeklilik reformu da dahil olmak üzere "sosyal devletin" reformu ve konsolidasyonu demek oluyordu. Üniversitelerde ve eyaletlere bağlı müzelerde, daha düşük doğrudan finansman karşılığında daha fazla özerklik sunan reformlara da girişildi. Avusturya Avrupa'nın en iyi performans gösteren ekonomileri arasında yer almaya devam etse de modernleşmenin bir maliyeti vardı; koalisyon ortakları arasında malî konularda sürekli savaşlar ve Avusturya'nın çeşitli çıkar grupları arasında, özellikle 1994'ün sonlarında kabul edilen "tasarruf paketi" konusunda çok fazla muhalefet vardı. "Avrupa'ya hazırlanmak" çoğu zaman zaten gerekli olan politikaları yürürlüğe koymak için bir bahane olarak kullanıldı ya da ideolojik nedenlerle bu durum devam ettirildi. Bu arada AT karşıtı seçmenler, neredeyse bir gecede yarı Alman milliyetçisinden Avrupa ve Almanya'nın Avusturya'ya karışmasına karşı ateşli bir Avusturya *milliyetçisine* dönüşen Haider'e kur yapmaya başlamışlardı.

1990 Ekim'indeki seçimleri Haider'in taktiğinin işe yaradığını gösterdi. SPÖ yüzde 43'lük oy oranını korurken, Yeşiller de yüzde 5 gibi hatırı sayılır bir oy kazandı. ÖVP ise keskin bir düşüş yaşadı, oyların yüzde 32'i alabilmişti sadece. Bundan en çok yararlanansa yüzde 17 ile Haider'in FPÖ'sü oldu, Avusturya'daki protesto oylarının en büyük cazibe merkezi konumundaydı artık. AT'ye giriş ufukta görünürken Büyük Koalisyon da devam ediyordu ve hükümet modernizasyon programını uygulamaya hâlâ kararlıydı; ancak koalisyon ortakları diken üstündeydiler, bilhassa da çekincen ÖVP böyleydi.

1991 Haziran'ındaki bir dizi olay koalisyona beklenmedik bir nefes aldırdı ve onu daha liberal bir yöne yöneltti. 13 Haziran'da Haider, Avusturya'nın geçmişindeki tabularla alaycı bir şekilde fingirdeşirken çok ileri gitti. Karintiya Eyalet Meclisi'nde "Üçüncü *Reich*"ın tam istihdam politikasından" onaylayıcı bir şekilde bahsetti. Avusturya'nın siyaset kurumunda ortaya çıkan öfke Haider'in Karintiya valiliğinden istifaya zorlanmasına yol açtı.

Koalisyon partileri hemen hemen aynı zamanda kimliklerini 1989 sonrası yeni koşullara göre yeniden düzenlemek için adımlar attılar. SPÖ'nün hamlesi tamamen sembolikti ve partinin adını Avusturya Sosyal Demokrat Partisi olarak değiştirdi. ÖVP ise liberal Erhard Busek'i lider olarak seçerek oldukça büyük bir jest yaptı. Aynı ay içinde Waldheim'ın yeniden aday olmayacağını açıklamasıyla Avusturya'nın AT'ye girmeye gerçekten hazır hâle gelmesi için uygun zemin yaratılmış oldu.

Waldheim Olayı göz önüne alındığında, bu ulusal revizyonun kilit bir parçası, Avusturyalıların 1938 ve 1945 yılları arasında işledikleri suçların kabul edilmesiydi. Waldheim Olayı sırasında pek çok Avusturyalı aydın ve akademisyen, Avusturyalıların da Üçüncü *Reich*'ın işlediği suçlarda payları olduğunun kabul edilmesi için kampanya yürüttü. Kısa süre içerisinde hükûmet de bu yönde sesini çıkarmaya başlamış, örneğin 1938-45 yılları arasındaki olayların Avusturya'da sınıflarda zorunlu ders olarak okutulması talimatını vermiş, hükûmet içindeki pek çok kişi Avusturya'nın uluslararası konumunu yeniden tesis etmek ve Avusturya'nın geleceğini Avrupa'nınkiyle mutabık kılmak için ilk adım olarak Avusturya'nın sorumluluğunun kabul edilmesini savunmuştur. Tutum değişikliği yavaş da olsa gerçekleşecekti.

Hükümet 1988'de Holokost'tan kurtulanlara bir defaya mahsus olmak üzere 2.500-5.000 şilin (200-400 dolar) tutarında bir "*onur ödemesi*" gibi önemsiz bir jestte bulunmuş, bu da Avusturya bürokrasisinin iade ve tazminat konusundaki kötü şöhretli görmezden gelmesine deva olmamıştı. Bu arada, bir İngiliz tarihçi olan Robert Knight, bu ertelemenin 1940'lardan beri Avusturya'nın resmi politikası olduğunu ortaya koyan çarpıcı kanıtlar yayınladı. 1990 yılında hükümet, hayatta kalanların emekli maaşlarını ve Yahudi yaşlıların kiralarını ödemek için daha fazla para ayırdı; Vranitzky, parlamentoda yaptığı bir konuşmada Avusturyalıların geçmişte yaşanan iyi ve kötü olayların ortak sorumluluğunu paylaştığını 8 Temmuz 1991'de, Waldheim'ın seçilmesinden beş yıl sonra, ancak ikrar edebildi.

İlk kez Avusturyalı bir lider, Avusturyalıların Holokost'a katılımını ve bunun Avusturya için doğurduğu ahlakî sonuçları kabul etti. Holokost'un maddî sonuçlarının yeni bir tazminat sistemi şeklindeki düzenlenmesi dört yıl daha sürdü, nihayet 1995'te Nasyonal Sosyalistlerin Kurbanları için 50 Milyon dolarlık bir Ulusal Fon kuruldu ve hayatta kalan her Avusturyalı Yahudi'ye 6.000 dolar verildi. Bu, iade ve tazminat meselesinin dönüşümünün sadece başlangıcıydı.

Tutum değişikliği paradan çok daha öteye gitmiştir. İkinci Cumhuriyet'in kendini anladığı temelin yeniden şekillendirilmesini içeriyordu. Daha önceleri, Avusturya tarihi ve kültüründeki herhangi bir Yahudi katkısını kabul etmeye karşı ciddi bir direnç söz konusuyken şimdi yavaş yavaş Yahudi tarafının ve çok sayıda Yahudi'nin Avusturya ekonomisine, kültürüne ve toplumuna yaptığı katkının kabul edilmesi söz konusuydu. Viyana'da bir Yahudi Müzesi 18 Kasım 1993'te (yeniden) kuruldu ve Avusturya'nın kültürel mirasının Yahudi faslına daha fazla değer verilmeye başlandı.

İsrail'le uzlaşma için de yoğun bir çaba sarf edildi. 1992 Mayıs'ında Waldheim'ın yerine Thomas Klestil cumhurbaşkanı oldu. Birkaç ay sonra Avusturya ve İsrail arasında tam diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu. Ardından 1993 Haziran'ında Vranitzky, İsrail'e bir devlet ziyareti gerçekleştirdi (bunu yapan ilk Avusturya şansölyesiydi) ve Kasım 1994'te Klestil, *Knesset* huzurunda bir konuşma yaptı. Birkaç ay önce, 1994 Şubat'ında Erhard Busek, Kudüs İbrani Üniversitesi'nde Kardinal König Avusturya Araştırmaları Kürsüsü'nün açılışına başkanlık etmişti. Avusturya, en azından resmî olarak, geçmişinin Yahudi yönüyle yüzleşmiş görünüyordu.

Avusturya'nın Avrupa Birliği'ne (1991'den beri bu isimle anılıyor) katılımı nispeten kolay oldu. Avusturya ilk olarak 1992 yılında diğer EFTA üyeleriyle birlikte Avrupa Ekonomik Alanı'na üye olmayı kabul etti, ancak Avusturya tam üyelik istiyordu. Güney Tirol sorununun nihayet Mayıs 1992'de tamamen çözülmesi ve Avusturya'nın Maastricht Antlaşması'ndaki güvenlik ve dış politika maddelerini kabul etmesiyle, Avusturya'nın AB'ye girişi için müzakereler 1993 yılında başladı. Tarım konusu ve eski transit geçiş

anlaşmazlığı önemli engeller olarak ortaya çıktı ve müzakereler uzadı, ancak Mart 1994'te anlaşmaya varıldı ve 12 Haziran 1994'teki referandumda yüzde 67 Avrupa'ya "evet" oyu çıktı. Avusturya 1 Ocak 1995 tarihinde Avrupa Birliği'nin tam üyesi oldu. Artık Demir Perde'nin sınırında olmayan ya da Nazi geçmişi nedeniyle Batı tarafından dışlanmayan Avusturya, AB'nin diğer küçük ülke üyelerinin yaşadığı türden kolay, sorunsuz bir uzlaşı siyaseti ve ekonomik refah yaşamına yönelmiş gibi görünüyordu ya da Avusturya'daki pek çok kişi böyle düşünmek istiyordu. Bu senaryoda tek bir sorun vardı: Jörg Haider.

Vranitzky-Busek Büyük Koalisyon hükümeti; Waldheim ve Soğuk Savaş sonrası dünyasının sığ sularında gezinme ve Avusturya'yı güvenli bir şekilde Avrupa Birliği'ne sokma konusunda ne kadar başarılı olursa olsun, sağcı *Kronenzeitung* gazetesi gibi kamuoyunu şekillendiricileri tarafından cesaretlendirilen pek çok Avusturyalı bu hükümetten giderek daha fazla memnuniyetsizlik duyuyordu. Kamulaştırılan sektörlerin rasyonelleştirilmesi ve kemer sıkma bütçeleri Avusturya'nın ekonomisini ve maliyesini iyileştirmişti ama kesin bir muhalefet vardı. Sanayi ekonomisinden hizmet ekonomisine geçiş, refah yaratsa da özellikle mavi yakalı işçi sınıfında çok sayıda kaybeden de yaratmıştı.

Büyük Koalisyon seçmenlerin her türlü demokratik katkısını da kısırlaştırmıştı aynı zamanda; çünkü seçmenler nasıl oy verirlerse versinler aynı hükümetle karşılaşıyorlardı. Her iki büyük parti de Haider'in aşırılık yanlısı FPÖ'sü ile ortaklık yapmamaya yemin etmişti ve bu nedenle Avusturya siyaseti Büyük Koalisyon'a karşı pratik bir alternatiften yoksun kaldı. Savaş sonrası mutabakatın demokratik olmayan yapıları yeniden şekillendirildi. Korporatist sosyal ortaklık sistemi, ortakların 1992 Kasım'ında anlaşmalarını kamuoyuna açıklamalarıyla artık daha şeffaftı, ancak bu yine de Avusturya'yı sadece sözde bir demokrasi olarak lanse ediyordu.

Bu arada Orta Avrupa'nın dönüşümü ve Yugoslavya'nın parçalanması, çoğu mülteci ve sığınmacı olan bir göçmen akınına yol açmıştı. 1991 yılında Avusturya'nın 7,8 milyonluk nüfusunun 518,000

kadarı ya da yüzde 6,6'sı yabancıydı ve bu rakam Yugoslavya'dan gelen büyük mülteci akınından önceydi. 1994 yılına gelindiğinde bazı tahminlere göre Avusturya'daki yabancıların oranı yüzde 10 civarındaydı ki bu oran Avrupa standartlarına göre çok yüksekti ve pek çok Avusturyalı bu durumu Avusturya ulusal kimliğine ve ulusal meselelerine yönelik bir tehdit olarak algılıyordu.

Büyük Koalisyonu zorunlu kılan çıkmazın temel nedeni olan Haider, seçmenler arasında yükselen yabancı düşmanlığından yararlanma konusunda acımasızca zekice davrandı. Haider'in 1991 yazında sahneden çekilmesi çok kısa ömürlü oldu. Sonbaharda onun FPÖ'sü Yukarı Avusturya ve Viyana'daki eyalet seçimlerinde şaşırtıcı başarılar elde ederek başkentte ikinci büyük parti oldu. Ardından 1992 Mart'ında parlamentoya daha güçlü bir şekilde geri döndü ve FPÖ'nün son teşebbüsü olan ve FPÖ milletvekili Andreas Molzer'in şubat ayında Nazileri hatırlatan bir üslupla "Alman halkının ve kültürel topluluğunun" *"Umvolkung"*'u (millî istikametten sapması) olarak adlandırdığı şeye karşı demagojik kampanyasını devraldı.

Ne yazık ki hükümet, acil bir durum olan iltica meselesinin bu şekilde istismar edilmesine, rekabet etmeye çalışarak karşılık verdi. 1992 Haziran'ında Yabancıların İkamet Hakkı Kanunu liberal politikadan keskin bir dönüşü temsil etmektedir. 1993 Temmuz'unda bu yasa yürürlüğe girdi, yabancı misafir işçiler için kotayı daha da sınırlayan başka bir yasa da çıkarıldı. Avusturya, yabancı düşmanlığının dışlanmış Yahudilere geçmişte yaptıklarını kabullenirken yeni bir yabancı düşmanlığının büyücülerine yenik düşüyordu.

Hükümeti taklit eden FPÖ, Kasım 1992'de "Önce Avusturya" başlığıyla bir imza kampanyası başlatarak yabancılara karşı daha sert ve sıkı önlemler alınmasını talep etti. 1991'de olduğu gibi, Avusturya kimliğine ilişkin ırkçı varsayımlarla dolu FPÖ aşırıcılığı Avusturya kamuoyuna fazla geldi. Haider'in demagojisi ilk kez Avusturya liberal solunda etkili bir karşılık buldu. Aralık ayında SOS Mitmensch-Anständigkeit zuerst (SOS Önce İnsan ve Ahlâk) grubu kuruldu; ocak ayında Viyana'nın iç kesimlerinde 250.000'den fazla kişinin katıldığı ve gerçek bir "ışık denizi" oluşturan bir mum ışığı alayı

düzenledi. FPÖ girişimine karşı yürütülen kampanyaya büyük partiler de katıldı ama 1 Şubat 1993'te başarısız oldu. FPÖ'nun inatçı yükselişi, partide kalan ılımlılarının lideri olan Heide Schmidt'in birkaç gün sonra ayrlıp kendi Liberal Forumu'nu kurmasıyla daha da dirençli bir hâl aldı. FPÖ'deki bu bölünme Avusturya'nın yeni Avrupa'ya giden yolunu kolaylaştırdı- çünkü Haider tehdidi görünüşte yine ortadan kalkmıştı.

Bunun bir yanılsama olduğu oraya çıkacaktı. Seçmenlerdeki kızgınlık artmaya devam etti, koalisyon partileri de oy kaybetmeye devam etti. FPÖ 1994 başlarında Karintiya ve Salzburg'da daha fazla kazanım elde etti. Avrupa referandumu haziran ayında üçte iki çoğunlukla kabul edildi, ancak yine de üçte bir oranında ret oyu çıkmıştı. Haider fırsatçı ve yabancı düşmanı popülizmini sürdürdü. 1994 Ekim'inde ulusal seçimler yapıldığında sonuçlar bir başka şok yaratmıştı: SPÖ yüzde 35'te; ÖVP yüzde 28'de; Liberal Forum yüzde 6'da; Yeşiller de yüzde 7'de oldukça iyi iş çıkarmıştı; ancak Haider'in FPÖ'su yüzde 23 oy alarak büyük partileri hemen ensesine yapışmıştı. Avusturya'nın AB'ye girmesinden önce bile ülke içindeki durum bir krize doğru gidiyordu.

Bütçe konusunda koalisyon içinde yaşanan bir kriz 1995 Aralık'ında yeni bir seçime yol açtı ve her şey aşağı yukarı aynı kaldı. O tarihten 1999'daki bir sonraki ulusal seçimlere kadar Avusturya siyasetinin dinamiklerinde pek bir değişim olmadı. Kadro değişmişti sadece: Busek 1995 başlarında ÖVP lideri ve başbakan yardımcısı olarak Wolfgang Schüssel'in yerini aldı; Vranitzky sonunda 1997'de emekli oldu ve yerine Viktor Klima geçti; ancak siyasi geometri aynı kaldı. Hükümetin liberalleşmesi ile seçmenlerin muhafazakâr tepkisi arasındaki gerilim daha da kötüleşti. Artan uluslararası baskının altında hükûmet, geçmişin acı mirasını çözme konusunda her zamankinden daha kararlıydı. 1997 yılında 5 Mayıs Nasyonal Sosyalizm Kurbanlarını Anma Günü ilan edildi. Viyana'nın şehir merkezindeki Judenplatz'da yeni bir Holokost Anıtı inşa edilmesi kararlaştırıldı ve karmaşık anlaşmazlıkların ardından 2000 yılında anıt dikilebildi. Robert Knight'ın da dahil olduğu bir Uluslararası

Uzmanlar Komisyonu, Yahudi mallarına el koyulması ve bunları iadesi konusunu incelemek üzere kuruldu. Yeni bir mülteci vatandaşlık yasası, halen sürgünde yaşayan "eski Avusturyalıların" Avusturya vatandaşlıklarını yeniden kazanmalarını kolaylaştırdı. İade süreci hızlandırıldı ve 1999 yılında Avusturya bankaları Holokost tazminatları için 40 milyon dolar ayırdı. Mauerbach'ta kamulaştırılan sanat eserlerinden oluşan ve 1984 yılında sırrı ortaya çıkana kadar Avusturya hükümeti tarafından gizli tutulan koleksiyon, 1994 yılında Viyana Yahudi Cemaati'ne teslim edildi ve 1996 yılındaki müzayededen elde edilen gelir Holokost kurbanlarına aktarıldı. 1998 yılında Avusturya'nın Alman Wehrmacht'ına katılımını ve suç teşkil eden eylemlerini konu alan sergi, Avusturya'nın geçmişiyle yüzleşmesinde yeni bir aşamaya işaret ediyordu.

Tazminat prosedürleri hâlâ son derece ve şüphe uyandıracak bir şekilde yavaş ilerliyordu, bazı davalar hâlâ büyük bir dirençle karşılaşıyordu. 1998'de New York'ta sergilenmek üzere ödünç verilen iki Schiele tablosuna Amerikan makamları tarafından muhtemelen çalıntı mal olarak el konulmasıyla büyük bir değişiklik oldu. Bu dava Avusturya hükümeti tarafından takip edildi ancak Kültür Bakanı Elisabeth Gehrer'in politikasında radikal bir değişikliğe yol açtı; bürokrasinin oyalamalarını bir kenara bırakarak, mallarına el konulan Yahudi mal sahiplerine hakları olanı geri vermeye karar verdi. Rothschildlerin mülkleri 1999 yılında iade edildi ve bunu birçok başka iade izledi.

Ancak burada bile eski alışkanlıklardan vazgeçilmedi ve 1900'ler Viyana'sının simgesi haline gelen Adele Bloch-Bauer'in altın portresinin de aralarında bulunduğu birkaç Klimt tablosuyla ilgili bir iade davasında, tabloların Ferdinand Bloch-Bauer'in varisi Maria Altmann'a iade edilmemesi için hukukî incelikler kullanıldı. (Bu dava yakın zamanda Altmann'ın lehine sonuçlandı.) Ancak genel olarak, Avusturya Yahudi cemaatinin daha fazla destek görmesi ve Avusturya kimliğinde çok daha önemli bir yere sahip olmasıyla birlikte, Avusturya'nın resmî geçmişine ve Avusturya Yahudilerine yaklaşımı kökten değişti.

47. Resim: Avusturya yönetiminin geçmişi ve bugünü:
Viktor Klima (ortada) ve Wolfgang Schüssel (sağında) Avusturya'nın AB dönem başkanlığının açılışında, 1 Temmuz 1998, Hofburg'da – genç ve neo-merkeziyetçi Francis Joseph'in portresi altında.

Görünüşe bakılırsa Avusturya, giderek daha uluslararası ve açık bir ülke oluyordu. Avusturya'nın 1998 yılındaki AB dönem başkanlığı İkinci Cumhuriyet için prestijin zirvesiydi. Avusturya bir kez daha bütçesini kontrol altına almıştı, 1 Ocak 1999'da yürürlüğe giren yeni Avrupa para birimi Avro'da iyi bir büyümenin yardımıyla başarılı olacağından emindi. Saygın bir tarım müfettişi olan Franz Fischler başta olmak üzere birçok Avusturyalının (aralarında Busek de vardı) AB'nin Doğu Orta Avrupa'ya genişleme hazırlıklarına ve Balkan krizine yoğun bir şekilde dahil olmasıyla Avusturya, Birliğ'in yeni ve aktif bir üyesi olmuştu. Avusturya'nın modern sanat mirası için cömert bir sergi alanı sağlayan etkileyici *Museum Quarter*'ın başını çektiği kültürel bir yeniden uyanış bile yaşandı.

Bunların hiçbiri Avusturya siyasetindeki iç politik çıkmazı etkilemedi. Büyük Koalisyon giderek yıprandı ve popülerliğini yitirdi. Neo-liberaller "modası geçmiş" sosyal ortaklığın halihazırdaki gücüne itiraz ederken yeni Avusturya'yı eskinin içe dönük Avusturya'sından çok daha çekici kılan uluslararasılaşma ve kültürel çeşitlilikteki artışa karşı bir tepki de oluşmuştu. Tüm bunlar Haider'in işine yaradı. Schmidt'in Liberal Forumu hiçbir zaman liberal entelijansiyanın ötesine geçemedi, onların arasında bile etkisizdi. Yeşiller, ekonomik protesto oylarını çekemeyecek kadar solda kaldı (ki bu protesto oyları ekonomik umutsuzluğa karşı bir tür politik tavırdı). Bu sebeple, gayr-ı memnun Avusturyalılar Haider'in FPÖ'suna oy verdi ve Haider de hükümetin üstüne kene gibi yapışıp üzerine düşeni yaptı. *Kronenzeitung*'un "yolsuzluğa" ve sayıları çok artan yabancılara karşı Haider'ın tutumunu desteklemesi ona epey bir yardımcı oldu. 1999 Mart'ında FPÖ Carinthia'da oyların yüzde 42'sini aldı; Eylül ayında Yukarı Avusturya'da yüzde 27,5; 1999 Ekim'inde ulusal seçimlerde ise yüzde 27,2 oy aldılar. ÖVP'yi az bir farkla da olsa üçüncü sıraya itmeyi başardılar.

Avusturya siyasetinde bir başka radikal değişim daha yaşanıyordu. Son altı yılın kilit ismi ÖVP lideri Wolfgang Schüssel olacaktı. Schüssel, Şubat 2000'de Büyük Koalisyon'u yenilemek yerine Avusturya siyasetinin temel tabusunu yıkmayı seçti ve Haider'in FPÖ'su

ile bir koalisyon kurdu. Avusturya'da, siyasî sistemin gayrimeşru ve müstehzî bir şekilde kötüye kullanılması olarak görülen bu durumu protesto etmek için kitlesel gösteriler düzenlendi. Uluslararası toplum da aşırı sağcı olduğu iddia edilen bir örgütün AB üyesi bir ülkenin demokratik hükümetine girmesinden derin rahatsızlık duydu. Birçoğu yarı-faşist, yabancı düşmanı sağcı hareketlerin baskısıyla karşı karşıya olan ve komünizm sonrası Doğu Orta Avrupa'nın müstakbel AB üyelerine örnek teşkil etmesinden endişe duyan AB'nin diğer on dört üyesi Avusturya'ya karşı kendi diplomatik yaptırımlarını uygulamaya koymuştur. Amerikan, İsrail ve diğer Batılı hükümetler de bariz bir şekilde *atavistik* olan bu nüksetmeyi protesto ettiler. Bazı kimseler Haider'ın yeni bir Hitler olduğunu söylüyorlardı.

Ancak Haider, Hitler değildi. Schüssel ve bizzat Haider'in hareket alanlarının sınırlarının farkındaydılar, başkalarının da farkında olmasını Başkan Klestil sağladı. Klestil, küçük düşürücü bir hamleyle, yeni hükümeti onaylamadan önce Schssel ve Haider'i anayasayı ve insan haklarını koruyacaklarına dair bir bildiriyi imzalamaya mecbur etti. Haider hiçbir zaman hükümetin bir üyesi olmadı, hatta şansölye yardımcısı bile olmadı. Karintiya Valisi olarak kaldı ve yardımcısı Susanne Riess-Passer'i şansölye yardımcısı yaptı. FPÖ'nün seçimlerde ÖVP'den (sadece) biraz daha fazla oy almış olmasına rağmen, FPÖ yeni hükümetin fiilen küçük ortağı olmuştu.

Schüssel ve ÖVP ülke içindeki gösterilere ve dış yaptırımlara karşı çıkmalarına rağmen bu protestolar ÖVP'nin Avusturya siyasetinin yeni çerçevesini kendi lehine çizmesinde yardımcı oldu. FPÖ'nün hükümetteki tecrübesizliği ve partinin bölünmüşlüğü onu koalisyon ortağına göre dezavantajlı bir durumda bırakmıştı ve ayrıca ÖVP, dış yaptırım tehdidini kullanarak FPÖ üzerinde kontrol sağlayabilmişti. Öte yandan, AB On Dörtlüsü'nün, demokratik kendi kaderini tayin hakkını kullandığı için Avusturya'ya bir kez daha "musallat olduğu" iddiası, bu görüş son derece şüpheli olsa da, kamuoyunda yankı buldu.

Avusturyalıların birçoğu, muhtemelen, On Dörtlüler'in yaptırımlarının AB yaptırımları olduğunu ve Avusturya'nın egemenliğine

yönelik demokratik olmayan bir saldırıyı temsil ettiğini düşünüyorlardır hâlâ. Gerçekteyse diğer on dört üye devlet, demokratik bir partinin apaçık bir halk iradesini görmezden gelmesinden ve demokratik iyi niyetinden şüphe duyulan bir partinin AB politikası üzerinde veto hakkına sahip bir hükümete girmesine izin vermesinden duydukları hoşnutsuzluğu ifade ederek kendi egemenliklerini ve dolayısıyla kendi hareket serbestilerini kullanmışlardır.

Bunun pek bir önemi yoktu: Uluslararası protestolar ve yaptırımlar, müdahale olarak yansıtıldı ve hükümete sadece popülerlik kazandırdı. Yurtiçindeki gösteriler uzun süre devam etse de hükümet bunları bastırdı ve altı ay sonra AB On Dörtlüleri yaptırımları kaldırdı. Avusturya'daki siyasî devrim tamamlanmıştı.

FPÖ'nün iktidara gelmesiyle ortaya çıkan en kötü korkular gerçekleşmedi. İktidara geldikten ve sorumlulukla karşı karşıya kaldıktan sonra FPÖ kendi kendini imha etti. Haider partisini dışarıdan kontrol etmeye ve kışkırtmaya devam etti. Bu arada Schüssel; vergi reformu, harcama kesintileri, özelleştirme, üniversite reformu ve iltica ve göç yasalarının daha da sıkılaştırılması gibi daha sağcı bir program izleyerek FPÖ ile hareket etti etmesine ama hükümetin sıkı kontrolünü de elinde tuttu.

Bundan başka Schüssel hükümeti, kısmen uluslararası kaygıları bertaraf etmek için, sadece Yahudilere değil köle işçilere de yönelik iade ve tazminat politikalarını sürdürüp genişletti. 2001 Ocak'ında Avusturya'daki Yahudi cemaatleriyle bir anlaşmaya varıldı ve hükümet ile Avusturyalı şirketler tarafından kamulaştırma taleplerini karşılamak üzere 360 milyon dolarlık bir fon oluşturuldu. Haider Yahudilerle iyi ilişkiler geliştirmekten daha çok söz ediyordu artık.

FPÖ'daki hastalıklı çekişme 2002 Eylül'ünde Knittelfeld Darbesi ile sonuçlandı ve Riess-Passer partiden ayrıldı. Bunun üzerine Schüssel koalisyonu sona erdirdi ve Kasım ayında seçimlerin yapılmasını istedi. Schüssel, Maliye Bakanı "dahi çocuk" Karl-Heinz Grasser'i FPÖ'den ayrılıp ÖVP'ye geçmeye etti ama siyah-mavi koalisyonunun idaresindeki ekonominin topallamasıyla yeni radikal politikalardan duyulan hoşnutsuzluk Schüssel'i savunmasız bıraktı.

Eğer SPÖ lideri Alfred Gusenbauer'in seçim kampanyası daha etkili olsaydı Schüssel hükümeti düşebilirdi, ama düşmedi.

Yine de 24 Kasım seçimlerinin sonuçları dikkat çekiciydi. Hem yüzde 36,5'lik oy oranıyla SPÖ hem de yüzde 9,5'lik oy oranıyla Yeşiller oylarını arttırmışlardı ancak güçlerini birleştirdiklerinde çoğunluğu elde edememişlerdi. Hükümet kanadıysa seçimde ezici bir çoğunlukla galip gelmişti, yüzde 42,3 oy alan ÖVP oylarını yüzde 15'in üzerinde arttırmıştı. Bunun nedeni FPÖ'nun oylarının yüzde 17'den yüzde 10'a düşmesiydi. Anlaşılan o ki FPÖ ve Haider en sonunda ehlileştirilmişti.

Pek çok kişi bu radikal değişimin ÖVP'nin konumunu gözden geçirmesine yol açacağını ümit etti, Schussel uzun bir süre boyunca Büyük Koalisyon'u ve hatta siyah-yeşil koalisyonunu kurmayı tasavvur etti. Sonunda ehlileştirilmiş FPÖ'ye geri döndü. İkinci siyah-mavi koalisyon hükümeti başlangıçta çok daha istikrarlıydı çünkü her iki parti de yerel ve genel düzeyde SPÖ ve Yeşillere oy vermiş seçmen kitlesiyle karşı karşıya gelme riskini almak istemedi. 2004 Haziran'ında yapılan Avrupa Birliği Meclisi seçimlerinde FPÖ oyların sadece yüzde 6,4'ünü alabildi, ÖVP ise SPÖ'yü geride bırakmıştı. Bunu Nisan ayında SPÖ'den Heinz Fischer'ın cumhurbaşkanı seçilmesini takip etti. Koalisyonun konumunun kırılganlığı, ironik bir şekilde, büyük değişiklikler getiren istikrarlı bir mevzuat akışı olduğu anlamına geliyordu.

Grasser, bütçe sürecini Avusturya'nın refah devletini küçültmeye çalışmak için kullandı. Devletin millî gelirdeki payını yüzde 40'a düşürmek amacıyla, 2002'de rafa kaldırılan vergi reformuna şimdi yeniden başlanmıştı. Bu reformun faturası, büyük kesintilere gidilen eğitim harcamalarına kesilmişti, yüksek öğretim reformuysa gideri azaltmak için bir araç olarak görülmüştü çoğunlukla. Kamulaştırılan sektörlerin özelleştirilmesine devam edilmesi, ideolojik hedefleri yerine getirmek için bir seferlik gelirler elde etmede Thatchercı bir hile olarak görülmüştür. Kesintiler, tesadüfî olmayacak bir şekilde, Kırmızı-Yeşil kamptaki sektörleri hedef alırken Avusturya hâlâ tarafsız olmasına ve sınırında belirgin bir düşman

olmamasına rağmen savunma gibi diğer devlet sektörlerinde harcamalar artmıştır.

Bu neo-liberal, sağa doğru kayış protestosuz gerçekleşmedi. Emeklilik reformu planları 2003 yılında Avusturya'nın savaş sonrası tarihindeki ilk genel greve yol açarak yasanın son hâlinde bir uzlaşmayı mecbur kıldı. Demiryolu reformu da şiddetle karşı çıkılmasına rağmen hayata geçirildi, tıpkı basın ve polis reformları gibi. Bu reformlar deregülasyon ve liberalleşme temelinde meşrulaştırılsa da daha yavan siyasî amaçlara hizmet etti genellikle. Bir zamanlar SPÖ'nün peşini bırakmayan yolsuzluk şüphesi; şimdi mevcut hükümetin peşindeydi, en dikkat çekeniyse Grasser'in kendi vergi ödemeleriyle ilgili muamelelerdi

Hükümet ayrıca 2003 Ekim'inde çok sınırlayıcı bir iltica yasası çıkararak BMMYK'nın (*Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği*) tepkisini çekmiştir. Yabancı düşmanlığının bu şekilde körüklenmesi, AB'in Orta Avrupalı yeni üye ülkelerinden gelen ekonomik göçe yönelik kısıtlayıcı politikada da görülebilir. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkılması da bu içe dönük, "kendi aramızda" Avusturyalı ben algısının nüksetmesine katkı sağlamaktadır. Schüssel'in, Avusturya'nın Nazilerin kurbanı olduğu düşüncesini yattığı yerden kaldırdığı oldu zaman zaman; Avusturyalıların geçmişi unutup ileriye bakmaları gerektiği düşüncesi yeniden canlanmaktaydı.

Geçmişten ders almak isteyen ve daha açık, kapsayıcı ve misafirperver bir Avusturya yönetimi için çalışan pek çok Avusturyalı da var. Ancak ana muhalefet grubu SPÖ, Avusturya'nın nispeten iyi ekonomik performansının büyük ölçüde yeni AB üye ülkelerindeki fırsatlar ve büyümenin sağladığı teşvikin bir sonucu olduğu bir dönemde bile işgücü piyasasında korumacılık yolunu seçmişti.

Hükümetin politika değişikliklerinin net etkisi abartılmamalıdır. Kesintilere rağmen Avusturya'nın refah devleti, hükümet tarafından da paylaşılan yaygın bir toplumsal mutabakata dayalı olarak dünyanın en kapsamlı ve cömert refah devletlerinden biri olmaya devam etmektedir. Tony Blair'in "Anglosakson" neo-liberalizmini eleştiren Schüssel, "Avrupa" sosyal modeline olan inancını yakın

48. Resim. Cesur Yeni Dünya: 2004 yılında Leonfelden.

zamanda bir kez daha teyit etti. Yüksek bir oranda olmasına rağmen Avrupa karşıtlığı politika üzerinde fazla bir etki yaratamadı. Avusturya, 2002 yılından bu yana "Euroland"a tam entegre olmuş bir üyesidir ve burada Avro Avusturya'nın gerçek fizikî para birimidir. Avusturya, 2004 yılındaki AB genişlemesinden de büyük ölçüde faydalanmıştır. Avusturyalı Benita Ferraro-Waldner AB'nin şu anki dış politika yetkilisidir.

Şu anda siyaset yine büyük bir hengâme içerisinde. Hükümet, "sağcı" gündemini sürdürürken FPÖ'de yine çözülmeler başladı. Parti içi şiddetli tartışmaların ardından Haider ve partinin birleşik liderliği yeni bir "Avusturya'nın Geleceği için İttifak" (BZÖ) kurmak üzere partiden ayrıldı. 2005 sonbaharındaki SPÖ, eyalet seçimlerinde daha fazla kazanım elde etti ve Haider'in BZÖ'sü hiçbir yere varamadı; gelgelelim ki Haider'den bile daha aşırı olan Heinz-Christian Strache liderliğindeki FPÖ beklenenden daha iyi bir performans göstermişti. 2006'nın sonbaharında yapılacak ulusal seçimlerle birlikte Avusturya siyaseti bir kez daha dengeye oturacaktır.

Robert Menasse'nin öngördüğü ve Anton Pelinka'nın da teyit ettiği üzere, 2000 yılındaki "darbe" Avusturya siyasî sisteminin

49. Resim. Avusturya'nın Geleceği? Max Zettler ve erkek kuzeni Nathaniel Brimmer-Beller 2004 yazında Leonfelden'da bir düğündeler.

önündeki engellerin kalkmasına ve Avusturya toplumunun daha da modernleşmesine sebep olmuştur. Lâkin en son eğilimlerde büyük bir kararsızlık olduğunu da belirtmeli. Şimdi artık Müslümanları ve Türkleri hedef alan yabancı düşmanlığının yeniden zuhur etmesi, birçok Avusturyalının Avrupa şüphecisi olup "küçük Avusturyalı" kimliğine bürünmesi gibi rahatsız edici olmaya devam ediyor. Avusturya'nın meşruiyet ve otorite arayışının bir çözümü olarak Avrupa Birliği'ni ("demokratik kusurlarına" rağmen) henüz yeterli sayıda Avusturyalı takdir etmiyor sanki. Bunun yerine dar ve dışlayıcı ulusal kimliklerinin kuruntusuna bel bağlıyorlar. Ne yazık ki modern Avusturyalılar bu konuda diğer Avrupalılara çok benziyor.

Ancak kültürel ve sosyal açıdan Avusturya daha sekülerleşmiş ve modern bir toplum olmuştur. Papa John Paul II'nin Avusturya Katolik hiyerarşisine daha muhafazakar bir omurga kazandırma girişimi geri tepmiş, çocuk pornosu skandalları önde gelen kilise mensuplarına dava açılmasına sebep olmuş ve kiliseye katılım azalmıştır. Avusturya halkı, ve maddî başarıdan kaynaklanan (ki bu maddî başarı 1945'te hayal dahi edilemezdi) post-modern sosyal

sorunlarla ilgileniyor daha çok. Siyasî hayatta yabancı düşmanlığı artarken toplum çok daha kozmopolit ve uluslararası etkilere açık görünüyor. Bu çelişkili eğilimlerin neyle sonuçlanacağını kestirmek mümkün değil.

Bad Leonfelden'de Kurhaus'a dayanan turizm endüstrisi hâlâ iyi durumda. Kastner'lar artık aile işletmesi olmasa da hâlâ kalabalıkları kendine çekiyor ve dünyanın dört bir yanına zencefilli ekmek satıyor. Linz'liler; dumana boğulmuş şehirlerinden kaçmak için köye geliyorlar hâlâ, ancak köyün genişlemesi açık araziye çıkmanın daha uzun sürmesi anlamına geliyor. Artık kolayca ulaşılabilecek başka oyalanma alanları da var. Çek sınırının hemen ötesinde, masal kasabası Krumlov veya Rožmberk kaleleri gibi cazibe merkezleri yer almaktadır. Linz'den bu tür yerlere giden bir yolcunun artık Bad Leonfelden'den geçmesine bile gerek yok, isterse yan yolu kullanabilir. Bununla birlikte Bad Leonfelden gelişmeye devam ediyor zira bölgenin eğitim merkezi olarak seçilmiş durumda.

Aynı zamanda modern, hatta post-modern bir köy. Kısa süre önce yapılan bir düğünde davetlilerden, kıyafetin sınırları tam çizilmemiş olmakla birlikte ulusal kıyafetler giymeleri istendi. Ancak Katolik ayininde Amerikan Gospel müziği, resmî törende ise Van Morrison'ın "You Ease my Burden" şarkısı çalındı. Resepsiyonda bir R&B grubu çaldı. Oldukça farklı kültürel ve ırksal geçmişlere sahip yedi ve altı yaşlarındaki iki kuzen dans ederek harika vakit geçirdiler. Bad Leonfelden ve Avusturya, son yarım yüzyılda uzun bir yol kat etmiş görünüyor.

8. Harita. Avusturya ve Avrupa, 1955-2004

Sonuç

1996 yılının Ocak ayının sonlarında Traun Nehri üzerindeki Lambach'ta bir hidroelektrik enerji projesinde yapılan kazıda bir toplu mezar ortaya çıkarıldı. İnsan kalıntılarının toplama kampı mahkumlarına ait olduğundan şüphelenildi hemen ve Simon Wiesenthal ile bu keşif üzerine bir röportaj yapıldı. Wiesenthal, eğer araştırılırsa Yukarı Avusturya'da "her yerde" bu tür toplu mezarların bulunabileceğini söyledi. "Avusturya'da kazı yaparsanız Roma kalıntıları bulabilirsiniz. Kurşuna dizilerek öldürülmüş insanları da kolayca bulabilirsiniz. Ne de olsa Mauthausen'de kırktan fazla tali kamp vardı."[1]

Kalıntıların Nazilerin kurbanlarına değil, on dokuzuncu yüzyıldan kalma su işçilerine ait olduğu ortaya çıktı. Yine de Wiesenthal'ın yorumu bize, Avusturya'nın yüzeyini kazımanın bile, günümüz Avusturyalılarının yüzleşmekte zorlandığı bir geçmişi nasıl katman katman ortaya çıkarabileceğini hatırlatıyor. Bu her yerde geçerlidir, ancak Avusturya için özellikle acı vericidir zira hem geçmişi şu anki küçük cumhuriyetten çok daha büyüktür hem de daha yakın geçmişi (1938'den 1945'e kadar) ulusal bir utanç dönemini içerir.

Tarih, Avusturya'nın üzerinde ağır bir yüktür. Avusturya tarihi otorite arayışının hikayesidir; bu arayışta Habsburg hanedanı merkezî bir rol oynamak zorundadır. Habsburglar oldukça başarılı bir feodal yığını alıp imparatorluk gücü ve ihtişamı için bir üs hâline çevirdiler. İmparatorluk Avusturya'sının parlak başarısı de geçici oldu yine de; imparatorluk modeli artık geçerli olmadığında ve modern

1 *Associated Press Austria*'nın 31 Ocak 1996 tarihli raporundan alıntıdır.

bir ulus devlet tarafından ilga edildiğinde Avusturya'yı sorunlu hale getirdi. Ulus-üstü bir hanedan gücü, hatta ulus-üstü bir devlet olarak Habsburg Monarşisi anormal bir hale gelmişti; "İlerlemi'nin yanlış tarafındaydı, birçok Avrupalı bunu böyle anlıyordu.

Dışlanmış çoğunluğun mantığının belirleyici olduğu ulus-devlet çağında (ki bu çağda bir kişi bir millete öyle ya da böyle aittir ve diğer kimliklerle sadakatler bu her şeyi çepeçevre kuşatan kimliğin üstesinden gelemezler) Avusturya'nın ve Avusturyalıların iki arada bir derede kaldıkları başka bir sorunları daha vardı. Avusturya'nın Alman kimliğindeki kararsızlığı on dokuzuncu yüzyılda Monarşi'yi zora soktu, ancak Monarşi çöktüğünde ve Avusturya sorunu Alman Avusturya'sına ve Avusturya Cumhuriyeti'ne indirgendiğinde bilhassa keskin bir sorun haline geldi. Bu soruna çözüm 1945'ten sonra ayrı bir Avusturya ulusal kimliğinin inşası ve benimsenmesiyle bulundu. Böylece Avusturya "normal" bir ulus-devlet haline gelirken 1945 sonrası Avrupa'nın tarihi aksi bir istikamete yönelip bugünün Avrupa Birliği'nin uluslar-üstü mahiyetine doğru ilerledi.

Avusturya tarihi, ister on altıncı ve on yedinci yüzyıllardaki Reformasyon ve Karşı Reformasyon arasındaki dinî diyalektik olsun, ister on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllardaki Reform ve Karşı Reform arasındaki çekişme olsun, karmaşık diyalektik gelişmelerle nitelendirilmiştir. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılları karakterize eden ulus-üstülük ve ulusallık arasındaki ilişki, Avusturya'nın bir ulus-devlet olarak ulus-üstü Avrupa Birliği'ne üyeliğiyle nihayet bir tür senteze ulaşmış gibi görünüyor. Yine de bu ilişkide, Avusturyalıların Avrupa şüpheciliğinin yanı sıra dar, dışlayıcı, "kendi aramızda" bir Avusturya öz anlayışının ve Orta Avrupa'nın eskiden "Avusturyalı" olan çevre topraklarına karşı oldukça savunmacı bir tutumun devam etmesinin de gösterdiği gibi, hâlâ bariz gerginlikler mevcut.

Avusturyalılar tarihî miraslarından hâlâ rahatsızlık duyuyorlar, bunun nedeni kısmen bu mirasın günümüz Avusturya'sı olan küçük ulus devletten çok daha büyük olması. Bu miras uluslar-üstü, çok uluslu ve çok etniklidir. Bu miras dünyanın neredeyse tüm bölgelerine uzanmaktadır: Montezuma'nın tüyden tacı olduğu söylenen

50. Resim: Avusturyalı kimliği 1: Gustav Klimt, "Adele Bloch-Bauer I", 1907.

şey Meksika'da değil Viyana'da bulunmaktadır ve (Habsburg) kralına Amerikan fatihlerin bir hediyesidir. Diğer taraftan Avusturya'nın kültürel mirasının en parlak parçaları 1938'den sonra dünyanın geri kalanına ancak kaçarak kurtulabildi; Avusturya'nın modern dünyaya katkısının çoğu Viyana'da değil Hampstead, Berkeley veya Kudüs'te kök saldı. Bu göç, Avusturya'nın mirasının, günümüz Avusturyalılarının çoğunun hâlâ kısmen kavrayabildiği bir şekilde dünyanın dört bir yanında var olduğu anlamına geliyor. Dahası, Avusturya'nın modern kültürel mirasının Avusturyalı Yahudiler tarafından üretilen, teşvik edilen ya da masrafları karşılanan çok büyük bir kısmı söz konusu olduğunda, Avusturya halkının 1938-1945 yılları arasında tamamen katıldığı Yahudilerin kamulaştırılması, sürülmesi ve ortadan

kaldırılması gibi iğrenç kitlesel suçlar göz önünde bulundurulduğunda, Avusturya mirasının bu kısmının ne şekilde ya da hatta gerçekten mevcut Avusturya ulusuna "ait" olup olmadığı bile açık değildir.

Klimt'in Adele Bloch-Bauer'in altın portresinin "Avusturya'ya mı yoksa 1938'de çalındığı Yahudi aileye mi ait olduğu konusundaki son tartışma, "Avusturya" mirası sorununa örnek teşkil etmektedir. Bu sorun bir yönüyle tamamen hukukî bir sorun olsa da aynı zamanda ahlakî bir boyutu da vardı, zira Avusturya hükümeti bir kez daha, Avusturyalıların Avusturyalı Yahudi bir aileye yaptığı ve Avusturya devletinin 1945'ten sonra kısmen 1938 öncesine dönerek ve o tarihten sonra meseleleri değiştirecek hiçbir şey olmamış gibi davranarak sürdürdüğü bariz bir yanlışı, salt hukukiliklerin arkasına saklanarak inkar etmeye çalışıyor gibi görünüyordu.

Bu dava son aşamada Yahudi mal sahipleri lehine sonuçlandı; ancak daha genel olarak Avusturyalıların kendi miraslarına sahip çıkıp çıkmayacakları hâlâ belirsizliğini koruyor. Avusturyalıların kendi tarihleriyle olan sorunlu ilişkilerini çözme yolunda hiçbir ilerleme kaydetmediklerini iddia etmek acımasızlık olur; şu anki durum sadece yirmi yıl öncesinden niteliksel olarak farklı ve daha iyi. Yine de Klimt tablolarıyla ile ilgili müzakerelerde sergilenen oldukça tutarsız yaklaşım, en azından resmi Avusturya'nın, bu mirası ve onunla bağlantılı harcamalar da dahil olmak üzere sorumlulukları tam olarak benimsemek yerine, tarihini unutmaya ve yoluna devam etmeye daha niyetli olduğunu göstermektedir.

Avrupa Birliği'nin geri kalanına, özellikle de yeni komşu Orta Avrupa üye ülkelerine yönelik halihazırdaki olumsuz tutumlar da bir içe kapanıklığa ve ulusal ve kültürel özgüven eksikliğine işaret etmektedir. Görünen o ki Avusturyalılar hâlâ dar bir ulusal kimliğe bel bağlamış durumdalar çünkü hâlâ kendi kimliklerinden emin değiller. Vatandaşlık bilinciyle gelen bağımsızlık ve güven yerine hâlâ ait olduğu devlete şükran borçlu tâbî bir tebaanın reflekslerini sergiliyorlar yer yer, devletin onlara şükran borçlu olması gerektiği yerde.

Eğer Avusturyalıların daha büyük bir kısmı kendi öz değerlerine dair daha olgun bir duyguya sahip olsalardı, bu kitapta ele alınan

kötü şöhretli vahşetlere rağmen, birçok açıdan gerçekten cezbedici olan ve dahası bugünün Avrupa Birliğiyle uluslararası toplumu için en uygunu olan miraslarını benimsemeleri çok daha kolay olurdu. Avusturya ve Avusturyalılar, Avusturya'nın "ulusal varlığını" dar ve yabancı düşmanı bir şekilde savunmaya devam etmek yerine Avusturya Habsburg Monarşisi'nin uluslar üstü ve çok uluslu mirasını ve 1900'ler Viyanası'nın kozmopolit ve kapsayıcı kültürünü uyarlayabilir ve böylelikle çağdaş Avrupa Birliği'ni ve Orta Avrupa'ya doğru genişlemeyi hem maddî çıkarları için büyük bir fırsat olarak hem de geniş tanımıyla Avusturya geleneğinin en iyi şekilde gerçekleşmesi olarak görebilirlerdi.

Bir paradoksla başladık kitaba; bugün ulusal kimlikleriyle en çok gurur duyanlar arasında Avusturyalıların olmasına rağmen, tarihlerinin ve miraslarının salt milliyetin dar sınırlarının ötesine, üstüne ve arasına geçmeye en uygun olmaya devam etmesi en büyük paradokstur. Avusturyalıların çözdüklerini düşündükleri "sorun", Monarşi'nin uluslar üstü oluşu ve 1918'den sonra kendi etnik heterojenlikleri ve ulusal bütünlükten yoksunlukları, yani "arada kalmışlıkları" idi ki aslında bu, Avusturya'nın modern dünyaya yaptığı en olumlu ve önemli katkıların merkezinde yer almaktadır. Çok yönlü kimlik deneyimi, zümreler ve farklılıklar arasındaki bağlantılar, bölünmeler arasındaki ilişkiler, birlik içinde çeşitliliğin kabulü, daha iyi bir terim bulmak için post-modernizmin feraseti olarak adlandırdığımız şeyin tipik bir örneğidir ve Avrupa'nın tarihinin, Avusturya tarihinin ve Avusturya mirasının diğer yüzü en nihayetinde bununla ilgilidir. Bu, çözülmesi gereken değil, değer verilen ve kucaklanan bir şey olmalıdır.

Belki de modern Avusturyalılar Avusturya tarihinin bu daha büyük anlamını fark edeceklerdir. Bugün büyük partilerin hepsi yabancı (Orta Avrupalı) işçiler konusunda mümkün olduğunca kısıtlayıcı olmak için yarışıyor olabilirler, ancak Avrupa'nın iç işgücü piyasasının 2011'de serbest bırakılması planlanıyor; Müslümanlara ve azınlıklara getirilen sert eleştiriler Avusturyalı seçmenlerde hâlâ karşılık buluyor olabilir, ancak aşırıcı partiler de ehlileştirilmişler

51. Resim. Avusturyalı kimliği 2: Auguste Rodin, "Mozart" 1911.

gibi görünüyor ve Avusturya azınlık politikası Avrupa'daki en liberal politikalar arasında yer alıyor hâlâ. Popüler basındaki tutumlar Orta Avrupa'nın yeni üye devletleri hususunda hâlâ savunmacı ve dar görüşlü olabilir, ancak Avusturyalı şirketler yine de buralara büyük yatırımlar yapıyorlar. 2000'deki nüksetmeden sonra, sahadaki gerçekler Avusturya'yı 1999'da yerleşmiş gibi görünen olumlu ve dışa dönük yaklaşıma geri döndürüyor olabilir. Umalım ki öyle olsun - eğer öyle olursa Avusturya ideali için düşünen ve elinden geleni yapan herkes için daha doğru olur; zaten bunun alternatifi pek de çekici değil.

SONUÇ

2006 Ocak'ında Avusturyalılar gelmiş geçmiş en büyük Avusturyalı olan Wolfgang Amadeus Mozart'ın doğumunun 250. yıldönümünü kutladılar. Ancak Mozart tam anlamıyla bir Avusturyalı değildi. Salzburg o zamanlar Avusturya'nın bir parçası değildi; Mozart olgunluk çağındaki kariyerinin çoğunu Viyana'da geçirmiş olsa da aslında bir Alman besteciydi, tıpkı yine Viyana'da ikamet eden Beethoven'ın bir Alman besteci olması gibi. Peki Avusturyalılar Mozart'a bir Avusturyalı olarak methiyeler düzmeli mi? Bunu Mozart'ın kesinlikle bir parçası, hatta bir modeli olduğu daha geniş, açık, kapsayıcı ve kozmopolit Avusturya mirasının ruhuyla yaparlarsa kesinlikle yapmalıdırlar. Bir dahi çocuk olarak Mozart, erken yaşlardan itibaren kozmopolit bir insandı; Masondu, Emanuel Schikaneder ile birlikte Aydınlanma hümanizminin savunucusuydu; en sevdiği oyun yazarı Lorenzo da Ponte eski bir Yahudi dönmesiydi, Casanova'nın arkadaşıydı ve hayatı New York'ta son bulacaktı

1900'lerin Viyanası'nın modern kültürüyle garip bir bağlantısı bile vardır. Büyük Fransız heykeltıraş Auguste Rodin 1911'de "Mozart" adını verdiği bir büst yaptı. Mermer bir blok hâlinde yükselen bu büst, müzik bestecisinin maneviyatına dair bir denemedir, ancak figür aslında Rodin'in 1909'da bronz bir büstünü yaptığı Gustav Mahler'in özelliklerini taşımaktadır. Avusturyalılar bu birleşimi tüm zenginliği, ironisi, çeşitliliği ve derinliğiyle kutlayabildiklerinde ve bunun Avusturya sınırları dışındakilere ve bu sınırlar içindeki yabancılara yaklaşımları için ne anlama geldiğini tam olarak anlayıp buna göre hareket ettiklerinde, görevlerini gerçekten yerine getirmiş olacaklardır.

İLERİ OKUMALAR İÇİN REHBER

Bu kitabı oluşturan literatürün büyük bir kısmına ancak Almancada ulaşmak mümkündür. Bununla birlikte Avusturya tarihi üzerine İngilizce olarak da geniş bir literatür mevcuttur, aşağıda bunların bir seçkisini bulacaksınız.

SÜRELİ YAYINLAR

Austrian History Yearbook (New York: Berghahn)
Austrian Studies (Leeds: Maney) *Central Europe* (Leeds: Maney) *Central European History* (Boston: Brill)
Contemporary Austrian Studies (New Brunswick: Transaction)

GENEL OKUMALAR

Barea, I. *Vienna* (New York: Knopf, 1966)
Brook-Shepherd, G. *The Austrians* (London: HarperCollins, 1996) James, L. *Xenophobe's Guide to the Austrians* (London: Ravette, 1994) Jelavich, B. *Modern Austria: Empire and Republic, 1800–1986* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987)
Johnson, L. *Central Europe* (Oxford: Oxford University Press, 1996) *Introducing Austria* (Vienna: Bundesverlag, 1987)
Kann, R. A. *A History of the Habsburg Empire, 1526–1918* (Berkeley: University of California Press, 1977)
Pelinka, A. *Austria: Out of the Shadow of the Past* (Boulder: Westview Press, 1998)
Solsten E., and D. E. McClave. *Austria: a Country Study* (Washington, DC: Library of Congress, 1994)

1740 ÖNCESİ

Barker, T. M. *Double Eagle and Crescent* (Albany: SUNY Press, 1967) Benecke, G. *Maximilian I* (London: Routledge & Kegan Paul, 1982)
Berenger, J. ' *A History of the Habsburg Empire, 1273–1700* (Harlow: Longman, 1994)
Blanning, T. C. W. *The Culture of Power and the Power of Culture: Old Regime Europe, 1660–1789* (Oxford: Oxford University Press, 2003)

Evans, R. J. W. *The Making of the Habsburg Monarchy, 1550–1700* (Oxford: Clarendon Press, 1979)

Rudolf II and his World (Oxford: Clarendon Press, 1973)

Evans, R. J. W., and T. V. Thomas (eds.). *Crown, Church and Estates: Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (New York: St Martin's Press, 1991)

Fichtner, P. S. *Ferdinand I* (Boulder: East European Monographs, 1982) *Maximilian II* (New Haven: Yale University Press, 2001)

Ingrao, C. *The Habsburg Monarchy, 1618–1815* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

In Quest and Crisis: Emperor Joseph I and the Habsburg Monarchy (West Lafayette: Purdue University Press, 1979)

(ed.). *The State and Society in Early Modern Austria* (West Lafayette: Purdue University Press, 1994)

Kann, R. A. *A Study in Austrian Intellectual History* (New York: Praeger, 1960)

Koenigsberger, H. G. *The Habsburgs and Europe, 1516–1660* (Ithaca: Cornell University Press, 1971)

Leeper, A. W. A. *A History of Medieval Austria* (London: Oxford University Press, 1941)

Lockyer, R. *Habsburg and Bourbon Europe, 1470–1720* (London: Longman, 1974)

McKay, D. *Prince Eugene of Savoy* (London: Thames & Hudson, 1977) Maltby, W. S. *The Reign of Charles V* (Basingstoke: Palgrave, 2002)

Parker, G. *Europe in Crisis, 1598–1650* (Ithaca: Cornell University Press, 1979)

Spielman, J. P. *The City and the Crown: Vienna and the Imperial Court, 1600–1740* (West Lafayette: Purdue University Press, 1993)

Leopold I of Austria (London: Thames & Hudson, 1977)

Steinberg, S. H. *The 'Thirty Years War'* (London: Edward Arnold, 1966) Stoye, J. *The Siege of Vienna* (New York: Holt, 1965)

Tanner, M. *The Last Descendants of Aeneas: the Habsburgs and the Mythic Image of the Emperor* (New Haven: Yale University Press, 1993)

Wheatcroft, A. *The Habsburgs: Embodying Empire* (Harmondsworth: Penguin, 1995)

1740-1918

Beales, D. *Joseph II, 1741–1780* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987)

Beller, S. *Francis Joseph* (Harlow: Longman, 1996)

'The Tragic Carnival: Austrian Culture in the First World War', in A. Roshwald and R. Stites (eds.), *European Culture in the Great War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999)

Vienna and the Jews, 1867–1938: a Cultural History (Cambridge: Cambridge University Press, 1989)

(ed.). *Rethinking Vienna 1900* (Oxford: Berghahn, 2001) Blanning, T. C. W. *Joseph II* (Harlow: Longman, 1994)

Boyer, J. W. *Culture and Political Crisis in Vienna, 1897–1918* (Chicago: University of Chicago Press, 1995)

Political Radicalism in Late Imperial Vienna, 1848–1897 (Chicago: University of Chicago Press, 1981)

Brauer, K., and W. E. Wright (eds.). *Austria in the Age of the French Revolution, 1789–1815* (Minneapolis: Center for Austrian Studies, 1990)

Bridge, F. R. *The Habsburg Monarchy among the Great Powers, 1815–1918* (Oxford: Berg, 1990)

Browning, R. *The War of the Austrian Succession* (New York: St Martin's Press, 1993)

Cohen, G. B. *Education and Middle-Class Society in Imperial Austria, 1848–1918* (West Lafayette: Purdue University Press, 1996)

Cornwall, M. (ed.). *The Last Years of Austria-Hungary* (Exeter: University of Exeter Press, 2002)

Deak, I. ' *Beyond Nationalism* (Oxford: Oxford University Press, 1990)

Dickson, P. G. M. *Finance and Government under Maria Theresa, 1740– 1780*, 2 vols. (Oxford: Clarendon Press, 1987)

Geehr, R. S. *Karl Lueger* (Detroit: Wayne State University Press, 1990)

Good, D. F. *The Economic Rise of the Habsburg Empire, 1750–1914* (Berkeley: University of California Press, 1984)

Hamann, B. *Hitler's Vienna* (Oxford: Oxford University Press, 2000)

Hanson, A. M. *Musical Life in Biedermeier Vienna* (Cambridge, 1985)

Healy, M. *Vienna and the Fall of the Habsburg Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004)

Janik, A., and S. Toulmin. *Wittgenstein's Vienna* (New York: Simon & Schuster, 1973)

Jaszi, O. ' *The Dissolution of the Habsburg Monarchy* (Chicago: University of Chicago Press, 1929)

Jenks, W. A. *Austria under the Iron Ring, 1879–1893* (Charlottesville: University of Virginia Press, 1965)

Johnston, W. M. *The Austrian Mind: an Intellectual and Social History, 1848–1938* (Berkeley: University of California Press, 1972)

Further reading 321

Judson, P. M. *Exclusive Revolutionaries* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996)

King, J. *Budweisers into Czechs and Germans* (Princeton: Princeton University Press, 2002)

Macartney, C. A. *The Habsburg Empire, 1790–1918* (London: Macmillan, 1969)

Maria Theresa and the House of Austria (London: English University Press, 1969)

McCagg, W. O. *A History of Habsburg Jews, 1670–1918* (Bloomington: Indiana University Press, 1989)

McGrath, W. J. *Dionysian Art and Populist Politics in Austria* (New Haven: Yale University Press, 1974)

Freud's Discovery of Psychoanalysis: the Politics of Hysteria (Ithaca: Cornell University Press, 1986)

Melton, J. V. H. *Absolutism and the Eighteenth Century Origins of Compulsory Schooling in Prussia and Austria* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988)

Okey, R. *The Habsburg Monarchy: From Enlightenment to Eclipse* (New York: St Martin's Press, 2001)

Pulzer, P. *The Rise of Political Antisemitism in Germany and Austria*, rev. edn (London: Halban, 1988)
Rath, J. R. *The Viennese Revolution* (New York: Greenwood, 1969)
Redlich, J. *Emperor Francis Joseph of Austria* (New York: Macmillan, 1929)
Reifowitz, I. *Imagining an Austrian Nation* (Boulder: East European Monographs, 2003)
Rothenberg, G. E. *The Army of Francis Joseph* (West Lafayette: Purdue University Press, 1976)
Schnitzler, A. *The Road to the Open* (Evanston: Northwestern University Press, 1991)
Schorske, C. E. *Fin-de-Siecle Vienna: Politics and Culture* ' (London: Weidenfeld & Nicolson, 1980)
Shedel, J. *Art and Society: the New Art Movement in Vienna, 1897–1914* (Palo Alto: SPOSS, 1981)
Sked, A. *The Decline and Fall of the Habsburg Empire, 1815–1918* (London: Longman, 1989)
Stone, N. *The Eastern Front, 1914–1917* (London: Hodder & Stoughton, 1975)
Taylor, A. J. P. *The Habsburg Monarchy, 1809–1918* (Harmondsworth: Penguin, 1948)
Varnedoe, K. *Vienna 1900: Art, Architecture and Design* (New York: Museum of Modern Art, 1986)
Vergo, P. *Art in Vienna, 1898–1918* (Oxford: Phaidon, 1981)
Wangermann, E. *The Austrian Achievement, 1700–1800* (London: Thames & Hudson, 1973)
Wawro, G. *The Austro-Prussian War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)
Williamson, S. R., Jr. *Austria-Hungary and the Origins of the First World War* (London: Macmillan, 1991)
Wistrich, R. S. *The Jews of Vienna in the Age of Franz Joseph* (Oxford: Oxford University Press, 1989)

1918 SONRASI

Bassett, R. *Waldheim and Austria* (London: Penguin, 1988)
Bottomore, T., and P. Goode (eds.). *Austro-Marxism* (Oxford: Clarendon Press, 1978)
Bukey, E. B. *Hitler's Austria* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000)
Hitler's Hometown (Bloomington: Indiana University Press, 1986) Bunzl, M. *Symptoms of Modernity: Jews and Queers in Late Twentieth Century Vienna* (Berkeley: University of California Press, 2004) Carsten, F. L. *Fascist Movements in Austria* (London: Sage, 1977) Clare, G. *Last Waltz in Vienna* (London: Macmillan, 1981)
Cronin, A. K. *Great Power Politics and the Struggle over Austria, 1945– 1955* (Ithaca: Cornell University Press, 1985)
Field, F. *The Last Days of Mankind: Karl Kraus and his Vienna* (London: Macmillan, 1967)
Gehl, J. *Austria, Germany and the Anschluss, 1931–1938* (London: Oxford University Press, 1963)

Gulick, C. A. *Austria: From Habsburg to Hitler*, 2 vols. (Berkeley: University of California Press, 1948)

Hobelt, L. *Defiant Populist: Jorg Haider and the Politics of Austria* (West Lafayette: Purdue University Press, 2003)

Katzenstein, P. J. *Corporatism and Change: Austria, Switzerland and the Politics of Industry* (Ithaca: Cornell University Press, 1984)

Kitchen, M. *The Coming of Austrian Fascism* (London: Croom Helm, 1980)

Klemperer, K. von *Ignaz von Seipel* (Princeton: Princeton University Press, 1972)

Luft, D. S. *Eros and Inwardness in Vienna: Weininger, Musil, Doderer* (Chicago: University of Chicago Press, 2003)

Robert Musil and the Crisis of European Culture, 1880–1942 (Berkeley: University of California Press, 1980)

Mitten, R. *The Politics of Antisemitic Prejudice: the Waldheim Phenomenon in Austria* (Boulder: Westview, 1992)

Oxaal, I., M. Pollak, and G. Botz (eds.). *Jews, Antisemitism and Culture in Vienna* (London: Routledge & Kegan Paul, 1987)

Pauley, B. F. *Hitler and the Forgotten Nazis* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1981)

From Prejudice to Persecution: a History of Austrian Anti-Semitism (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1992)

Pick, H. *Guilty Victim: Austria from the Holocaust to Haider* (London: I. B. Tauris, 2000)

Rabinbach, A. (ed.). *The Austrian Socialist Experiment* (Boulder: Westview, 1985)

Robertson, R., and E. Timms (eds.). *The Habsburg Legacy* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1994)

Singer, P. *Pushing Time Away* (New York: HarperCollins, 2003)

Snowman, D. *The Hitler Emigres ´* (London: Chatto & Windus, 2002)

Spiel, H. *Vienna's Golden Autumn, 1866–1938* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1987)

Stadler, F. *The Vienna Circle* (New York: Springer, 2001)

Stadler, K. *Austria* (Praeger: New York, 1971)

Steiner, K., F. Fellner and H. Feichtlbauer (eds.). *Modern Austria* (Palo Alto: SPOSS, 1981)

Steininger, R., G. Bischof and M. Gehler (eds.). *Austria in the Twentieth Century* (New Brunswick: Transaction, 2002)

Sully, M. *A Contemporary History of Austria* (London: Routledge, 1990)

Vansant, J. *Reclaiming Heimat: Trauma and Mourning in Memoirs by Jewish Austrian Reemigr ´es ´* (Detroit: Wayne State University Press, 2001)

Waldheim, K. *The Austrian Example* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1973)

Wright, W. E. (ed.). *Austria since 1945* (Minneapolis: Center for Austrian Studies, 1982)

İNDEKS

M

N

O-Ö

P

Q

R

S-Ş

AVRUPA'NIN KALBİNE YOLCULUK

"... Steven Beller'ın Avusturya'nın izini İsviçre'deki belli belirsiz köklerinden başlayıp günümüze kadar sürmesi ve bunu da bu kadar kısa bir sayfada dolu dolu anlatması takdire şayan."
Jutta A. Helm, Batı Illinois Üniversitesi

Habsburgların kalbi, klasik müziğin merkezi, Avusturya...

Nefes kesici Alp manzaralarından Viyana'nın imparatorluk ihtişamına kadar Avusturya, Avrupa tarihinin gidişatını şekillendirmede çok önemli bir rol oynadı. Tarih okyanusunda pek çok merhaleden geçerek sert dalgalarla şekillendi ve bu esnada tüm dünyayı da etkilemeyi başardı.

Habsburg İmparatorluğu'nun doğuşunu, Barok döneminin ihtişamını, iki dünya savaşının çalkantılarını ve Avusturya'nın modern bir Avrupa ülkesi olarak ortaya çıkışını titizlikle inceleyen Beller, yaptığı derinlemesine araştırmaları ve canlı hikâye anlatımıyla Avusturya ve dünya üzerinde silinmez bir iz bırakan karakterlere, olaylara ve kültürel dönüm noktalarına hayat veriyor.

Maria Theresa, Mozart ve Freud gibi ünlü Avusturyalı figürlerin dünyasına girerken, Avusturya'nın kimliğini tanımlayan siyasi çalkantıları, kültürel başarıları ve karmaşık ilişkileri de keşfedeceğiniz bu eserde Beller, dünya sahnesinde ağırlığını hissettiren bir ulusun canlı bir portresini çiziyor.

Steven Beller'ın bin yılı aşan süreyi kapsayan anlatısı, Avusturya'nın geçmişindeki karmaşık konuları ustalıkla bir araya getiriyor. Habsburg hanedanının yükselişinden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ihtişamına ve modern çağın zorluklarına kadar uzanan bu kısa tarih, Avrupa tarihinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamış bu ulusa dair geniş ve kapsamlı bir anlatı sunuyor.

Kısa Avusturya Tarihi, Avrupa ve Avusturya'nın tarihi ve kültürünün karmaşık dokusunu anlamak isteyen herkesin mutlaka okuması gereken bir başvuru kitabı. Steven Beller'ın uzmanlığı ve becerisi, bu kitabı paha biçilmez bir kaynak ve Avusturya'nın zengin mirasını keşfetmek için bir define haritası haline getiriyor.

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-6989-95-5
